

T.C.
KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

TANZİMAT'TAN CUMHURİYET'E LARENDE / KARAMAN (1839-1923)

Emre KOÇ

Doktora Tezi

Danışman: Prof. Dr. Hüseyin MUŞMAL

Ekim - 2023

T.C.
KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

TANZİMAT'TAN CUMHURİYET'E LARENDE / KARAMAN (1839-1923)

Doktora Tezi

Emre KOÇ

Enstitü Anabilim Dalı: Tarih
Enstitü Bilim Dalı : Yakın Çağ

“Bu tez 27/10/2023 tarihinde yüz yüze olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Prof. Dr. Alaattin AKÖZ	Başarılı
Prof. Dr. Hüseyin MUŞMAL	Başarılı
Prof. Dr. İsmail KIVRIM	Başarılı
Prof. Dr. Mehmet MERCAN	Başarılı
Doç. Dr. Alaattin UCA	Başarılı

ETİK BEYAN METNİ

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☐

Hayır ☐

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

AD SOYAD

Emre KOÇ

Savunma Tarihi

27.11.2023

ÖN SÖZ

Çalışmada XIX. yüzyılın ilk yarısından başlayarak XX. yüzyılın ilk çeyreğini içene alacak şekilde gelişim gösteren modernleşme döneminin hızlıca değişen dünyasında Karaman'ın geçirdiği süreçlere odaklanılmıştır. Olayların baş döndürücü bir hâl aldığı bu devir söz konusu olduğunda Karaman üzerine yapılmış olan incelemelerin özellikle modernizme dair olan bilgiler noktasında belirgin düzeyde sessiz kaldığı görülmüş ve tezde bu sessizliğin bir gerçekliğe dayanıp dayanmadığı sorgulanmıştır. Başka bir şekilde ifade edilecek olursa Karaman'ın değişim veya modernleşme yüzyılının bir parçası olup olmadığı irdelenmiştir. Görülen o ki Akdeniz ile İç ve Batı Anadolu arasında bulunduğu kilit coğrafya bu dönemde de Karaman'ı düşünülenden daha hareketli bir yer hâline getirmekteydi. Şehir daha önce birçok dönüm noktasının odağında bulunmuş olmasına benzer şekilde bu yıllarda da çığır açan birçok ulusal ve uluslararası meselenin bir parçası oluyordu. Tarihi süreçte Anadolu'nun devletler ve beylikler arasında çatışma alanı olduğu dönemlerde meydana gelen olaylardan, aşiret veya eşkıya hareketlerinden, Celali ve Suhte isyanlarından şiddetle etkilenen Karaman, örneğin Osmanlı modernleşmesinin dönüm noktası olan Tanzimat'ı ve etkilerini içerisinde barındırdığı farklı kesimlerle dikkate değer şekilde hissetmişti. Yine yaklaşık bir yüzyıl süren bu zaman diliminde örneğin Osmanlı yapısını derinden etkileyen dramatik azınlık olaylarının yanında seçimler gibi ilk demokratik uygulamalar da şehrin insanında farklı şüpheler ve ayrılıklar meydana getirmişti.

Teknik anlamda Karaman, devlet merkezî veya yerel yönetimler tarafından telgraf, tarım makinesi, şose yapımı veya demiryolu gibi bu yüzyılın çığır açıcı uygulamaları ile aynı cümlede anılıyor, bunu duyan şehir halkı getirisini idrak etmiş olduğu bu tip menfaati şehre çekmek için buranın kadim önemini tekrar gündeme getiriyor ve şehrin çağdaş kabiliyetini birer ikna aracı olarak öne sürebiliyordu. Bu da halkın ve onun farklı gruplarının birleştiği bir noktada kent bilincinde “geleneksel korumacılığın” yanında daha belirgin şekilde ifade olunabilen bir “modern-ilerlemeci ve kolektif” kent veya kentlilik bilincinin ayrımına işaret ediyordu. Bunlardan başka Akdeniz, merkez bölgeler ve Karaman arasında sadece birkaç on yıl içinde deve ve katır gibi geleneksel vasıtalardan demiryolu gibi modernleşmenin en dikkat çekici ulaşım sistemlerinden birisine evrilen düzen, İstanbul'un iâşe temini noktasında bu şehri daha önemli bir yere oturtmayı kolaylaştırmaktadır. Salgınlar ve modern uygulamalar karşısında insanın tutumu ise bugün yaşananlar da göz önüne alınca bir sürekliliğe işaret etmektedir. Tez kaynakları arasında özellikle önem verilen “çağdaş gözlemler” ise şehrin insanı ile onun mizacına, şehrin genel ve iç görünüşüne, sosyo-ekonomik yapısına ve kültürüne dair olan betimlemeleri daha güçlü hâlde sunmamıza imkân tanımaktadır.

Suraiya Faroqhi'nin de altını çizdiği üzere “Araştırmacılar bazen iyi bildikleri ve yetkin oldukları konularda bile yazılabilecek her şeyi yazamayabilirler.”¹ Bu noktada belgelerin ve

¹ Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir-Kaynaklara Giriş*, Çev. Zeynep Altok, 2. Baskı İstanbul 2003, s. 21.

diğer malumatın rehberliğıyle ve de onların tanıdığı imkân ölçüsünde elden geldiğince verimli bir tez ortaya çıkarılmaya çalışıldığını ifade etmek gerekir. Tezin, Karaman tarih yazımının modern dönemin daha asli bir parçası hâline getirilmesine, bu dönem Karaman'ındaki yaşam ile onun içinde yaşayan halkın anlaşılmasına, Tanzimat'ın etkileri üzerine olan araştırmalara, teknik devrimlerin Anadolu'daki öyküsünün anlatımına, halkın kentine bakışını merak edenlere veya bu konudaki araştırmaların gelişimine bir katkı olacağına inanmaktayım.

Son olarak danışman hocam Prof. Dr. Hüseyin Muşmal'a ve görüşmelerimizde düşüncelerinden istifade edebildiğim hocalarım Prof. Dr. Mehmet Mercan'a, Prof. Dr. Alaattin Aköz'e, Doç. Dr. Çağatay Benhür'e, Doç. Dr. Uğur Kurtaran'a ve Doç. Dr. Salih Kış'a teşekkür ederim.

Emre Koç
2023

ÖZET

Çalışmada XIX. yüzyılın ilk yarısından XX. yüzyılın ilk çeyreğine uzanan dönemde Karaman'ın geçirdiği süreçler ele alınmıştır. İlk olarak şehrin ekonomik, fiziki ve demografik özellikleri üzerinde durulmuştur. Konular hakkındaki çağdaş gözlemler ile olayları doğrudan aktaran idari yazışmalar aynı zamanda şehrin iç ve genel görünüşü ile insanı hakkında daha net betimlemelere imkân tanımıştır. Tanzimat'ın getirdiği yeni anlayışla Müslim ve Gayrimüslimleri daha çok bir araya getiren kurumların merkezde ilanından hemen sonra Karaman'da kurulmalarına dikkat çekilmiştir. Bundan sonra sosyal ve siyasi konular daha çok halkın ve onların önderlerinin görüşlerini yansıtan olaylardan seçilmiştir. Halk artık doğrudan padişah adaleti yerine kendilerini daha iyi bir hâle getireceğine inandıkları, şehirdeki güç odaklarının konumlanmalarında da yeni bir dönemi getiren Tanzimat'ın şehirlerinde uygulanmasını istemeye başlamıştı. Yine şehrin geleneksel tepkileri ile modern öğeler tarafından tetiklenen reaksiyonları arasındaki ayrımlara dikkat çekilmiştir. Her ne kadar Karaman'da yeniçeri taşlamaya varacak kadar şiddetli olsa da daha önce benzeri birçok şehirde rastlanabilen korumacı tepkiler modern dönemde daha çok "hayırlı işleri şehre çekmek" amacıyla bir modern-ilerlemeci ve kolektif kent bilincine doğru gelişme göstermiştir. Karaman aynı zamanda Akdeniz tarih ve ulaşımı ile merkezin iâşe ihtiyacının daha asli veya önemli bir üyesidir. Akdeniz ile Karaman'ın İçil geçidi üzerinden yaptıkları ulaşım zamanın doğal ve insan kaynaklı tüm engellerine direnmiş ve 1920'de devlet bu yolun hakkını resmen vermiştir. Sadece birkaç on yılda deve-katırdan tren yoluna evrilen ulaşımın vaziyetini anlamak önemlidir. Bunlar dışında ülke merkezinde meydana gelen ve örneğin Ermenileri etkileyen olayların ise Karaman'da da şüpheleri arttırdığına dikkat çekilmiştir. Salgınlar, muhafaza teknikleri ile bunlar karşısındaki halk tepkisi ise Korona salgının ortaya çıkardığı tepkileri andırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Tanzimat, Karaman, Kent Bilinci, Modernleşme, Akdeniz.

Larende/Karaman from the Tanzimat to the Republic (1839-1923)

Abstract

The study focuses on the processes Karaman went through from the first half of the nineteenth century to the first quarter of the twentieth century. First its economic, physical, and demographic characteristics were highlighted. Contemporary observations on the subjects, as well as administrative correspondence that directly relayed events, allowed for more accurate descriptions of the inner city, its general appearance, and its people. The institution that made Muslims and non-Muslims more equal in terms of citizenship through the new understanding brought about by the Tanzimat was established in Karaman immediately after their announcement in Istanbul. After that, social and political issues concerning the province were chosen mostly from events that reflected the views of the people and their leaders. It is argued that the Tanzimat led the people to desire this new treatment, which they believed would benefit them more than the sultan's direct justice, and that it marked a new era in the positioning of power centers in the city. The distinction between traditional city reactions and those triggered by modern elements is also emphasized. Although this was as violent as the stoning of janissaries in Karaman, the protective reactions, which could be seen in many similar cities before, developed into a modern-progressive and collective urban consciousness in the modern period to "attract good deeds to the city". Karaman is also a more essential/important member of the center's food supply with its Mediterranean history and transportation. The transportation between the Mediterranean and Karaman via the İçil passage overcame all natural and man-made obstacles of the time, and the state officially granted the right to this road in 1920. It is crucial to understand the state of transportation, which has evolved from camel/mules to railways in just a few decades. He also noted that incidents in the country's center, such as those affecting Armenians, raised suspicions in Karaman as well. And epidemics, preservation techniques and the public reaction to them remind of the reactions caused by the Corona epidemic.

Keywords: Ottoman, Tanzimat, Karaman, Urban Consciousness, Modernization, Mediterranean.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	IV
ÖZET	VI
TABLO VE RESİM LİSTESİ	XI
KISALTMALAR	XII
GİRİŞ	13
AMAÇ (PROBLEMATİK)	19
YÖNTEM	21
KAYNAKLAR VE MEVCUT LİTERATÜR	22
I. BÖLÜM	27
KARAMAN'IN TARİHİ VE İDARİ GELİŞİMİ	27
1. İlk Bilgiler ve Eski Çağların Büyük Güçleri.....	27
2. Başkent Olarak Tekâmül.....	30
3. Devletler Arasında Karaman	32
4. “Zıdlaşma Kılıcı”: Karaman’ın Osmanlı İdaresine İntibakı	34
5. Anarşi Güzergâhında Şehir ve Devlet	39
6. XVII. ve XVIII. Yüzyılda İdari Yapıya Dair Bilgiler	48
7. Tanzimat Sonrasında İdari Yapı	49
8. İki İsim Sorunu: Larende ve Karaman	52
II. BÖLÜM	57
KENTSEL DOKU, DEMOGRAFİK YAPI VE EKONOMİK UĞRAŞLAR	57
1. Kentsel Doku.....	57
1.1. Konum, Çevre (Sınırlar) ve Koordinatlar.....	57
1.2. İklimsel Durum ve Coğrafi Özellikler.....	59
1.3. Gündelik Hayat.....	67
1.4. Eski Eser Bilinci Bağlamında Vakıflar, Tarihî Eseler ve Bakım-Onarım.....	71
2. Demografik Yapı ve Aşiretler	75
2.1. Seyahatnameler ve Bilimsel Eserler.....	75

2.2. Nüfus Sayımları ve Salnameler	77
2.3. 1915 Nüfus Cetveli.....	80
2.4. Aşiretler-Cemaatler ve Eşkıyalık	82
3. Ekonomik Uğraşlar	87
3.1. Ürünler ve Ticaret	87
3.2. Tüccar: Dini, Siyasi-Ekonomik Bağlamda İlişkiler	89
3.3. Mal Varlığı	95
3.4. Hayvancılık	99
3.5. Meslekler.....	100
3.6. Vergiler.....	103
III. BÖLÜM	105
MODERN DÖNEMDE ŞEHİR İDARESİ VE SİYASET	105
1. Tanzimat Döneminde ve Sonrasında Yeni Kurumlar.....	105
1.1. Tanzimat Dönemi ve Kurulan İlk Meclisler.....	105
1.2. 1864 ve Sonrası: Meclisler	108
1.3. Komisyon ve İdare Kurumları.....	114
1.4. Diğer Kurum Kurumlar	120
2. Tanzimat'ın İlk Yıllarında Siyasi ve İdari Atmosfer	125
2.1. Tanzimat Yöneticisi, Tanzimat'ın Uygulanışı ve Halk	125
2.2. Eşrafılık ve Müttegallibelik Arasında: Hadimizadeler ve Halk Karşı Karşıya.....	128
2.3. İktidar Mücadelesi: Hadimizade-Tartanzade Rekabeti	133
2.4. Deruhtecilik: Köy Halkının Eşraf ve Muhtarlara Mukavemeti	136
2.5. Mülki İdare ile Yerel Gücün İş Birliği: Tartanzadeler ve Müdürlük Makamı	137
3. Ermeni Tebaa ve Ermeni Kurumları	143
3.1. Ermenilik ve Bireysel Müdahale	143
3.2. Vergi Sorunları.....	145
3.3. 1890'lar Dönemeci ve Şüphenin Yükselişi	146
3.4. İstibdat ve Meşrutiyet Dönemi Yansımaları.....	150

3.5. Tehcir Dönemi ve Karaman'a Etkileri	152
4. İlk Demokrasi Sancıları: Partiler, Seçim ve Muhalefet	155
4.1. Karaman'da Sopalı Seçim (1912)	155
4.2. İttihatçılığın Kovuşturulması ve Tarafsızlık.....	157
5. Kuva-yı Milliye, Halk ve İtilaf İşgali	160
IV. BÖLÜM	164
ULAŞIM, İLETİŞİM VE MODERNLEŞME	164
1. Telgraf Teknolojisinin Karaman'a Gelişi	164
2. Karaman ve Bağdat Demiryolu	165
2.1. Karaman Halkı ve Şehrin Bağdat Demiryoluna Dahli	165
2.2. İşçiler, Güzergâh ve Güvenlik.....	170
3. Konya-Karaman-Silifke ve Göksu Güzergâhında Şose Yapımı	173
3.1. Amaç ve Beklentiler.....	173
3.2. Zorluklar ve Öneriler.....	175
3.3. Çalışmalara Başlanması, Taltif ve Aziller.....	176
4. Deniz, Kara ve Demiryolu Ulaşımı: Yakın ve Uzak Bağlantılar.....	178
4.1. Anamur-Silifke Bölgesi ile Karaman Arası Sevkiyat.....	178
4.2. İstanbul Güzergâhı: İç Yollar ve Silifke İskelesi	180
4.3. Sevkiyatta Aksaklıklar	182
5. Tarımda Makineleşme	184
5.1. Makineleşmenin Amacı ve Anlaşmalar.....	184
5.2. İş Gücü	186
5.3. Denemeler ve Sonuçları	187
6. Salgınlar ve Önlemler	188
6.1. Kolera Tahaffuzhanesi, Kordon Uygulaması ve Muhalefet.....	189
6.2. Salgınlar ve İstasyon Kordonu veya Karantinası	192
7. İçme Suyu Şebekesi	194
GENEL ÇIKARIMLAR	196

SONUÇ	201
KAYNAKÇA	205
Arşiv Vesikaları	205
Şer’iyye Sicili (Karaman)	208
Salnameler (Konya Vilayeti. Konya Yusufâğa Kütüphanesi, Mevlana Müzesi Kütüphanesi, vb.).....	208
Dönem Gazeteleri	209
Seyahatname ve Tarihî Coğrafya Eserleri.....	209
Kronikler ve Çağdaş Osmanlı Eserleri.....	209
Kitaplar	210
Tezler	213
Makaleler, Bildiriler ve Kitap Bölümleri	215
Ansiklopedik Bilgi	221
İnternet Kaynakları	221

TABLO VE RESİM LİSTESİ

Tablolar

Tablo 1: İntibak Döneminde Karaman'ın idari durumu.....	38
Tablo 2: XIX. yüzyıl ortaları ile XX. yüzyılın ilk çeyreğinde Karaman mahalleleri ve değişimler.....	50
Tablo 3: 1868-1869 yılında Karaman'ın idari durumu	51
Tablo 4: 1882-1883 yılında Karaman'ın nahiye ve köy sayısı.....	51
Tablo 5: 1904 yılında Karaman kazası merkezi.....	51
Tablo 6: 1915 yılında Karaman kazası merkezi köyler.....	52
Tablo 7: 1860'ların sonlarında Karaman'ın nüfusu	78
Tablo 8: 1885 ve 1892 yılları arasına ait kayıtlarda nüfus	79
Tablo 9: 1904-5'te Karaman ve civarında Müslim-Gayrimüslim nüfus	79
Tablo 10: 1915 tarihli nüfus cetveline göre Karaman merkezinin Müslüman nüfusu	80
Tablo 11: 1915'te Karaman'ın Rum nüfusu	81
Tablo 12: 1915'te Karaman'ın Ermeni nüfusu.....	82
Tablo 13: 1915'te Karaman'ın din ve ırk temelinde nüfusu	82
Tablo 14: 1840'ların ilk döneminde Karaman'da sakin aşiretlerin hane, vergi ve gelirleri	85
Tablo 15: 1840'ların ilk döneminde Karaman'da sakin aşiretlerde hayvancılık	85
Tablo 16: 1870'li yılların ortalarına Karaman'da çiftlikler, ekilen tarla, atılan tohum ve ziraata uygun tarla	88
Tablo 17: XX. yüzyıl başlarında Karaman'da üretimi ve tarımı yapılan mahsulat	89
Tablo 18: XIX. yüzyılın ortalarında Karaman'da ambar varlığı	95
Tablo 19: XIX. yüzyılın ortalarında Karaman'da dükkân varlığı	96
Tablo 20: XIX. yüzyılın ortalarında Karaman'da hanlar, han ve hane odaları	97
Tablo 21: XIX. yüzyılın ortalarında Karaman'da yağhane hisseleri.....	97
Tablo 22: XIX. yüzyılın ortalarında Karaman'da asiyab hisseleri	98
Tablo 23: XIX. yüzyıl ortalarında Karaman'da hayvancılık ve gelirleri.....	99
Tablo 24: 1904-5'te Karaman'da hayvan sayıları.....	100
Tablo 25: XIX. yüzyılın ortalarında Karaman'da meslekler ve gelirleri.....	101
Tablo 26: XIX. yüzyılın ortalarında Karaman'da vergiler	104
Tablo 27: 1840'ta Karaman yönetim meclisi üyeleri ve maaşları	107
Tablo 28: XIX. yüzyılın ikinci yarısında Karaman kazası idare meclisi üyeleri.....	110
Tablo 29: XIX. yüzyılın ikinci yarısında deavi meclisi üyeleri	112

Resimler

Resim 1: Karaman merkezini ve Suğla Bataklığını gösterir harita. BOA. HRT. 1626.	66
Resim 2: Karaman'ın özellikleri: Şehrin Bağdat demiryolu güzergâhında olması ve şehir için bir araya gelen halk.	168
Resim 3: H. 28 Ramazan 1321 / M. 18 Aralık 1903'te Fransızca Karaman Tren İstasyon Planı	170
Resim 4: Karaman'dan Kozlubucak'a kadar olan yola ait bir harita. (1874).....	174
Resim 5: Silifke-Karaman arasında Meydan Deresi üzerine yapılacak bir köprü'nün planı.	177

KISALTMALAR

Bkz. Bakınız

BOA. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

C. Cilt

Çev. – Çeviren

Der. – Derleyen/-ler

DİA - Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

Ed. - Editör/-ler

H. - Hicri

Haz. - Hazırlayan/-lar

İA - Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi

İÜEF - İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

KVS. - Konya Vilayeti Salnamesi

KŞS. - Karaman Şer'iyye Sicili

M. - Miladi

MÖ - Milattan Önce

MS - Milattan Sonra

OTAM - Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi

ö. - Ölümü

s. - Sayfa

S. - Sayı

ss. - Sayfa Sayıları (Aralığı)

TTK - Türk Tarih Kurumu

GİRİŞ

*Büyük oranda bu çağa ve özellikle sanayi devrimine bağlı bir olay olarak ifade edilmeye çalışılmasına rağmen şehir ve şehirleşme süreci, köklerini tüm tarih içine nakşetmiş bir olgudur.*²

Yaşadığı coğrafyanın insanın gelişim ve değişimiyle ne gibi bir bağlantısı olduğunu anlamak ve bunu dünyanın genel seyri içerisinde anlamlandırmak isteği son yüzyıllarda artmış olmakla birlikte günümüz biliminin en önemli uğraşlarından birisi hâline gelmiştir. Anadolu'nun da bugün yaşamlarımızla şahit olduğumuz dünyanın ilk tohumlarının atıldığı birkaç coğrafyadan birisi olduğu malumdur. Yapılan araştırmalar sonucunda bu tohumların Anadolu'da medeni ilk şehir ve devletler şeklinde filiz verdiği anlaşılmış ve bölgenin bu ilk devir özelliği sebebiyle kazandığı tarihî önem bugün onu her yönüyle incelemek için araştırmacıları teşvik etmiştir. Bu gelişim Anadolu'da devam eden bir süreç olarak Antik Çağ, Orta Çağ, Yeni Çağ ve Yakın Çağ gibi tarihî devirlerde de kendisini göstermiştir. Gerçekten de Anadolu, ilk devirlerden sonra toplum hâlinde yaşamın oluşum ve gelişiminde büyük etkiye sahip olan toplu yerleşimlerin, şehirlerin ve devletlerin peşi sıra kurulmalarına ve ileride tarih sahnesinden çekilmelerine şahitlik etmiştir. Bununla da bağlantılı olarak Ceram'ın (Kurt W. Marek) ifadesiyle “Küçük Asya denilen bugünkü Türkiye, tarihin ilk çağlarından beri insan kitlelerinin geçiş ülkesi, çeşitli ulusların çatıştığı bir alan ve giderek içinde kaynayıp eridiği bir pota olmuştur.”³ Daha sonraki devirlerden bahsederken Braudel de “1613'te Karaman Eyaleti'nde Konya'nın güneydoğu kısmında bulunan bir aşiret yetmiş sene sonra Kütahya'da olabilirdi” derken Anadolu'nun bu özelliğini tam da Karaman şehrinin bulunduğu konumu tarif ederek vermiştir.⁴

Bulunduğu coğrafyanın ortasını kalbi, çevresini de kafa, kol ve bacak uzuvları misali bünyesinde birleştiren Osmanlı Devleti devrini anlamak çabası da doğal karşılanmaktadır.⁵

² Korkut Tuna, *Toplum Açıklama Girişimi Olarak Şehir Teorileri*, İstanbul 2011, s. 27.

³ C.W. Ceram, *Tanrıların Vatanı Anadolu*, 7. Baskı, İstanbul 2008, s. 9; “Köy yaşantısı Anadolu platosunda yaklaşık 10 bin yıl önce ortaya çıktı ve yerleşik köy yaşantısına belki de ilk kez Anadolu topraklarında geçildi”: Carol Delaney, *Tohum ve Toprak: Türk Köy Toplumunda Cinsiyet ve Kozmoloji*, Çev. S. Somuncuoğlu-A. Boras, 5. Baskı, İstanbul 2014, s. 12.

⁴ Fernand Braudel, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, C. 1, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul 1989, s. 49.

⁵ Buna benzer bir açıklama şu şekildedir: “İmparatorluğun kalbi, Ege Denizi ve Karadeniz arasındaki üç büyük kent olan Selanik, İzmir ve İstanbul'un oluşturduğu üçgende atılmaktaydı”: Dimitri Kitsikis, *Türk-Yunan İmparatorluğu, Arabölge Gerçeği Işığında Osmanlı Tarihine Bakış*, Çev. Volkan Aytar, İstanbul 1996, s. 18; “Anadolu yarımadasını kendisine merkez edinen büyük bir devlet Avrupa, Asya veya Avrupa içlerine doğru genişleme için iç yolları elde eder ve Doğu Akdeniz'i kontrol altına alabilir”: Max W. Thornburg-Graham Spry-George Soule, *Türkiye Nasıl Yükselir*, Rapor, Çev. Semih Yazıcıoğlu, İstanbul, s. 23.

Nitekim bilindiği üzere Osmanlı Devleti bu önemli alanda yaklaşık 600 yıl⁶ varlığını sürdürmüştür. Bu devlet zamanla bölgenin tarihî özelliklerini bünyesine alarak coğrafi konumun kazanımlarının da etkisiyle var olan çağdaş etnisite ile hâkim unsur olan Türklerin⁷ mizaçlarının bir karışımını ortaya koymuştur. Arşivlerinde yaklaşık 300 bin defter ve 150 milyon kadar belge bulunan bu büyük imparatorluğun her dönemi, her kurumu, her şehri ve hatta her köyü incelemeye layık görülmektedir. Gabor Agoston'un tanımıyla⁸ dünya tarihinin askerî yönden en dehşetli, bürokratik açıdan en verimli ve kültürel açıdan en debdebeli imparatorluklarından biri olan Osmanlı söz konusu olduğunda araştırmacılar adı geçen hususların her biri üzerinde ayrı ayrı durmakta ve ilgili konularda kitaplar, tezler ve makaleler yazılmaktadır. Özellikle geçen yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı Devleti temalı ulusal ve uluslararası birçok kongre ve sempozyum tertip edilegelmektedir. Bu çalışmalarda araştırmacıları şaşırtan ve yeni sorular sorarak bunları irdelemeye sevk eden birçok cazip bilgiye ulaşılmakta, dolayısıyla Osmanlı tarihi ve coğrafyası üzerine yapılan çalışmalar her geçen gün artmaktadır. Öyle ki çoğu zaman fark edilmeyen veya denklemleri tam olarak açıklan(a)mayan bir husus yabancı araştırmacılar tarafından işlenip literatürümüzde “çevrilmiş ödüllü kitap” olarak yer alabilmektedir. Nitekim Sam White'ın 2010'ların başında iklimin Osmanlı'da meydana gelen sosyal olaylar üzerindeki etkisine dair yorumları ciddi şekilde kabul görmüşe benzemektedir.⁹ O belki de Faroqhi'nin 1990'larda iklimin sosyal sonuçları üzerinde düşünmenin henüz zamanının gelmediği yönündeki düşüncesini görmüş ve kitabı hazırladığı yıllarda bunun artık değiştiğine inanmıştı.¹⁰

Araştırmacılara farklı hikâyeler sunan Anadolu şehirleri de üzerinde önemle durulan çalışma alanlarından birisini oluşturur. Tarihin her aşamasında şehirli bir özellik gösteren Anadolu'da yaşayan toplumlar, çevredeki medeniyetler ile başarılı ilişkiler geliştirmişler, uyguladıkları farklı siyasetler ölçüsünde de farklı şehirlere sahip olmuşlardır. Bu coğrafya bir bağlantı noktası ve geçit olup bu bağlantıların düğümlendiği alanlardaki şehirler de daha fazla önem arz etmiştir.¹¹ Dünyanın bu kısmında yaşamış olan değişik insan toplulukların yarattığı renk renk kültürlerin tarih boyunca oluşturduğu köyler, kasabalar ve kentler, onların uzun bir süreç içinde kazandığı deneyim ve arayışlarının birikimi ile biçimlenmiştir. Bu yerleşimlerin

⁶ “Yabancıların genellikle ‘Türk’ olarak niteledikleri bu imparatorluğun modern çağlarda halen var olabilmesi pek çok Avrupalıya göre bir tuhaflıktı”: Stephen Howe, *İmparatorluk*, Çev. Sinem Gül, Ankara 2015, s. 70-71-72.

⁷ “Osmanlılık bir karışımdır. Türklük bunun içinde temel aktördür”: İlber Ortaylı, *Son İmparatorluk Osmanlı*, 22. Baskı, İstanbul 2016, s. 11.

⁸ Gabor Agoston, *Osmanlı'da Savaş ve Serhad*, Çev. Haz. Kahraman Şakul, İstanbul 2013, s. 31.

⁹ Bkz. Sam White, *Osmanlı'da İsyen İklimi*, Çev. Nurettin Elhüseyni, İstanbul 2013.

¹⁰ Suraiya Faroqhi, “Krizler ve Değişim 1590-1699”, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi (1600-1914)*, Ed. Halil İnalcık-Donald Quataert, C.2, 2. Baskı, 2006, s. 571.

¹¹ Tuna, *Şehir Teorileri...*, s. 280.

her biri Anadolu tarihinin akışı içinde yaşamlarını tamamlayarak öyküleriyle bu topraklar üzerinde iz bırakmışlardır.¹² Eski Roma ve Yunan dilleri uzmanı arkeolog Azra Erhat'ın da ifade ettiği üzere bugün düzlük, yayla, dağ, ırmak veya göl olsun Anadolu topraklarını boydan boya dolaşınca binlerce yıllık tarihin izlerini taşımayan bir karış bile toprağa rastlamak zordur: Bu topraklardan çıkan her taş bir kültür kıvılcımı saçabilmektedir.¹³ Karaman şehrinin de Anadolu'daki şehirlilik sürecinin en eski üyelerinden birisi olduğu söylenebilir. Bunda Konya Ovası'nı önüne alıp sırtını Toroslara yaslamasının, İç Anadolu'yu Kilikya'ya bağlayan yolların kavşağında bulunmasının ve Toroslar üzerinden en kolay geçişi sağlamasının etkili olduğu bilinmektedir. Buradan yola çıkarak yapılan araştırmalar ve kazılar neticesinde Karaman'ın, en az MÖ 6000 (Erken Neolitik Çağ) civarı döneme kadar inen bir yerleşim geçmişine sahip olduğunun tespit edilmesi doğaldır.¹⁴

Osmanlı tarihi araştırılırken sorunların özelden genele bir seyirle daha iyi çözümlenmesi sağlanabilir miydi? Mesela Osmanlı Devleti'nin köy, kasaba veya şehirleri üzerine yapılan araştırmalar uzun süre askerî veya idari konulara göre arka planda kalmış mıdır? Bu devletin insanının kim olduğu tam olarak düşünülmeden Osmanlı toplumu, köy nedir bilinmeden şehri, asker nedir bilinmeden ordusu, padişah kimdir bilinmeden saltanatı, sebebi nedir bilinmeden savaşları üzerinde durulmuş mudur? Eğer böyleyse en baştan itibaren geneli araştırmak veya genelden özele inmek yerine bunun tersi bir temayül ile devam edilmiş olsaydı Osmanlı araştırmalarında geline nokta ve genel sonuç bir adım daha ileride olabilir miydi? Bunda araştırmacıların diğer birçok tarih yazımında olduğu gibi bu büyük devleti de bir an önce anlatmak istemelerinin etkili olduğunu ve bunun yanı sıra arşiv kaynaklarına ulaşımın kısıtlı olduğunu düşünmek ve dolayısıyla onları bu konuda hoş görmek de bir seçenektir. Nitekim Osmanlı şehri ve halkı üzerine ufuk açıcı yorumlar getiren Suraiya Faroqhi, yirmi seneyi aşkın bir süre önce Osmanlı tarihinin incelenmesine dair görüşlerini ortaya koyduğu bir çalışmada Osmanlı arşiv belgelerinin henüz son on senedir daha ulaşılabilir olduğu ve literatürde Osmanlı tarihine ilişkin sık sık karşılaşılan alışıldık imgeleri sorgulamanın, değiştirmenin, hatta tamamen terk etmenin henüz mümkün hâle geldiğini söylemektedir.¹⁵ Faroqhi'nin yine belli konularda yaptığı araştırmalarda “kasabalıya” nazaran “köylü” üzerine araştırma yapmanın daha zor olduğunu ifade etmesi de dar kapsamlılar yerine genel başlıklı konular üzerine çalışma

¹² Celal Tuna, *Mağaradan Kente, Anadolu'nun Eski Yerleşim Yerleri*, C. 1, İstanbul 2000, s. 9.

¹³ Azra Erhat, *Mavi Anadolu*, 22. Baskı, Ankara-Ağustos 1969, s. 9.

¹⁴ Mehmet Kurt, *Eskiçağda Karaman*, Ankara 2007, s. 69-70; 1910 yılında “Şehircilik” (urbanisme) adında şehri doğrudan araştırma alanı olarak seçen bir bilim dalı ortaya çıkmıştır, 1950'li yıllarda ise şehircilik pasif görünüşten daha aktif bir hâle gelecektir: Tuna, *Şehir Teorileri...*, s. 41-42.

¹⁵ Faroqhi, *Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir...*, s. 1.

yapmayı anlamak adına kullanılabilecek bir başvuru olabilir.¹⁶ Köylülük ve tarımla ilgili araştırma alanının öncü çalışmalarından birisi olarak kabul edilen “Köylüler ve Köylü Toplumlari” başlıklı kitabın giriş bölümünde “köylülerin yeniden keşfedildiğinden” bahsedilmesi henüz 1970’lerin başlarında dikkat çeken ilk atıflardandı ve akabinde bu konuda yapılan akademik faaliyetler giderek artacaktı.¹⁷ Dolayısıyla bugün yapılan çalışmalar küçük yerleşimlerin, onun insanının veya halkının düşüncesine yahut onun ne hissettiğine daha yakından mercek tutmaktadır. Bu konular üzerine kafa yoran araştırmacı için bir çeşme başının adının önceki dönemde bir köy olduğunu tespit etmek bile tatlı bir heyecan verebilmekte ve küçükten büyüğe doğru genişleyen bir yaşam döngüsünün ilk halkasını anlamaya yardımcı olabilmektedir. Bu konulara tarafımızca hazırlanmış olan ve Karaman, İbrala/Yeşildere köyünü ve yakın çevresindeki yerleşimi irdelleyen bir yüksek lisans tezi ile katkı sunmaya çalıştığımızı ifade etmek isterim.¹⁸

Aslında biraz da hakir görülen köy ve şehir araştırmalarının önemine değindikten sonra Karaman gibi bir şehrin bu noktadaki anlamına ve de tezde ele alındığı zaman zarfına bakmak gerekir. Tezin ilgilendiği zaman aralığının başlangıç senesi olan 1839 Osmanlı tarihinin en çarpıcı dönemeçlerinden birisini oluşturur. Her ne kadar tartışmalı da olsa Osmanlı Devleti’nin modernleşmeyi gerçekçi olarak ele alıp ilerlemeyi seçmesi¹⁹ belki de bu yıl ilan edilen Gülhane Hatt-ı Hümayunu yani Tanzimat Fermanı ile başlayıp 1856 Islahat Fermanı ile devam eden ve o yıllarda çıkarılan kanun eserleriyle ivme kazanan Tanzimat döneminde gerçekleşmişti. Tanzimat kavramıyla genel olarak Osmanlı Devleti’nin 1839’dan 1876’ya kadar süren belirli bir döneminin ifade olunduğu bilinmekleedir. Fakat XIX. yüzyıl reformlarının pek çok ögesinin daha XVIII. yüzyılda ortaya konulmuş ve modern dönemde meydana getirilen reformlarda onlara başvurulmuş olduğunu da göz ardı etmemek gerekir. Bununla ilintili olarak Tanzimat döneminin ancak 1839 öncesi şartlar göz önüne alınırsa anlaşılabilir olduğuna yönelik düşünce kabul edilebilir görünmektedir. Bundan dolayı Tanzimat farklı bir ifade ile “iki yüz yıllık deneyler ve belirli bir sorun için üretilen çözümler silsilesinin bir sentezi” olarak

¹⁶ Suraiya Faroqhi, *Osmanlı İmparatorluğu ve Etrafındaki Dünya*, Çev. Ayşe Berktaş, 2. Baskı, İstanbul 2010, s. 170.

¹⁷ *Peasants and Peasant Societies*, Edited By: Teodor Shanin, Second Edition, 1987, s. ix-13; Çağlar Keyder-Zafer Yenal, *Bildiğimiz Tarımın Sonu-Küresel İktidar ve Köylülük*, İstanbul 2013, s. 17.

¹⁸ Bkz. Emre Koç, *Bir Kadim Köyün Monografisi: Tarihi, Sosyal ve Kültürel Yönleri ile Yeşildere (İbrala) / Karaman*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Konya 2016; Ayrıca bkz. Emre Koç, “Tahrir Defterleri Işığında Manazan Köyünün (Kaya Mağara Yerleşimi) XVI. Yüzyıldaki İdari, Demografik ve Ekonomik Durumu (1500-1584)”, *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 9, S. 3, Bışkek / Kırgızistan 2020, ss. 1913-1925.

¹⁹ Colin McEvendy, *Modernçağ Tarih Atlası*, 1483’ten 1815’e Avrupa, Çev. Ayşen Anadol, İstanbul 2003, s. 5.

tanımlanmıştır.²⁰ Gerçekten de uygulamalarda veya çoğu zaman söylemlerde Tanzimat öncesiyle sonrasında nelerin değiştiğini gözlemleyebilmek için bazı eski dönem olaylarına atıfta bulunmak ihtiyacı hasıl olmaktadır. Bu merkezi reform dönemine odaklanan bir araştırmacı için zaman ve mekândaki değişimleri görme ihtiyacı doğduğunda küçük kentler belki de çok daha zengin ve ilginç birer atölyedir. Daha küçük ölçekli Osmanlı kentlerinin büyük oranda bilinmeyen alanlar olma özelliğini de hâlen devam ettirmekte olmaları önemlidir.²¹ Bu bağlamda sonrasında Cumhuriyet dönemi Türkiye'sine gidecek olup yıkıcı²² veya yapıcı birçok olayın meydana geldiği bu süreç içinde²³ Karaman'ın konumu henüz muğlak denebilecek seviyededir. Bakıldığında zaman ise Karaman'ın modern²⁴ dönemlerde bu coğrafyada kendi boyutlarındaki bir Osmanlı şehriden beklenilenden daha hareketli olan yaşamıyla çok yönlü ve ilginç sahneler imkân veren bir şehir olduğu görülecektir. Peppé'nin ifadesiyle “modernleşmenin; sanayileşme, kentleşme, sıhhi şartların kurulması, laikleşme, merkezileşme

²⁰ Maurus Reinkowski, *Düzenin Şeyleri, Tanzimat'ın Kelimeleri, 19. Yüzyıl Osmanlı Reform Politikasının Karşılaştırmalı Bir Araştırması*, Çev. Çiğdem C. Dikmen, İstanbul 2017, s. 42.

²¹ Yasemin Avcı, *Bir Osmanlı Kentinde Tanzimat Reformları ve Kentsel Dönüşüm: 1839-1908*, İstanbul 2010, s. 3.

²² “II. Mahmut devrinde ve Abdülmecit'in ilk yıllarında Türkiye, karinası, yelkenleri, direkleri ve mürettebatı toptan değiştirilmesi gereken bir gemiyi andırıyordu”: Ed Engelhardt, *Tanzimat*, Çev. Ayda Düz, Milliyet Yayınları, 1976, s. 11-12.

²³ Reinkowski, *Düzenin Şeyleri...*, s. 280.

²⁴ Modernizm, modernlik veya modern zaman gibi kavramlar farklı bakış açılarıyla ele alınmaktadır: “Modernite kavramı hiçbir zaman kesin, açık bir duruma kavuşmadı. Anlamı bir disiplinden diğerine değişirken zamansal kesitlere göre de çeşitlilik gösterir. Tarih yazımından öte edebiyat ve güzel sanatlarda daha yaygındır”: Enzo Traverso, *Yahudi Modernitesinin Sonu, Muhafazakâr Bir Dönüm Noktasının Tarihi*, Çev. Zeynep Bursa, İstanbul 2016, s. 13; Modern zamanların başlangıcını “düşünüyorum o hâlde varım” cümlesine kadar indirgeyen yazarlar dahi vardır: Mehmet Küçük, “Postmodernin Modern Karakteri ya da Dönemleştirmenin İronisi”, *Modernite Versus Postmodernite*, Der. Mehmet Küçük, 3. Baskı, Ankara 2000, s. 30; Modernliğin genellikle Rönesans ile ortaya çıktığı da savunulur: Mike Featherstone, *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*, Çev. Mehmet Küçük, İstanbul 1996, s. 21; “Modern çağı başlatan olay keşif yolculuklarıdır”: McEvendy, *Modernçağ Tarih Atlası*, s. 1; Giddens'in verdiği bilgilere göre ise “Modernlik” XVII. yüzyılda Avrupa'da başlayan ve sonraları neredeyse bütün dünyayı etkisi altına alan toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimlerine işaret eder: Anthony Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, Çev. Ersin Kuşdil, İstanbul 1994, s. 9; Osmanlı-Türk modernleşmesini veya Batılılaşmasını III. Ahmed'in saltanatında başka bir deyişle Lale Devri'nde başlatan düşünceler vardır: Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi-Makaleler 4*, İstanbul 1991, s. 12; Kaan Durukan, *Türkîli Hicazkâr: Türkiye'de Tarih Anlayışı Üzerine*, İstanbul 2003, s. 26 vd.; Osmanlıların 1699 ile 1768 yılları arasındaki çekingen ve parçalı Batılılaşma veya modernleşme çabalarından sonra 1770'lerde Batı tekniğini almış olan Ruslar karşısındaki yenilgi sonrasında III. Selim özellikle askerî anlamda tam bir Batılılaşmaya ikna oldu: Arnold J. Toynbee, *Tarihçi Açısından Din*, Çev. Dr. İbrahim Canan, İstanbul 1978, s. 273; Toby E. Huff, *Modern Bilimin Doğuşu ve Yükselişi-İslam Dünyası, Çin ve Batı*, Çev. İ. Kalaycıoğulları, E. Tağman, A. Yetmen, Ankara 2010, s. 480; Bazı görüşlere göre ise Osmanlı Devleti'nde ve Ortadoğu'da modernleşme Napolyon'un Mısır'ı işgali, Sultan III. Selim (1789-1807) ile Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa gibi reformcuların Avrupa'dan yeni askerî teknolojileri ithal etmesi gibi olaylar sonucunda başladı: İlan Peppé, *Ortadoğu'yu Anlamak*, Çev. Gül Atmaca, 2. Baskı, İstanbul 2011, s. 5-6; İktisat profesörü Carlo M. Cipolla'nın yazımı ise farklı olarak kendisinin devirleri Orta ve erken-yakın (asıl) Modern Çağ şeklinde tasnif ettiğine işaret ediyor. Ayrıca onun anlatımında XIII. yüzyılın sonu aynı zamanda modern çağların başlarını oluşturan olabileceği yorumu da çıkabilir: Carlo M. Cipolla, *Akdeniz Dünyasında Para, Fiyatlar ve Medeniyet*, Çev. Ali İhsan Karacan, İstanbul 1993, s. 33-34-58.

gibi farklı olaylarda izi sürülebilir” olduğundan bu çalışmada modernleşmenin izi Karaman şehrinin değişimleri üzerinde aranmıştır.²⁵

Değişim bağlamında ise çalışmanın özellikle ilgilendiği bir husus halkın şehirlerine bakışlarında modern dönemle birlikte meydana çıkan farklılıklardır. Çalışma dairesinde bakılacak olursa şehir halkının veya onların fikrini temsil edenlerin şehirlerine bakışını, şehirleri için duydukları kaygıyı veya şehirle alakalı olarak çağdaş olaylara dair yorumlarını “kent veya kentlilik” bilinci dairesinde ele aldığımızı söyleyebiliriz. İlgili dönemde bu hususa dair bilgilere göz atıldığında örneğin 1839-1870 yılları arasında Kuzey Yunanistan’da kent modernleşmesinin Gayrimüslimlerin özellikle de Yunanlı tüccarların “bastırmasıyla” başlamış olduğu yönünde bilgilere ulaşılır. Buna göre Yunanlı tüccarlar reformların sağladığı atılımlardan faydalanarak yeni semtler kurulmasını ve limanların daha işler hâle getirilmesini talep etmişlerdi. Yunanlı tüccarlar bunda başarılı olurlarken yöneticiler özellikle Selanik örneğinde seçkin Yahudilerin isteklerini dikkate alıyorlardı. Bu seçkinler kent ortamı konusunda daha bilinçli bir tavır sergiliyor ve bir yeni “kentlilik” talep ediyorlardı.²⁶ Burada herhalde şehrin geçmiş özelliklerini göz önüne alıp gelecekte en azından yakın çevresine göre daha iyi bir konumda bulunmasını talep etmekten öte daha çok maddi açıdan işlerin daha rahat yürüyeceği bir kent ortamı talebi vardı. Fakat insanın yahut halkın şehirle bir araya getirmiş oldukları duygularını temel alıp daha net tanımlanabilen bir kent bilincinin ne olduğuna ve nerelerde aranacağına dair ilk bilgiler bu dönemin biraz daha öncesini ele alan Faroqhi’de bulunmaktadır. Onun şehir veya hemşerilik bilinci üzerine yaptığı dikkate değer yorumları da hatırlatmak gerekir. Yazarın bazı kaynaklar ve yazarlar üzerine yaptığı çalışmalardan çıkardığı sonuca göre ortalama kentliler için İstanbul, Bursa ya da Ankara’da yaşıyor olmak pek de fark etmiyordu. Küçük ve iyice bölünmüş cemaatler hâlinde yaşayan Osmanlıların “kendi kentlerini fazla umursamadıkları” yönünde bir izlenim edinmek de mümkündü. Dolayısıyla halkının kentine dair ilgisizliği sebebiyle bir kent bilincinden bahsedilemezdi. Bunun olması için yaşayanların yaşadıkları şehri farklı yönleriyle umursamaları gerekirdi. Yazar devamla eserinde, kendi çalışmasını da anımsatarak günümüzde yapılacak araştırmaların bu tabloyu epeyce değiştireceğinin kesin olduğunu söylemektedir.²⁷ Bu bilgiler göz önüne alınınca bu çalışma içerisinde yer alan farklı konularda görüleceği üzere Anadolu’nun orta hâlli bir şehrinde

²⁵ Peppé, *Ortadoğu’yu Anlamak*, s. 4.

²⁶ “Sunuş”, *Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri*, Ed. Paul Dumont - François Georgeon, İstanbul 1992, s. xi.

²⁷ Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam, Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*, Çev. Elif Kılıç, 6. Baskı, İstanbul 2010, s. 181-201; Özellikle basın üzerinden farklı bir okuma için bkz. Alexandra Yerolympos, “XIX. Yüzyıl Sonunda Selanik’te Kentlilik Bilinci ve Belediyeye İlgisi”, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Yaşamak*, Der. François Georgeon-Paul Dumont, 6. Baskı, İstanbul 2018, ss. 147-174.

yani Karaman’da ise halkın veya önderlerinin modern gelişmeler tarafından etkilenen ve giderek şehir odaklı hâle gelen kaygılarını ve şehir menfaati için yaptıkları müdahalelerin giderek somutlaşmasını göz ardı etmek zordur. Şehrin birbirinden farklı kesimlerine bağlı insanlar artık geleneksel anlamda şehri veya halkı korumak için değil onu modern araçlarla daha iyi hale getirmek için bir araya geliyorlardı. Bu belki de biraz da Anadolu veya Türk tipi bir kent bilincidir. Bugün kentlerinin geri kalmasına, eski güzel günlerinden veya nüfusundan düşmesine veya çevreye göre daha az gelişmiş olmasına dair üzüntülü duyguları bu tip şehirlerdeki insanların sohbetlerinde sık sık duyduğumuzu sanırım hatırlatmaya gerek yoktur.

AMAÇ (PROBLEMATİK)

Yukarıda bahsi geçenlerle de bağlantılı olarak öncelikle XIX. yüzyıl Karaman’ı üzerine yapılmış olan çalışmalarda hissedilen durgunluğun aslına inmek istenmiştir. Çağdaş eserler, kronikler²⁸ veya arşiv vesikaları gözden geçirildiğinde geçmişte Moğol istilasından Fransız işgaline kadar coğrafyanın veya hâkim ülkelerin gündemlerini meşgul eden birçok olayın merkez noktalarından birisi olan Karaman’ın birçok dönüm noktasının belirttiği bir yüzyılı bu kadar sakin geçirmiş olması beklenemezdi. Nitekim bahsedilen zaman dilimine dair malumat gözden geçirildiğinde Karaman’ın yine merkezde ve bölgede meydana gelen dramatik olayların önemli bir parçası olduğu yönünde bir izlenim doğmaktadır. Bunda bir sürekliliğin olup olmadığı ve Karaman’a bir savunma refleksi sağlayıp sağlamadığı okumalar sonucunda akla gelen ilk sorulardandır. Bu refleks tarihî süreçte karşılaşılabilen bir reaksiyondan çıkarak modern dönemde daha net ve anlamlı bir “kent veya kentlilik bilinci” olarak ifade edilebilecek hâle gelmiş midir? Tanzimat dönemi veya modern dönemlere gelince bu reflekste ne gibi değişiklikler meydana gelmiştir? Osmanlı’da modernleşme anlayışının yükselişe geçtiği XIX. yüzyıl başları ile Tanzimat ve sonrasında Karaman’ın bulunduğu coğrafyanın kendisine kazandırdığı özelliklerin merkezî-modern mevzuat, uygulama veya teknikler ile ne gibi bir etkileşim gösterdiği ilgi çeken diğer bir husustur.

Birçok olayda halkın isyancılara, eşkıyalara, işgalcilere, kötü yöneticilere veya maddi-manevi menfaatlerine zarar getireceklerini düşündükleri uygulamalara karşı bazen resmen bazen de şiddetle karşılık vermelerinin sürekliliğinin bulunup bulunmadığı bu bölge tarihinin en hareketli konularını ve hararetli ilişkilerini irdelemeyi gerektiriyor. Bu tepkilerin yüzyıllara göre değişim gösterip göstermediğini, gösterdi ise Tanzimat’tan sonra herhangi bir farklılığın

²⁸ Rudi Paul Lindner’in Osmanlı özelindeki ifadesiyle devletin düşüşüne sevinen, açıklama getiren, “ah vah eden” kroniklerin varlığı ve bu tür bilgiler Karamanoğullarının düşüşü ve bölgenin Osmanlı hükmü altına geçişi mevzularında daha dikkat çeker yoğunluktadır: Rudi Paul Lindner, *Osmanlı Tarih Öncesi*, Çev. Ayda Arel, 2. Baskı, İstanbul 2014, s. 9.

meydana çıkıp çıkmadığını sorgulamak ihtiyacı da bununla birlikte belirmektedir. Bunun için de eski devirlerden itibaren coğrafi konumun bir getirisi olarak Karaman’a derinden etki eden bu tip olaylar gözden geçirilmiştir. Bakıldığında arası zaman olarak kopuk olsa da farklı olaylardan elde edilen bilgilerin şehrin daha önce sahip olduğu statü ve özelliklerin onun bu yönünün unutulmasına engel olacak kadar görünür şekilde modern zamana kadar süregelmiş olduğunu akla getirmiştir. İlgi çekici ve düşündürücü bir örnek verilecek olursa XX. yüzyıla girildikten sonra bile 1908’de Konya’da Karaman heyetini kabul eden İttihat ve Terakki önde gelenlerinden Tahir Bey’in onları övmek adına “Karamanlılar Karamanoğulları olduklarını isbât itdiler” demek gereği duyması dikkate değerdir.²⁹ Halkın aslında şehirleri için “taht-ı kadim” söylemiyle unutmadıklarını ifade etmekle birlikte belki de söylemekten çekindikleri bir hatırayı en iyi Tahir Bey açığa çıkarmıştır.

Bunlardan başka Karaman’ın bazı özelliklerinin veya sosyal alanda yaşadığı bazı tarihî olayların genel yazına -örneğin Tanzimat’ın taşradaki³⁰ etkileri bağlamında- örnek verilebilirliği noktasındaki boşluğun bir ihmal ile ifade edilebileceği görülmüştür. Nitekim bu dönemde Karaman’ın siyasi-sosyal atmosferinin son derece hareketli olduğu ve bunların üzerinde durularak alana dair bilgilere eklenebilirliği noktasında önem arz ettiği kanısına varılmıştır. Bu yüzyılın, evrensel dinamiklerdeki ve sosyal hayattaki değişimlerin gerçekten baş döndürücü bir hıza eriştiği bir zaman dilimi olduğu malumdur. Karaman şehri bu yüzyılda teknolojide, ulaşımda, ekonomide ve siyasette meydana gelen hızlı değişim ve gelişmelerden ne şekilde etkilenmiştir? Bu yüzyılın etkisi şehrin sosyo-ekonomik veya siyasal vaziyetinde olumlu veya olumsuz etkiler ortaya çıkarmışsa bunun şehrin kendi dinamiklerinden veya merkezî otoritenin icraatlarından kaynaklanan sebepleri nelerdir? Bu ve benzeri sorularla Karaman şehrinin XIX. yüzyıl Osmanlı ülkesinde ve bilinen dünyada “neye” tekabül ettiği veya nerede yer aldığı mümkün olduğunca ifade edilmeye çalışılacaktır. Bu cümleden olarak “taşrada gerçekleşen” ile otorite ve diğer etmenler tarafından “gerçekleştirilmek istenenin” neler olduğu ve birbirlerini ne şekilde etkiledikleri üzerinde durulmak istenmiştir.

²⁹ *Anadolu*, (Gazete), Sayı: 2, Sayfa 3, 14 Ağustos 1908, Numara 2.

<http://www.osmanlicagazeteler.org/Oku.php?id=11793>, Erişim Tarihi: 12.02.2023.

³⁰ Osmanlı döneminde “taşra” tabirinin genel olarak, İstanbul yani başkent dışındaki bütün yerler için kullanıldığı bilinmektedir: İbrahim Yılmazçelik, “XIX. Yüzyılda Osmanlı Taşra Teşkilatının Önemli Merkezlerinden Biri Olan Diyarbakır’da Bazı Görevlilerle İlgili Tespitler”, *OTAM*, S. 31, Yıl: 2012, s. 226; Bu hususa alakalı dönem için “taşra” tabiri penceresinden odaklanan geniş çaplı bilgi için bkz. İlber Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*, TTK, Ankara 2000; Nizam Önen-Cenk Reyhan, *Mülkten Ülkeye Türkiye’de Taşra İdaresinin Dönüşümü (1839-1929)*, İstanbul 2011.

YÖNTEM

Belirtildiği üzere önceki dönemlerden başlayarak Karaman halkının fikirlerinin ve olaylar karşısındaki tepkilerinin tespitine özellikle çaba harcanmıştır. Bunu yaparken hem çağdaş tanıklara-seyyahlara hem de arşiv kaynaklarına başvurulmuştur. Bu noktada bazı başlıklar altında Karen Barkey'in³¹ olayları karşılaştırırken yaptığına benzer olarak tarihsel dönüm noktalarında meydana gelmiş olan benzer vakalara atıfta bulunulmuştur. Bu şekilde Karaman halkı özelinde insanın, gelişen olaylar ve değişen süreçler karşısındaki fikirlerinin ve reaksiyonlarının anlaşılmasına gayret edilmiştir. Gerçekten de sonraki süreçte olup biteni yeterli seviyede anlamının ve zihinde bunu anlatacak ivmeyi kazanmanın ancak şehrin içinden geçtiği uzun tarihsel evreleri incelemek ile mümkün olabileceğini kent üzerine çalışan bazı araştırmacılar da ifade etmiştir.³²

Tez çalışması için kullanılabilecek alakalı tüm arşiv malzemesi ve literatür temin ve tetkik edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen verilerin modern metot çerçevesinde bir kavram ve anlatım ile bir tez yapısına kavuşturulması, bu yapının sosyal bilim ölçütlerinde mantıksal ve kronolojik bir tutarlılık arz etmesi amaçlanmıştır. Çalışmada mevcut literatürde döneme dair veya döneme etkisi olabilecek bazı problemler tespit edilerek bunların sebep ve bağlantıları üzerinde düşünülmüştür. Yine XIX. yüzyılda Karaman'ın idari ve sosyo-ekonomik yapısını anlamak, nüfus durum ve değişimini tespit etmek ilk ve önemli amaçlardan olarak tatbik edilmek istenmiştir.

Çalışma giriş maiyetinde olan tanıtım kısmından ve üç ana bölümden meydana gelmiştir. Tanıtımda giriş (konu), amaç, sınırlar, problem ve kaynaklar gibi hususlar üzerinde durulmuştur. Birinci bölümde sosyal, ekonomik ve demografik anlamda bu dönem Karaman şehrini tanımlayabilmeye imkân sunan özellikleri tetkik edilmek istenmiştir. Yine burada şehrin, XIX. yüzyıldaki insanlar ve yönetim tarafından ne şekilde algılandığı, iç ve dış görünüşü, insan yaşamı ile eski eserler için ortaya konulan mevzuat ve şehirdeki kurumların kategorilerine değinilmiştir. Sonraki bölümlerde neredeyse tamamen modern döneme mahsus olan icraat ve olaylar ele alınmıştır. Bu bağlamda ikinci bölümde modern idari kurum ve kuruluşlar, Tanzimat'ın kuvvetli etkileri, şehirde halk-eşraf (veya mütegalibe) ve memur ilişkileri, partiler ve seçim, İtilaf işgali, Ermeni tebaa ile ilişkiler, tüccarlar ve eşkıyalık gibi sosyo-siyasi ve idari konular işlenmiştir. Üçüncü bölümde ise modernleşmenin uygulamadaki

³¹ Karen Barkey, *Farklılıklar İmparatorluğu Osmanlılar, Karşılaştırmalı Bir Tarih Perspektifi*, Çev. Ebru Kılıç, 2. Baskı 2013, s. 3.

³² Lewis Mumford, *Tarih Boyunca Kent, Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği*, Çev. G. Koca-T. Tosun, İstanbul 2007, s. 14.

yönleri ağır basmış, bu bölümde telgraf, demiryolu, ulaşım, şose yapımı, tarımda makineleşme, salgınlarda programlı uygulamalar ve bunların modern döneme dair özellikleri üzerinde durulmuştur. Bu konulara değinilirken ulaşım ve sevkiyat mevzu olunca Karaman'ın Akdeniz, Anadolu ve merkez arasındaki konumuna özellikle dikkat çekilmiştir.

KAYNAKLAR VE MEVCUT LİTERATÜR

Tarihi yazılı vesikalarla başlatan görüşe göre bir toplumu incelemek için doğal olarak yazılı vesikaların mevcut bulunması gerekmektedir. Yazılı vesikaları incelemek aynı zamanda yaşayanların geçmişte kalanlarla diyalog kurmasını da sağlamaktadır.³³ Bu çalışmada da ana zaman dilimini oluşturan XIX. yüzyılın ilk yarısı ile XX. yüzyılın ilk çeyreğinin sonu arasında kalan süreci içeren alakalı tüm arşiv belgelerine temel kaynak olarak yer verilmeye çalışılmıştır. Arka plana dair yapılan atıflar için önceki devirlere ait tahrir defterleri gibi önemli kaynakların yanında Türklerin bölgede görünmelerinden son dönemlere kadar bilgi veren çağdaş kroniklere veya benzeri kaynaklara bakılmıştır. Tezin ana dönemini oluşturan yıllarda Karaman'a dair ciddi bilgilere ulaşılan arşiv belgelerinin önemli kısmı ise şahıslar, yöneticiler ve merkezî ve yerel yönetimler arasındaki yazışmalardan oluşmuş ve bunlar etkili biçimde kullanılmıştır. Farklı kalemlerden çıkıp farklı kâtiplerin kaleme aldığı bu belgeler bazen aynı konuyu farklı cephelerden sunmakta ve bu durum karışıklığı çoğaltmakla birlikte verilen emeğin hacmini de arttırmaktadır. Her belgenin farklı bir imla ve yazı stili ile kaleme alınmış olması da ayrı bir zorluk getirmektedir. Şöyle ki bazen herhangi bir konu üzerine farklı kaynaklardan çıkmış olan beş on belgelik dosyalardaki bilgileri transkribe ettikten sonra bir araya getirerek olayı bir örgü hâlinde sunmak bile başlıca bir uğraş olarak karşımıza çıkmıştır. Fakat ilgili belgelerin verdiği bilgiler ile tezin konu bağlamındaki sunumu daha çeşitli, daha alakalı ve daha güçlü hâle gelmektedir.

Tezde belki de bir kusur olarak bu belgelerin türüne, nereden nereye gönderildiğine veya tarihine sıklıkla atıfta bulunulmuş olması can sıkıcı olabilir. Fakat bazen bu belgelerde uygulanan muamelat genel hâle gelmekte veya farklı olaylarda tür ve tarihleriyle yâd edilebilmekteydi. Örneğin Karaman'da vergi, tüccar ve merkez bağlamında meydana gelen bir muamelatın diğer bölgelerde benzeri sıkıntıları yaşayanlar için bir örnek teşkil ettiği görülmüş, Germir halkından bazı tüccarlar Karaman'daki bir vergi sorununu ve bu sorunun davasına dâhil olarak düzenlenen bir "iradeyi" ve bir "emirnameyi" tarihiyle birlikte örnek göstermişler, kendi davalarının dosyalarına bu Karaman belgelerinin de koyulmasını rica etmişlerdir.³⁴ Maurus Reinkowski, bu şekilde önemlerini daha belirgin şekilde idrak ettiğimiz yazışmaları, Tanzimat

³³ Ortaylı, *Son İmparatorluk Osmanlı*, s. 22.

³⁴ Bkz. BOA. MVL.0468.04.01.

Dönemi üzerine kaleme aldığı önemli eserinde, yapısına da uygun olarak genel anlamda doğrudan “idari yazışmalar” olarak ifade etmiştir. Yine yazarın bu vesikaların kullanılmasıyla bazı konuların “çok net bir biçimde gözler önüne serilmesinin mümkün olduğu”³⁵ yönünde bir görüşe varması da bu belgelerin önemine dair kayda değer bir yorum olarak dikkat çekmektedir.

Arşiv kaynaklarına verilen önemin bir nedeni de Faroqhi’nin güzelce ifade ettiği üzere beklenmedik bir anda ortaya çıkarak eski sorulara yeni cevaplar getiren ya da araştırmacıyı bambaşka bir düşünceye çeken belgelerin verdiği heyecandır. Uzun bir süre düşünülerek tasarlanan tez konularıyla, arşive girince bazen hiçbir şey yapılamayabilir. Bu durumlarda genelde araştırmacılar, tez konusu tasarlarken hiç akılda olmayan yeni yaklaşımlar sunan belgeler bulurlar. Bu gibi durumlarda tarihçi, tüm engellere rağmen baştaki planda diretebilir ya da kendini kaynakların akışına teslim edebilir.³⁶ Faroqhi’nin bu düşüncelerine uygun olarak çalışmamızda ortaya çıkan çoğu farklı başlıkta Reinkowski’nin onlara verdiği değerden yukarıda kısaca bahsedilen “idari yazışmaların” rehberliğinden ilham alındığı söylenebilir.

XIX. yüzyıldan XX. yüzyıla uzanan süreç açısından yine en önemli kaynak türlerinden birisi de birçoğu yabancı ülke arşivlerinde bulunup bizzat yazarlarının gözlemlerini içeren seyahatname veya belli bir ilme katkı sunmak için yapılan araştırmalardır. Bugün internette binlerce siteden binlerce gezginin nerelere gittiğini öğrenebilir ve kendimiz veya ilgi alanımız için seyahat rotaları oluşturabiliriz. Burada bahsi geçen eserler ise eski dönemlerde insanlara bilmedikleri veya hakkında bir şey duymadıkları gizemli uzak diyarlar hakkında heyecan uyandıran bilgiler verirlerdi. Karaman’dan geçmiş veya bu şehir hakkında dolaylı yollardan bilgiler edinmiş seyyahlara yahut bilim adamlarına G.A. Olivier, William Martin Leake, Ulrich Jasper Seetzen, John Macdonald Kinneir, Charles Leonard Irby, James Mangels, J. A. Cramer, Charles Texier, William John Hamilton, Edwin John Davis, W. M. Ramsay gibi birçok önemli çağdaş yazarı örnek verebiliriz.

Tarihî ve coğrafi önemine binaen Karaman üzerine yapılan birçok akademik çalışma ve tezin bulunuyor olması da doğaldır.³⁷ Dikkat çeken ilk çalışmalardan birisi Milli Mücadele Dönemi ve Cumhuriyet’in ilk yıllarında çalıştığı şehirlerle ilgili eserler kaleme alan Muallim

³⁵ Reinkowski, *Düzenin Şeyleri...*, s. 256.

³⁶ Faroqhi, *Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir...*, s. 3-4.

³⁷ Karaman üzerine yapılmış bibliyografik çalışmalar için bkz. Mehmet Mercan, “Karaman Tarihi Bibliyografyasına Giriş (Arşiv Kaynakları, Seyahatnameler ve Tezler)”, *Talat Duru Armağanı*, Haz. Ziya Duru vd., Konya 2006; Ahmet Kolcuoğlu, “Karaman Bibliyografyası Kaynakçası”, *Karaman Tarihi ve Kültürü*, C. VII, İstanbul 2007; Ahmet Yavuzılmaz-Mustafa Çetinarslan, “Karamanoğlu Beyliği Bibliyografyası”, *Karamanoğulları Beyliği*, C. I, Uluslararası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu-II, Ed. M. Şeker, M. Mercan, Y. Kaya, C. Uncu, Konya 2016; Tuğba Köse, “Karaman Bibliyografyası”, *Karaman Kitabı*, C. 3, Karaman ve Tarihi, Ed. Doç. Dr. İdris Nebi Uysal-Prof. Dr. Mehmet Mercan, 2018.

Sapancalı Hüsnü'nün “Karaman Ahval-i İctimaiyye Coğrafiyye ve Tarihiyyesi (H. 1338/1341)” adlı eseri olup kendisi bu çalışmasıyla görev yaptığı Karaman şehri için karanlıkta kalan pek çok hususun aydınlatılmasına vesile olmuştur.³⁸ Bundan sonra doğrudan Karaman şehrini ele alan Gaffar Totaysalgır (1944), A. Süheyl Ünver (1945), İ. Hakkı Konyalı (1967), İ. Rıfki Boynukalın (1968), Durmuş Ali Gülcan (1989), A. Uysal, vd. (1992), Ziya Duru (2001), Halil İbrahim Gülcan (2003), Abdurrahman Altın (2004), Alaattin Aköz (2004), Şükrü Ayçiçek-Mustafa Dinler (2005), Ahmet Mısırlıoğlu, (2006), Mehmet Kurt (2007), A. Talat Duru (2010), Âdem Kocatürk-Osman Ülkümen (2017) gibi araştırmacıların eserleri Karaman şehir araştırmalarında ön plana çıkmaktadır.³⁹

Bu dönemi incelerken geçmiş olan süreci veya arka planı anlamada kullanılabilecek tezlere baktığımızda şehrin XVI. yüzyılına dair verdikleri bilgilerle Osman Gümüşçü ve Alaattin Aköz'ün çalışmaları ilk olarak zikredilebilecek eserlerdir.⁴⁰ Yine bu döneme ait araştırmalardan Ayşegül Hüseyinliklioğlu'nun 1500 ile 1522 yılları arasında Karaman Beylerbeyliği'nde konar-göçer nüfusu irdelediği doktora tezi verdiği kıymetli bilgilerle dikkat çekmektedir.⁴¹ Ahmet Gökhan Kaynakçı, 2007 yılında hazırladığı yüksek lisans teziyle XVII. yüzyılın ilk yarısında⁴², Ahmet Cengiz ise 2008 yılında hazırladığı doktora teziyle XVIII. yüzyılda Karaman'ın durumuna dair önemli çalışmalar yapmışlardır.⁴³

³⁸ Sapancalı H. Hüseyin, *Karaman Ahval-i İctimaiyye Coğrafiyye ve Tarihiyyesi*, Birinci Kitap, R.1338 / M.1922, Haz. Dr. İbrahim Güler, TTK, Ankara 1993; Nevzat Topal, “Muallim Sapancalı Hüsnü”, *TÜBAR*, Yıl 2009, S. 26, s. 229.

³⁹ Gaffar Totaysalgır, *Karaman (Lârende): Tarihî İncelemeler*, Konya 1944; A. Süheyl Ünver, “Karaman Hakkında Bazı Notlar”, *Konya Halkevi Aylık Kültür Dergisi*, S. 80, Konya 1945; İbrahim Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Karaman Tarihi*, İstanbul 1967; İbrahim Rıfki Boynukalın, *Karaman'ın İktisadi ve Sosyal Gelişimi*, İstanbul 1968; Durmuş Ali Gülcan, *Karaman Mahalle, Kasaba ve Köyleri Tarihçesi*, Karaman 1989; *Dünden Bugüne Karaman*, Haz. Dindar Dilbaz, Ankara 1991; A. Uysal-N. Alodalı ve M. Demirci, *Dünü ve Bugünüyle Karaman-Kültür, Tarih, Coğrafya, İlçe, Kasaba ve Köyler*, 1992; A. Uysal, *Geçmişten Günümüze Karaman: Tarih, Coğrafya, Ekonomi, Kültür ve İlkler*, 1995; Ziya Duru, *Geçmişten Günümüze Fotoğraflarla Karaman*, Konya 2001; Halil İbrahim Gülcan, *Zaman ve Karaman*, Karaman 2003; Abdurrahman Altın, *Karaman Tarihi, Karaman ve Karamanlı'dan Özdeyişler*, Konya 2004; Alaattin Aköz, *Kanunî Devrine Ait 939-941 / 1532-1535 Tarihli Lârende (Karaman) Şer'îye Sicili, Özet-Dizin-Tıpkıbasım, Tablet Yayınları*, Konya 2004; Ahmet Mısırlıoğlu, *Karaman Tarihi ve Kültürü Bir Zamanlar Karaman*, Karaman 2006; Mehmet Kurt, *Eskiçağda Karaman*, Ankara 2007; Şükrü Ayçiçek-Mustafa Dinler, *Çağdaş, Modern, Tarihi Bir Kent Karaman*, Karaman 2005; Talat Duru, *Karaman Tarihi*, Konya 2010; Âdem Kocatürk-Osman Ülkümen, *İlçe, Belde ve Köyleri ile Karaman Tarihi*, İstanbul 2017.

⁴⁰ Alaattin Aköz, *XVI. Asırda Lârende (Karaman) Kazâsı*, Doktora Tezi Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Konya 1992; Osman Gümüşçü, *XVI. Yüzyıl Lârende (Karaman) Kazasında Yerleşme ve Nüfus*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya (Türkiye Coğrafyası) Anabilim Dalı, Ankara 1997; Osman Gümüşçü, *XVI. Yüzyıl Lârende (Karaman) Kazasında Yerleşme ve Nüfus*, Ankara 2001.

⁴¹ Ayşegül Hüseyinliklioğlu, *Karaman Beylerbeyliği'nde Konar-Göçer Nüfus (1500-1522)*, Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Elazığ 2008.

⁴² Ahmet Gökhan Kaynakçı, *XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Lârende*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı, Ankara 2007.

⁴³ Ahmet Cengiz, *XVIII. Yüzyılda Lârende (Karaman) Şehrinin Fiziki ve Sosyo-Ekonomik Yapısı*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Konya 2008.

Sevda Gürbüz'ün 2009'da hazırladığı “296 Numaralı Karaman Şer’iye Sicili Çerçevesinde 1829-1832 Yılları Arasında Karaman’da Sosyal, İdarî ve Hukukî Hayat” adlı yüksek lisans tezi incelenen döneme girizgâh mahiyetinde bir çalışmadır.⁴⁴ Yine benzer bir çalışma 2019’da “35 Numaralı Karaman Ahkâm Defteri’ne Göre Karaman (H. 1252-1257/M. 1836-1841)” adıyla Sonnur Teleke tarafından hazırlanmıştır. Şeyda Taşdemir, Rabia Çakal, Serap Gençler ise Karaman nüfus defterleri üzerine çalışmışlardır.⁴⁵

Alakalı kaynakların elimizde hazır bulunmasından dolayı üzerinde genişçe durmayı düşündüğümüz Karaman vakıfları konusunda ise Serpil Asar’ın XVI. ve XIX. yüzyıllar arasındaki Karaman vakıflarına dair hazırladığı tezde etraflı bilgi verildiği görülmüştür. Bu noktada bizim çalışmamızda ise bazı arşiv vesikaları üzerinden vakıfların ihyası ve merkezin önemle üzerinde durduğu eski eserlerin korunması gibi dönemde dikkat çeken uygulamalara örnekler verilmiştir.⁴⁶ Kadir Koç’un 2018’de hazırladığı ve 1839-1950 yılları arasında Karaman’daki eğitim-öğretim kurumlarını ele aldığı çalışması kütüphane, medrese, sübyan veya ibtidai mektepleri, rüştiye ve idadiler hakkında etraflıca bilgi içermektedir.⁴⁷ Bunlardan başka Karaman mimarisine dair bilgi veren birçok tez ve çalışma olduğundan bu çalışmada çağdaş gözlemlerde bulunan izlenimler dışında geniş bir yazımda bulunulmamıştır.⁴⁸

⁴⁴ Sevda Gürbüz, *296 Numaralı Karaman Şer’iye Sicili Çerçevesinde 1829-1832 Yılları Arasında Karaman’da Sosyal, İdarî ve Hukukî Hayat*, Yüksek Lisans Tezi Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Konya 2009.

⁴⁵ Şeyda Taşdemir, *1831 Tarihli Larende (Karaman) Nüfus Defterinin Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Konya 2019, s. 8-9; Rabia Çakal, *1840 Sayımına Göre Karaman Merkez Nüfusu*, Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Karaman 2019; Serap Gençler, *1844 Nüfus Sayımına Göre Karaman Kazası Merkez Nüfusu*, Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Karaman 2021.

⁴⁶ M. Mesud Koman, “Karaman Mahkemei Şer’iye Sicilleri Emir Musa Evkafı”, *Konya*, S. 35, 1941, ss. 3058-3060; M. Tayyib Gökbilgin, “XVI. Yüzyıllarda Karaman Eyaleti ve Larende (Karaman) Vakıf ve Müesseseleri”, *Vakıflar Dergisi*, S.VII, Ankara 1968, ss. 29-38; Serpil Asar, *Vakfiyelerine Göre XVI-XIX. Yüzyıllardaki Karaman Vakıflarının Tahlili*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Ankara 2016; Ahmet Gümüştop, *Karamanoğlu Beyliği Dönemi Larende (Karaman) Şehri Vakfiyeleri*, Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Türk İslam Sanatları Bilim Dalı Konya 2019.

⁴⁷ Diğer bir çalışma için bkz. İsmail Çiftçioğlu, *Vakfiye ve Tahrir Defterlerine Göre Karamanlı Eğitim-Öğretim Müesseseleri*, Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Isparta 2001.

⁴⁸ Ayrıca Bkz. M. Mesud Koman, “Karaman (Larende) Kal’a, Surlarının Krokileri Münasebetile Birkaç Söz ve Bazı Mutalealar”, *Konya*, S. 33, 1940, ss. 1841- 1844; M. Mesud Koman, “Karamanda Nasuh Bey Hamamı ve Canbaz Kazi Mektebi”, *Konya*, S. 32, 1940, ss. 1795- 1798; Şerife Özudoğru, *Karaman’da Türk Mimari Eserleri Süslemeleri*, Doktora Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul 1989; Osman Nuri Dülgerler, *Karamanoğulları Dönemi Mimarisi*, TTK, Ankara 2006; Ebru Bilget Fataha, *Karamanoğlu Beyliği Yapılarında Mimari Süsleme*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Ankara, 2010; Sultan Doğan, *Karaman Merkezdeki Kiliseler*, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Van 2012; Mine Erdem, *Karamanoğlu Beyliği Mimarisinde Çini*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Konya 2017.

Aziz Sayaslan'ın 2015'te hazırladığı tezde XIX. yüzyılın ikinci yarısında Karaman kazasının idari, ekonomik, sosyal, eğitim ve kültür durumu üzerinde durulmuştur. Tezde özellikle salnamelerden yola çıkarak şehir mimarisi, idari yapısı ve kurumları hakkında bilgi verilmiştir. Fakat bu kurumların merkezî yönetimde hangi amaçlarla ve hangi tarihlerde kurulduğu üzerinde durulmamıştır.⁴⁹ Bu çalışmada ise kurumların bu yönleri hakkında bilgi verilerek bir katkı sunulmaya çalışılmıştır. Nitekim bu kurumların merkezî maslahatta kararlaştırıldıktan kısa süre sonra Karaman'da kurulması önemlidir.

2010 yılında Tuba Gültekin tarafından hazırlanan Milli Mücadele'de Karaman adlı tezde Fransızların Karaman'ın da dâhil olduğu bazı tren istasyonlarını işgaline kısaca değinilmiş olup bilgilerin büyük kısmı ATESE arşivinden alınmıştır.⁵⁰ Yine Erol Yüksel⁵¹ bu konuda etraflıca bir makale kaleme almıştır. Bu çalışmada verilen bilgiler yeterli gözükmemektedir. Fakat tezimizin araştırma tarihleri arasında yer alan en önemli konulardan birisi olan Karaman tren istasyonu işgali, aslında modernleşme tarihinin farklı bir yönüne dikkat çektiği için üzerinde bazı yorumlarda bulunmadan edilememiştir. Nitekim bu olaylar sırasında emperyalist ve yerel güçler arasındaki kavganın farklı bir boyutu, yani yüzyılın icadı olan demiryolu üzerindeki hâkimiyetin önemi gündeme gelmekteydi. Bu noktada Yüksel'in metoduna benzer şekilde Osmanlı arşivi kaynakları ve burada kendi içinde dağınık olan bilgiler gözden geçirilerek olayın arka planı, dayanakları ve sonuçları üzerinde durulmakla konuya katkı sunmak istenmiştir. Ayrıca bu bilgilerde açıkça görülebildiği üzere zamanla etkisini kaybetmeyen bir konu olarak devrin Osmanlı yönetiminin, halkın ve yerel güçlerin yapılan antlaşmalara veya "işgale" bakış açısını görmek önemlidir.

⁴⁹ Aziz Sayaslan, *XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Karaman Kazası*, Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı, Diyarbakır 2015.

⁵⁰ Tuba Gültekin, *Milli Mücadele'de Karaman*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bilim Dalı, Konya 2010.

⁵¹ Erol Yüksel, "Millî Mücadele'de Karaman'da Yaşanan Askerî ve Ekonomik Gelişmelere Dair Bazı Tespitler", *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 5, S. 1, Yıl 2021, ss. 384-414.

I. BÖLÜM

KARAMAN'IN TARİHİ VE İDARİ GELİŞİMİ

1. İlk Bilgiler ve Eski Çağların Büyük Güçleri

Yazının icadı ile son bulmuş olan Tarih öncesi (Prehistorik) devir, insanlığın “yazının bulunmasından önceki geçmişi” olarak ifade edilmektedir. MÖ II. binyıl başlarında Asurlu tüccarların Anadolu'ya yazıyı getirmeleri neticesinde son bulan tarih öncesi devirler, bu coğrafya için Paleolitik, Mezolitik, Neolitik ve Kalkolitik olmak üzere dört bölüm hâlinde ele alınmakta, İlk Tunç Çağı adlı dönem de Prehistorik olarak kabul edilmektedir. MÖ 600.000-10.000 yılları arasına tarihlendirilen Paleolitik dönemden sonra, MÖ 15.000 - 8.000 yılları arasında Prehistorik ve Neolitik çağlar arasında Mezolitik (Epi-Paleolitik) devir bir geçiş evresi olarak görülmektedir. Karaman ilindeki Pınarbaşı Höyük'te gerçekleştirilen kazı ve yüzey araştırmaları bölgede bu devirden itibaren yerleşme olduğuna işaret etmiştir.⁵²

Karaman bölgesinin, yüzyıllar boyu farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış olduğu ve bunları havzasında kaynaştırdığı bilinmektedir. Özellikle coğrafi olarak uygun vaziyeti ve elverişli bitki örtüsü Karaman'ı en eski devrilerden itibaren önemli bir yerleşim merkezi hâline getirmiştir. Yine verimli bir ovanın kucağında yer alması, Anadolu'yu Kilikya'ya bağlayan yolların kavşağında bulunması ve Toroslar üzerinden en kolay geçişi sağlaması gibi etkenlerden dolayı da yerleşim için tercih edilebilir cazip bir bölge olduğu söylenebilir.⁵³ Bölgede yapılan arkeolojik araştırma ve kazılarda burada tarih öncesi devirlere ait birçok yerleşimin tespit edilmiş olması da doğaldır. Örneğin Pınarbaşı Höyüğü⁵⁴, Can Hasan Höyüğü, Keyren Höyük, Koca Höyük, Akçaşehir Höyük, İbrahim Höyük, Eminler Höyük, Mandasun Höyük gibi araştırma alanlarında Neolitik Çağ ve (MÖ 8500-5500), Kalkolitik (MÖ 5000-3000) ve İlk Tunç Çağı'na (MÖ 3000-2000) ait buluntular elde edilmiştir.⁵⁵

⁵² Kurt, *Eskiçağda Karaman*, s. 69; “Karaman bölgesinin merkezi kısmında tamamen Miyosen döneme ait plakette göl kalkerleri ve marlları (ince tortul kayaç) bulunur. Batısında Mezozoik yaşlı kalkerler, kuzeyinde ise muhtemelen eski Kuaterner yaşlı volkanitler (andezit, volkanik tuf, volkanik breş ve bazalt) yer alır. Konya kapalı havzasının bu en güney kısmı, tamamen yumuşak Sedimanlarla bunları örten alüvyonlardan oluşmuştur”: Mehmet Ardos, “Karaman Çevresinin Jeomorfolojisi”, *Türk Coğrafya Dergisi*, S. 26, 1974, s. 118.

⁵³ Kurt, *Eskiçağda Karaman*, s. 69-70.

⁵⁴ Bu höyüğün Paleolitik döneme tarihlendirildiği de söylenmektedir. Ayrıca buradaki kazılarda hayvan iskeletleri ve çeşitli bitki kalıntıları bulunmuştur. Bu durum hayvan ve bitki ekonomisi varlığına işaret etmektedir: Tahsin Tapur, “Eski Konya Gölü'nün İlk Yerleşmelere Etkileri”, *Karadeniz Araştırmaları*, C. 6, S. 23, Güz 2009, s. 107.

⁵⁵ “Karaman”, *Anabritannica*, C. 12, İstanbul 1988, s. 589; Yollarbaşı (İlisira) mağarası (yatay tip) derinde oluşan en önemli şekildir: Ardos, “Karaman Çevresinin Jeomorfolojisi”, s. 119; Hasan Bahar: “Konya-Karaman Bölgesi Yüzey Araştırması 2002”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı XXI-1*, Ankara 2004, s. 208; Kurt, *Eskiçağda Karaman*, s. 69-82; Tapur, “Eski Konya Gölü'nün İlk Yerleşmelere Etkileri”, s. 107; Hatice Gül Küçükbezci, “Konya-Karaman Bölgesi Kalkolitik ve Erken Tunç Çağ Çanak-Çömlek Kültürü”, *Karadeniz*, S. 13, 2012, s. 83-86; Ercan Aşkın-Mehmet Kurt-Mehmet Alkan-Hatice Körsulu-H. Ertuğ Ergürer, “Karaman İli ve Mersin İli Mut İlçesi Antik Dönem Yerleşimleri ve Yerleşim Düzenlemesi Arkeolojik Yüzey Araştırması 2015”, *ANMED*, 2016-14, s. 329; Yalçın Kamış, “Karaman Eminler Höyük Yüzey Araştırmaları: İlk Sonuçlar”, *ANMED*, 16, 2018, s. 205.

Henüz MÖ II. binyıl zarfında Asur Ticaret Kolonileri devrinde “Landa” olarak isimlendirilen Karaman ve çevresinin bölgeler arası iletişim ve ilişkilerde önemli bir role sahip olduğu düşünülmektedir. Bu, Karaman üzerinden Göksu Vadisi⁵⁶ yolu ile gerçekleşmiş olmalıdır. Orta Tunç (Asur Kolonileri veya Eski Hitit) Çağı’nda Orta Anadolu ve Kilikya kültürlerinin birbirleri ile yakın ilişki içerisinde oldukları bilinmekte ve bu ilişkide Karaman’ın, coğrafi ve askerî konumu ile önemli bir rol oynadığı düşünülmektedir. I. Binyıla gelindiğinde ise Tabal krallıklarının Asurlara karşı yürüttükleri faaliyetlerde Karadağ ve Kızıldağ’ın önemli bir rol üstlenmiş olmaları ihtimali üzerinde durulmaktadır.⁵⁷

Mezopotamya’dan sonra Anadolu’da da ilk devirlerden itibaren uygun yeryüzü şekilleri ve iklim şartları ile hemen hemen bütün ürünlerin yetişmesi mümkün olmuştu. Konya-Çatalhöyük, Burdur-Hacılar, Karaman-Canhasan ve Diyarbakır-Çayönü gibi alanlarda yapılan kazılardan elde edilen neolitik dönem arkeolojik kanıtları buna delildir. Bunlar arasında bulunan tohum örnekleri özelde bahsi geçen arkeolojik alanlarda ve genel anlamda Anadolu’da farklı türlerde tahıl ekildiğini kanıtlamaktadır.⁵⁸ Bu suretle Karaman’ın da içerisinde yer aldığı bu ilk dönem bölgelerinde tarım kültürünün zamanla bir yaşam biçimi hâlini aldığı ve “hasat zamanı”, “orak tutma zamanı” ve “tohum atma (ekme) zamanı” gibi kavramların ortaya çıkmaya başladığı söylenebilir.⁵⁹

Bazı araştırmacıların Avrupalı ulusların kültür dünyasında görülmelerinin Hititlerle başladığı yönünde bir tespitte bulunmaları önemlidir.⁶⁰ Bu düşüncenin kabul edilmesi durumunda Eski Hitit Krallığı döneminden itibaren Hititlerin etki alanına girmiş olan Karaman şehri çok eski devirlerden itibaren başlayıp günümüz Avrupa kültürüne tesir eden bu sürecin temel anlamda kadim bir parçası hâline geliyor. Nitekim şehrin Eski Hitit Krallığı döneminde Landa adıyla Aşağı Ülke⁶¹ olarak bilinen kesimin önemli kentlerinden birisi olduğu tespit edilebilmektedir.⁶² Yine Hitit araştırmaları için önem arz eden Telipinu Fermanı’nda I. Labarna’nın (ö. MÖ 1650) icraatları özetlenirken, kendisinin fethettiği memleketler

⁵⁶ Klasik, Hellenistik ve Roma dönemlerinde Göksu Vadisi yolunun, Akdeniz ile İç Anadolu bölgelerini birbirine bağladığı bilinmektedir. Bu önemli güzergâh İkonium, Laranda ve Claudiopolis (Mut) üzerinden Seleukeia’ya (Silifke) uzanmaktaydı: Kürşat Bardakçı, “Antikçağ’da Konya Ovasını Taşeli Platosuna Bağlayan Yollar”, *Asya Studies*, N. 3, s. 41.

⁵⁷ Kurt, *Eskiçağda Karaman*, s. 83-8-85; Mehmet Kurt, “Karaman’da Eski Çağlara Ait Kültürel Unsurlar ve Turizm Açısından Önemi”, *S.Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 21, (2009), s. 169.

⁵⁸ Esma Öz, *Kultepe Metinleri Işığında Eski Anadolu’da Tarım ve Hayvancılık*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri (Sümeroloji) Anabilim Dalı, Ankara 2011, s. 46-47.

⁵⁹ Öz, *Kultepe Metinleri...*, s. 52-53.

⁶⁰ Ceram, *Tanrıların Vatanı Anadolu*, s. 9.

⁶¹ Hititler Kızılırmak eğiminin güneyindeki kısma “aşağı ülke”, içerisindeki kısma da “yukarı ülke” adını vermişlerdir: Kurt, “Karaman’da Eski Çağlara Ait Kültürel Unsurlar...”, s. 166.

⁶² Mehmet Kurt, *Antik Çağda Karaman (Laranda) ve Yakın Çevresi*, Konya 2011, s. 97.

cümlesinden sayılan “Landa”, adının bugün Karaman ile eşitlendiği aşikârdır.⁶³ Bölgede Asur egemenliği ise büyük ölçüde III. Tiglatpileser (ö. MÖ 727) döneminde sağlamlaşmıştır. III. Tiglatpileser MÖ 738 yılında Orta Anadolu’ya bir sefer düzenleyerek buradaki siyasi nüfuzu ele geçirmiştir. İvriz Kaya Kabartmaları ve Kızıldağ Anıtları’ndan anlaşıldığı üzere bu durumun kültürel anlamda da etkileri olmuştur.⁶⁴

Bundan sonraki dönemde Karaman ve çevresi MÖ 546 yılındaki Pers istilasından MÖ 333 yılında Büyük İskender’in hâkimiyetine kadar Pers yönetiminde kalmıştır.⁶⁵ Bölgenin Pers dönemindeki adı Lykaonia’dır. Bu bölgenin en önemli şehirlerinin Konya’nın yanında Laranda olduğu bilgisi konumuz açısından önem arz etmektedir.⁶⁶ Özellikle İkonion’u (Konya), Klaudiopolis (Mut) ve Diokaisareia / Olba (Uzuncaburç) üzerinden güney sahiline bağlayan önemli bir geçiş yolu üzerindeki konumu Laranda’nın önemini arttırmıştır.⁶⁷

Karaman ve çevresini içine alan Lykaonia bölgesinin Seleukos krallığının Roma ile imzaladığı Apamedia (Dinar) Barışı hükümlerince Roma’ya bırakıldığı bilinmektedir. Seleukos kralı imzaladığı bu antlaşma ile Lykonion bölgesinin de içerisinde yer aldığı, Torosların batı yamaçlarından Haly (Kızılırmak) nehrine kadar olan toprakları Roma’ya bırakmış oluyordu.⁶⁸ Daha sonra bölge Galatia kralı Amyntas’ın yönetimi altında görülmektedir. Derbe tiranı Antipater’i ortadan kaldıran Amyntas, Laranda ve Derbe’yi ele geçirerek tahrip etmiştir. Amyntas’ın ölümü üzerine Octavianus (Augustus) tarafından Provincia Galatia Eyaleti oluşturulmuş ve bölge de bu eyalet içerisinde kalmıştır.⁶⁹ Galatia Eyaleti Anadolu’da Galatia’dan Pamphylia’a kadar uzanan geniş bir toprak parçasını içine almakla birlikte, Lykaonia da devamlı surette bu eyalet içerisinde kalmıştır. Ancak Derbe, Laranda ve Kilikia Trakheia ayrı tutularak Kappadokia kralı Arkhaleos’a verildiği bilinmektedir.⁷⁰

Sasani kralı I. Şapur (ö. 272) MS 259’da P. Licinius Valerianus’u Karrhai (Harran) ve Edesa (Urfa) arasında büyük bir yenilgiye uğratarak tüm Anadolu’yu istila etmiş ve içerisinde Laranda ve İkonion’un da olduğu birçok şehri ele geçirmiştir. Bölge ancak imparator L. Domitus Aurelianus tarafından 272 yılında geri alınabilmiştir.⁷¹ Bu olaydan sonraki süreçte

⁶³ Mehmet Kurt, “Karadağ-Mahalaç Tepesi (Karaman) Üzerine Bir Araştırma”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 15 (24), 2013, s. 40.

⁶⁴ Kurt, “Karaman’da Eski Çağlara Ait Kültürel Unsurlar...”, s. 169; Kurt, “Karadağ-Mahalaç...”, s. 40.

⁶⁵ Kurt, *Antik Çağda Karaman...*, s. 36.

⁶⁶ Kurt, “Karaman’da Eski Çağlara Ait Kültürel Unsurlar...”, s. 169-170.

⁶⁷ Kurt, *Antik Çağda Karaman...*, s. 96-97; Bir diğer güzergâh, İkonium, Laranda, Olba (Uzuncaburç) üzerinde Seleukeia’ya giden yol: Bardakçı, “Antikçağ’da Konya Ovasını Taşeli Platosuna Bağlayan Yollar”, s. 42.

⁶⁸ Mehmet Kurt, *Karaman (Laranda) Çevresindeki Kaya Yerleşimleri*, Konya 2012, s. 37.

⁶⁹ Kurt, “Karadağ-Mahalaç...”, s. 40.

⁷⁰ Kurt, *Kaya Yerleşimleri...*, s. 38-41.

⁷¹ Güngör Karauğuz - Halil İbrahim Kunt - Osman Doğanay, *Lykaonia Bölgesi Kaya Mezarları (Küçük Muhsine)*, 2005, s. 6; Kurt, *Kaya Yerleşimleri...*, s. 43.

Laranda 276 yılında yeniden düzenlenen Isauria eyaleti içerisinde kalmıştır. Bundan sonra Laranda'nın Lykaonon (Lykaonia Birliği), Antiokheia, Isauria idari birimleri içinde yer aldığı görülür. Nihayetinde I. Theodosius'un (MS 379-395) ülkesini iki oğlu arasında bölüştürmesi ile Lykaonia da Doğu Roma'ya bırakılan topraklar arasında, Geç Bizans devrinde ise Lykaonia bölgesi tamamıyla Anadolu Theması içerisinde yer almıştır.⁷²

XI. yüzyılda Anadolu'daki Bizans askerî teşkilatının bozulmaya başladığı bilinmektedir. Bunun üzerine Bizans imparatorları Balkanlar'da esir edilen veya satın alınarak Bizans ordusuna ücretli asker yapılan Karadeniz'in kuzeyinden gelen bir kısım Türkleri Anadolu'ya sevk etmişlerdir. Bu askerler sınır muhafızı veya kolonizatör olarak kullanılıyorlardı. Selçuklu fetihlerinden önce meydana getirilen bu topluluklar, ifade edilen amaçlarla Karaman ve Kayseri gibi şehirlere yerleştirilmişlerdir. İbn Bibi bu bölgelerinin adını “havalı-i Bulgar ve Gülnar” olarak zikretmiştir. Bulgar Dağı ile Silifke'nin batısındaki Gülnar kasabası gibi isim benzerlikleri de bu bilgidaki hakikat ihtimalini kuvvetlendirmektedir.⁷³

2. Başkent Olarak Tekâmül

Yazıcızade'nin Avşar boyundan olduklarını söylediği⁷⁴ Karamanoğulları ile Karaman şehrinin ilk dönem bağlarına dair bilgi veren yazarlardan birisi Selçuklu devri tarihçisi İbn Bibi'dir. Ona göre Karamanlıların⁷⁵ babaları olan Karaman, yaşamının ilk yıllarında Kamareddin vilayeti olarak bilinen Ermenek ve civarı (Ermen) nahiyelerinde yaşayan Türkmen bir kömürcüydü. Bu bölgedeki dağlardan Larende'ye kömür çeker ve ailesinin rızkını bu şekilde temin ederdi. Sonra itaatlerini temin için Selçuklular tarafından taltif edildiler ve gittikçe kuvvetlendiler.⁷⁶

Osmanlı kroniklerinde bu bölgenin Memleket-i Yunan, Vilayet-i Yunan veya Diyar-ı Yunan olarak adlandırıldığı, buraya Karamanlıların hâkim oluşu ve bölgeye Karaman vilayeti denmesinin sebepleri üzerinde durulmuştur. Bu kroniklerden birisi olan Solakzade Tarihi'nde

⁷² W. M. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, Çeviren: Mihri Pektaş, İstanbul 1960, s. 366; Mehmet Kurt, “Tarihi ve Arkeolojik Açından Karaman-Karadağ'a Genel Bir Bakış”, *Höyük*, S. 5, 2012, s. 45-69; Kurt, *Kaya Yerleşimleri...*, s. 44.

⁷³ İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'İye Fi'l-Umuri'l-Ala'İye (Selçukname II)*, Çev. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara 2014, s. 574; Osman Çetin, *Anadolu'da İslamiyet'in Yayılışı*, İstanbul 1990, s. 29-30.

⁷⁴ Abdullah Bakır, *Yazıcızade Ali'nin Selçuk-Name İsimli Eserinin Edisyon Kritiği, Giriş, Metin, Dizin*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 2008, s. 705; “Cengiz Han döneminde ilk defa olarak kurucularının isimlerini taşıyan Türk kökenli yeni kabile birlikleri ortaya çıkmaya başladı. Orta Asya'dan Batı Anadolu'ya kadar görülebilen bu gruplaşmalardan bazıları Özbekler, Nogaylar, Çağataylar, Osmanlılar, Karamanlılardır”: Carter, V. Findley, *Dünya Tarihinde Türkler*, Çev. Ayşen Anadol, 2. Baskı, İstanbul 2008, s. 110.

⁷⁵ Osmanlı devrinde “Karamanlı” demekle hem devlet hem hanedan anıldı: İlber Ortaylı, *Osmanlı Barışı*, 7. Baskı, İstanbul 2006, s. 24.

⁷⁶ İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'İye Fi'l-Umuri'l-Ala'İye (Selçukname II)*, Haz. Mürsel Öztürk, Ankara 1996, s. 202-205.

Karaman bölgesine önceki dönemde Memleket-i (Vilayet-i) Yunan denildiğine, sonrasında Karaman adının kullanılmasına ve bunun sebebine değinilmektedir. Buna göre Memleket-i Yunan'ın başkenti Konya şehridir. Bu şehir Selçuklu hanedanı son bulunca Karamanoğulları'nın eline geçmiştir. Bunun sebebini ise “erbâb-ı tevârih” yani tarihçiler şu şekilde anlatmışlardır: Karaman'da “Ermeniyyü'l asl” Nure Sufi Müslüman oldu ve sufiler yoluna girdi. Kendisi zühd ve ibadetle meşgul olup, halkın büyük kısmı kendisine biat etti. Nure Sufi bir süre Varsak vilayetinde sakin oldu. Bu dönemde Silifke Kalesi küffar elindeydi ve kendisi kale hâkimi ile dostluk kurmakla kaleye girip çıkardı. Bir gün müritlerinin ittifakıyla kaledekilerin gafletinden istifade ederek kaleye girdiler ve hâkime “aman ve zaman” vermeden katlettiler. Kaleyi bu şekilde fethettikten sonra Karaman adındaki güçlü oğlunu bey tayin edip kendisi yine ibadete çekildi. Karaman Bey ise Karaman ve Konya'yı “tahtgâh” yapıp hutbe okutup sikke bastırdı. Buraya Karaman vilayeti denilmesinin sebebi bu oldu.⁷⁷

İdris-i Bitlisi de bu hususa dair Ermenilikten farklı olarak birkaç cümle yazmıştır. Ona göre Karaman büyükleri Ermeni değildir; oturdukları memleket Ermeni diyarıdır. Konya'nın yanında Karaman da Vilâyet-i Yunan'ın büyük ve eski şehirlerinden birisidir. Selçukluların ortadan kalkmasından sonra, reisleri Karaman evladından olan ve Ermeni memleketlerinde (memâlik-i Ermen) yaylalarda oturan bazı Türkler bağımsız liderler olarak ortaya çıkmışlardır. Bu çevrede ve Selçuklu tahtında zorbalıkla hareket etmiş, Karaman şehrinde Mısır sultanları adına sikke bastırmışlardır. Kısacası bu güçler “diyar-ı Yunan'da”, Karaman'da vali ve padişah olmuşlardır.⁷⁸

Karamanoğullarının bir beylik olarak ise 1250'li yılların ortaları gibi erken bir tarihte Ermenek ve Karaman'da bağımsız olarak hareket ettikleri ifade edilmektedir.⁷⁹ Kerimüddin Karaman Bey (1255-1263) döneminde Karaman toprakları genişlemiş ve kendisi Kilikya Ermenilerinin elinde bulunan Ermenek, Mut, Silifke gibi bölgeleri ele geçirerek Ermenek Bey ünvanını almıştır. IV. Kılıçarslan (ö. 1266) bu başarıları göz önünde bulundurarak ele geçirdiği toprakları kendisine “ikta” olarak vermiştir. Evlilik bağlarının da eklenmesiyle tesis edilen ilişkiler uzun süre iyi gitmemiş ve IV. Kılıçarslan Karaman'ın yönetimini kendi adamlarından Hacı Beğler'e vermiştir. Çünkü Karaman Bey, Selçuklular arasındaki taht mücadelesinde IV. Kılıçarslan'a karşı kardeşi II. İzzeddin Keykavus'u (ö.1279) desteklemişti. Bundan sonra

⁷⁷ Süleyman Lokmacı, *Solak-Zâde Tarihi'nin Tahlili ve Metin Tenkidi*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Erzurum 2015, s. 65-66.

⁷⁸ İdris-i Bitlisi, *Heşt Bihişt*, C. I, Haz. Mehmet Karataş-Selim Kaya-Yaşar Baş, Ankara 2008, s. 229.

⁷⁹ Donald Edgar Pitcher, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası*, Çeviren: Bahar Tırnakçı, İstanbul 1999, s. 58; Karaman hanedanı ve genişlemelerine dair bir tartışma için bkz. Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, Çev. Erol Üyepazarcı, 4. Baskı, İstanbul 2012, s. 262.

Karaman Bey ani bir baskınla Karaman'ı geri almış ve Hacı Beğler'i ortadan kaldırmıştır.⁸⁰ Karaman ve Ereğli'nin tam anlamıyla Güneri Bey'in (1277-1300) zamanında Karamanlı toprağı hâline geldiğı söylenmektedir. Bedreddin İbrahim Bey'den (ö.1350) itibaren Karamanoğlu Beyliği'nin başkenti Karaman olmuş ve İbrahim Bey buraya bir saray yaptırmıştır.⁸¹

3. Devletler Arasında Karaman

Karaman, dönem dönem coğrafyanın veya hâkim ülkelerin gündemlerini meşgul eden olayların merkez noktalarından birisi olmuştur. Pers istilalarından bölge güçleri arasındaki çarpışmalara, Selçuklu fütuhatından⁸² Harezmli iktalarına,⁸³ Moğol istilasından⁸⁴ Osmanlı genişlemesine,⁸⁵ XVI. yüzyılın ortalarında Şehzade Selim'in kardeşi Bayezid'i takibi sırasında Karaman kalesinin soyulmasından⁸⁶, Suhte⁸⁷ ve Celali isyanlarına, Ayanlıktan⁸⁸, Tanzimat Devri karmaşasına, Ermenilerle gergin ilişkilerden, Sopalı Seçim'e, İtilaf işgalinden ve Kuva-yı Milliye hareketine kadar tüm geniş etkili olaylarla Karaman'ın yüzleşmek durumunda kaldığı dikkat çekmektedir.

Henüz 1332 yılında Karaman'ı ziyaret eden İbn-i Batuta, Karaman için suyu çok, bağ ve bahçelerle kaplı güzel bir şehir ifadelerini kullanmıştı.⁸⁹ Fakat başkent oluşundan sonra Karamanlıların bu şehre merkezî bir önem verdikleri bilinmekle beraber yıkımlara engel olamadıkları yönünde bilgiler vardır. Onlar bu şehri Kilikya, Orta Anadolu, Konya Ovası ve sonra Batı Anadolu'ya yaptıkları harekâtlarda bir çıkış noktası, geri dönüşlerde ise bir sığınak

⁸⁰ Alaattin Aköz, "Tarihçe: Türk Devri", *Karaman - Tarih, Kültür, Sanat*, Karaman 2000, s. 56; Yahya Başkan, *Orta Anadolu'da Hâkimiyet Mücadelesi (1400-1500)*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İstanbul 2007, s. 3.

⁸¹ Faruk Sümer, "Karamanoğulları", *DİA*, C. 24, İstanbul 2001, s. 456.

⁸² Ali Sevim - Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi, Siyaset, Teşkilat ve Kültür*, Ankara 1995, s. 54; Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi (Başlangıçtan 1086'ya Kadar)*, TTK, Ankara 1988, s. 49.

⁸³ "Larende'yi Harezm Beylerinden Güçlü (Küçlü Sengüm) Han'a verdiler": Nejat Kaymaz, *Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-dîn Keyhüsrev ve Devri*, Ankara 2009, s. 27; Mehmet Ersan, *Türkiye Selçuklu Devletinin Dağılışı*, Ankara 2010, s. 98.

⁸⁴ Şehabeddin Tekindağ, "Son Osmanlı-Karaman Münasebetleri Hakkında Araştırmalar", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, C. 13, S. 17-18, 1963, s. 57-58; Dukas, *Bizans Tarihi*, Çev. VL. Mirmiroğlu, İstanbul 1965, s. 133; Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih-3*, Yalınlaştıran: İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı, İstanbul 1979, s. 103; Gelibolulu Mustafa Âli Efendi, *Kitâbü't-Târih-i Künhü'l-Ahbâr*, Haz. A. Uğur-M. Çuhadar-A. Gül, İ.H. Çuhadar, Kayseri 1997, s. 37-620; Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 293; Şikârî, *Karamannâme, Zamanın Kahramanı Karamanîler'in Tarihi*, Haz. Metin Sözen-Necdet Sakaoğlu, İstanbul 2005, s. 239; Aköz, "Tarihçe...", s. 58; Ersan, *Türkiye Selçuklu Devletinin Dağılışı...*, s. 145; *The Encyclopaedia Of Islam*, Ed. C. E. Bosworth, E. Van Donzel, W. P. Heinrichs And The Late G. Lecomte, Volume IX, Leiden Brill, 1997, s. 128; Sümer, "Karamanoğulları", s. 456; Başkan, *Orta Anadolu'da Hâkimiyet Mücadelesi*, s. 5-6.

⁸⁵ Sümer, "Karamanoğulları", s. 456; Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye*, C. I, 46. Baskı, İstanbul 2010, s. 59.

⁸⁶ BOA. TS.MA.e. 509-44.

⁸⁷ BOA. A.{DVNS.MHM.d. 3195.

⁸⁸ BOA. AE.SMHD.I. 39-2293.

⁸⁹ Gümüştü, *XVI. Yüzyıl Larende...*, s. 37; Ebû Abdullah Muhammed İbn Battuta Tancî, *İbn Battuta Seyahatnamesi*, C. I, Çev. A. Sait Aykut, İstanbul 2004, s. 414.

olarak kullanıyorlardı. Dolayısıyla yine bu coğrafyalardan Karaman'a doğru geri saldırılar gerçekleşiyordu. Bu durum şehrin ilk dönemde Selçuklu-Bizans⁹⁰, Selçuklu-Danişment, Selçuklu-Haçlı⁹¹, Selçuklu-Moğol⁹², mücadelelerinden ciddi şekilde etkilenmesine sebebiyet verirken sonrasında özellikle Osmanlıların Karamanoğulları üzerine olan şiddetli saldırılarını bu şehir üzerine toplamıştır. Künhul-Ahbar'da Moğol beylerinin Konya'da olduğu gibi Karaman'da da bulundukları bilgisi dikkat çekmektedir. Buna göre Moğol beyleri, yol kesen (reh-zen) Karamanoğullarını ve diğer asileri tedip için Karaman'a gelirlerdi.⁹³ Mesela Moğollardan Geyhatu, Karamanoğlu Güneri'yi ele geçiremeyince şehri ateşe vermiş⁹⁴ yine Karaman onlar tarafından tamamen yıkılmış⁹⁵ veya yağmalanmıştır.⁹⁶

Şehrin Karamanoğlu döneminde Memlukler tarafından 1419 yılında işgal edildiği, 1424 ve 1456-57, 1488-99 yıllarında yine Memluk saldırılarına maruz kaldığı bilinmektedir.⁹⁷ XV. yüzyılın sonlarında savaş hâlini alan Osmanlı-Memluk ilişkilerinde de Karaman'ın hareketli bir bölge olduğu ve bazen yine şiddetle yüzleşmek zorunda kaldığı görülmektedir. Genel çerçeveden bakıldığında Mısır ordusunun Kayseri, Niğde ve Heraklea gibi bölgelerde çevreyi yağmaladıkları, Karaman'da ise halka zulmettikleri ve kargaşaya sebep olduklarının ifade edildiği görülür.⁹⁸ Bunu da şehri ve çevresini ateşe vermek veya yakmak gibi bir cezalandırma uygulamasını tertip ederek yaptıkları anlaşıyor. Örneğin 1488-89'da Mısır askerlerinin Karaman'ı yıktığının bir Anonim Tevarih'te kayda geçirildiği dikkat çeker. Buna göre bir süre önce II. Bayezid İstanbul'da iken Mısır sultanı Osmanlı üzerine asker göndermişti. Karaman sınırına kadar gelen Mısırlılar II. Bayezid'e elçi göndermişler, fakat sultan “mağrûr olup karâr” edince Arap askerleri Karaman vilayeti üzerine yürümüş ve bir hayli yağmada bulunmuşlardır. Sonrasında tekrar hücum edip Karaman'ı yıkmış ve diğer birçok yerleşimi talan etmişlerdir.⁹⁹ Evhadüddin Kirmani'nin¹⁰⁰ “Menakıbname” adlı eserinin son sayfalarına eklenmiş olan bazı

⁹⁰ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye, Siyasi Tarih, Alp Arslan'dan Osman Gazi'ye (1071-1318)*, İstanbul 1998, s. 200; Ayrıntılı bilgi için bkz. Akif Rençber, “Komnenos Hanedanı Döneminde Bizans'ın Kilikya Politikası”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C. 6, S. 3, 2017, s. 2112-2131.

⁹¹ Sevim-Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi...*, s. 446-447; Metin Tuncel, “Karaman”, *DİA*, C. 24, İstanbul 2001, s. 444; Gümüşçü, *XVI. Yüzyıl Larende...*, s. 36.

⁹² Gelibolulu Mustafa Âli Efendi, *Künhü'l-Ahbâr...*, s. 37; Bertold Spuler, *İran Moğolları Siyaset, İdare ve Kültür-İlhanlılar Devri, 1220-1350*, Çev. Cemal Köprülü, 3. (Tıpkı) Basım, Ankara 2011, s. 128; Sümer, “Karamanoğulları”, s. 456;

⁹³ Gelibolulu Mustafa Âli Efendi, *Künhü'l-Ahbâr...*, s. 37.

⁹⁴ Alaattin Aköz, “Tarihçe”..., s. 58.

⁹⁵ Sümer, “Karamanoğulları”, s. 456; Ersan, *Türkiye Selçuklu Devletinin Dağılışı...*, Ankara 2010, s. 145.

⁹⁶ Başkan, *Orta Anadolu'da Hâkimiyet Mücadelesi*, s. 6.

⁹⁷ Tuncel, “Karaman”, s. 444-445.

⁹⁸ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih-3*, s. 266.

⁹⁹ *Anonim Tevârih-i Âli-i Osman*, F. Giese Neşri, Haz. Nihat Azamat, İstanbul 1992, s. 127-128.

¹⁰⁰ Şeyh Evhadüddin Kirmani (ö. 1238) Türkiye Selçukluları devrinin en ünlü şair mutasavvıflardan birisi olup Abbasî halifesi en-Nasır Li Dinillah'ın organize ettiği “Fütüvvet” teşkilatının bir temsilcisi olarak Anadolu'ya gönderilmiş ve bu hareketi Anadolu'da “Evhâdiye” adıyla teşkilatlandırmıştır: Mehmet Ali Hacıgökmen,

notlara Şehabettin Tekindağ dikkat çekmiştir. Bu kayıtlardan birisinde 1450'lerin ikinci yarısında meydana gelen Memluk saldırısından “Harîk-kerden-i leşker-i Şam Şehr-i Lârende fi evâhir-i şehr-i Recebü'l-mübârek li-sene ihdâ sittîn ve semânmi” şeklinde bahsedilmiştir. Buradan anlaşıldığına göre H. 861 / M. 1456-57 yılında Memluklar Recep ayının son kısımlarında Karaman şehrini de yakmışlardır.¹⁰¹ Olaylara ışık tutan bir dörtlüğe ise Şükri Bitlisi'nin Selimnamesi'nde rastlanır:

*Rûm'a girmiş ehl-i Şâm'ın sancağı
Gitmiş andan sonra Rûm'un revnakı
Eyle küstâh eylemişler bendei
Kim yakubdur Niğde ve Lârende.*¹⁰²

4. “Zıdlaşma Kılıcı”: Karaman'ın Osmanlı İdaresine İntibakı

XIV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Anadolu'daki siyasi vaziyet giderek Osmanlılar ile Karamanoğullarını karşı karşıya getirecek şekilde cereyan ediyordu. Yaklaşık yüz sene süren bu şedit kavgada Karaman şehrinin yaşadığı süreçleri ve yıkımları ise bu çalışma zarfında anlatmak çok zordur. Gerçekten de şehir bu iki güçlü devlet arasında meydana gelen ve çoğu zaman Karamanoğullarının dağlara çekilmek zorunda kaldıkları sayısız savaşta birçok defa Osmanlılar tarafından işgal edilmiştir.¹⁰³ Bu süreç baskınlar, karşı baskınlar, yıkımlar, sürgünler ve kanlı savaşlar ile Karamanlıların Osmanlılar tarafından tamamen sindirildiği tarihe kadar sürecektir. Yıldırım Bayezid, Çelebi Mehmet, Fatih Sultan Mehmed dönemlerinde bu çatışma hız kesmeden devam etmiştir. Son aşamada taht mücadelesinde Cem Sultan'ı destekleyen Kasım Bey'in 1483 yılında vefatı ile Karaman ülkesinin ve dolayısıyla Karamanoğlu başkenti Karaman'ın kesin olarak Osmanlı topraklarına katıldığı ifade edilir.¹⁰⁴ Fakat Toroslardaki Karamanlı bakiyeleri üzerinde net bir hâkimiyet kurulamadığı ve bu savaşçı Türkmenlerin savaşa devam ettikleri bazı çalışmalarda üzerinde durulan bir husustur.¹⁰⁵ Nitekim II. Bayezid (1481-1512) döneminden öte Yavuz Sultan Selim (1512-1520- ve hatta Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) devirlerinde bile birçok olayın meydana gelmesine sebep oldukları bilinmektedir.¹⁰⁶

“Menâkıb-ı Şeyh Evhadü'd-Dîn-i Kirmânî'de Geçen Selçuklu Tarihi ile İlgili Bilgiler ve Değerlendirilmesi”, *TAD*, C. 34, S. 58, 2015, s. 547.

¹⁰¹ Şehabettin Tekindağ, “Konya ve Karaman Kütüphanelerinde Mevcut Karamanoğulları ile İlgili Yazmalar Üzerinde Çalışmalar”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S. 32, İstanbul 1979, s. 131.

¹⁰² Şükri-i Bitlisi, *Selim-nâme*, Yay. Haz. A. Uğur-M. Çuhadar-A. Gül, İstanbul 1995, s. 39.

¹⁰³ J. H. Kramers, “Karaman”, *IA*, C. 6, İstanbul 1977, s. 310.

¹⁰⁴ Doğan Yörük, “Karaman Eyaletinde Osmanlı Tımar Düzeninin Tesisi”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 25, S. 40, 2006, s. 179-180.

¹⁰⁵ Halil İncalcık, “Osmanlı Tarihine Toplu Bir Bakış”, *Osmanlı*, C. 1, Ankara 1999, s. 73; Feridun M., Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, İstanbul 2012, s. 90.

¹⁰⁶ Emecen, *İlk Osmanlılar...*, s. 90.

Fatih Sultan Mehmed'in (1444-1446/1451-1481) himayesinde Karaman tahtına geçen Pir Ahmed Bey (1464-1469), bir süre sonra açıkça Osmanlı aleyhinde faaliyetlerde bulunmaya başlamıştı.¹⁰⁷ Nitekim Karamanoğulları bu esnada da Osmanlı nüfuz ve hâkimiyetinden kurtulmak amacındaydılar. Bu sebepten Venedik, Memluk Sultanlığı ve Akkoyunlu Devleti nezdinde bazı girişimlerde bulunuyorlardı. Üstelik Pir Ahmed Bey bağlı bulunduğu Fatih Sultan Mehmed'in, kendisine Afyon'daki Memluk seferi hazırlıklarına katılması yönünde yaptığı davete icabet etmedi.¹⁰⁸ Mahmud Paşa da (ö. 1474) Pir Ahmed ve Şehsuvar Beylerin ordugâha geleceklerini ve meselenin kolay yoldan halledileceğini düşünmekteydi. Fakat Osmanlılar 1468 Nisan'ında Karahisar'da iken Pir Ahmed Bey'in olumsuz cevabı gelmişti.¹⁰⁹ Fatih Sultan Mehmed, Pir Ahmed'in müttefikleri ile birleşmesine fırsat vermeden Afyon'dan harekete geçerek, Osmanlılara şiddetle göğüs geren Gevele Kalesini ve Karaman ülkesinin merkezi Konya'yı ele geçirdi. Pir Ahmed Bey ise mücadelesini sürdürmek üzere Karaman'a çekildi.¹¹⁰ Sadrazam Mahmud Paşa Bulgar Dağı'na kaçan Turgudoğullarının ve Karaman'a kaçan Pir Ahmed Bey'in takip edilmesiyle görevlendirildi, fakat onların İçil'e kaçmasını engelleyemedi.¹¹¹ Hoca Sadeddin tarihine göre Mahmud Paşa ile Pir Ahmed Bey arasında büyük bir savaş meydana gelmiş ve "zıdlaşma kılıcını çeken" Karamanlılar mağlup olmuştu.¹¹² Mahmud Paşa'nın ordusunun Turgudlu aşiretlerini ise Çukurova tarafında Memluk topraklarına kadar sürdüğü bilinmektedir. Osmanlılar artık Konya ovasının dışında Toros dağlık bölgesini ve İçil'i de almaya niyet ederek harekâtlarını bu taraflarda yoğunlaştırmaya başlamışlardı. Buradaki amaç Akdeniz'e kadar Karaman ülkesini tümünden ele geçirmek ve sığınarak kurtuldukları bölgelerde Karamanoğullarına tamamen boyun eğdirmektir.¹¹³

Rum Mehmed Paşa'nın Karaman ve civarında yaptığı tahribat ve halka eziyet bu dönemin en önemli olayları arasında zikredilmektedir. Solakzade'nin tabiriyle, padişah tarafından "Konya ve Lârende'nin erbâb-ı harf û sanayiden nakle salâhiyyeti olanların İstanbul'a sürülmesini fermân buyrulması" son derece ciddi olaylara sebebiyet vermişti.¹¹⁴ Bu

¹⁰⁷ Doğan Yörük, "Karaman Beyliğini Oluşturan Bazı Aşiret ve Aile Reislerinin Osmanlı Tımar Kadrolarına İstihdamı 1466-1533", *Karamanoğulları Beyliği*, C. I, Uluslararası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu-II, Ed. M. Şeker, M. Mercan, Y. Kaya, C. Uncu, Konya 2016, s. 144.

¹⁰⁸ Tekindağ, "Son Osmanlı-Karaman Münasebetleri...", s. 54-55.

¹⁰⁹ Halil İnalçık, "II. Mehmed", *İA*, C. 7, İstanbul 1957, s. 524.

¹¹⁰ Tekindağ, "Son Osmanlı-Karaman Münasebetleri...", s. 54-55; Tuncel, "Karaman", s. 444-445.

¹¹¹ Tekindağ, "Son Osmanlı-Karaman Münasebetleri...", s. 54-55.

¹¹² Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih*-3, s. 95.

¹¹³ *Kitâb-ı Cihan-Nümâ, Neşrî Tarihi*, C. II, Yay. Haz. F. R. Unat-M. A. Köymen, TTK, Ankara 1957, s. 783; İnalçık, "II. Mehmed", s. 524-525.

¹¹⁴ Lokmacı, *Solak-Zâde Tarihi*...; s. 322; Tekindağ, "Son Osmanlı-Karaman Münasebetleri...", s. 55; Âşık Paşazade, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, Haz. K.Yavuz- Y. Saraç, İstanbul 2003, s. 252-253; Yahya Başkan, "Fatih Sultan Mehmed Döneminde Karaman Bölgesinden İstanbul'a Nakledilen Nüfus", *İÜEF Tarih Dergisi*, S. 55, İstanbul 2013, s. 111.

düstur üzerine Mahmud Paşa bu şehirlerin sanayi erbabından “adam ve evler” sürmeye başladı.¹¹⁵ Rum Mehmed Paşa padişaha Mahmud Paşa’nın fakirleri sürdüğünü söyleyince padişah bu sefer kendisini görevlendirdi. Rum Mehmed Paşa’nın sürgün faaliyeti ise daha şiddetli oldu. Paşanın Karaman illerine girdikten sonra halkı dağıttığı, zenginlerden de birçok defa mal ve para topladığı kayıtlara geçmiştir. Hatta Mevlâna Celaleddin oğlanlarından Emir Ali Çelebi’yi bile sürdüğü yazılmıştır.¹¹⁶ Özellikle Karaman şehrine “zulüm yağmurlarını yağdırmış”, mescit ve medreseleri yıkmış, köy ve bucaklardan çoğunu da “cehenneme” çevirmiş olduğu şeklindeki ibareler dikkat çekmektedir.¹¹⁷

Rum Mehmed Paşa’nın bu faaliyetlerini Neşri ise: “atası evi gibi viran etti, şehrin avretini ve oğlanını soydurup uryan ettirdi” şeklinde ifade etmiştir.¹¹⁸ Kemal Paşazade’nin ise Rum Mehmed Paşa’nın yaptıkları için: “ol diyarı (Larende’yi) öyle dağıtdıki Tatar dahi öyle dağıtmazdı” şeklindeki yorumu durumu özetleyerek vehameti ortaya koyar mahiyettedir. Yazar yine paşanın “...hatta o -Sultan Mehmed’in İstanbul’a ettiğin ben Larende’ye etdim- dedi” şeklinde konuştuğunu aktarmıştır.¹¹⁹ Solakzade’de de benzer ifadeler vardır. Ona göre Rum Mehmed Paşa Karaman vilayetine girince “re’âyayı pâ-yîmâl ve agniyâsından ahz-ı mâl itmeğe başladı. Larende’yi harâb ü yebâb itdiğünden mâ’adâ Eregli şehrini nevahisi ile virân ve ahâli-i kirâmını tâlan iyledi”.¹²⁰ Sonrasında paşa öşrü Medine’ye vakfedilmiş olan bu şehrin mescid ve medreselerini harap etmişse de buranın tamirine karar vermiştir.¹²¹

Bu noktada şehrin Osmanlı idari sistemi içerisinde dâhil olduğu süreçteki durumunu hatırlamak faydalı olacaktır. Bilindiği gibi genel tanım olarak Türkler, Karamanoğulları idaresinde bulunmuş olan toprakları zaman içerisinde “Karaman Vilayeti” olarak adlandırmışlardır.¹²² Prof. Dr. Halil İnalçık tarafından bu vilayeti oluşturacak olan Karaman illerinin fetih tarih aralığı 1468-1474, Karaman eyaletinin kuruluş tarih aralığı ise 1468-1512 yılları olarak verilmiştir.¹²³ Bunu doğrular nitelikte bir bilgi olarak 1514 yılına gelindiğinde

¹¹⁵ “Şu Mahmûd Paşa’ya hânım buyurdu

Karaman’dan yazup evler ki sürdi...: Hadidi, *Tevârih-i Âl-i Osman (1299-1523)*, Haz. N. Öztürk, İstanbul 1991, s. 277.

¹¹⁶ *Kitâb-ı Cihan-Nümâ, Neşrî Tarihi*, s. 783: V. Gordlevski, *Anadolu Selçuklu Devleti*, Çev. Azer Yaran, Ankara 1988, s. 187; Başkan, “İstanbul’a Nakledilen Nüfus...”, s. 111-112.

¹¹⁷ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü’t-Tevarih-3*, s. 101-102.

¹¹⁸ *Kitâb-ı Cihan-Nümâ, Neşrî Tarihi*, s. 789; Hasan Basri Karadeniz, “Karaman Sürgünleri (1467-1474), *Belleten*, C. 79, S. 284, 2015, s. 95.

¹¹⁹ Başkan, “İstanbul’a Nakledilen Nüfus...”, s. 111-112.

¹²⁰ Lokmacı, *Solak-Zâde Tarihi*..., s. 325.

¹²¹ Tekindağ, “Son Osmanlı-Karaman Münasebetleri...”, s. 59-60.

¹²² M. Akif Erdoğan, “Karaman Vilayeti’nin İdari Taksimatı”, *Osmanlı Araştırmaları*, XII, Ed. H. İnalçık vd., İstanbul 1992, s. 425.

¹²³ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, İstanbul 2003, s. 110.

Hüsrev Paşa'nın Karaman Beylerbeyi ünvanını taşıdığı görülmektedir.¹²⁴ Karaman şehri ise bu dönemde merkezi Konya olan vilayetin Larende kazasının merkezini oluşturmaktaydı.¹²⁵ Nitekim 1513 tarihli bir belgeden anlaşıldığı üzere Karaman vilayetinin 25 kazasından birisi de Larende şehriydi.¹²⁶ Osmanlıların Karamanlılara karşı elde ettikleri galibiyetler, muhalif bir Karamanoğlu Beyi'nin ölümü, Osmanlıların bölgenin durumunu çok yönlü olarak görmek ve bölgeyi sahiplenmek adına tahrir yapmaları Karaman'ın giderek bir Osmanlı toprağı olmasının birbirinden farklı aşamaları olarak göze çarpmaktadır. Sonuçta 1468 öncesi dönemle karşılaştırıldığında 1470 ve 1480'li yıllarda Osmanlı harekâtları ve idari faaliyetleri ile Karamanlı gücünün büyük oranda kırıldığı söylenebilir.

Karamanoğlu toprağı olan Beyşehir veya Akşehir gibi bazı alanlarda daha önce de tahrirler yapılmakla birlikte Osmanlıların Karamanoğlu topraklarına karşı geniş çaplı harekâtlar yapıp buraları ele geçirdikleri yılların önemli dönemeçlerinden olan 1476'da Karaman'ın da dâhil olduğu bir tahrir yapıldığı bilinmektedir. Karamanoğlu Kasım Bey ölünce 1483 yılında burayı artık bir Osmanlı eyaleti hâline getirmek isteyen II. Bayezid bu amacını yeni bir tahrir yaptırarak icra ve beyan etmiştir. Karaman'ın Karaman vilayetine bağlılığının ne şekilde devam ettiği ise bölgenin Osmanlılar tarafından ele geçirildiği ilk dönemlerde tutulup 1476 ve 1483 tahrirleri olarak ifade edilen evkaf sayımları ile XVI. yüzyılda yapılan geniş çaplı nüfus ve emlak tahrirlerinden anlaşılabilmektedir.¹²⁷

1476 (564 Numaralı Defter): Karaman toprakları 1474'te Osmanlı hâkimiyetine girdikten hemen sonra 1476 yılında bölgede yapılan tahriri içermektedir.¹²⁸ Defter Karaman eyaleti vakıf ve mülklerini¹²⁹ ihtiva edip elde bulunan en eski defter olma özelliğine sahip olmakla birlikte Feridun Nafiz Uzluk tarafından yayınlanmıştır.¹³⁰ Buna göre vilayet bu tarihte Konya, Larende, Seydişehir ve Bozkır, Begşehri, Akşehir, Ilgın, Niğde, Şücâ'eddin ve Anduğu,

¹²⁴ Halil İnalçık, "Eyalet", *DİA*, C. 11, s. 549.

¹²⁵ Gökbilgin, "Larende (Karaman) Vakıf ve Müesseseleri...", s. 29; Tuncel, "Karaman", s. 445.

¹²⁶ Erdoğan, "Karaman Vilayetinin İdari Taksimatı", s. 426-427; Çalışmalarda Karaman'dan sancak olarak bahsedildiği de görülür: 1542 yılında 18 yaşında iken Konya vilayetinin Karaman sancak beyliğine atanana kadar İstanbul'da kaldı. 1544 yılında kardeşi Mehmed'in ölümü üzerine daha prestijli olan Selim? Manisa'daki Saruhan sancağına tayin edildi. 1558 yılında tekrardan Konya'ya gönderildi: *The Encyclopaedia Of Islam*, s. 131.

¹²⁷ Bkz. TK. KKA. TD. 564; TK. KKA. TD. 565; M. Akif Erdoğan, "Murad Çelebi Defteri: 1483 Yılında Karaman Vilayetinde Vakıflar-II", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XVIII, s. 2, Aralık 2003, s. 116-140; Karaman'ın XVI. yüzyıldaki toprak düzenine dair bazı bilgiler için bkz. İsmail Kıvrım, (*Kanunî Dönemi Sonları ile III. Murad Dönemi Başlarında*), *Konya Sancağı'nın Tımar Düzeni*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Bilim Dalı, Konya 1997.

¹²⁸ Yörük, "Karaman Eyaletinde Osmanlı Tımar Düzeninin Tesisi", s. 179-180-181.

¹²⁹ "Defter-i evkâf-ı ve emlak-ı Vilâyet-i Karaman...": TK. KKA. TD. 564: 2.

¹³⁰ Bkz. Feridun Nafiz Uzluk, *Fatih Devri Karaman Eyâleti Vakıfları Fihristi*, Ankara 1958.

Develü Nahiyesi, Karahisar Nâhiyesi, Ürgüp ve Ereğli, Aksaray ve Koçhisar gibi kazalardan meydana gelmekteydi.¹³¹

1483 (Murad Çelebi Defteri): Bahsedildiği üzere bu yıl da 1476 gibi Karaman topraklarının Osmanlılar tarafından kendi bünyelerine katılmaları açısından dönüm noktalarından birine tekabül etmiştir. Bahsi geçen yılda yapılan tahririn Kasım Bey'in ölmesi gibi bu durumu tescilleyen faaliyetlerin önde gelenlerinden birisi olduğu söylenebilir. Buna göre eyalet Konya, Larende, Akşehir, Çimen, Ilgın, Zengicek, Beyşehir, Koçhisar, Aksaray, Niğde, Anduğu, Ürgüp, Kayseri, Ereğli ve Mut'u kapsamaktaydı.¹³²

1500: 40 numaralı tahrir defterine göre 1500 yılında Larende kazasının, kaza merkezi yani Larende, Madanşehir nahiyesi, Kaş nahiyesi ve Sarayözü nahiyesi olmak üzere dört kısımdan meydana geldiği görülmektedir.¹³³

1518: 63 numaralı tahrir defterine göre Larende kazası Larende, Kaş, Madanşehir ve Sarayözü nahiyelerinden oluşmaktadır.¹³⁴

1539: 415 numaralı tahrir defterine göre 1539 yılında Larende kazası, kaza merkezi ve Kaş nahiyesi olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır.¹³⁵

1584: 1584 tahririnin 1. cildi olan 104 numaralı defterde Larende ve Kaş'ın ayrı ayrı "Konya Livası" nahiyesi arasında yer aldığı görülmüştür.¹³⁶

Tablo 1: İntibak Döneminde Karaman'ın idari durumu

1500	1518	1539	1584
Larende Kazası	Larende Kazası	Larende Kazası	Konya Livası
Kaza Merkezi (Larende)	Kaza Merkezi (Larende)	Kaza Merkezi (Larende)	Larende nahiyesi
Madanşehir nahiyesi	Kaş nahiyesi	Kaş nahiyesi	Kaş nahiyesi
Kaş nahiyesi	Madanşehir nahiyesi		
Sarayözü nahiyesi	Sarayözü nahiyesi		

¹³¹ TK. KKA. TD. 564: 2.

¹³² Erdoğan, "Murad Çelebi Defteri: 1483 Yılında Karaman Vilayetinde Vakıflar-II", s. 116-140; Yörük, "Karaman Beyliğini Oluşturan...", s. 145; Doğan Yörük, "Karaman ve Dulkadir Beylikleri Bakiyyelerinin Osmanlı İlhak Sürecine Verdikleri Tepkiler", *Uluslararası Dulkadir Beyliği Sempozyumu*, C. 1, Kahramanmaraş 2012, s. 197-198; Fatih Bayram, *Zâviye-Khankâhs And Religious Orders In The Province Of Karaman: The Seljukid, Karamanoğlu And The Ottoman Periods, 1200-1512*, The Institute of Economics and Social Sciences Of Bilkent University, Ankara 2008, s. 2; Fahri Coşkun, *888/1483 Tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri*, İstanbul 1996, s. XVII.

¹³³ BOA. TT.d. 40: 891-1012.

¹³⁴ BOA. TT.d. 63: 159-248.

¹³⁵ BOA. TT.d. 415: 169.

¹³⁶ TK. KKA. TD. 104: 134a-169b.

5. Anarşi Güzergâhında Şehir ve Devlet

Suraiya Faroqhi Kıbrıs yolu üzerinde veya İçil güzergâhında bulunması ve bahçelerde yetiştirdikleri meyvelere kolayca müşteri bulabilmeleri sebebiyle Karaman'ın kısmi bir gelişmeyi sürdürdüğünü ifade etmiştir.¹³⁷ Peki, Karaman'ın İçil üzerinden Kıbrıs veya Akdeniz yolunda bulunmasının olumsuz sonuçları nelerdi? Acaba devamlı tehdit, iç kargaşa ve işgal gibi süreçler eski bir başkent veya karargâh olarak Karaman'a bir savunma refleksi sağlamış mıydı? Bölgeyi kargaşaya sürükleyenleri engellemek için devletin uyguladığı yöntemler nelerdi?

Konumun Karaman'ı en şiddetli şekilde etkileyen özelliklerinden birisi de anarşi için bir güvenli liman olan İçil¹³⁸ veya Toros dağlık bölgesine iç taraftan bir giriş olmasıydı. Karamanlıların sığınağı ve Osmanlıların onları yakalamak için çıktıkları son harekât bölgelerinden olmasının yanında Karaman'ın, Akdeniz'e açılan ve oradan da Kıbrıs'a ulaşan bu dağlık alanın arka tarafında yer alması da burayı bazı sorunların yaşandığı bir bölge hâline getiriyordu. Belki de Osmanlılar deyimiyle “cahiliyyet” yani vahşet ve barbarlık için ideal yuvalanma yerlerinin ulaşımı ve denetimi zor olan dağlık bölgelerde yoğunlaşması düşüncesinin kökenlerini Arnavutluk ve Cebel-i Lübnan'da olana benzer şekilde¹³⁹ Karamanlıların da inatla sığındıkları bu çetin coğrafyada aramak mümkündür. Daha önceki dönemde, 1570'lerde Kıbrıs'a doğru seyahat eden zahire kervanları Karaman nahiyelerinde yol kesmekte olan bölgedeki Arap taifeleri tarafından saldırıya uğruyor ve insanlar da gasp ediliyordu.¹⁴⁰ Bu türden Arap toplulukları bahsedilen bölgeden ve özellikle Karaman'a bağlı Gökçeli köyü yakınlarından hareket ederek çevrede bulunan geçitlere ve ıssız yerlere inmek suretiyle yol kesip mal gasp etmeyi yolunu tutuyorlardı.¹⁴¹ Bu yol güzergâhında devlet tarafından eşkıyalık olarak nitelendirilen faaliyetlerde bulunanlar arasında Araplardan başka İçil bölgesi Yörük cemaatleri de vardı. Yaz mevsiminin gelmesi bu grupların harekete geçerek

¹³⁷ Suraiya Faroqhi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler, Kent Mekânında Ticaret, Zanaat ve Gıda Üretimi*, Çev. Neyyir Kalaycıoğlu, 3. Baskı, İstanbul 2000, s. 53.

¹³⁸ İçel ismi, günümüzde Mersin'in diğer adı gibi algılanmaktadır. Fakat “İçel” aslında Silifke merkezli, genel hatlarıyla Anamur, Gülnar ve Mut ilçelerinin kapsadığı alanı ifade etmektedir. Daha önceki yıllarda Mersin ile İçel birbirinden tamamen ayrı olup, farklı coğrafi alanları işaret etmektedir. Bölge II. Mehmet'in vezirlerinden Gedik Ahmet Paşa tarafından Karamanoğlu Mehmet Bey'in elinden alınarak Osmanlı topraklarına katılmıştır: Sefa Alp, “İçil (İçel) İsmi ve İçel Tarihine Dair Kısa Bir Malumat”, *İçel Dergisi*, 2021, 1(1), 01-06; Coğrafi yöre olarak İç İl veya günümüzdeki söylenişleriyle İçel adına ilk defa XV. yüzyıl Osmanlı vakayinamelerinde rastlanmaktadır. Bu eserlerde Osmanlılara karşı yenilen Karamanoğulları'nın Akşehir, Beyşehir, Konya ve Larende gibi şehirleri kaybettikten sonra kaçtıkları Orta Torosların güneyindeki ormanlık ve taşlık araziden bahsedilirken sık sık Taş ve Taş-ili (bkz. BOA. TSM.A.e. 0754) ile birlikte İç il ifadelerine de yer verilmektedir. Buradaki Taş İl, “dış ve taşra” anlamlarından çok coğrafyanın taşlık olduğunu ifade eder: Şenol Çelik, “İçel”, *DİA*, C. 21, İstanbul 2000, s. 450.

¹³⁹ Reinkowski, *Düzenin Şeyleri...*, s. 244

¹⁴⁰ BOA. A.{DVNS.MHM. d.10-96.

¹⁴¹ BOA. A.{DVNS.MHM. d.12-299.

Perlogonda (Hadim), Karaman, Aladağ, Gaferyad (Kazımkarabekir) ve Bozkır kazaları civarına toplanmalarına sebep oluyordu. Bunun belki de doğal bir sonucu ise karışıklıkların çıkması ve devletin bu hareketli grupların geçtiği yolların kesilmesi yönünde bir tedbir almasıydı.¹⁴² Gruplar dışında bazı şahısların da adı Karaman’a uzanan Kıbrıs yolundaki ulaşımın sekteye uğratılması haberlerinde geçiyordu. Örneğin Kara Sevindik ve Kızıllıoğlu Bayındır Kıbrıs’tan gelen askerin önüne çıkıp eşyalarını çalmışlar fakat çok geçmeden yakalanarak Karaman’da hapsedilmişlerdi.¹⁴³

Evliya Çelebi’nin ifadesiyle “Etrak (Türk) diyarı” olmasına rağmen “kitap yazan, düzelten dili açık ve ifadesi düzgün kimselere” sahip olan¹⁴⁴ Karaman’ın XVI. yüzyıl sonu ile XVII. yüzyılda¹⁴⁵ geniş çaplı ciddi isyanlara sahne olduğu veya bunların etkilerine maruz kaldığı görülmektedir. Osmanlıların eline geçtikten çok sonraları bile bazı arşiv vesikalarından ve çağdaş eserlerden Celali isyancısı Muslu Çavuş’un Karaman’ı Haziran 1607’de muhasara ettiği ve şehri yakıp yıktığı bilgisine ulaşılmıştır.¹⁴⁶ Nitekim henüz XVII. yüzyıl başında Karaman kadısı olan Pirî, merkeze Sarı Yakub ve Kara Sinan adlı eşkıya reislerinin 700 kişilik tüfekli kuvvetleriyle İçil ve Karaman civarındaki köy ve kasabaları yağmaladıklarını haber veriyordu. Kara Sinan yanında ehl-i suhte ve diğer bazı arkadaşları ile birlikte Halep ve Karaman arasındaki bölgede aktifti.¹⁴⁷ Bu devirde de Konya ile doğu ve güney bölgeler arasında Karaman’ın bir konak ve geçiş noktası olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim İçil’de Mut ile Silifke’ye, yine Ereğli ile daha ötesinde Adana, Maraş, Halep gibi bölgelere yönelen veya buralardan dönen isyancılar ve özellikle askerî görevlilerin Larende’ye uğradıkları görülür. Bu durum kroniklerde yer alan birçok örnekle takip edilebilmektedir.¹⁴⁸ Celali İsyanları

¹⁴² BOA. A. {DVNS.MHM.d. 116-326.

¹⁴³ BOA. A. {DVNS.MHM.d. 14-192.

¹⁴⁴ *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Haz. S. Ali Kahraman-Y. Dağlı, C. 3-K. 1, İstanbul 2006, s. 31.

¹⁴⁵ Bu yüzyılda Karaman eyaletinin Larende kazasının kırka yakın mahallesi ve seksen civarında köyü olduğu bilinmektedir. 1642 tarihine ait mufassal avarız tahriri defterine göre Larende şehrinde 755 nefer bulunmaktadır. Bu sayıdan yola çıkarak şehrin nüfusu tahmini olarak 3.473 kişi olarak tespit edilmiştir. Bağlı köylerde ise 780 vergi yükümlüsü neferden yola çıkarak nüfus tahmini 3.588 kişi olarak tespit edilmiştir: Kaynakçı, *XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Larende*, s. 62-73-80-84-128; Yörük’ün bir çalışmasında ise Larende adının “Kazâ-i Lârende der Livâ-i Konya” şeklinde kaydedildiği görülmüş ve burada kazanın nüfusu, 753 nefer (gerçek hane), tahmini nüfus ise 3765 + % 10 deftere kaydedilmeyen askerî ve yönetici sınıfın tahmini oranının eklenmesiyle de 4.142 olarak tespit edilmiştir: Doğan Yörük, “1642 Tarihli Avarız Defterine Göre Larende Kazası”, *Karaman Ulusal Kültür ve İnanç Turizmi Sempozyumu - Hz. Mevlana’dan Yunus Emre’ye Evrensel Sevgi ve Kültürlerin Kardeşliği Projesi*, 23-24-25 Mart 2012, s. 23-28.

¹⁴⁶ 1606-1610 yılları arasında meydana gelen Muslu Çavuş İsyanı için bkz. Ensar Köse, “İçel’de Bir Celâli: Muslu Çavuş İsyanı (1606-1610), *Tarih Dergisi*, S. 67, 2018/1, İstanbul, s. 34.

¹⁴⁷ BOA. A. {DVNS.MHM.d. 073; *Mufasssal Osmanlı Tarihi, Resimli-Haritalı*, C. 3, Heyet Tarafından Hazırlanmıştır. (Metin ve İlaveler: Mustafa Cezar) İstanbul 1959, s. 1681.

¹⁴⁸ Naima Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, C. 2, Çev. Zuhuri Danışman, İstanbul 1968, s. 545-546-602, Bkz, *Topçular Kâtibi ‘Abdülkâdir (Kadrî) Efendi Tarihi*, Yay. Haz. Doç. Dr. Z. Yılmaz, TTK, Ankara 2003, s. 349-

denilince akla gelen ilk isim olan Kuyucu Murad Paşa'nın da Anadolu'daki isyan bastırma faaliyetleri sırasında daha önce Gedik Ahmet Paşa'nın Karaman'da kışlamasına benzer olarak “eski Karaman başkenti Larende'ye” de geldiği bilinmektedir.¹⁴⁹ Kuyucu Murad Paşa'nın Celaliler üzerine olan seferine katıldığı anlaşılan¹⁵⁰ Vasitî de eserinde “Lârende'ye dâhil oldukda Rumeli askeri henûz gelüp erişmekle Lârende altında ikamet iktizâ edüp, zikr olunan ikamet eyyâmında İçil tarafına dahi haylî asker gönderilüp” demekle durumu bir gözlemci olarak açık şekilde ortaya koymuştur.¹⁵¹

XVIII. yüzyılın son on beş senesine girerken verilen bazı bilgiler İçil coğrafyasının devlet ve eşkıya ilişkilerine olan etkisinin bu devirde bizzat devlet tarafından tespit edildiğini göstermektedir. Adı geçen dönemde Sarıkavak'tan meşhur eşkıya Koca Abdülkadir'in adamlarıyla Karaman'ı istila ettiği ve eşkıyalık yapmaya başladığı bildiriliyordu. Kendisinin bulunduğu yerin dağlık olması ve savaş durumunda birçok fukaranın kanının döküleceği bizzat devlet görevlileri tarafından ifade olunmaktaydı. Başka çare olmadığından Hasan Paşa, Koca Abdülkadir'in vekiliyle görüşmüş, kasabaya saldırmamak ve Matbah-ı Amire'ye 5 bin kuruş vermek şartıyla affedileceğini bildirmiştir.¹⁵² Üstelik bununla da kalmayıp şehrin aynı zamanda yol üstünde olması sefer dolayısıyla XIX. yüzyıla girilen yıllarda Yafa ve Gazze'ye giden ordunun ve ulakların geçişi sebebiyle halkın zor durumda kalmış olması Karaman'ın konumu noktasında bu döneme dair dahi fikir vermektedir.¹⁵³ Karaman Akdeniz'e, Kıbrıs'a veya İçil'e açılan yegâne yolun ucunda bulunmanın acısını modern dönemlere kadar yaşamaya devam etmekteydi.

XVIII. yüzyıl sonu Karaman'ı ve halkı hâlâ “kapılı, kapısız ve divanegân” adı verilen eşkıyaların baskıları ile yüzleşmek durumundaydı.¹⁵⁴ XIX. yüzyılın ilk on yılları da anarşi ve eşkıyalık sebebiyle hareketli geçecek ve halka etkisinin artması kaçınılmaz olacaktı. 1810'lara gelindiğinde dahi Karaman'ın muhasara edilmek gibi bir çaresizlikle karşı karşıya kaldığı haber alınıyordu.¹⁵⁵ Dahası 1820'ler gibi geç bir tarih aralığına dair kayıtlar bize Karaman'ın hâlen

350-386-38-467-494-569-638-796-879-897-1083; Köse, “İçel'de Bir Celâli...”, s. 23-58; *Mufasssal Osmanlı Tarihi...*, C. 3, s. 1757.

¹⁴⁹ *Mufasssal Osmanlı Tarihi, Resimli-Haritalı*, C. 3, s. 1756; Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi-3-*, 1538-1640, Çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul 2009, s. 359.

¹⁵⁰ Köse, “İçel'de Bir Celâli...”, s. 26

¹⁵¹ Gökür Çelik, *Vasitî'nin “Gazâvât-ı Murad Paşa” Adlı Eserinin İncelenmesi*, Yüksel Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı İslâm Tarihi ve Sanatları Bilim Dalı, İstanbul 2006, s. 60.

¹⁵² BOA. C. ZB.. 72-3598 (29.04.1198); BOA. C..DH.. 303-15131; BOA. C..DH. 337-16845.

¹⁵³ BOA. HAT. 501-24578; BOA. HAT. 496-24371; BOA. TS.MA.e. 169-14.

¹⁵⁴ BOA. TS.MA.e. 463-23.

¹⁵⁵ BOA. TS.MA.e. 170-9.

ihtilal (alışlagelmiş düzenin sekteye uğraması, karışıklık, isyan)¹⁵⁶ ve fesat içinde bulunup birlikte birkaç sene kadar Menzilci Mustafa, Helvacı Hasan, Ahi Baba, Semerci Mustafa, Deli Ali, Gavvascı Nebi Tarafından namuslu halkla birlikte muhasara altına alındığını bildirmektedir. Şikâyetle bulunanların ise bir yolunu bularak Konya valisine gidip durumu anlatabilmeleri olayın ne kadar şedit olduğuna delildir.¹⁵⁷

Birçok olayda halkın isyancılara, kötü yöneticilere veya maddi-manevi menfaatlerine zarar getireceklerini düşündükleri uygulamalara karşı bazen resmen bazen şiddetle karşılık vermelerinin sürekliliği tespit edilebilir mi? Halk tepkisinin bir diğer yönü ise bu şehirde yaşayanların Karaman'ın menfaatine olacağını düşündükleri noktada şehirlerini övmeleri ve devletin fayda sağlayacak icraatlarını Karaman'a çekmek istemeleridir. Bu şekilde, bu başlık dışında Tanzimat'ın etkileri, liva teşkili tasarısı veya demiryolunun bu şehirden geçirilmesi düşüncesi gibi hususlar incelenirken daha net görüleceği üzere, Karaman halkının şehrin tarihi ve coğrafi önemini bilmelerinin yanında bu kentin insanı olduklarının bilinciyle şehri koruyabilmek veya şehrin daha elverişli hâle getirilebilmesini temin etmek adına çaba harcadıkları anlaşılmaktadır.

Az önce Osmanlıların Karamanoğlu bakiyeleri üzerinde tam bir hâkimiyet kuramadığı şeklinde bir bilgiden bahsedilmişti. Peki, bu bakiyeler sadece askerî kuvvetler miydi? 1468-1511 yılları arasında Karaman ve sipahileri ile Karamanlı isyan ruhunun yaşamış olduğu da malumdur.¹⁵⁸ Bu bilgilerle de bağlantılı olarak belki de Osmanlılar için Karamanoğulları ve Karaman şehri halkı bir bütünü oluşturuyorlardı. Nitekim sahadaki Osmanlı askerlerinin merkeze verdiği bilgilerde Kasım Bey'in ölümünün bir dönüm noktası olduğu daha açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Çünkü o ölünce Karaman halkı paşalar aracılığı ile Osmanlı "reayası" hâline getirilmiş fakat Karaman halkı ve İçil bölgesi halkından bir kısmı Turgutoğulları önderliğinde hareket etmeyi daha uygun görmüşlerdir. Bu sebepten Karaman halkının hareketleri Osmanlılar tarafından "asiyane" olarak tanımlanmış ve dolayısıyla "isyankâr Larende halkı" olarak tedibe konu edilmişlerdir. Aslında bu kayıtlar Osmanlı'nın hem bu alandaki hem de genel anlamdaki bakış açısını yansıtır. Osmanlılar bu cemaatleri itaat altına aldıktan sonra kendi iradeleri olmaksızın onlar tarafından yapılan her türlü faaliyeti "fitne ve fesada yeltenmeye" cüret etmek olarak görüyorlardı. Bir kere itaat ettikten sonra artık eski bağlara veya yönetici kesime meyledilemezdi. Karaman halkı ise tüm yıkım ve baskılara rağmen hâlâ kendilerine daha yakın gördükleri Türkmen federasyonlarına bağlanma eğilimde

¹⁵⁶ Reinkowski, *Düzenin Şeyleri...*, s. 237.

¹⁵⁷ BOA. HAT. 496-24371.

¹⁵⁸ İnalçık, *Klasik Çağ...*, s. 33-120.

bulunuyorlardı.¹⁵⁹ Sonraki süreçte de Osmanlıların şüphelerinin haksız olmadığına veya Larende halkının eski karakterlerini devam ettirdiklerine dair bazı izlenimler edinmek de mümkündür. Ekonomik anlamda veya can güvenliği konusunda bir şehir halkının göstereceği tepkiden fazlası olarak gallat öşrü ve mirabiye¹⁶⁰ vermek istemeyen Karaman halkının bazı yeniçerileri taşa tutarak yaralamaları veya onların mallarına el koymaları şehir insanının Osmanlılar eline geçtikten elli yıl sonra dahi onun iktidar alametlerine saldırabileceklerine işaret ediyordu.¹⁶¹ XVII. yüzyılda şehri ziyaret eden Evliya Çelebi'nin Karaman'ın Karaman eyaletinin tahtı olduğunu söylemesi bu dönemde dahi başkent Larende'si hatırasının yaşadığına bir delil olabilir. Nitekim vüzeranın yani vilayet yöneticilerinin Konya'da oturmalarının sebebi bu şehrin “el ortası” olması yani merkezî konumu dolayısıyladır. Ama Evliya Çelebi Larende'nin eski ve asıl başkent olduğunu “taht-ı kadim” ibaresiyle açıkça tekrar etmektedir.¹⁶²

Karaman halkı ve bazı ön plana çıkan şahısların ve bazen onların da içinde yer aldığı farklı grupların bir araya gelerek merkezden veya merkez tarafından tayin edilen görevlilere karşı icra ettikleri cüretkâr girişimler son derece dikkat çekicidir. Henüz 1560'larda Larende kazası naibi Abdurrahman'ın halka zulmettiği yönünde şikâyetler sonucunda takibata uğraması yeni yönetim ve halk arasındaki çatışmaların ilk devir örneklerindendir.¹⁶³ Bir süre sonra Larende ahalisinden Sinan Nazır, iki oğlu ve 20-30 adamıyla Defterdar Nuh Efendi'nin evini basma gereği duymuştu. Defterdarın birkaç adamını yaralayan Sinan Nazır mahkeme davetine ise muhalefet edip icabetten imtina ediyordu.¹⁶⁴ Bu dönemde halk ile Osmanlı yönetimini karşı karşıya getiren bir diğer önemli konunun vergi olduğu anlaşılmaktadır. Gerçekten de bu muhalefet bazen ciddi anlamda fiiliyata dökülebiliyordu. Naib Abdurrahman vakasından sadece beş on sene sonra Osmanlıların temel vergileri olan gallat öşrü ve mirabiye¹⁶⁵ vermek istemeyen Larende halkı bazı yeniçerileri taşa tutarak yaralayabiliyorlardı veya Voyvoda

¹⁵⁹ BOA. TSMA. e. 0754.

¹⁶⁰ BOA. A.{DVNS.MHM.d. 41-497.

¹⁶¹ BOA. A.{DVNS.MHM.d. 64-453; BOA. A.{DVNS.MHM.d. 64-532; Benzeri olayların devam ettiği görülür: 1590'ların ortalarında Larende kadısına gönderilen hükme göre kazada üç yeniçeri ile bir acemi oğlanı katledilmiştir: BOA. A.{DVNS.MHM.d. 73-6/7İ; 1630'ların başlarında Karaman beylerbeyinin mütesellimi olan İlâhi adlı sipahi “devr akçası” adı altında eyaletten yüklü miktarda para toplamış, binden fazla atlısı ile Larende kasabasında uzun süre kalarak ahalinin çok miktarda para ve yemini almıştır. Dahası halkın evlerine konaklayarak onlara zulmetmiş, kasabayı harap etmiş üstelik giderken de bir sipahi ve yeniçeriye katletmiştir. Bunun üzerine görevden alınarak başkasının yerine atanması ve halktan aldıklarının iade edilmesi için gerekli işlemler başlatılmıştır. Ayrıca kendilerinin Larende'de bulunan yeniçeri serdari tarafından men edilmelerinin yazışmalara yansıdığı da görülür: BOA. A.{DVNS.MHM.d. 85-622/638.

¹⁶² Osmanlılar için devletin kıyıda köşede kalan bölgeleri “medeniyetsiz” olarak görüldüğü düşünülebilir. Buna bakarak birçok arşiv vesikasında ve çağdaş kaynakta Larende için söylenenler onun bu anlayışın dışında bırakılmak istendiğine bir delil olabilir. Bkz. Reinkowski, *Düzenin Şeyleri...*, s. 242.

¹⁶³ BOA. A.{DVNS.MHM.d. 6-1107.

¹⁶⁴ BOA. A.{DVNS.MHM.d.48-865.

¹⁶⁵ BOA. A.{DVNS.MHM.d. 41-497.

Abdülkerim ile birlik olarak Korucu adlı mevziinde oturan sekiz yeniçeriye baskın verip mallarına el koyabiliyorlardı.¹⁶⁶ Osmanlı hükümetinin henüz ilk yüzyılında Karaman’da meydana gelen bu olaylar aslında yeniçerilerin taşradaki vaziyetine ve bu şahısların merkez için rolünün halk tarafından idrak edildiğine işaret eder.

Buna yakın bir dönemde tıpkı yukarıdaki örneklerde olduğu gibi ve daha ciddi olarak bölgedeki halkın “sohtalara” karşı toplandığı, iki taraf arasında şiddetli savaşların meydana geldiği bilinmektedir. Burada her iki tarafın da büyük kayıplar vermeleri ve akabinde isyancıların dağılmaları halkın koruyuculuğuna bir delil olarak gösterilebilir. Karaman’da sayıları üç binden fazla olan bu toplulukların bölge halkına zulmettiği, muhafazaya memur edilen yararlı çavuşları ise katlettikleri görülür.¹⁶⁷ Anlaşılan o ki Karaman Sohtalar için hem toplanma hem de halka zulüm alanıydı. Çarpıcı bir örnek de önce eşkiya sonra Karaman valisi olan Katırcıoğlu Mehmed’in, Karaman’da eşi sipahi olup vefat den bir dul ve zengin saraylı kadını bir adamı için istemesinin Karaman havalisinde bazı ciddi olaylara kapı aralamasıdır. Karaman halkı Katırcıoğlu Mehmed’in şehirden bir kız verilmesi talebine topluca muhalefet edip muhasara ve yıkımı göze alabiliyorlardı.¹⁶⁸

XVII. yüzyılda Karaman’da meydana gelen sosyal ve siyasi olaylarda halk müdahalesinin önemli iki konusu, belki de Osmanlı Devleti’nin merkezî alanlarında olana benzer şekilde ayanlık ve voyvodalık görevinde bulunanlar olmaya başlamıştır.¹⁶⁹ 1730’ların başlarında Karaman halkından İbrahim Çavuşzade Es-seyyid Abdurrahman Ağa’nın ayanlık iddiasında bulunması sebebiyle takibata uğraması son derece dikkat çekicidir. Karaman halkı bu şahsın zulmü ve baskısı karşısında şikâyetle bulununca hakikatin ortaya çıkarılması ve tarafların durumlarının mahkemede görülmesine karar verilmiştir.¹⁷⁰ Karamanlılar ayanları bu şekilde şikâyet ederken belki de kendilerince daha işe yarar bir faaliyete girişerek tıpkı önceki

¹⁶⁶ BOA. A. {DVNS.MHM.d. 64-453; BOA. A. {DVNS.MHM.d. 64-532; Benzeri olayların devam ettiği görülür: 1590’ların ortalarında Larende kadısına gönderilen hükme göre kazada üç yeniçeri ile bir acemi oğlanı katledilmiştir: BOA. A. {DVNS.MHM.d. 73-6/7İ; 1630’ların başlarında Karaman beylerbeyinin mütesellimi olan İlahi adlı sipahi “devr akçası” adı altında eyaletten yüklü miktarda para toplamış, binden fazla atlısı ile Larende kasabasında uzun süre kalarak ahalinin çok miktarda para ve yemini almıştır. Dahası halkın evlerine konaklayarak onlara zulmetmiş, kasabayı harap etmiş üstelik giderken de bir sipahi ve yeniçeriye katletmiştir. Bunun üzerine görevden alınarak başkasının yerine atanması ve halktan aldıklarının iade edilmesi için gerekli işlemler başlatılmıştır. Ayrıca kendilerinin Larende’de bulunan yeniçeri serdari tarafından men edilmelerinin yazışmalara yansıdığı da görülür: BOA. A. {DVNS.MHM.d. 85-622/638.

¹⁶⁷ Selaniki Mustafa Efendi, *Tarih-i Selaniki*, II, (1003-1008/1595-1600), Haz. Mehmet İpşirli, TTK, 2. Baskı, Ankara 1999, s. 751; Naima Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, C. 1, Çev. Zuhuri Danişman, İstanbul 1967, s. 197; Suhte İsyanları için bkz. Yunus Koç, “XVI. Yüzyıl Ortalarında Osmanlı İmparatorluğu’nda Suhte Olayları”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2013 Bahar-18, s. 147-159.

¹⁶⁸ Naima Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, C. 5, Çev. Zuhuri Danişman, İstanbul 1969, s. 2230-2233.

¹⁶⁹ Kemal Kaya, “19. Yüzyılda Anadolu’da İç Güvenlik Sorunları ve Voyvodalar”, *OTAM*, C. 19, S. 19, Yıl 2006, s. 239-255; XVIII. yüzyıl Karaman’ında Voyvoda için bkz. Cengiz, *XVIII. Yüzyılda Lârende...*, s. 176-178.

¹⁷⁰ BOA. AE. SMHD.I.39-2293; BOA. AE. SMHD.I.66-4287.

dönemde olduğu gibi şahsa doğrudan kendileri müdahale etmiştir. Halkın bir araya geldiği durumlarda ise işler daha kesif bir hâl alıyor, hedefteki şahıs canını kurtarsa bile madden ve itibar olarak ciddi bir zarara maruz kalıyordu. XVIII. yüzyılın son çeyreğine girilirken Karaman'ın Zeynelabidin adında bir ayanı olduğu, bunun katledildiği ve katli sırasında mallarının ahali tarafından yağmalandığı haber verilmişti.¹⁷¹

İç dinamiklerini ve hakiki sebeplerini tespit etmek zor olmakla birlikte halkın bazen umum için manevi öneme sahip değerleri savunmak adına da müdahaleye başvurduğu oluyordu. Yüzyıl sonunda Karaman'da nakibüleşraf kaymakamı olan Yahya Çelebi'nin "hafif meşreb olması ve sadata olan düşmanlığı" yüzünden halkın nefretini kazandığından ahalinin verdiği mahzar üzerine görevden alınmış olması enteresan bir örnektir. Fakat bazı fesat şahısların yardımıyla sahte mahzar düzenleyerek bu göreve tekrar gelmesinin Karaman halkının "üzüntüye kapılmalarına" sebebiyet verdiğinden bu görevden tekrardan alınması bu meseleyi halkın olaylara yön verme kabiliyeti noktasında daha da ilginç kılmaktadır.¹⁷² Bu olayda da şehrin tüm âlimleri, sadatı ve önde gelenleri muhalefet ve nefret ettikleri bir zararlı şahsın görevden alınması için kamuoyu oluşturmuşlar ve üzüntülerine bir çare istemişlerdir. Öyle ki olup bitenler sonucunda padişah III. Selim olaya müdahale etmiş ve eğer kendisi bu makamı elde etmek için yaptığı yolsuzluklara devam ederse Karaman kalesine hapsedilmesine dair Karaman kadısına ferman göndermiştir.¹⁷³ Bunun tam tersi olarak halkın kendilerinin menfaatine çalıştığını düşündükleri devlet görevlilerine de sahip çıktıkları olaylar da yaşanmıştır. Halk bu durumda olaya dâhil olarak bu yarar insanların görevde kalmalarını istemiştir. 1798'in son dönemlerinde ulema, müderris ve diğer bazı ileri gelenler kadılığa müracaat etmişler ve Voyvoda Esir Mehmed Ağa'nın iyi hal ve hareketleri ile vazifesini güzelce icra etmesinden dolayı memnun olduklarını ifade etmişlerdir. Halk, merkezi kendilerinin teveccühünü kazanan Ağa hakkında söylenecek herhangi bir olumsuz söze itibar etmemesi ve bu dedikoduları ciddiye almayarak onu görevinde bırakması noktasında ikna etmek istemiştir.¹⁷⁴

Halkın tüm çabalarına rağmen şehrin modern zamanlara kadar istediği huzura kavuşmadığı açık şekilde tespit edilebilmektedir. Öyle ki şehrin 1807 yılına gelindiğinde dahi anarşi ve eşkıyalık sebebiyle perişan bir hâlde bulunarak liyakatli yöneticilerin yardımına muhtaç olduğu açıkça kayıtlara geçmiştir. Karaman'ın bu dönemde imdadına yetişen ve

¹⁷¹ BOA. C. ML..462-18774.

¹⁷² BOA. TS.MA.e 169-19.

¹⁷³ BOA. TS.MA.e, 169-17; BOA. TS.MA.e, 728-11.

¹⁷⁴ BOA. TS.MA.e. 169-35.

eşkıyaların hakkından gelmesi dolayısıyla da hem sıradan reayanın hem de kazanın önde gelenlerinin teveccühünü kazanan bir devlet adamı (Kadı) Abdurrahman Paşa'dır.¹⁷⁵ Anlaşıldığı kadarıyla halk merkezî yönetimin paşayı görevden alma veya onu başka bir yere tayin etme şeklinde bir düşüncesi olduğunu haber almış ve halk paşanın yerine başkasının atanmamasını ve yerinde bırakılmasını rica etmiştir.¹⁷⁶ 1810'lu yıllara girildikten sonra ise Karaman'ın muhasara edilmiş olduğu yönündeki bilgiler şaşırtıcı ve dikkat çekicidir. Buna göre voyvodanın iktidarsızlığı sebebiyle ahalinin zor duruma düştüğü haber alınıyordu.¹⁷⁷ Aynı durumun farklı şahıslar tarafından meydana getirildiği ise 1825-26 gibi geç bir tarihe dair kayıtlarda ifade edilmiştir. Bu aralıkta Karaman'ın hâlen ihtilal ve fesat içinde bulunup birkaç sene kadar kötü niyetliler tarafından muhasara altına alındığı bildiriliyordu.¹⁷⁸ Bu olayların soruşturulması sırasında Karaman ulema ve ahalisinin eziyet ve zulümden Cabbaroğlu'nun yardımıyla kurtuldukları fakat tekrar voyvoda tayin edilmek istenen Çavuşoğlu Ömer Necib'in tayin edilmeyerek Bayburtlu Hasan Ağa'nın görevde bırakılmasını istemeleri halk müdahale veya refleksine bir diğer çarpıcı örnektir.¹⁷⁹

Bölgedeki olaylar, aşiretlerin hareketleri, halk ve yönetici ilişkileri ve isyanlar Osmanlı Devleti merkezinin de bölgeyi ele geçirmesinden sonra bu bölge ile devamlı surette ilgilenmesini gerekli kılmışa benziyor. Merkezî müdahalelerin, ilk dönemde ordu göndermek, Karaman Kalesi'nin hapisane olarak kullanılması, Kıbrıs'a¹⁸⁰ ve farklı yerlere sürgün yapmak gibi faaliyetler şeklinde meydana geldiği görülür. Öyle ki az önce de değinildiği üzere Kuyucu Murad Paşa'nın dahi yolu Celali İsyanları döneminde Karaman'a düşmüştü. Çünkü ilk çağlardan itibaren güçlü olanın karşısında İçil bölgesine kaçmadan önce Karaman'ın bir mevzi veya işgal alanı olarak kullanımı bu dönemde de devam etmekteydi. Bölgede anarşi ve yağmaya sebebiyet verdikleri için Konya, Karaman ve Niğde kadılarından kazaları dahilinde bulunan tüm

¹⁷⁵ Burada bahsedilen kişi 1803-1807 yılları arasında Karaman eyaletinin valiliğini yapan "Nizam-ı Cedid Ricali'nden", ayanlık ve maden eminliği yapmış olan Kadı Abdurrahman Paşa olmalıdır. Kendisi Osmanlı tarihinin dikkat çekici sayfalarından birisini oluşturmaktadır. Vilayetin merkezi olan Konya'ya gelen valiler buradaki olanca gücü elinde bulunduran "mütegallibeler" ve onların ortağı yeniçeriler tarafından yönlendiriliyordu. Sultan III. Selim Abdurrahman Paşa'yı buraya vali tayin ederek devlet otoritesini burada hâkim kılmak ve Nizam-ı Cedid reformunu bu bölgeye yaymak niyetindeydi. III. Selim'in tahtan indirilmesinden sonraki süreçte yeniçeri askerlerinin başını çektiği yenilik karşıtlarıyla mücadele etti ve sonunda katledildi: Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî-1*, Yay. Haz. N. Akabayar, Eski Yazıdan Aktaran S. A. Kahraman, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, s. 97; İsmail H. Uzunçarşılı, "Nizam-ı Cedid Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa", *Belleten*, C. 35, S. 138, Nisan 1971, s. 253.

¹⁷⁶ BOA. HAT. 501-24578.

¹⁷⁷ BOA. TS.MA.e. 170-9.

¹⁷⁸ BOA. HAT. 496-24371.

¹⁷⁹ BOA. TS.MA.e. 477-26.

¹⁸⁰ Bkz. Turan Gökçe, "1572-73 Yıllarında Kıbrıs'ta İskân Edilmek Üzere Karaman ve Rûm Vilâyetlerinden Sürülen Aileler", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C. 3, S. 2, İzmir 1999, s. 9-74; Y. Halaçoğlu, "Osmanlı Döneminde Kıbrıs'ta İskân Siyaseti, *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*, Yay. Haz. A. Ahmetbeyoğlu-E. Afyoncu, İstanbul 2001, s. 39-46.

Mileş Araplarının tedbir olarak ele geçirilerek tüm aile bireyleri ile birlikte Kıbrıs'a gönderilmeleri istenmesi dikkat çeken ilk örneklerdendir.¹⁸¹

Kıbrıs'a olan sürgünlerde namuslu veya ehl-i fesat ayrımı yapılması ve ayrıca kasten ihbarın söz konusu olup olmadığına bakılması devletin bölgedeki anarşiye dikkat gösterdiğine de delildir.¹⁸² Devlet yönetimi Kıbrıs'a sürülmeleri icap edenlerin Karaman kadısı ve Mehmed Çavuş örneğinde olduğu gibi devlet görevlileri tarafından tespit edilmesini isteyebiliyordu. 1573'te Kıbrıs'a sürgün edilmeleri için 223 nefer kaydedilmiş ve bunlar gönderilmiştir.¹⁸³ Kazada aktif olan bazı ailelerin dirençlerini kırmak veya onları bir sebepten cezalandırmak, hapisten kaçmak ve hırsızlık yapmak, rüşvet vermek, devlet görevlisi olup eşkıya ile iş birliği yapmak yahut devlet görevlilerine saldırmak da merkezin Karaman kazasında sürgün uygulamalarıyla müdahalesine sebebiyet vermekteydi. 1576'da Karamanlı olup hırsızlık yüzünden hapsedilmişken uslanmayan ve subaşılar rüşvet vererek hapisten çıkıp yine hırsızlık yapan Deli Bayındır Kıbrıs'a sürgün edildiği gibi¹⁸⁴ 1711'de Larende halkından Çavuşoğulları gibi etkili ailelerin Kıbrıs'a sürgünleri istenmiştir.¹⁸⁵ Bir müderrisi yaralamak gibi bazı suçlar da Kıbrıs sürgününe sebebiyet verirken Kızıllırlı Mahkeme Başkâtibi Hacı Mehmed'in de eşkıya ile fitne çıkardığından Kıbrıs'a sürgününün gündeme gelmesi son derece ilginçtir.¹⁸⁶

Karaman'ı ilgilendiren olaylarda hapisane olarak kullanılan mekânın Karaman kalesi olduğu bazı kayıtlardan anlaşılmaktadır. Eşkıyalık yapmak Karaman'daki hapis uygulamalarının en önemli sebeplerinden olduğu gibi, devlet görevlilerinin eşkıya ile iş birliği gibi usulsüzlükleri, haksız vergi toplama, şehir içi çekişmeler de şahısların Karaman'da veya şehir kalesinde hapsedilmelerinin sebeplerindendi. Bu bilgilerde bazen doğrudan kale adı anılmayıp sadece suçluların şehirde hapsedildiğinin bildirildiğini de hatırlatmak gerekir. Bu tip suçlara bulaşanlardan Celali Kadı, suhte eşkıyasından Kel Kerim ve amcaoğlunun, Karaman kalesinde hapsedildiği görülür.¹⁸⁷ Hatta "Larende Kalesi Dizdarı" Sunullah bile kalede hapsedilmiştir.¹⁸⁸ Başka bir olayda ise farklı bir ceza türüne rastlanır. Karaman'dan eşkıya Şeyh Abdülvehhab, Memlahacıoğlu Hüseyin ve yandaşlarının kadı ile işbirliği yaptıkları ve ahaliden haksız yere vergi topladıkları için yakalanarak kalebent edilmelerinin istendiği dikkat çeker.¹⁸⁹

¹⁸¹ BOA. A.{DVNS.MHM.d. 19-334.

¹⁸² BOA. A.{DVNS.MHM.d. 21-439.

¹⁸³ BOA. A.{DVNS.MHM.d. 22-228.

¹⁸⁴ BOA. A.{DVNS.MHM.d. 28-284.

¹⁸⁵ BOA. A.{DVNS.MHM.d. 117-306.

¹⁸⁶ BOA. A.{DVNS.MHM.d. 30-768; BOA. C..ZB.. 20-976.

¹⁸⁷ BOA. A.{DVNS.MHM.d. 84-105.

¹⁸⁸ BOA. A.E.SAMD.III. 68-6871.

¹⁸⁹ BOA. A.{DVNS.MHM.d. 117-158.

Bölgedeki anarşiden dolayı insan hapsetmeye veya hapishaneye duyulan ihtiyacın XIX. yüzyılda da kendisini daha açık şekilde belli etmeye başladığı anlaşılmaktadır. Nitekim özellikle 1880’li yıllar ve sonraki döneme ait kayıtlarda Karaman’da bir hapishanenin bulunduğu, tamiratı ve bir kadın hapishanesinin yapılması düşüncesine dair birçok bilgi vardır. Örneğin 1889’da Karaman’daki hapishanenin yeniden inşası üzerinde durulan önemli bir gündem maddesi hâline gelmişti.¹⁹⁰ Yine 1900’lerin başında Karaman’daki hapishanenin baştan yapılacağı ve işe başlanarak bu binanın temel atma töreninin yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu noktada yapımda emeği geçen belediye reisi Ali Ramiz Efendi ile redif Taburu Binbaşı Salih Efendi’nin ödüllendirilmeleri ise bu binaların yapımına verilen önemi gösterir.¹⁹¹ Bu dönemde Karaman’da hem erkek hem de kadınlara yönelik hapishanenin bulunduğu bilgisi ayrıca önem arz eder.¹⁹² Özellikle daha sonra 1910’lara gelindiğinde Konya’nın Yalvaç, Karağaç, Eğirdir, Beyşehir, Seydişehir, Sultaniye, Ermenek, Ulukışla, Uluborlu, Bozkır ve Ereğli kazalarına birer hapishane yapılması, Karaman ve Ilgın’daki hapishanelerin de tamir edilmesi talebi bu noktada Karaman’ın Ilgın’la birlikte benzeri kazalara göre daha ön planda olduğuna delil olarak kabul edilebilir.¹⁹³ Nitekim 1914’te Karaman hapishanesinde izdihamın mevcut olduğu ve bu sebepten bazı eklerin yapılması gerektiği hatta 1916’da Karaman hapishanesi ihtiyaca cevap veremeyecek bir durumda olduğundan yan taraftaki ahırın kiralanarak hapishane binasına eklenmesi gündeme gelmiştir.¹⁹⁴

6. XVII. ve XVIII. Yüzyılda İdari Yapıya Dair Bilgiler

XVII. yüzyıla dair kayıtlar Karaman’ın Karaman eyaletinin Konya sancağında “havâss-ı hümayûna”¹⁹⁵ bağlı serbest bir tımar statüsünde bulunup “Mahmiye, Mahruse ve Medine”¹⁹⁶ şeklinde ifade olunan bir kaza olduğunu gösterir. Defterde Karaman için bu üç sıfattan en az birisinin kullanımına azami dikkat edilirken aynı sicilde Eskiil, Gaferyad veya Aladağ kazaları için bu ifadelerin herhangi birisinin kullanılmamış olduğu metinler de dikkat çeker.¹⁹⁷ Akla sicilin Karaman’a ait olması ve diğer kazaların defteri kaleme alanlar tarafından önemsenmemiş olması gelebilir. Ama aynı defterin bir başka metninde Ankara için de “medine” sıfatının kullanıldığı görülür.¹⁹⁸ Karaman için kullanılan ifadeler arasında ise özellikle “mahruse”

¹⁹⁰ BOA. DH.MKT.01681.033.01.

¹⁹¹ BOA. DH.MKT.02509. 023.01; BOA. DH.MKT.2550.64.

¹⁹² BOA. DH.MKT.1600-057.01.

¹⁹³ BOA. DH.MB.HPS.0143.011.01.

¹⁹⁴ BOA. DH.MB..HPS.74-54; BOA. DH.MB..HPS. 43-79.01.

¹⁹⁵ Kaynakçı, *XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Larende*, s. 51.

¹⁹⁶ KŞS. 279: 5-6.

¹⁹⁷ KŞS. 279: 10-11-32.

¹⁹⁸ KŞS. 279: 33.

kelimesi kulağa bir tazim ifadesi gibi gelmektedir. XVII. yüzyılın ilk yarısının sonlarına ait olup kabaca H. 1055-1057 / M. 1645-1647 yılları arasında meydana gelen vakaları içeren 279 numaralı Karaman şer’iyye sicilinde H. 1-10 Zi’l-hiccetü’ş-şerife 1055 / M. 18-27 Ocak 1646 yılında ait olan bir belgede Karaman’dan “*Mahrûse-i Lârende kazâsı...*” şeklinde bahsedildiği görülür.¹⁹⁹ Bilindiği üzere Osmanlı devlet anlayışında hemen her şeyin bir sıfatı vardır. Korunmuş anlamındaki mahruse veya himaye edilmiş anlamındaki mahmiye kelimeleri aslında içi boş ifadeler değildir. İki kelime terim olarak devletin gücüne ve bu gücün halkın mal, can ve ırz varlığını korumaya yettiğine atıfta bulunsa da aralarında küçük farklar vardır. Mahmiye daha çok iç güvenliği bozacak tehditlere karşı korunan bir şehri ifade ederken mahruse ise hem içeriden hem de dışarıdan gelen tehlikelere karşı korunmuş bir mekânı ifade eder.²⁰⁰ Biraz da “mahrûsa veya mahrûse” kelimesinin sözlük²⁰¹ anlamına da uygun olarak Osmanlı belgelerinde bu kelimelerle anılan şehirler söz konusu olduğunda büyük bir şehre atıfta bulunulduğu izlenimi doğar. Bu kavramın kullanıldığı en üst düzey şehir aynı zamanda “bi/be-makam” olan İstanbul olmakla birlikte bazen dini veya jeopolitik özelliklerinden yola çıkılarak diğer şehirlere de verilen bu sıfatlar söz konusu olduğunda bu sıfatların Karaman için kullanılmasında bu şehrin coğrafyasının, önceki konumunun veya ilhak sürecinin bir tesiri olup olmadığı tartışılabilir.²⁰² Karaman örneğinde olduğu gibi birden fazla sıfatın aynı şehir için kullanılmasının bir anlamı olup olmadığı üzerinde de durulabilir.

XVIII. yüzyılda kazanın idari durumuna bakıldığında H. 1141 / M. 1728-1729 tarihli bir surette “Lârende kazâsına isâbet eden” ödenek cümlesinden olarak Karaman’ın 29 mahallesi ve 35 köyü olduğu bilgisine ulaşılır.²⁰³ Yüzyıl ortalarına ait bazı bilgilere göre Karaman şehri Konya sancağının 13 adet kazasından birisi olup örneğin 1750’li ve 1760’lı yıllara ait bazı belgelerden kazanın 29 adet mahallesi ve 22 adet köyü bulunduğu anlaşılır.²⁰⁴

7. Tanzimat Sonrasında İdari Yapı

Tanzimat sonrasında Karaman’ın idari yapısına dair bilgi veren ilk kaynaklardan birisi nüfus defterleridir. Buna göre 1840 yılında yapılan nüfus sayımına dair bilgileri içeren defterde Karaman’ın Karaman eyaletine²⁰⁵ bağlı olan Konya sancağının bir kazası olma durumunun

¹⁹⁹ KŞS. 279: 19.

²⁰⁰ Mustafa Öztürk, “Osmanlı Devlet Anlayışında Mahmiye ve Mahrusa Terimlerinin Mana ve Mefhumu”, *Musa Çadırcı’ya Armağan*, Ankara 2012 s. 332-337.

²⁰¹ Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 25. Baskı, Ankara 2008, s. 570.

²⁰² Ahmet Caferoğlu, “Osmanlı İmparatorluğu Onomastiğinde “Epitheta Ornantia”nın Karakteristik Çizgileri”, *Journal of Turkology*, Volume 14, s. 28.

²⁰³ KŞS. 281: 83.

²⁰⁴ KŞS. 285, 247; KŞS. 288, 89; Cengiz, *XVIII. Yüzyılda Lârende (Karaman)...*, s. 140.

²⁰⁵ Eyaletin adının “Konya Eyaleti” şeklinde kaydedildiği de görülür: Alaattin Aköz, *319 Numaralı Karaman Şer’iyye Sicili 1905-1906 (R. 1320-1322)*, Konya 2012, s. 43.

devam ettiği görülür. Bu sene Karaman’da 30 adet mahalle bulunduğu, mahallelerden 28 tanesinde, “evvel” veya “sanî” olarak kaydedilen muhtarların görev yaptığı ve toplam sayılarının 44 olduğu bilgisi vardır.²⁰⁶ 1840 yılından 1915 yılına kadar olan süreçteki Karaman mahalleleri ile değişimler bir ölçüde aşağıdaki tablodan takip edilebilmektedir.²⁰⁷

Tablo 2: XIX. yüzyıl ortaları ile XX. yüzyılın ilk çeyreğinde Karaman mahalleleri ve değişimler

Mahallenin Adı	1840	1915
Abbas	+	+
Ahiosman	+	+
Alacasuluk	+	+
Alişahne	+	+
Emmihoca	+	+
Cedid	+	+
Çeltek	+	+
Dahhak	+	+
Fenari	+	+
Gazalpa	+	-
Gazidükkan	+	+
Hacıcelal	+	+
Hatib	+	+
Hisar-İçi/Kale	+	+
Hocamahmud	+	+
İbrıklı / İbrikli	+	+
Kirişçibaba	+	+
Koçakdede	+	+
Köhnebedestan	+	+
Külhan	+	+
Mahmudiye	-	+
Mansurdede	+	+
Sakabaşı	+	+
Say	+	+
Sekiçeşme	+	+
Siyahser	+	+
Şahruh	+	+
Şambayadı	-	+
Şampazarı	+	+
Şeyhler	+	+
Topucak	+	+
Zaviye	+	+
Zincirlihan	-	+
Toplam	30	32

1864 Vilayet Nizamnamesi ile Karaman’ın idari yapısında bir düzenlemeye gidildiği bilinmektedir. Nitekim öncesinde Konya sancağına bağlı bir kaza olan Gaferyad²⁰⁸ (Kâzımkarabekir) 1865 yılında Karaman kazasına bağlı bir nahiye olarak kaydedilmiştir. Bir süre sonra Belviran da Karaman nahiyeleri arasına katılmıştır. Fakat nahiyenin 1871 yılında

²⁰⁶ BOA, NFS.d, nr. 03455 ve BOA, NFS.d, nr. 03459; Çakal, *1840 Nüfus Sayımına Göre Karaman Merkez Nüfusu*, s. 9-12; Aköz, “Karaman Eyaleti...”, s. 164; Tuncel, “Karaman”, s. 444.

²⁰⁷ *Karaman Temettü’ât Defterleri*, C. I, Hazırlayan: Doğan Koçer, Karaman 2007, s. 30-31; BOA. DH. EUM.2.Şb.073.032.01, 28 Ağustos 1915.

²⁰⁸ 4 Mart 1840 tarihli bir belgede Hadim, Aladağ ve Gaferyad’ın Larende ile aynı işlemlere tabi tutulan birer kaza oldukları görülür: BOA. C.DH. 243-12101, 2.

Bozkır kazasına bağlı olduğu görülmüştür. 1868-1869 yılında kazanın idari yapısı aşağıdaki şekildedir.²⁰⁹

Tablo 3: 1868-1869 yılında Karaman'ın idari durumu

Yerleşim Birimi	Birimin Statüsü	Nüfus	Mahalle/Köy Sayısı
Larende	Merkez Kaza	8.511	66
Gaferyad	Nahiye	2.547	8
Belviran	Nahiye	4.689	36
		15.747	Toplam: 110

1882-1883 yılı salnamesine göre Konya sancağının 11 kazasından birisi olan Karaman'ın merkez kaza, Gaferyad ve Aladağ nahiyelerinden meydana geldiği görülmektedir. Bu sene kazada 36'sı merkezin, 9'u Gaferyad'ın ve 35'i Aladağ'ın olmak üzere toplamda 80 köy bulunmaktadır.²¹⁰

Tablo 4: 1882-1883 yılında Karaman'ın nahiye ve köy sayısı

Yerleşim Birimi	Birimin Statüsü	Mahalle/Köy Sayısı
Karaman	Merkez Kaza	36
Gaferyad	Nahiye	9
Aladağ	Nahiye	35
		Toplam: 80

1904 yılına gelindiğinde Gaferyad'ın nahiyeeler arasında yer almadığı ve öncesinde 3. sınıf bir kaza olan Hadim'in nahiye statüsüne indirilerek Karaman kazasına bağlandığı görülmüştür. Aşağıdaki tabloda belirtilen yılda Karaman ve bağlı birimlerin idari durumu gösterilmiştir.²¹¹

Tablo 5: 1904 yılında Karaman kazası merkezi

Yerleşim Birimi	Birimin Statüsü	Köy Sayısı
Karaman	Merkez Kaza	39
Hadim	Nahiye	10
Aladağ	Nahiye	43
Toplam:		92

1915 yılına ait belgelere göre Karaman kazası Aladağ, İbrala, Afgan ve Hadim nahiyelerinden oluşmuştur. Bu yıl Karaman kazasının 32 mahalleden ve 35'i merkezî toplam 124 köyden meydana geldiği görülmüştür.²¹² 1922'de ise kaza Hadim, Aladağ, İbrala, Afgan

²⁰⁹ KVS., H. 1285 / M. 1868-69, s. 89; Mehmet Mercan, "XIX. Yüzyılda Karaman'ın İdari Yapısı", *Karaman Kitabı, C. 3, Karaman ve Tarihi*, Ed. Doç. Dr. İ.N. Uysal-Prof. Dr. M. Mercan, 2018, s. 210.

²¹⁰ KVS., Sene H. 1300 / M. 1882-83, s. 214-219; Mercan, "XIX. Yüzyılda Karaman'ın İdari Yapısı", s. 211-212.

²¹¹ Mercan, "XIX. Yüzyılda Karaman'ın İdari Yapısı", s. 212.

²¹² BOA. DH. EUM.2.Şb.073.032.01.

ve merkez kaza olmak üzere toplamda beş nahiyeden ibarettir. Aşağıdaki tablo 1915 yılında Karaman kazasına bağlı merkezi köyleri göstermektedir.²¹³

Tablo 6: 1915 yılında Karaman kazası merkezi köyler

No	Köy Adı	No	Köy Adı	No	Köy Adı	No	Köy Adı
1	Kaşoba	10	Davda	19	Gökçe	28	Güdümen
2	Mandasun	11	Feyzürreşad	20	Fisandun	29	Canasun
3	Göndere	12	İlisra	21	Tavşanlı	30	Kürd
4	Mercik	13	Boyalı	22	Zengen	31	Kılbasan
5	Mesudiye	14	Alamas	23	Eminler	32	Gaferyad
6	Göztepe	15	Morcalı	24	Hamidiye	33	Süleymanhacı
7	Davgandos	16	Lale	25	Fideriç	34	Pınarbaşı
8	Mecidiye	17	Kozlubucak	26	Dilbeyan	35	Sıdırva
9	Karalgazi	18	Seyyidhasan	27	Kızık		

8. İki İsim Sorunu: Larende ve Karaman

Tarihsel süreçte araştırma konumuz olan şehir için Larende ve Karaman adlarının birlikte kullanımı hususu merak uyandırmaktadır. En azından XVII. yüzyıldan başlayarak XX. yüzyıla kadar uzunca bir süre devam eden iki isim kullanımının bazen şehrin idari düzeninde sorunlara da sebebiyet verdiği anlaşılmıştır. Her iki isim de Osmanlı Devleti’nin son yıllarına kadar kullanılmakla birlikte ancak son on yıla girildiğinde devlet bu noktada resmî bir kanaat ortaya koyma gereği duymuştur. Bu konu başlığı altında şehrin isimlendirilmesine dair bilgi veren ve de ulaşılabilen arşiv vesikaları, kronik türü eserler ve seyyahların gözlemlerine temas edilecektir. Bu bilgiler aynı zamanda Karaman şehrinin yönetimine ve idari yapısına da dair farklı bir okuma sunmaktadır.

İlk olarak henüz XVII. yüzyıl başlarında Kuyucu Murad Paşa’nın Celali isyancıları üzerine yaptığı sefere katıldığı anlaşılan²¹⁴ Vasıfî, Muslu Çavuş’un isyanı ve Larende’ye saldırısı hakkında bilgi verirken “*taht-ı Yunan olan Karaman ki enâm beyninde Lârende dimekle ma’rûfdur*” demektedir. Bu kısa bilgiden Vasıfî’nin yazdığı devirde Osmanlı kaynaklarında Yunan Vilayeti olarak bahsedilen bölgenin başkentinin Karaman olduğu hatırasının yaşadığı yönünde bir çıkarımda bulunulabilir. Üstelik daha da önemlisi şehrin adının bu dönemde artık hem Karaman hem de Larende olarak anıldığı bilgisine ulaşılmaktadır. Burada “enâm” kelimesi ile halk kastedilmekle birlikte şehrin adının halk arasında Larende olarak söylendiği ifade edilmek istenmiştir.²¹⁵

²¹³ Doktor Nazmî, *Türkiye’nin Sıhhi-i İctimâi Coğrafyası: Konya Vilayeti*, Yay. Haz. Mehmet Karayaman, Konya 2009, s. 80.

²¹⁴ Köse, “Muslu Çavuş İsyanı...”, s. 26.

²¹⁵ Çelik, *Vasıfî’nin “Gazâvât-ı Murad Paşa” Adlı Eserinin İncelenmesi*, s. 59.

Tespit edilebildiği kadarıyla Karaman ve Larende adlarının birlikte kullanımından kaynaklanan sorunlara dair arşiv belgelerine yansıyan ilk ipuçları ise XVIII. yüzyıl ortalarına ait kayıtlarda karşımıza çıkar. M. 24 Haziran 1740 / H. 29 Rebiülevvel 1153 tarihli bir kayıtta “Monla Celaledin-i Rumi’nin” yani Mevlana’nın validesi tekkesinde²¹⁶ şeyh olan Es-seyyid Şeyh Ahmed’e Karaman ihtisabı mukataasından alınmak üzere H. 1147 / M. 1734-35’te günlük on akçe vazife verildiğinden bahsedilmiştir. Buna göre şehrin resmî işlerde değil halk arasında (elsine-i nâs’da) kullanılan adı Karaman’dır. Dolayısıyla zikredilen vazife verilirken de Karaman adı kullanılmıştır. Fakat bu adın kullanımından pek de haberdar olmadığından veya şehrin gerçek adının bu iki isimden hangisi olduğu noktasında şüpheye düştüğünden olsa gerek mukataa emini vazifeyi vermekten çekinmiştir. Vazifenin verilmemesi durumu da haliyle Es-seyyid Şeyh Ahmed’in aleyhine olmuştur. Çözümün ne şekilde olacağını ise Larende kadısı olan Mevlâna Es-seyyid Osman düşünmüştür. Kadı karışıklığın ortadan kaldırılması adına “Karaman ihtisabı” şeklindeki yazımın “Larende ihtisabı” haline getirilmesini ve beratın yenilenmesini merkezden talep etmiştir. Bu talep merkeze ulaştınca üzerinde fazla durulmadan ve itiraz edilmeden Es-seyyid Şeyh Ahmed’in günlük on akçe vazifesini alması için adı geçen ibarenin “Larende İhtisabı Mukataası” olarak düzenlenmesi isteği onaylanmıştır.²¹⁷ Görüleceği üzere bu devirde halk arasında şehrin adının Karaman şeklinde kullanıldığı açıkça ifade edilmiştir. Bu durumun bir mağduriyete neden olduğu ve karışıklığı ortadan kaldırmak için şehrin resmî muamelatta kullanılan adı olan Larende adıyla tekrar düzenleme yapıldığı görülmektedir. Yani yukarıda Vasıtî’den alıntı yaparak ifade ettiğimiz kullanım şeklinin tam tersi bir durum ortaya çıkmıştır. Buradan çıkan sonuç halkta şehrin adını Karaman şeklinde söylemek adına bir eğilimin zuhur ettiği fakat bu durumu fazlaca hissedemeyecek olan devlet görevlilerinin ve merkezin şehrin asıl ve eski adı olan Larende’yi kullanmaya devam ettiği yönündedir. Belki de Hristiyan tebaa şehrin eski Rum-Hristiyan, Müslüman tebaa ise şehrin eski Türk başkenti hatırasını yaşatmak istiyordu. Devlet ise şehirle temas kurduğu dönemlerde tanıştığı ve literatürüne aldığı Larende adını pratik kullanım açısından kadim bir alışkanlık olarak devam ettiriyordu.

Yukarıda bahsedilen olaydan yaklaşık 60 sene sonra topografya uzmanı ve arkeoloji meraklısı olan William Martin Leake yine şehrin adının kullanımına dair kısa ama son derece

²¹⁶ Mevlana’nın annesi Mümine Hatun, ağabeyi Muhammed Alâeddin ve diğer bazı Mevleviler buraya defnedilmiş olup yapı Akteke (Ağa Tekke) Cami, Kalemîye Zaviyesi, Karaman Mevlevîhanesi, Mader-i Mevlâna Türbesi / Külliyesi, Mümine Hatun Türbesi ve Valide Sultan Cami gibi çeşitli isimlerle anılmıştır. Bkz. Hüseyin Muşmal-İrem Gürbüz, “Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi’nde Mader-i Mevlâna Külliyesi’nin Bakım ve Onarım Faaliyetleri”, *SUTAD*, S. 47, Aralık 2019, s. 239-272.

²¹⁷ BOA. AE. SMHD.I.098.06859.01.

kıymetli bir bilgi aktarmıştır. Yazar XIX. yüzyıl başlarında Karaman’da Hristiyan halk arasında şehrin Antik Grek adı olan Laranda’nın yaygın şekilde kullanıldığını ifade ederken, İngiliz bilgin ve coğrafyacı J. A. Cramer 1830’larda kaleme aldığı eserinde bu bilgiyi tekrar etmiştir. Bunlardan başka yüzyıl sonunda, 1895’te *Handbook for Travellers in Asia Minor* adlı eserde da bu bilginin belki de bu eserlerden yola çıkarak aynen aktarıldığı görülür.²¹⁸ Buraya kadar verilen bilgilerden merkezin ve Karaman’da yaşayan Gayrimüslim tebaanın şehrin adını daha çok Larende-Laranda olarak, Türk-Müslüman halkın ise Karaman şeklinde kullanma temayülünde olduğu yönünde bir yorumda bulunulabilir. Nitekim görülebildiği kadarıyla XVII. ve XVIII. yüzyıla ait Karaman şer’iyye sicillerinde de şehrin adının çok büyük oranda Larende olarak yazıldığı anlaşılmaktadır.²¹⁹

Bununla birlikte XIX. yüzyıl resmî işlerinde her iki adın da kullanıldığı görülür. Örnek olarak yüzyılın son çeyreğine ait belgeleri ihtiva eden 309 numaralı şeri’yye sicilindeki kayıtlar verilebilir. Bu sicil incelendiğinde çoğu kayıtta Larende isminin tercih edildiği görülmekle birlikte birçok kayıtta ise alakalı metinlere bazen “Medine-i Larende nam-ı diğer Karaman”, bazen de “Medine-i Karaman nam-ı diğer Larende” olarak giriş yapıldığı dikkat çekmektedir. Burada her iki adın da aynı derecede önemle kullanıldığı yorumunda da bulunulabilir.²²⁰ Kazanın adının nadiren de olsa Larende adı yazılmadan yalnızca “Karaman kazası” veya “Medine-i Karaman” şeklinde yazıldığı da dikkat çekmektedir.²²¹ Yine şehir için kullanılan bir diğer adlandırma “Karaman kasabası” şeklindedir.²²² Bu her ne kadar Karaman adının baskın olduğunu akla getirirse de devlet katına ait 1885 yılına dair bazı kayıtlar bu dönemde Larende adının daha baskın olduğunu gösterir. Bu kayıtlarda şehrin adından “Larende nam-ı diğer Karaman” olarak bahsedilmiştir. Görüleceği üzere şehrin ilk ve dolayısıyla asıl isminin Larende olduğu yönünde bir ibare kullanılmış olmasının yanında şehrin bölgesel işlerde Karaman adını giderek benimsediği ve devlet merkezindeki yazımda ise yine Larende adıyla devam edildiği sonucu çıkabilir.²²³

Resmî kayıtlardaki bu belirsizlikte en önemli değişim ise XX. yüzyıl başlarında gerçekleşmiştir. Bu ilk yıllarda bölge kurumları ile merkezî kurumlar arasında yapılan bazı

²¹⁸ *Travels in Various Countries of the East*, Ed. Robert Walpole, London 1820, s. 231; J. A. Cramer, *A Geographical and Historical Description of Asia Minor*, Vol II, Oxford 1832, s. 71; *Handbook For Travellers in Asia Minor, Transcaucasia, Persia*, Edited By: Charles Wilson, 1895, s. 158.

²¹⁹ Bkz. KŞS. 278-279-280-281-282, vd.

²²⁰ KŞS. 309-1, 33-42-45-59-61-92-96-98-106-150; KŞS. 309-2, 154-157-158-162-164-166-167 vd.; Bir diğer şer’iyye sicilindeki 4 Aralık 1896 bir kayıtta Medine-i Lârende derken, sonraki bir 22 Aralık 1896 tarihli kayıtta Medine-i Karaman olarak kayda geçirilmiştir: Alaattin Aköz, *315 Numaralı Karaman Şer’iyye Sicili 1896-1898 (R. 1312-1314)*, Konya 2015, s. 33-34.

²²¹ KŞS. 309-1, 95-154-159.

²²² Aköz, *315 Numaralı Karaman Şer’iyye Sicili...* s. 68-73.

²²³ KVS., Sene H. 1302 / M. 1884-85, s. 163; KVS., Sene H. 1303 / M. 1885-86, s. 291.

yazışmalarda hangi ismin şehrin resmî adı olduğu meselesinin tekrar gündeme geldiği görülmektedir. Konya'dan Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen bir belgede şehrin asıl ve resmî adının Karaman olduğu fakat daha önce elle yapılan resmî mühürde “Kaimimakamlık Kaza-i Larende” ibaresi bulunduğu bilgisi verilmiştir. Resmî muamelatta yer almayan böyle bir ismin resmî mühürde kullanılmasının uygun olmadığına değinilmiştir. Bu sebepten mührün yeniden yapılıp “Karaman Kazası Kaimimakamlığı” ibaresini taşıyacak mührün resmî mühür olarak kullanımına izin verilmesinin Karaman kaymakamlığı tarafından talep edildiği belirtilmiştir.²²⁴

Buna cevap olarak Konya vilayetine gönderilen evrakta, belirtildiği üzere Karaman kazasının diğer adının Larende olduğunun anlaşıldığı fakat asli ve resmî olarak Karaman adının meşhur olması dolayısıyla Karaman'da yapılmış olan Karaman Kazası Kaimimakamlığı ibaresini taşıyan mührün “tatbik mührü” olarak kullanımının kabul edildiği bildirilmiştir.²²⁵ Bunların üzerine devam eden yazışmalarda Karaman kazasının resmî dairelerinde Larende adıyla mahkuk olan mühürlerindeki kaza adının Karaman adıyla değiştirildiğine karar verildiği ve kazanın dairelerindeki mühürlerin bu şekilde yeniden düzenlenmeleri Konya Vilayeti İstinaf Müdde-i Umumiliği'nden bildirilmiştir. Bunun üzerine Adliyye Nezareti'nden gelen 29 Eylül 1907 tarihli ve 141 numaralı tahriratta bu husus belirtilmiş ise de Dâhiliye Nezareti'nden malumat verilmediğinden durumun ne şekilde tecelli edeceği sorulmuştur.²²⁶ Adliye Nezareti'nden Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen belgede Karaman kazası resmî dairelerinde Larende adının yazılı olduğu mühürlerin talep üzerine Karaman adına dönüştürülmüş olduğu ifade edilmiştir.²²⁷ Neticede Karaman adı daha yaygın olarak bilindiği için eski mührün iptaliyle Karaman'da yeniden yapılmış olan Karaman Kaimimakamlığı ibaresini taşıyan mührün tatbik mührü olduğu bir kez daha ikrar edilmiştir.²²⁸ Bu bilgiler her ne kadar şer'iyye sicili gibi kayıtlarda bölgede her iki adın da kullanıldığına işaret etse de Karaman kazasının resmî işlerinde devlet merkezindeki temayüle uygun olarak üst düzey resmîyet arz eden mühür gibi bir alamette Larende adının kullanıldığını göstermektedir. Fakat son aşamada devlet merkezi de ilkin Karaman halkından başlayıp sonrasında Karaman'ın resmî işlerinde de giderecek ağırlık kazanan Karaman adını benimsemiş veya bunun benimsenmesine cevaz vermiştir. Sonucunda görülen o ki Karaman adı resmen şehrin adı haline gelmiştir.

Bunun sebebinin ise resmî olarak ne şekilde açıklandığını 1910'lara ait kayıtlardan öğreniyoruz. Buna göre bu dönemde kaleme alınan belgelerde şehirden tam anlamıyla Karaman

²²⁴ BOA. DH. MKT.01037.059.02 / 16 Şevval 1323 - 30 Teşrinisani 1321.

²²⁵ BOA. DH. MKT.01037.059.03 / 21 Kanunievvel 1321-8 Zilkade 1323.

²²⁶ BOA. DH. MKT.01037.059.04 / 22 Eylül 1323.

²²⁷ BOA. DH. MKT.01037.059.05.

²²⁸ BOA. DH. MKT.01037.059.06.

olarak bahsedilmiş, Larenden'in ise bu şehrin eski adı olduğu ifade edilmiştir. Lakin adı geçen yılda resmî dilde (lisan-ı resmîye) Larenden adının da muhafaza edilmekte olduğu fakat: Selçuklu Devleti yıkılınca Karaman'da hükümdar olup uzun zaman devam eden Karamanoğulları tarafından merkez yapıldığı için şehrin “evvel zamandan beri” bu hanedanın ismiyle anıldığı belirtilmektedir.²²⁹ 1922'de artık Larenden'in şehrin eski adı olduğu daha açık olarak çağdaş bilgilerden anlaşılabilmektedir.²³⁰

²²⁹ KVS., H. 1332 - Mali Sene 1330 / M. 1911-14, s. 294.

²³⁰ Doktor Nazmi, *Konya Vilayeti...*, s. 77.

II. BÖLÜM

KENTSEL DOKU, DEMOGRAFİK YAPI VE EKONOMİK UĞRAŞLAR

1. Kentsel Doku

1.1. Konum, Çevre (Sınırlar) ve Koordinatlar

Bu bölümdeki bilgiler genel olarak bu dönemde şehrin coğrafi, fiziki veya iklimsel özelliklerinin dönemin devlete ait kaynakları veya görgü tanıkları tarafından ne şekilde algılandığını ve anlatıldığını ifade eder. Bu bölümde adı geçen unsurların en azından bir kısmının gerçekte nereler olduğu, verilen iklimsel veya coğrafi bilgilerin bugün gelinen noktada ne şekilde ifade edildiği veya adlandırmaların tam olarak nereleri ifade ettiği ilgili alanlarda yapılacak çalışmalarda ayrıca ele alınmalıdır.

Karaman şehrinin ve bulunduğu bölgenin önceki devirlerde veya yüzyıllarda bu bölgeyi görmüş olan bazı insanlar tarafından ilginç ifadelerle betimlenmiş olduğu dikkat çeker. Şehrin bulunduğu alan, Ortaçağ'ın son dönemlerinde gizli görev gibi ilginç bir sebeple bu bölgeye seyahat eden Broquiére tarafından bir şehrin kurulmasına uygun bir yer olarak görülmüştü.²³¹ XIX. yüzyılın ilk dönemlerinde ise Doğu Hindistan Şirketi İskoç ordusu subayı, diplomat ve gezgin Sir John Macdonald Kinneir'e göre Karaman "deniz gibi bir ovada" yer almaktaydı.²³² 1833'te ise Vere Monro bu benzetmeye uygun bir yorumla şehrin içinde bulunduğu ovanın manzarasını "sonu gelmez Karamania Ovası" şeklinde ifade etmişti.²³³

Bu döneme ait Osmanlı kaynaklarına göre ise Karaman kazasının arazisi gayet basit olduğu gibi dört tarafında birçok merası bulunmaktadır. Özellikle doğu tarafı tamamen ovadır ve batı tarafında ise "üç saatlik" mezrası vardır.²³⁴ Şehrin etrafındaki ovaların mahsulü bol olup evleri de bağ ve bahçelerle çevrilidir. Kazanın güneyinde, vilayetin sınırını etraftan ayıran ve bölgede Aladağ olarak adlandırılan Toros veya Boğa dağ silsilesinin Kuzey öbekleri bulunmaktadır.²³⁵

Karaman bu dönemde İstanbul, İzmir, Adana, Suriye, Halep ve Nevşehir gibi şehirler arasında yapılan posta ulaşımında bir duraktır. Kaza Konya, Ereğli, Hadim ve Bozkır'a 18, Niğde'ye 32, Adana'ya 52, Mersin ve Silifke iskelelerine 36, Mut ve Karapınar'a 12 (saat)

²³¹ *Bertrandon De La Broquiére'in Deniz Aşırı Seyahati*, Çev. İlhan Arda, Yay. Haz. Ch. Schefer, Sun. Semavi İyice, İstanbul 2000, s. 181.

²³² John Macdonald Kinneir, *Journey Through Asia Minor, Armenia and Koordistan*, In the Years 1813 and 1814, London 1818, s. 211.

²³³ Vere Monro, *A Summer Ramble in Syria, A Tartar Trip From Aleppo*, Vol: 2, London 1835, s. 277-278.

²³⁴ KVS., Sene H. 1300 / M. 1882-83, Defa 16, s. 96.

²³⁵ KVS., Sene H. 1317 / M. 1899-1900, s. 162-163.

mesafede bulunmakta olup aynı zamanda bu yerleşimler kazanın çevresini oluşturmaktadır.²³⁶ Adana Vilayeti dâhilinde İçil sancağıyla sınır olan Karaman'ın halkı Silifke veya Mersin iskeleleri üzerinden bir takım alışverişte bulunmaktadır. Ayrıca Konya'dan gelen çoğu yolcu ve özellikle Hac yolcuları genellikle Karaman üzerinden Mersin iskelesine gidip gelirler.²³⁷ 1904-5'te kaza, kuzeyde Sultaniye, doğuda Ereğli, güneyde Ermenek, batıda Bozkır, kuzeybatıda Konya merkez kazalarıyla sınırdır.²³⁸ 1910'ların ilk yarısında kazanın sınırlarını kuzeyde Konya, güneyde Mut ve Ermenek, doğuda Ereğli ve Sultaniye, batıda ise Bozkır ve Ermenek kazaları oluşturmaktadır.²³⁹

Her ne kadar günümüz bilgilerine göre nispi sapmalar barındırsa da Karaman'ın coğrafi koordinatlarının veya rakımının belirlendiği ve kayıtlara geçirildiği görülmektedir. Buna göre 1899-1900 dönemecinde kazanın 31 doğu boylamı ile 37:3 kuzey enleminde bulunduğu yönünde bilgiler ortaya konulmuştur. Şehrin deniz seviyesinden yüksekliği ise 1.260? metre olarak verilmiştir.²⁴⁰ 1904-5'te kaza için verilen coğrafi bilgiler az önce bahsi geçenlerle hemen hemen aynı olmakla birlikte ifadelere biraz daha açıklık getirilmiştir. Buna göre Karaman 31 derece 40 dakika doğu boylamı ve 37 derece 3 dakika kuzey enleminde, deniz seviyesinden 1.260 metre yükseklikte bulunmaktadır.²⁴¹

1910'ların ilk döneminde ise kazanın Bağdat şimendifer hattı güzergâhında yer aldığı altı çizilmiş ve çok az meyilli bir ovanın ucunda yer aldığı belirtilmiştir. Üç tarafı dağlık olan kazanın rakım bilgisinde ise ciddi bir düzenlemeye gidilerek şehrin denizden 1.025 metre yükseklikte bulunduğu açıklanmıştır. Şehir, güney tarafında bulunan Toros Dağları'nın eteklerinde, kuzey enlemi²⁴² olarak (36,45-36) derecesiyle, doğu boylamı²⁴³ olarak (31-35) dereceleri arasında bulunmaktadır.²⁴⁴ Şehrin bugün 37.11 kuzey enlemi ile 33.14 doğu boylamı üzerinde, 1.033 veya 1039 metre rakımda olup 8.869 km² yüz ölçümüne sahip olduğu bilgisi verilmektedir.²⁴⁵ Bu göz önüne alınırsa 1899-1900 ve 1911-12 tarihlerine ait kayıtlarda şehrin

²³⁶ KVS., Sene H. 1300 / M. 1882-83, s. 98; KVS., Sene H. 1301 / M. 1883-84, Defa 17, s. 86-87; KVS., Sene H. 1302 / M. 1884-85, Defa 18, s. 55-57; KVS., Sene H. 1303 / M. 1885-86, Defa 19, s. 169-170-171.

²³⁷ KVS., Sene H. 1310 / M. 1892-93, Defa 24, s. 330-331; KVS., Sene H. 1312 / M. 1894-95, Defa 26, s. 402-403; KVS., Sene H. 1314 / M. 1896-97, Defa 27, s. 384-386.

²³⁸ KVS., Sene H. 1322 / M. 1904-05, Vilayetin 29. Salnamesidir, s. 302-304.

²³⁹ KVS., H. 1332 - Mali Sene 1330 / M. 1911-14 arası dönem, s. 243.

²⁴⁰ KVS., Sene H. 1317 / M. 1899-1900, s. 162-163.

²⁴¹ KVS., Sene H. 1322 / M. 1904-05, s. 302-304.

²⁴² "arz-i şimalinin..."

²⁴³ "tul-ı şarkinin..."

²⁴⁴ KVS., H. 1332 - Mali Sene 1330 / M. 1911-14, s. 243- 245-362.

²⁴⁵ Tahsin Tapur-C. Aladağ-Y. Duran, "Karaman İlinin Coğrafi Analizi", *Karaman Araştırmaları II*, Ed. H. Muşmal, E. Yüksel, M. A. Kapar, Konya 2019, s. 26;

<http://www.karaman.gov.tr/ilin-cografik-bilgileri>, Erişim Tarihi: 05.10.2021;

<http://www.karamandayatirim.gov.tr/karaman.asp?SayfaID=2>, Erişim Tarihi: 05.10.2021.

1.260 rakımda bulunduğu yönündeki bilgi dışında verilerin bugünkü değerlere yakın olduğu görülmektedir.

1.2. İklimsel Durum ve Coğrafi Özellikler

1.2.1. İklim ve Mevsimler

Farklı amaçlarla Karaman'a gelmiş olan seyyahların veya bilim adamlarının şehrin iklimine dair birçok betimlemede bulundukları görülmektedir. Örneğin 1813-14'te buraya gelen John Macdonald Kinneir, şehrin havasının sağlıklı ve suyunun bol olduğunu ifade etmiştir. Kinneir burada şehrin havasına dair yapılan az sayıdaki olumlu yorumların bir örneğini vermekle sonraki birçok seyyahın aksine daha önce Evliya Çelebi'nin yorumlarında rastlandığı gibi olumlu bir izlenim edindiğini ifade etmiştir.²⁴⁶ Nitekim bir süre sonra, 1838'de Karaman'a gelen Fransız asıllı arkeolog ve siyaset adamı Laborde (1807-1869) ise bu bölgede hava sıcaklığının yüksek olup kuraklığa sebebiyet verdiğini kaydetmiştir.²⁴⁷ 1875'te Karaman'a gelen Edwin John Davis'in de olumsuz gözlemlere sahip olduğu anlaşıyor. Ona göre şehirde en sıcak dönem Temmuz ayının sonlarıdır, fakat içerisinde bulundukları Haziran ayında bile güneş çok güçlü bir şekilde parlamaktadır. O sırada hava gölgede serin ve geceleri soğuk olmakla birlikte buralarda tehlikeli şekilde her mevsimde ani sıcaklık değişimleri görülmektedir. Ayrıca kış aylarının aşırı soğuk geçtiği, kar derinliğinin bir ile üç fit²⁴⁸ derinliğe ulaşip üç ila dört aylık bir süre kaldığı verilen bilgiler arasındadır.²⁴⁹ Eserinde Karaman ve Ereğli bölgesindeki iklim olaylarını ele alan P. De. Tchihatceff ise bu şehirlerin güney bölgelerinde ilk don olaylarının Kasım ayından itibaren görüldüğünü ve Aralık ayı boyunca bu bölgelerdeki şehir merkezleri ile kırsal alanlarda kar yağışının etkili olduğunu ifade etmiştir.²⁵⁰

Osmanlı salnamelerinde rastlanılan birtakım bilgiler de yukarıdaki seyyahların veya bilim adamlarının verdikleri bilgileri anımsatmaktadır. Bu kaynaklarda şehirlerin diğer coğrafi özelliklerine dair bilgiler aktaran veya bunları not eden şahısların bölgeyi ve özelliklerini bizzat tetkik etmiş olduğu yönünde bir intiba oluşmaktadır. Bu açıdan bakıldığında bazı istatistiki verileri birçok sene aynen tekrar etmeleri ile kötü bir üne sahip olan salnamelerde yer alan bu tip gözlemler bazen bizlere net anlatımlar sunmaktadır. Örneğin 1880'li yıllara ait bazı salnamelerde Karaman'ın havası biraz da edebi bir üslupla tanımlanmıştır: Bu şehir insana

²⁴⁶ Kinneir, *Journey Through Asia Minor*, s. 211-213

²⁴⁷ Leon De Laborde, *Voyage De L'asie Mineure*, Paris 1838, s. 120-125.

²⁴⁸ Fit (İngilizce tekili İngilizce: foot (füt), çoğulu İngilizce: feet; kısaltması ft) İngiliz birim sisteminde bir uzunluk ölçüsü birimidir. ' sembolüyle de gösterilir. 30,48 santimetreye eşittir. 1 yarda 3 fite eşit olup 1 fit 12 inçe eşittir. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Fit>, Erişim Tarihi: 07.08.2022.

²⁴⁹ E. D. Davis, *Life in Asiatic Turkey*, London 1879, s. 294.

²⁵⁰ P. De Tchihatceff, *Asie Mineure*, Paris 1856, s. 438-445.

ferahlık veren ve içini açan bir “dilgüşâ ve mevzi-i ferahbahşa üzere” bina ve inşa olunmuştur.²⁵¹

Bu kayıt her ne kadar şehre dair güzel bir imge sunsa da aslına bakılırsa Karaman’ın kuzeydoğu tarafında bulunan Suğla bataklığından dolayı şehrin havasının fazlaca güzel olmadığı Osmanlı kayıtlarının üzerinde en sıklıkla durduğu hususlardan birisidir.²⁵² Bunun sebebi olarak ise şehrin bazı bölgelerinde biriken suların yazın havaya tesir etmesi olarak verilmiş ayrıca bunun sıtma gibi hastalıkların yayılmasına neden olduğu ifade edilmiştir.²⁵³ XX. yüzyıl başlarında devlet işlerinde gündeme gelen bu bilgiyi Davis daha önce 1875’te gözlemlemiş ve kentin yakınındaki büyük bataklıklar nedeniyle ateşli sıtma hastalığının yaygın olduğunu o dönemden haber vermişti.²⁵⁴

Gerek Osmanlı kayıtlarında gerek yabancıların gözlemlerinde şehrin merkezi bölgelerinde havanın fazla güzel olmadığı genel bir söylem olarak belirmiş olsa da kaza dâhilinde bulunan bazı köylerin güzel havaya sahip olduklarına dair bir düşüncenin varlığından da haberdar oluyoruz. Bunlar arasında merkeze göre havası daha güzel olup içilebilir su kaynaklarına sahip olan Gökçe köyü güneydoğu tarafında üç saat mesafede bulunmaktadır. Bu köyün güneyinde bir saat mesafede yer alan Gödet ve Karaman’ın doğu tarafında bulunan İbrala, Kızıllar ve Boyalı köyleri herhalde vadi içlerinde veya mikroklima alanlarında olmalarından dolayı olsa gerek güzel havaya erişmek için müsait alanlar olarak tanımlanmıştır.²⁵⁵

Salnamelerde verilen bilgiler şehirde hangi rüzgarların yoğun görüldüğüne varıncaya kadar ayrıntılı bir anlatım sunar. Şehir merkezinde veya belgelerin ifadesiyle merkez kasabada en çok Lodos rüzgârı, bazen de batı ve kuzey rüzgârları esmektedir. İlkbahar ve sonbaharda fazla denilemeyecek derecede yağmur yağıp toprağa nüfuzları yerel tabirle “bir buçuk iki sabanlık” yani iki karış kadardır. Yaz günleri pek ender olarak yağmur yağmaktadır. Kışın yağın karın ölçüsü merkez kasabada 40-50 santimetre kadar olup bazen yüksek kesimlere bir metreyi aşkın kar yağdığı bilinmektedir. Aynı zamanda fazlaca görülen kar fırtınaları yolculuk yapmayı bazen zor ve bazen de tamamen imkânsız hâle getirmektedir.²⁵⁶ 1923 yılının Ocak ayındaki bilgilere göre şehrin her tarafında “yağmursuzluk” vardır ve bir haftadır yağmur

²⁵¹ KVS., Sene H. 1300 / M. 1882-83, s. 96; KVS., Sene H. 1301 / M. 1883-84, s. 86-87; KVS., Sene H. 1302 / M. 1884-85, s. 96.

²⁵² KVS., H. 1332 - Mali Sene 1330 / M. 1911-14, s. 325-364.

²⁵³ KVS., Sene H. 1322 / M. 1904-05, s. 302-304; KVS., Sene H. 1317 / M. 1899-1900, s. 162-163.

²⁵⁴ Davis, *Life in Asiatic Turkey*, s. 294.

²⁵⁵ KVS., H. 1332 - Mali Sene 1330 / M. 1911-14, s. 325-364.

²⁵⁶ KVS., H. 1332 - Mali Sene 1330 / M. 1911-14, s. 325-364.

yağmamaktadır. Bu sene karlıklar basılmamış, buzhane kupkuru kalmış ve sıcaktan bıkmış olan halkın ümidi “karlı dağlardan esub gelecek serîn rüzgârlara” kalmıştır.²⁵⁷

Karaman’da hava sıcaklığı yaz günlerinde gölgede +35 güneşte +42 derecedir. Kış günlerinde ise hava sıcaklığının -28 ve hatta -30 derecelere kadar indiği görülmüştür. Her iki mevsim arasında büyük bir fark meydana gelmiştir.²⁵⁸ Nitekim kazanın ova taraflarıyla dağ taraflarının da sıcaklık dereceleri birbirlerine eş olmayıp yüksek kesimlerde çoğu zaman kar bulunduğu hâlde daha alçak kesimlerin bazılarında kışın bile kar yağmamaktadır. Ova cihetleri ahalisi yaz ve kış günlerinde yerlerinde kalmakta ise de dağ kesimlerinde sakin köylerin dereler içinde bulunması sebebiyle yaz aylarında 2-3 saat mesafedeki yaylalardan istifade ederler.²⁵⁹

XX. yüzyıl başlarında Karaman’da genellikle Nisan sonlarından Haziran başlarına kadar 60 gün ilkbahar, Haziran başlarından Eylül ortalarına kadar yaz, Eylül ortasında Kasım başlarına kadar 50 gün sonbahar ve Kasım başlarından Nisan başlarına kadar da 155 gün de kış addedilmektedir. Bu dönemde ziraat mevsimi ise iki kısımdır: İlki Ağustos ortasından Kasım sonlarına, diğeri Mart başlarından Nisan ortalarına kadardır. Bu yıllarda Temmuz ve Ağustos ayları ise Hasat Mevsimi olarak kabul edilip bazen Eylül sonuna kadar da harmanların devam ettiği görülmektedir.²⁶⁰

1.2.2. Dağlar ve Madenler

1800’lü yıllarda şehrin üç-dört saat kuzeyinde yer alan Karadağ’ın üzerinde fazla sayıda eski eser veya kalıntı bulunduğu Osmanlı kaynaklarının artık kayda geçirdiği bir husus olmuştur. Güney tarafta ise Toros ve Anti-Toros silsilesine dâhil olan Bulgar, Geyik, Suman dağları, batıda Kasana ve Akbaba dağ silsileleri mevcuttur. Kasabanın doğu tarafı 7-8 saat boyunca az derecede arızalı ova olarak uzanmaktadır. Kazanın batısında bulunan Hadim ve Aladağ nahiyelerinin arazisi gayet arızalı, dağlık-taşlık olup Toros Dağlarının bir kısmı adı geçen nahiyelerin etrafını kısmen kaplamaktadır. Anti-Toros silsilesinin kaza dâhilindeki en yüksek zirveleri 2500-3000 metre irtifaya sahip olduğu gibi Karadağ dahi 2000 metre yükseklikte tepelere sahiptir.²⁶¹

²⁵⁷ *Halk*, Sayfa 3, 12 Haziran 1339: <http://www.osmanlicagazeteler.org>, Erişim Tarihi: 19.01.2023.

²⁵⁸ KVS., H. 1332 - Mali Sene 1330 / M. 1911-14, s. 325; Osmanlı’da teknik anlamda meteorolojik çalışmalar yapan Rasathâne-i Âmire adlı kurum gerekli alet ve edevat Avrupa’dan getirilerek, Maarif Nezareti’ne bağlı olarak 1868 yılında Aristide Coumbary (1826-1896) tarafından İstanbul Beyoğlu’nda kurulmuştur: Remzi Çavuş, “Osmanlıca Basında Sunulan Hava Durumu”, *Vakanüvis*, Yıl/Vol. 4, Sayı/No. 2, Güz/Fall 2019, s. 562.

²⁵⁹ KVS., H. 1332 - Mali Sene 1330 / M. 1911-14, s. 362.

²⁶⁰ KVS., H. 1332 - Mali Sene 1330 / M. 1911-14, s. 325.

²⁶¹ KVS., Sene H. 1300 / M. 1882-83, s. 96; KVS., Sene H. 1301 / M. 1883-84, s. 86-87.

Osmanlı kaynaklarında Karadağ'ın "münferid" bir dağ olup, bu dağda bazı şehir harabeleri ile bir hayli eski esere rastlandığı kaydedilmiştir.²⁶² Bu noktada Karaman'dan geçen William Martin Leake'in (1800) aynı anlamda bu dağı "denizin ortasında yüce ve mağrur bir adaya benzetmesi"²⁶³, William John Hamilton Hamilton'ın (1835-1842) dağın "tek başına kalmış olduğunu" belirtmeleri dikkat çeker.²⁶⁴ Dahası Bayard Taylor'ın (1852) "münferid" kelimesiyle büyük ölçüde aynı anlamı karşılayan "isolated / izole" kelimesini dağ için kullanması kayda değerdir.²⁶⁵ Karadağ ile birlikte Hacı Baba (Bosola) Dağı gezginler tarafından heybetli dağ silsilesi olarak gözlemlenmiştir.²⁶⁶ Karadağ'ın kuzeyinde Madenşehri köyünde beyaz mermerden ve kesme taşlardan yapılmış birçok bina kalıntısı görülmektedir. Burada vaktiyle yerden çıkarılan taş lahitler mevcut olup bunlar Sohos? mevkiinde kullanılmaktadır. Bunlar orada önceki devirlerde mamur ve büyük bir şehrin bulunduğu delil olarak algılanmıştır.²⁶⁷

Aladağ nahiyesi dâhilinde simli kurşun ve taş kömürü madenleri bulunmaktadır. 1870'li yıllarda Hebeller? köyü civarından bulunan bu simli kurşun madeni bir süre işletilmiştir. Fakat vasıta yokluğu ve madenin merkez kasabaya 14 saat mesafede bulunması sebebiyle terkedilmiştir. Yine burada bulunan kömür madeni de vasıta yokluğu sebebiyle işletilememiş ve terkedilmiştir.²⁶⁸

1.2.3. Ormanlar ve Yangınlar

Kiepert XIX. yüzyıl ortasında Karaman'ın ve ovanın tamamen ağaçsız olduğunu gözlemlemiştir.²⁶⁹ 1910'lara ait bazı kayıtlara göre ise kaza dâhilinde bulunan bazı köylerin yakınlarında ve özellikle Aladağ nahiyesi içerisinde kalan dağ ve tepelerde olmak üzere toplam 10 bin dönüm kadar orman mevcuttur. Bu ormanlardaki ağaçların cinsi çam, ardıç, meşe, katran, gülnar, elma, armut, kiraz ve yabani zeytindir. Bu ağaçlardan en fazla bulunanlar çam ve ardıçtır. Aladağ nahiyesindeki Yerköprü yakınında Göksu Nehri üzerinde bir kereste hızarı mevcut olup Silifke ve civar kazalara bu hızardan kereste nakliyatı yapılmaktadır. Akarsu yatağındaki köylere ise nehir vasıtasıyla kereste nakledilmektedir.²⁷⁰

²⁶² KVS., Sene H. 1322 / M. 1904-05, s. 302-303.

²⁶³ *Travels in Various Countries of the East*, s. 222-223.

²⁶⁴ William John Hamilton, *Küçük Asya*, Çev. Kasım Toraman, 2013, s. 642.

²⁶⁵ Bayard Taylor, *Lands Of The Sacaren: or Pictures of Palestine, Asia Minor, Sicily and Spain, Prose Writings Of Bayard Taylor*, New York 1862, s. V.

²⁶⁶ Rudolf Heberdey und Adolf Wilhelm, *Reisen in Kilikien*, Ausgeführt 1891 Und 1892, Wien 1896, s. 159-160.

²⁶⁷ KVS., Sene H. 1322 / M. 1904-05, s. 302-303.

²⁶⁸ KVS., H. 1332 - Mali Sene 1330 / M. 1911-14, s. 244.

²⁶⁹ H. Kiepert, *Construction Der Karte Von Kleinasien Und Türkisch Armenien*, Berlin 1854, s. 22.

²⁷⁰ KVS., H. 1332 - Mali Sene 1330 / M. 1911-14, s. 243; Doktor Nazmi, *Konya Vilayeti...*, s. 78-79.

Adı geçen ormanlardan mazi²⁷¹, kitre²⁷² gibi maddeler toplanmakta ve bunlardan büyük fayda temin edilmektedir. Fakat bu güzel ve zengin ormanlar ilgisizlik ve düzensizlik sebebiyle “cahil halk” tarafından tahrip olunmakta ve asırlık ağaçlar birer birer ortadan kaldırılmaktadır.²⁷³ Salnamelerde verilen bu bilgiler maalesef bir takım arşiv belgesi ile de desteklenebilmektedir.

Bölgede bazı köylerin halkı tarafından orman yangınları çıkarıldığı ve bu hususta meydana gelen şikâyetler ile faaliyetler arşiv belgelerine yansımıştır. 11 Ocak 1910 tarihinde Muhtar Süleyman, Aladağ nahiyesine bağlı Gaziler köyü²⁷⁴ ahalisi adına Dâhiliye Nezareti’ne gönderdiği telgrafta Hadim nahiyesinin Kalınağız köyü ahalisinin topluca devlet ormanlarını yakmakta ve itlaf etmekte olduklarını belirtmiştir. Burada bazı araştırmalar yapılmış ve kendileri hakkında düzenlenen zaptiye evrakları ile suçlu bulunmuş iken gereken cezalar verilmediğinden cesaretleri bir kat daha artmıştır. Ormanları tahrip etmeye devam eden bu şahısların önü alınmaz ise Aladağ ormanlarının tamamen mahvolacağı ifade edilmiş ve acil olarak önlem alınması talep edilmiştir.²⁷⁵

Konya valiliğinden Dâhiliye Nezareti’ne 19 Ocak 1910’da çekilen telgrafta Aladağ nahiyesinin Gaziler köyünün ormanlarını yakan 23 kişi hakkında mahkemeden gelen yakalama emri üzerine bunlardan 3 kişinin yakalanarak vilayette tutuklu oldukları bilgisine ulaşılmaktadır. Diğerlerinin ise vilayete kaçtıkları ve bunların da yakalanması için çalışmaların devam ettiği kaydedilmiştir.²⁷⁶ Burada halkın bir “doğa koruma bilinci” gereğince mi yoksa maddi sebeplerden mi bu şekilde hareket edip etmediklerini anlamak zordur. Fakat görülen o ki halk orman yakmanın suç olduğunu idrak etmiş ve devletten bunu yapanların cezalandırılmasını talep etmiştir. Daha açık olarak görüldüğü üzere ise devlet orman yakanları takibata ve tecziyeye tabi tutmuştur.

1.2.4. Göller, Nehirler ve Bataklıklar

Kasabanın kuzeydoğusunda iki saat mesafede 1.200 dönüm büyüklüğünde Çavuş Gölü ile aynı istikamette ve merkeze dört-beş saat mesafede 1.500 dönümlük alanda Kaya Gölü vardır. Bu göllerin suları yazın kısmen ve bazı seneler büyük oranda buharlaşmaktadır. Çavuş

²⁷¹ Servigillerden, yaprakları alması ve küçük pullar biçiminde, gövdesi düz olan, dipten dallanan bir süs bitkisi (Thuja): <https://www.nedemekla.com/mazi/>, Erişim Tarihi: 19.17.2020.

²⁷² Gevenden elde edilen, eczacılıkta, pastacılıkta, boyacılıkta, kâğıt sanayinde ve apre yapmak için dokumacılıkta kullanılan zamk, kestere: <https://www.nedemekla.com/kitre/>, Erişim Tarihi: 19.17.2020.

²⁷³ KVS., H. 1332 - Mali Sene 1330 / M. 1911-14, s. 242-243.

²⁷⁴ Ayrıca bakılabilir: “Konya vilâyeti dâhilinde Karaman nâm-ı diğer Larende’ye tâbi’ Aladağ nâhiyesi kurâlarından Gâziler karyesi...” KŞS. 309-2, 178-180.

²⁷⁵ BOA. DH.MUİ.054.1.048.04.

²⁷⁶ BOA. DH.MUİ.054.1.048.03.

Gölü hiçbir nehir ve ırmak tarafından beslenmemekte ve yağmur sularının birikmesiyle meydana gelmektedir. Gölün suyu bir ırmak vasıtasıyla göle bir buçuk saat mesafede bulunan Suğla Bataklığı'na akmaktadır. Kaya Gölü ise Ereğli'nin Divle nahiyesinden kaynak alarak “Silerek” Irmağı adını alan çayın birikiminden meydana gelmekte ve bu göl de bir kol vasıtasıyla Suğla bataklığına akmaktadır. Her iki gölün suları bulanık ve derin kısımları kısmen sazlıktır.²⁷⁷

Bu göllerin sularının yaz mevsiminde kısmen ve bazen büyük oranda kuruduğu, bu göllerin yerlerinin ve civarlarının bataklık hâline geldiği görülmüştür. Bu bataklıklar sebebiyle kaza ahalisi kirlilikten ve kirli havadan (himayat-ı merzagıyyeden) mustariptirler. Kazada kaplıca, ılıca veya buna benzer bir kaynağın var olmadığının dönem kaynaklarında altı çizilen hususlardan birisi olduğunu belirtmek gerekir.²⁷⁸

Kazanın sahip olduğu nehlere bakıldığında dönem kaynakları özellikle Göksu nehrine dair bazı gözlemleri kaydetmişlerdir. Bu nehir Aladağ eteklerinden inen birkaç çayın birleşmesiyle oluşan büyük bir nehir olup Hadim ile Aladağ nahiyeleri arazisinden geçtikten sonra Hadim nahiyesinin Alaha Köyü civarından devamla Silifke sancağında Akdeniz'e dökülmektedir. Bu nehrin geçtiği araziler genel olarak dağlık ve taşlıktır. Mecrasında çok az araziye sulamakta ve birkaç değirmene de su vermektedir. Bu nehir kaynağında lezzetli ve içilebilirken Aladağ nahiyesinin merkezi olan Bademli köyüne bir saat mesafede bulunan Yerköprü bölgesinde bir dağ eteğinden gelen ve bünyesinde fazlaca “emlah-ı kilsiyeye” yani tuz bulunan Karasu adlı diğer büyük bir ırmağın nehre bir şelale ile katılmasıyla içilebilir olma özelliğini yitirmektedir.²⁷⁹

Göksu'dan başka Karaman merkezine beş saat mesafede bulunan ve kaynağını Gödet - Dağal köylerinden alan Fisandon Çayı vardır. Bu su kasabaya yarım saat mesafeye doğal olarak gelmekte, sonrasında bir kısmı toprak künkler vasıtasıyla şehrin çeşme ve hamamlarıyla şadırvanlara verilmekte, diğer kısmı bağ ve bahçelerin sulanmasına ayrılmaktadır. Bu su da kaynağında içilebilir, sağlıklı bir su ise de kaynağına yakın bir yerde Karasu ile karıştığı için doğası bozularak içilebilme kabiliyetini kaybetmektedir. Adı geçen nehir, üzeri açık birçok köyden geçtiği ve “ceryanında tevziatı mikrobiye ile telvis (kirlettiği) ettiği” için sağlığa faydasız bir hâle gelmektedir. Bunlardan başka kaza dâhilinde kaynağını Ereğli'nin Divle nahiyesinden alarak Kaya gölünü teşkil eden Selerek Irmağı adında küçük bir su daha vardır. Karaman ve İbrala ırmakları kasabanın güney, doğu ve güneydoğusunda beş altı saat

²⁷⁷ KVS., H. 1332 - Mali Sene 1330 / M. 1911-14, s. 245.

²⁷⁸ KVS., H. 1332 - Mali Sene 1330 / M. 1911-14, s. 245-362; Doktor Nazmi, *Konya Vilayeti...*, s. 78.

²⁷⁹ KVS., H. 1332 - Mali Sene 1330 / M. 1911-14, s. 244; KVS., Sene H. 1317 / M. 1899-1900, s. 162.

mesafedeki tarlaları sulayarak kasabaya gelir ve buradaki, bağ, bahçe ve araziye de sulamaktadır.²⁸⁰

Karaman'ın havasına şiddetle tesir eden doğal oluşumlardan birisinin ise bataklık türü yapılar olduğu dikkat çeker. Merkez kazanın kuzeydoğu tarafında, merkeze iki saat mesafede ve tahminen otuz bin dönüm kadar büyüklüğünde Suğla Bataklığı'ndan başka zikre değer bataklık olmadığı yönünde bir çağdaş bilgiye ulaşılmaktadır. Fakat bu bataklık dahi ortaya çıkardığı ciddi sorunlar ile bölge ve merkez yönetimlerin ilgisine mazhar olmuştur. Nitekim yaz mevsiminde başa dert olan sıtma hastalığının salgın hâline gelmesinin en önemli sebebinin bu bataklık olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumların önüne geçmek için ise akla gelen çare bu tür bataklıkların kurutulmasıdır. Böylece bölgedeki havanın daha güzel hâle getirilmesi ve etrafındaki köy ahalisinin sağlık durumlarının daha memnuniyet verici şartlara kavuşması amaçlanmıştır.²⁸¹

Gerçekten de 1908 yılına gelindiğinde bu konunun devlet merkezinde gündeme geldiği görülür. Buna göre kurutma meselesi Şura-yı Devlet tarafından ele alınmış ve bazı şartlar ile imtiyaz verilme yoluna gidilmiştir. Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi'nde düzenlenen mazbatalar ilgili mecliste okunmuştur. Buna göre Karaman'da Suğla Bataklığı'nın temizlenip kurutulması için talep edilen imtiyaz, bir anonim şirket teşkil etmek, bataklığa yakın olan köylerin ahalisini işlere dâhil ettirmek, senet vermek ve hükümet tarafından uygun bulunacak bir teminat göstermek gibi şartlarla verilecektir. Neticede imtiyaz Osmanlı Devleti tebaasından Osman Paşazâde Ahmed ve Edhem Paşazâde Tevfik beylere ve tüccardan Mahmud, Begos ve Ohannes efendilere verilmiştir. Bu husus için gerekenlerin yapılması ise Nafia Nezareti'ne²⁸² havale edilmiştir.²⁸³ Devam eden süreçte ise bu bataklığın kurutulmasına yönelik teşebbüslere devam edilmiş ancak bu çalışmalardan istenilen sonuç elde edilememiştir. Bunun en önemli sebebi ise özellikle yağışın fazla olduğu yıllarda Eskiçay, Fisandon veya Gödet Çayı, İbrala ve Deliçay isimli akarsuların bataklık oluşturacak yoğunlukta Karaman ovasına su taşıması olarak gösterilmiştir. Bu bataklıklar ancak cumhuriyet hükümetleri döneminde istenilen şekilde kurutulabilmiştir.²⁸⁴

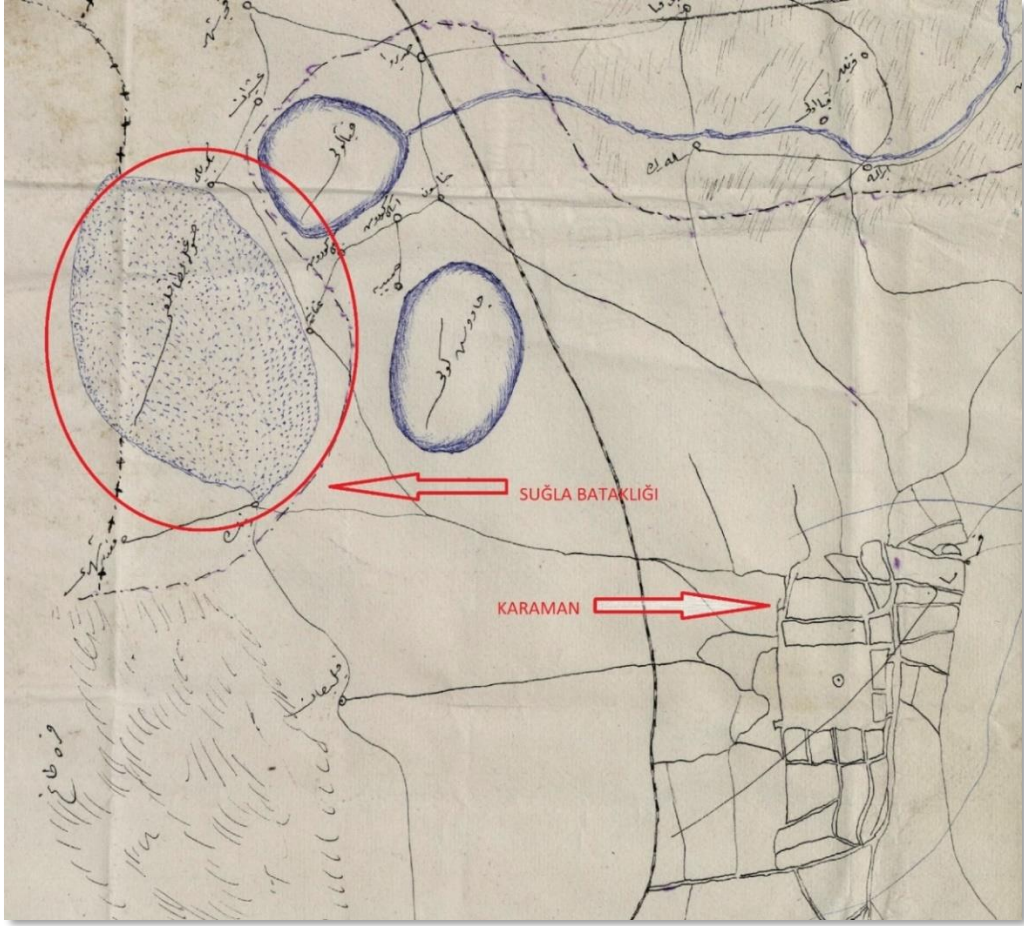
²⁸⁰ KVS., H. 1332 - Mali Sene 1330 / M. 1911-14, s. 244.

²⁸¹ KVS., H. 1332 - Mali Sene 1330 / M. 1911-14, s. 245-364.

²⁸² Nafia Nezareti 1848 yılında kurulmuş olup bayındırlık, sanayi, tarım, orman ve su ile alakalı işlerden sorumlu olacaktı. 1870'li yıllara kadar Ticaret Nezareti idaresi altında varlığını sürdürmüştür: Aziz Tekdemir, "Tanzimat Dönemi Nafia Nezareti", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 2, Ocak-2011, s. 122-141.

²⁸³ BOA. MV.00231.34; BOA. BEO. 3337.250264; BOA. BEO.3652.273872; BOA. BEO.3759.281898; BOA. ŞD.1230.50; BOA. ŞD.1232.27; BOA. İ.MMS.163.12; Alaattin Uca-Aytunç Ülker, "Karaman Suğla Gölü Hakkında Çıkarılan Bir İrâde-i Seniyye ve Verilen İmtiyâz", *Tarihin Peşinde*, Yıl: 2015, S. 13, s. 19-20.

²⁸⁴ Uca-Ülker, "Karaman Suğla Gölü..." s. 31.

Resim 1: Karaman merkezini ve Suğla Bataklığını gösterir harita. BOA. HRT. 1626.

1.3. Gündelik Hayat

1.3.1. Genel Görünüm

Karaman şehrine dair gözlemde bulunan yazarların imgelerinde karşılaşılan önemli bir husus şehir içindeki veya dışındaki bahçelerdir. Daha sonraki süreçte Karaman'a dair gözlemde bulunan yazarlara benzer şekilde henüz Orta Çağ görgü tanıklarından İbn Battuta, I. (Bedreddin) İbrahim Bey (1318-1333) devrinde Karaman şehrinin art arda sıralanan bahçeleri ile ünlü olduğunu kayda geçirmiştir.²⁸⁵ II. İbrahim Bey (1423-1464) devrinde şehri gören Broquiére de İbn Battuta'ya benzer şekilde Karaman'ın güzel bir şehir olduğunu düşünmekteydi. Uygun bir yerde kurulan bu büyük şehrin etrafı surlarla çevrili olup bu dönemde burada yaşayan insanlar ticareti iyi bilmekteydi. Ortasında büyük bir kale bulunan şehrin önceki dönemde güçlü bir şekilde tahkim edilmiş olduğu izlenimi hâsıl olmaktaydı. Nitekim o dönemde bazı kısımları yıkılmış olmasına rağmen çok güzel bir yapısı olan demir kapıların hâlâ yerli yerinde durması da Broquiére'in bu düşüncesini destekliyordu.²⁸⁶

İbn Battuta ve Broquiére'in güzel görünümlü ve canlı bir şehir olduğunu söyledikleri Karaman şehrinin XVIII. yüzyıl sonlarına gelindiğinde Olivier tarafından yıkık kalesi ve çok az görünen 3-4 camisi dışında dikkate değer bir izlenim vermeyen bir şehir olduğu ifade edilmiştir.²⁸⁷ Karaman Kalesi'nin küçük bir tepenin üzerine kurulu olup kesme taşlardan yapılmış bir surla çevrili olduğunu gözlemleyen Seetzen, Kinneir'in de çürümeye yüz tuttuğunu düşündüğü kale surlarının çok kötü durumda olduğunu söylemiştir. Bu yerleşimde halkın büyük çoğunluğu surlar içinde yaşamaktadır.²⁸⁸ Leake ise XIX. yüzyıl başında şehirde 3-4 kadar caminin dikkat çektiğini doğrulayarak bunlardan bir kısmının yıkıldığını kaydetmiştir. Şehirde bulunan bin kadar ev birbirlerinden bahçeler ile ayrılmaktadır. Yazarın yaklaşık 360 sene evvel burayı gören ve yukarıda kale hakkında gözlemi verilen Broquiére ile aynı anlamda kale kalıntılarından şehrin önceleri büyük öneme sahip olduğu yönünde bir yorumda bulunması dikkate değerdir. Yazar bunlara ek olarak Karaman'ın görünüşünden bu şehrin yoksul olduğu kanaatine varmıştır.²⁸⁹

Davis, Seetzen'in Karaman için kullandığı “diğer Anadolu şehirleri gibi harabe” tanımlamasını²⁹⁰ destekler nitelikte halkın evlerinin perişan olduğunu söylemekle birlikte genel çerçeveden baktığında şehri beğenmiştir. Ona göre bahçeler yetişen ince ağaçlarla doludur ve

²⁸⁵ İbn Battuta Tancî, *İbn Battuta Seyahatnamesi*, s. 414.

²⁸⁶ *Bertrandon De La Broquiére'in Deniz Aşırı Seyahati*, s. 181.

²⁸⁷ G.A. Olivier, *Voyage Dans L'empire Othoman, Légypte Et La Perse*, Tome Sixième, Paris 1807, s. 385.

²⁸⁸ Kinneir, *Journey Through Asia Minor*, s. 212; Ulrich Jasper Seetzen, *İstanbul Günlükleri ve Anadolu'ya Yolculuk (1802-1803)*, C. 2, İstanbul 2017, s. 705.

²⁸⁹ *Travels in Various Countries of the East*, s. 231-232.

²⁹⁰ Seetzen, *İstanbul Günlükleri ve Anadolu'ya Yolculuk*, s. 705.

bunlar büyüleyici manzara parçaları ortaya çıkarırlar. Bereketli mahsulleri olan rengarenk ovası, büyük eski kalesi ve arka planındaki dağları ile Karaman yazarın gördüğü en güzel yerlerdendir. Ona göre şehirde yaşayan insan sayısı göz önüne alındığında Karaman şehri oldukça geniş bir yaşam alanına sahiptir. Bu şehrin her tarafı bahçelerle dolu olup özellikle Ereğli’de olduğu gibi kavak ağaçları boldur. Şehrin krem renkli toprağı birçok nehrin kolları tarafından fazlaca sulanmaktadır.²⁹¹ 1919’a gelindiğinde ise şehre dair gözlemlerde bulunan Banse öğleye doğru, gürül gürül akan dağ sularının dalga dalga yayılarak plato bozkırının hemen yanındaki tarlaları iyice suya doyurduğunu gözlemlemiştir.²⁹²

Şehir içinde bulunan eserler üzerine gözlemde bulunan bir yazar ise Seetzen’dir. Şehirde on iki tane han ile bir “dönen dervişlerin tekkesi” yani Mevlevi dergâhı olduğunu kayda geçirmiştir. Şehirdeki en güzel cami Kapan camidir. Bir bölümü yıkılmış olan bu cami çok güzel eski kesme taşlardan inşa edilmiştir. Yazar taşların büyük ihtimalle eski bir bina yıkıntısından alınmış olduğunu söyler, çünkü taşların birinde Yunan harfleriyle bir yazıt görmüştür. Bunun bir mezar taşı olduğunu tahmin etmektedir. Caminin dikdörtgen biçiminde gösterişli bir bina olduğunu söyleyen yazar, caminin bu şekilde harap duruma gelmesinden üzüntü duymaktadır. Bir tepenin üstünde ise bir harap hamam vardır.²⁹³ Hamilton da şehrin içinde zarif-Arap tarzında çeşitli camiler olduğunu ve bir tanesinin özellikle göz kamaştırıcı olduğunu belirtmiştir.²⁹⁴ Seyyahlar özellikle şehir merkezinin biraz batısında yer aldığını söyledikleri Hatuniye Medresesi’nin (the Hatunie Medrissa) XIV. yüzyılın sonlarında “Karamanlı emiri” tarafından yaptırılmış olup, bu eserin Anadolu’daki benzerleri arasında en güzel örneklerden birisi olduğu bilgisini verirler.²⁹⁵

1.3.2. Şehrin İç Dokusu: Evler, İnsanlar ve Çarşı

Karaman’ın evlerini gözlemleyen yazarlar evlerin genel olarak düz damlı ve kül renkli olduğunu ve evlerin gümüş gibi parlak göründüğünü kayda geçirmişlerdir.²⁹⁶ Büyük bir bahçeyle çevrili olan her bir evin durumuna bakıldığında bu evler gerçekte olduğundan daha geniş gibi durmaktadır. Hamilton ve Davis evlerin çoğunun harap ve yıkık dökük olduğu noktasında hemfikirler. Evlerin güneşte kurutulmuş tuğla veya çamurla yahut güneşte pişirilmiş kiremitle inşa edildiği, onların yanında tarım bahçelerinin de kerpiç duvarlar ile

²⁹¹ Davis, *Life in Asiatic Turkey*, s. 292-293-294.

²⁹² Ewald Banse, *Die Türkei Eine Moderne Geographie*, Hamburg 1919, s. 106.

²⁹³ Seetzen, *İstanbul Günlükleri ve Anadolu’ya Yolculuk*, s. 705.

²⁹⁴ Hamilton, *Küçük Asya*, s. 648.

²⁹⁵ Walter A. Hawley, *Asia Minor-With Illustrations From Photographs*, London-New York 1918, s. 253.

²⁹⁶ Banse, *Die Türkei Eine Moderne Geographie*, s. 106.

çevrili olduğu gözlemlenmiştir. Öyle ki birisi bu uzun ve hareketsiz duvarların üzerinde saatlerce yürüyebilirdi.²⁹⁷

Bu dönemde görenlerin bir labirente benzettikleri sokaklar²⁹⁸, düzleştirilmiş, geniş yuvarlak kireçtaşlarıyla döşenmiştir ve su yolu her sokağın ortasından aşağıya doğru uzanmaktadır. Olivier gibi ondan yaklaşık 80 sene sonra gelen Davis de şehrin sokaklarını kirli bulmuştur. Lağım şebekesi olmayıp kirlilik fazladır.²⁹⁹

Evlerin bacaları oldukça geniş olup çevre dağlardan esen şiddetli rüzgâra maruz kalmaktadırlar. Bu evlerin bazılarında tavandan evin içine iletilen bir kordon vasıtasıyla yükseltip alçaltılabilen bir kapaklı kapı bulunmaktadır.³⁰⁰ Çatıları duvardan duvara uzatılan yaklaşık 4-5 inç³⁰¹ ebatlarında direklerin yerleştirilmesi ile yapılır. Direkler enine, birkaç inçten bir adım kalınlığa kadar bir tabaka sazlıkla uzatıldıktan sonra, son olarak birkaç inç toprak ile işlem tamamlanır. Birçok durumda beş ile on pound³⁰² (2,25-4,5 kg) ağırlığında taşlar, denge için eklenir. Bazen de üst kısmı kısmen oyulan bir direk, yağmuru çıkarmak için toprağın altına iştirilir.³⁰³ Dikkat çeken diğer öğeler Dere semtinde bir adet su mahzeni, Sadrazam İbrahim Paşa'nın hayratlarından olan 25 adet çeşme ile yarım saat mesafede “içim” tabir olunan bir “mübarek” sudur. Hasta olanların bu sudan içtikleri zaman şifa buldukları düşünülmekteydi.³⁰⁴

Çarşı ve pazar çok düzensiz olmakla birlikte oldukça hareketlidir. Merkezde bugün Karaman'ın en işlek yeri olan İsmet Paşa Caddesi'ne benzer olarak birkaç dükkân, bir pazar ve bir pazar yerinden oluşan sadece bir önemli cadde vardır. Davis'in ifadesiyle Karaman evleri ve insanları resmedilmeye değerdir. Hanın önündeki pazar yeri, elbise açısından Adana kadar çeşit arz etmese de burası sahip olduğu esnafı ile üzerinde çalışmak için hoş figürler vermektedir. Neredeyse her caddede, genellikle pitoresk (ressamca, resmedilmeye değer)³⁰⁵ yapıya sahip bir çeşme vardır ve su temini kolaydır.³⁰⁶

²⁹⁷ Hamilton, *Küçük Asya*, s. 647-648; *Travels in Various Countries of the East*, s. 232; Kinneir, *Journey Through Asia Minor*, s. 212; Davis, *Life in Asiatic Turkey*, s. 293.

²⁹⁸ Hawley, *Asia Minor*, s. 256.

²⁹⁹ Olivier, *Voyage Dans L'empire Othoman*, s. 385; Davis, *Life in Asiatic Turkey*, s. 293.

³⁰⁰ *Travels in Various Countries of the East*, s. 232.

³⁰¹ Uzunluğu 2,54 cm olan İngiliz uzunluk ölçü birimi, parmak: <https://sozce.com/nedir/168566-inc>, Erişim Tarihi: 25.08.2021.

³⁰² 1 pound 0.45 kg'ye eşittir: <https://www.metric-conversions.org/tr/agirlik/pound-kilogram-tablosu.htm>, Erişim Tarihi: 25.08.2021.

³⁰³ Hawley, *Asia Minor*, s. 250-251.

³⁰⁴ KVS., Sene H. 1294 / M. 1877, s. 113-114.

³⁰⁵ <https://turkencedemek.com/kelime/pitoresk/>, Erişim Tarihi: 25.08.2021.

³⁰⁶ Seetzen, *İstanbul Günlükleri ve Anadolu'ya Yolculuk*, s. 705; Hawley, *Asia Minor*, s. 250-251; Davis, *Life in Asiatic Turkey*, s. 294.

Karamanlı Türk erkekler saçlarını tepede sadece bir tutam saç kalacak şekilde kestirmekte olup Seetzen de saçını bu şekilde kestirmiştir.³⁰⁷ Karamanlı kadınlar ise sokaktan geçerken yüzlerini olağanüstü bir dikkatle gizlemektedirler. Bu dönemde Anadolu'nun diğer bazı kısımlarında bir peçe ile yüzlerinin alt ve üst kısmını kapatan kadınların görülmesi doğaldır. Fakat Karaman'da birkaç kadının sadece gözlerinin, yoldan geçen yabancıların bakışlarına maruz kalabilecek kadar açık olması dikkat çekicidir. Geri kalan halkın ise sıradan ve şekilsiz Türk kumaşı ile giyindikleri genel bir intiba olarak göze çarpmıştır.³⁰⁸ Cumhuriyet arifesinde ise erkekler genel olarak feslerinin üstüne abani veya çember sarıp, sırtlarına mintan yani gömlek ile onun da üstüne ceket ve palto giyiyorlardı. Diğer bazıları “salta” adı verilen bir tür yelek, uçkurulu siyah çuhadan veya renkli kumaştan şalvar ile ayaklarına çorap, mest ve kundura giymekte idiler ve bu tür giyim çiftçi ve esnaf kesimlerinde kısmen değişiklik göstermekteydi. Kadınlar ise altta şalvar, üstte ise beyaz renkte büyükçe bir yan örtüsü örterlerdi. Fakat bu dönemde kadınların giyimleri giderek yeni tarz kıyafete dönüşmekte ve çarşaf ve entariye rağbet artmaktaydı.³⁰⁹

Bazı çağdaş çalışmalar şehrin ve insanların kendinden olmayan yabancıya karşı davranışları ve bakış açıları hakkında da bilgi verirler. Hawley'in ifadesiyle biraz da Asya'nın bu köşesinde bir Avrupalı nadiren görülmekte olduğundan kadınlar bu sırada şehri dolaşan seyyahı görünce çekinip kaçmışlardır. Oysa bu esnada erkekler yazarı incelemek için sokakta toplanmaktadırlar. Yazarın neden geldiğini ve ne istediğini merak etmişlerdir. Yazar cami “mosque” ve “medrissa” kelimelerini kullandığında, Karaman halkının kendisine verdiği cevaplar ona antik Sanskritçe kadar uzak ve garip gelmiştir. Dolaşırken elleri lekeli bir boyacı ile tanışmaya çalışmıştır. Bir sıvacı çamur ile küçük bir evin duvarlarını kaplamaktadır. Çocuklar, koyunların eklem kemikleriyle oynamaktadırlar. Bu kemikler boyanmıştır. Bir başkası bir sapanla pratik yapmaktadır.³¹⁰

Halkın evlerinin rahat bir şekilde yaşamaya müsait olmamasının yanında giydikleri elbiseleri fakir görünümlü, diyetleri ise yetersizdir. Fakat insanlar yine de güçlü ve sağlıklı görünmektedir. Şehirde büyük miktarda yoksulluk vardır. Başta kadınlar ve çocuklar olmak

³⁰⁷ Seetzen, *İstanbul Günlükleri ve Anadolu'ya Yolculuk*, s. 705.

³⁰⁸ *Travels in Various Countries of the East*, s. 232.

³⁰⁹ Doktor Nazmi, *Konya Vilayeti...*, s. 82.

³¹⁰ Hawley, *Asia Minor*, s. 250-251; Yazar burada “Âşık Kemiği Oyunu” adıyla ifade edilebilecek olan ve koyun, keçi gibi hayvanların ayaklarındaki bir kemiğin kullanıldığı bir oyundan bahsediyor. En azından yakın zamana kadar özellikle Karaman köylerinde oynandığını bilinmektedir: Koç, *Bir Kadim Köyün Monografisi...* s. 243.

üzere her birkaç adımda bir dilenci bulunmaktadır. Eskiden durumun böyle olmadığı ve bu yoksulların 1873-1874³¹¹ kurbanları olduğu söylenmektedir.³¹²

1.4. Eski Eser Bilinci Bağlamında Vakıflar, Tarihî Eseler ve Bakım-Onarım

1.4.1. Vakıflarda Gelirlerin Korunması ve İhya

Vakıflar veya eski eserler üzerinden devlet merkezinde modern dönemde bu eserlere bakış noktasında ortaya çıkan bir takım yeni düşünceleri tespit edebiliyoruz. Nitekim özellikle XX. yüzyıla girildikten sonra kurulan vakıflar için düzenlenen vakfiyeler gözden geçirildiğinde genel muamelat dışında bazı hususların dikkat çekici olduğu görülür. Mesela M. 12 Nisan 1907 / H. 28 Safer 1325 tarihli vakfiyeye göre Karaman mahallelerinden Şam Pazarı Mahallesi'ndeki Ali Dede Medresesi³¹³ Hacı Mehmed Efendi tarafından yeniden inşa edilmiş ve Hacı İbrahim Efendi on Osmanlı lirası vakfetmiştir. Hayrat sahibi Hacı İbrahim Efendi ibn Hacı Mehmed, Mansur Dede Mahallesi ahalisinden olup İstanbul'da Mahmud Paşa'daki Konya Oteli'nde misafir olarak bulunmaktadır. Bu meblağ Ali Dede Medresesi'nde müderrise verilecektir. Hacı İbrahim Efendi ibn Hacı Mehmed mütevellî olarak Bayezid Camii ders-i âmlarından³¹⁴ Mehmed Fevzi Efendi ibn Ahmed'i tayin etmiştir.³¹⁵ Bu noktada devletin neler yaptığı sorusu akla gelmektedir.

Devlet bu dönemde çeşitli kurumlar aracılığıyla işlemeyen vakıfların gelirlerini güvenceye almak istemiştir. Nitekim Konya'da bulunan ve senelik bedeli toplamda 9.550 kuruş olan 12 tane “münderise” yani kullanılmayan vakıf ile Karaman kazası merkezinde senelik 7.500 kuruş geliri olup yine âtil durumda olan bir kervansarayın maarife devredildiği görülmüştür. Yine diğer kaza merkezlerinde bulunan bu tür vakıfların maarif komisyonları ve merkez vilayet maarif meclisince araştırıldığı bildirilmiştir.³¹⁶

³¹¹ 1873-1874 tarım krizi, 1873 ve 1874 istikrahları bkz. Fatih Sefa Topçu, *Sultan Abdülaziz Döneminde Yaşanan Mali Bunalım ve Uygulanan Mali Reformlar (1861-1876)*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Tarih Bilim Dalı, Ankara 2014, s. 22-52-53-160.

³¹² Davis, *Life in Asiatic Turkey*, s. 294.

³¹³ 1845 yılında aktif olan Ali Dede Medresesi'nde yaşları 14 ile 38 arasında değişen 9 kişi bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Emre Koç, “Larende / Karaman Medreseleri - XV. ve XIX. yüzyıllar (Değişim, Süreklilik, Etki Alanı ve Gelirlerin Değerlendirilmesi)”, *Karaman Araştırmaları I*, Ed. H. Muşmal, E. Yüksel, M. A. Kapar, Konya 2019, s. 367.

³¹⁴ Bir medreseyi bitirdikten sonra yapılan bir sınav sonunda medrese öğrencilerine ders vermek yetkisini kazanan asistan. Herkese ders vermekte yetkili âlim. <https://osmanlica.ihya.org/ders-i-amm-nedir-ne-demek.html>, Erişim Tarihi: 16.11.2020.

³¹⁵ VGMA, Vakfiye Defteri 596/0, No: 154, s. 175. “Fi'l-yevmi's-sâmin ve'l-işrîn min-Saferü'l-hayr li-sene hamse ve işrine ve selâse miete ve elf. Şühûdü'l-hâl; Sofular Câmî'-i şerîfi müezzini Hâfız Hasan Efendi ibn Mehmed, Evkâf-ı Hümâyûn cihad kalemi ketebesinden Osman Nuri Efendi ibn Şakir ve gayruhum...”

³¹⁶ BOA. MF. MKT.01021.030.01-2, “Ağustos-Eylül 1323”.

Karaman kazasında bir bab kervansaray müştemilatıyla birlikte artık işlemeyen (evkaf-ı münderiseden³¹⁷) 1883-84 (R. 1299) dolaylarında diğer evkaf-ı şerife hakkında icra edilen tahkikat sonucunda onaylanmış ve alakalı komisyon tarafından evkaf-ı münderise defterine kaydedilmiştir. O dönemde maarife verilmesi hususunda gerekli inceleme ve ölçümler yapıldığında vakfın tevliyetinin bir dönem Emine ve Hatice hanımın eşleri Osman Efendi evladı vakfından olmadığı hâlde hile ile bir tapu çıkarılarak tasarruf edilegelmekte olduğu anlaşılmıştır.³¹⁸

Sonraki dönemde 1907’de yapılan araştırmalar sonucunda bu hanın münderise olduğu Karaman kazasındaki evkaf vekâletinden kaza kaymakamlığına bildirilmiştir. Evkaf ve maarif komisyonları tarafından yapılan inceleme sonucunda vakfiyete dair bir beratın veya benzer meşruiyet sağlayacak bir belgenin mevcut olmadığı da anlaşılmıştır. Bu noktada Osman Efendi’nin müdahalesinin engellenmesi, vakıf gelirinin kazada kurulan bir kız ve iki erkek ibtidai mektebine karşılık tutulmak üzere maarif tarafından devralınmasına kaza maarif komisyonu ve meclis idaresi 14-15 Temmuz 1907 tarihinde karar vermişlerdir. Valiliğin 1 Eylül 1907 tarihli tahriratı üzerine maarif adına kira ile iki senedir maarif tarafından idare edilmekte olduğu ifade edilmiştir. Bu bilgiler ise mülkiyet iddiasında bulunan Osman Efendi tarafından verilen arzuhâl üzerine kaza maarif komisyon heyetinin mazbatasından, maarif müdürlüğünden yazılan derkenardan, kazada 1883-84’te yapılan araştırmadan ve kaza idaresi meclisinden onaylı defterden anlaşılmıştır. Gelirin adı geçen mekteplere karşılık tutulmaya devam edilmesi için maarife verilmesi durumunun korunmasının uygun olacağı Karaman kaymakamlığına ve diğer alakalı kurumlara bildirilmiştir.³¹⁹ Bu bilgiler ışığında Karaman özelinde XX. yüzyılda dahi Osmanlı Devleti’nin ve halkının bu kadim geleneğe verdiği önemin devam ettiği ve onları tekrar işlevsel hâle getirmek veya en azından güvence altına almak istediğini söylemekte sakınca yoktur.

1.4.2. Tarihî Eser Bilinci, Önlemler ve Halk

Seetzen’in XIX. yüzyıl başlarında Karaman’a gelip bazı eserleri harap görmesi ve burada yaşayan insanlarda, yıllar önce yapılmış binaları yıkılmaktan koruma hevesi veya gücü olmadığını gözlemlemesi genel olarak dönem insanının bu eserlere karşı bakış açısını yansıtan seçkin bir örnektir.³²⁰ Fakat çok sonraları 1910’lu yılların başlarına gelindiğinde devlet merkezi

³¹⁷ Yüzyılın sonlarına doğru önemli bir finansman kaynağı olan vakıflardan, zaman içerisinde işlevini kaybederek birilerinin haksız kazanç kapısı hâline gelmiş olanlar devlet tarafından “münderis” sınıfında değerlendirilmiş ve eğitim gibi önemli bir alana terk ve tahsis edilmişti. Karataş, “Evkâf-ı Münderisenin Maarife Terki...”, s. 1840.

³¹⁸ BOA. MF. MKT.01129.052.01-2, Fi 28 Nisan sene 325, “Konya Vilayeti Meclis-i İdaresi, Ma’ârif Nezâret-i Celîlesine”...

³¹⁹ BOA. MF. MKT.01129.052.01-2.

³²⁰ Seetzen, *İstanbul Günlükleri ve Anadolu’ya Yolculuk*, s. 705.

ve yerel yönetimler nezdinde de olsa Konya ve Karaman'da yer alan ve “mebain-i mukaddese-i İslamiye” veya “asar-ı nefise” olarak adlandırılan eski eserlerin muhafaza ve tamiratlarının gündeme geldiği görülmektedir.

Bu noktada Konya ve Karaman'daki eserlerin güzel bir şekilde muhafazası için bekçi tayin edilmesi gerekliliğinin doğduğu ve buralarda incelemede bulunmaları için “Fenniye Heyeti”³²¹ tayin edildiği anlaşılmaktadır. Heyetin gerekli incelemeleri yapmalarına ve eserlerin tamirat bağlamında ihtiyaçlarının ne olduğunu belirlemelerine kadar olan zaman zarfında bu eserlerin mimari anlamda hakiki hallerine zarar verecek olan dış etkilere korunmasının önemine vurgu yapılmıştır. Bu durum Konya ve Karaman idarelerine bildirilmiş ve Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne yazılmıştır.³²² Sonrasında Fenniye Heyeti'nin gerekli incelemelerini yapmaya kadar geçecek sürede eserlerin mimarisine herhangi bir zararın gelmesinin engellenmesi gerekliliğinin mahalline tebliğ edildiği üzerinde durulduğu görülmektedir.³²³

Yapılan incelemeler sonucunda Konya³²⁴ ve Karaman'daki mukaddes eserlere dair bilgiler verilirken en önemli eserlerin Karamanoğulları'ndan kaldığı hassaten ifade edilmiştir. Buna göre Karaman'daki mukaddes eserlerden en önemlileri Karamanoğlu Alaeddin Bey'in karısı I. Murad'ın kızı Nefise Sultan Medresesi, Karamanoğlu Emir Musa'nın kendi adını taşıyan cami, Karamanoğlu İbrahim Bey'in İmaret, Camii ve Türbesidir. Bunlar fazlaca harap olmuştur. Bunların şimdi ve senede bir defa tamirlerine bakılması ve ikişer yüz kuruş maaşlı birer bekçi bulundurulması bu nefis eserlerin bir dereceye kadar mevcudiyetlerini temin edeceği belirtilmiştir.³²⁵

³²¹ Onarım işlerinin belirli ilke ve kriterler içinde yapılması ancak Evkaf Nezareti'nin kurulmasıyla mümkün olabilmıştır. Bu devirde mimarlık, elektrik, su mühendisliği gibi uzmanlardan oluşan bir “Heyet-i Fenniye” oluşturulmuştur: Filiz Oğuz, “Vakıf Kaynaklı Eski Eserlerin Restorasyonu”, *Vakıf Haftası Dergisi*, 1 (1984), s. 49-51.

³²² BOA. BEO. 03861. 289538.01, Bu belgenin tarihi 22 Şubat 1326-22 Safer 1329 olarak verilmiştir ve 3 Kanun-ı Sani 1326 tarihli ve 2383 numaralı tezkeresine cevabı olduğu belirtilmiştir.

³²³ BOA. BEO. 03861. 289538.02.

³²⁴ Eserlerden Konya'da olanlar genel olarak Selçuklu Sultan ve ümerasının yaptırmış olduğu eserlerdir. Burada yer alan eserlere önceki devirlerde yeterince dikkat edilmediğinden bu eserler tahrip olmuşlardır. Eserlerin o günün şartlarında “acınacak halde” oldukları ifade edilmiştir. Sanatsal anlamda önem arz eden bu eserlerden bazıları Hazret-i Mevlâna Dergâhı, Sultan Alaeddin Cami ve Türbesi, Sahib Ata Muineddin Hüseyin bin Ali'nin İnce Minare Cami ve Medresesi, Larende Kapusu adı verilen Cami ve içindeki kıymetli türbedir. Yine Selçuklulardan Celaleddin Karatayı'nın Darülhadis ve Türbesi, Sultan Keyhüsrev'in harap haldeki Sırçalı Medresesi ve Sadreddin Konevi Hazretleri'nin Camii gibi eserler çok önemlidir. Osmanlı döneminden ise Sultan Selim Camii, Şerafeddin Camii (nam-ı diğer Memi Bey?) ve Aziziye Cevami kıymetli eserlerdir. Mevlâna Dergâhı gibi göz önünde olan eserler bu sebepten tahribattan kısmen kurtulmuşlardır. Fakat her hâlükârda bakım ve bekçiler hususu ile Evkaf Nezaret'i baş mimarının senede bir Konya'ya gelerek teftişte bulunması durumunda amacın hâsıl olacağı ifade edilmiştir. Ayrıca Vali Konya'ya geldiği günden beri bu eserlere dikkatle yaklaştığını, muhafazaları için türbedar gibi görevlilere şiddetli emirler verdiğini ve bu sebepten ufak bir çini parçasının bile yâd ellere geçmediğini ifade etmiştir: BOA. BEO. 03861.289538.04.

³²⁵ Dâhiliye Nezareti'nden Sadaret'e gönderilen yazıda Konya'daki mukaddes eserlerin yanında bu defa bu eserlerin içlerinde yer alan “eşya-yı nefise”den bahsedilir. Adı geçen eser ve içlerinde yer alan eşyaların muhafazası gereğince Sadaret'ten gönderilen tezkire üzerine bu durum Evkaf ve Maarif Nezaretleri ile Konya

Tanzimat ile beraber oluşmaya başlayan reform çabaları bağlamında ele alınan eski eser anlayışı, Batı ile etkileşim sonucu gelişmeye başlamıştır. Avrupalı araştırmacılar eski eser bakımından zengin olan Osmanlı coğrafyasını talan etmeye başlamışlardır. Bunun karşısında hazırlanan nizamnamelerle eski eserlerin araştırılması ve yurt dışına çıkarılmasının önünü almak için belirli kaideler getirilmeye çalışılmıştır. 14 Şubat 1869 tarihli ilk Âsâr-i Atika Nizamnamesi'nin üzerinde önemle durduğu hususlardan birisi de eski eser kaçakçılığının önlenmesi idi.³²⁶ Yüzyıl başlarında Karaman'ın da içerisinde bulunduğu diğer bazı bölgelerde eski eserlere dair bazı meselelerin ortaya çıktığı ve bunların yerel yönetim ile merkez arasında görüşmelere yansıdığı görülmektedir. Sadaret'ten Konya vilayetine gönderilen bilgilerde eski İslam eserlerinden olup Konya, Niğde ve Karaman'da bulunan cami ve medreselerden sayılı miktarda (madud) çiniler çalınarak farklı bölgelerde satıldığı ifade edilmiştir. Hatta bu çinilerden bir kısmının İstanbul'a dahi götürüldüğü müzeden bildirilmiştir. Bunların korunarak ziyan olmalarının engellenmesinin maarif memurlarının mesuliyetinde olduğu belirtilmiş ve İstanbul'a getirilen çinilerin nereden ve ne şekilde çalındığının araştırılması ile suçluların cezalandırılması istenmiştir.³²⁷

Konya'dan verilen cevapta ise geçen senenin Ağustos ayında (Ağustos 1319 / Ağustos-Eylül 1903) Sahib Ata Cami bitişiğindeki türbenin pencere demiri açılmış ve bir kısım çininin toprağıyla birlikte söküldüğü ifade edilmiştir. Bunu yapanlar olağanüstü çabalarla aranmışsa da bulunamamıştır. Haricinde Konya veya buraya bağlı olan herhangi bir yerleşimde benzeri bir olayın yaşanmadığının da altı çizilmiştir. Merkezden gelen emir üzerine bunların korunmasına bir kat daha fazla dikkat edilmesi gerekliliğin doğduğu ifade edilmiştir.³²⁸

Dönemde meydana gelen bir olayda Karaman kazasındaki bir buğday tarlasında bulunup eski eser olarak tabir edilen bir duvarın resmini almak için tarlaya girilmesine tarlanın sahibi tarafından izin verilmemiştir. Tarla sahibinin bu şekilde davranmasının sebebi kendisine

Vilayeti'ne tebliğ edilmiştir. Evkaf Nezareti'nden, eser ve eşyalarının muhafazası konusunda fenni incelemeler yapmak üzere İnşaat ve Tamirat Müdürü Kemaleddin Bey'in bir mühendislerle birlikte gönderildiği bilgisi verilmiştir. Bütçenin müsaade ettiği çerçevede muhafaza için tayin edilmesi istenen bekçiler konusunda mahallince ne gibi tedbirler konusunda neler yapıldığı sorulduğunda buradan eserler hakkında bazı ayrıntılar gelmiştir. Ayrıca mimarın senede bir defa Konya'ya gelip eserleri teftiş ederek eserlerde ufak tefek de olsa ne gibi tamirat veya muamelenin gerektiğini tetkik etmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Bekçilerin 300 kuruş maaşlı olarak namuslu kişilerden seçilmesine dair olan bilgiler de bu belgenin ekinde Sadaret'e gönderilmiştir. Bölgeden gelen bilgilerde eserlerin son derece önemli olduğundan bahisle bekçilerin tayini babında ne yapılması gerektiğinin belirtilmesi rica edilmiştir. 22 Teşrinisani 1326 ve 1955 numaralı tezkire-i samine-i sadaretpenahiye cevaptır: BOA. BEO. 03861.289538.03.

³²⁶ Fatma Şimşek - Güven Dinç, "XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Eski Eser Anlayışının Doğuşu ve Bu Alanda Uygulanan Politikalar", *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.16, 2009/1, s. 108-109.

³²⁷ BOA. BEO. 02274.170526.01, "Târih-i Tebyîzi 2 Şubat 319, Sadâret-i 'Uzmâ Mektûbî Kalemi, Konya Vilâyeti'ne..."

³²⁸ BOA. BEO. 02274.170526.01, "Fî 31 Mart sene 320, Huzûr-ı sâmi-i Sadâretpenâhiye, Vâlî Fâ'ik..."

sorulduğunda ise verdiği cevap manidardır. Ona göre buna izin verirse Karaman şehir yönetimi onu mesul tutacak yani belki de onu cezalandıracaktır. Bu noktada Karaman kaymakamlığından bir emrin gönderilmesi istenmiştir.³²⁹ Bulunan kalıntının devletten gizlenmesi durumunda olabileceklere dair de örnek vardır. Ahmed bin Hacı ise Ermenek'te annesi ile çift sürmekte iken içinde bir miktar “filori” bulunan çömlek bulmuştur. İlk defa Floransa'da basılan bu para İtalyanca “filorinden” gelmektedir. Filorin, Fâtih Sultan Mehmed dönemine kadar filori adıyla Osmanlı'da en çok kullanılan altın para durumundaydı.³³⁰ Ahmed bin Hacı bulduğu çömleği eniştesi Kör Veli'ye emanet ettiğini söylerken Kör Veli bunu inkâr etmiş ve taraflar davalık olmuştur. Neticede ikisi de hapsedilmiştir.³³¹

2. Demografik Yapı ve Aşiretler

2.1. Seyahatnameler ve Bilimsel Eserler

XVIII. yüzyıl sonunda Karaman'a gelen ve dikkate değer gözlemlerde bulunan seyyah Olivier herhalde Karaman'a gelmeden önce buranın büyük bir şehir olduğunu duymuş olacak ki şehri gördüğü zaman hayal kırıklığına uğramış bir edayla yorumda bulunmuştur. Yazar Karaman'ın beklediği kadar büyük bir şehir olmadığını söylerken yaşayan halka ve nüfuslarına dair de bilgi vererek şehirde bin Türk hane veya altı-yedi bin kadar tahmin edilebilecek bir nüfusun yanında yüz kadar Ermeni hane olduğunu ifade etmiştir.³³² Yine donanımlı bir seyyah olan topoğrafya uzmanı Britanyalı Yarbay William Martin Leake XIX. yüzyıl başlarında Karaman'da bin kadar ev bulunduğu bilgisini teyit etmiştir.³³³ 1810'lu yıllarda bölgede bulunan Kinneir ise şehrin nüfusunun Türkler, Türkmenler, Ermeniler ve Greklerden meydana gelmekle birlikte yaklaşık üç bin aileden oluştuğunu belirtmiştir.³³⁴ 1833-1843 yıllarında bölgeye iki defa seyahat eden Fransız arkeolog ve gezgin Charles Texier bu rakamlara çok uzak olmasa da biraz daha düşük bir rakam vererek bu dönemde Karaman'ın üç-dört bin kadar bir nüfusa sahip olduğuna dair bir yorumda bulunmuştur.³³⁵ Leon de Laborde ise Olivier'in aksine 1838'de

³²⁹ BOA. BEO. 03068.230050.01, 20 Rebiülahir 1325; BOA. BEO. 03068.230050.02.

³³⁰ Halil İnalcık, “Filori”, *DİA*, C. 13, İstanbul 1996, s. 106-107; “XIII. Yüzyılda Floransa'nın florinleri ve Venedik dukalarıyla yeniden piyasaya düşen altın paralar Avrupa'nın ekonomik reformunu karakterize eder”: Henri Pirenne, *Orta Çağ Şehirleri, Kökenleri ve Ticaretin Doğuşu*, Çev. Gonca Gül Kurtulmuş, Ankara 2021, s. 34.

³³¹ BOA. A. {DVNS.MHM.d. 31-138.

³³² Olivier, *Voyage Dans L'empire Othoman*, s. 387; Tuncel, “Karaman”, s. 445.

³³³ *Travels in Various Countries of the East*, s. 231.

³³⁴ Kinneir, *Journey Through Asia Minor*, s. 212.

³³⁵ Charles Texier, *Küçük Asya, Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, C. 3, Çeviren: Ali Suat, Latin Harflerine Çeviren: Kazım Yaşar Kopraman, Sadeleştiren: Musa Yıldız, Ankara 2002, s. 298.

Ermenilerin³³⁶ de ikamet ettiği şehrin nüfusunun dönemine göre fazla olduğu ve bu nüfusun şehri canlı tuttuğunu söylemiştir.³³⁷

Karaman üzerine yaptığı ayrıntılı yorumlarla dikkat çeken Davis ise 1875'te yine bundan yarım asırdan fazla bir süre önce şehrin nüfusunun “bin ev” vurgusuyla veren yazarları tekrar etmiştir. Davis Karaman'da bulunan bin evin yaklaşık olarak dört-beş bin aralığında bir nüfusu barındırdığını yazmıştır. Bunlardan ise yüz tanesinin Hristiyan evi olduğunu ifade etmiştir.³³⁸ Hane vurgusunu belki de biraz daha güvenilir bir kaynak olarak dönemin Konya Valisi Avlonyalı Ferit Paşa'nın verdiği bilgilerde buluyoruz. Paşanın aktardığına göre yukarıdaki seyyah veya bilim adamlarının verdiği binli rakamlar basamağından çıkmamakla birlikte şehirde bin ev veya hane değil 1.570 kadar hane bulunmaktadır. Ona göre 1899'da Karaman merkezinde 1.570 hanede 5.117 nüfus yaşamaktadır.³³⁹ Az önce Davis'in bin kadar hanede dört beş bin kadar nüfusun yaşadığına dair olan tahminini görmüştünüz. Belki iki yazarın verdiği bilgiler arasındaki yaklaşık 25 sene süren bu zaman zarfında şehirdeki nüfus hane sayısına paralel olarak bir artış göstermişti. 1918'e geldiğinde gezgin Walter A. Hawley de verilen rakamlardan fazla uzaklaşmamış ve şehrin nüfusunun en fazla altı bin kadar olduğunu ve neredeyse tamamının Türklerden oluştuğunu ifade etmiştir.³⁴⁰ Sonraki sene eserini kaleme alan Alman coğrafyacı Ewald Banse de hemen hemen Hawley ile benzer bir yorumla şehirde beş binin üzerinde Türk nüfusun yaşadığından bahseder.³⁴¹

Buraya kadar seyyahların veya bilim adamlarının verdiği bilgilere bakıldığında şehrin nüfusunun XVIII. yüzyıl sonlarından kabaca devletin son senelerine kadar olan süre zarfında üç-dört bin civarından altı bine kadar çıktığı yönünde bir intiba oluşur. Ama yazarlar genel olarak şehrin nüfusunun beş altı bin kişi kadar göstermek eğiliminde olmuşlardır. Kazanın genel nüfusunun ise yabancı yazarlar arasında yalnızca Fransız coğrafyacı ve oryantalist Vital Cuinet'te buluyoruz. Yazar 1892'de kaleme aldığı eserinde Konya merkez sancağına bağlı Karaman'ın, Aladağ ve Gaferyad (Kafériad) adlı nahiyeleri ile 84 köyü ve 21.417 nüfusu bulunduğunu ifade etmiştir.³⁴²

³³⁶ Seyyah eserlerinde Hristiyanların şehirdeki varlığına dair ilk bilgi Broquiére'in eserinde “şehirde birçok Hristiyan bulunduğu ve onlardan şarap temin edilebileceğini ifade etmiştir: *Bertrandon De La Broquiére'in Deniz Aşırı Seyahati*, s. 183.

³³⁷ Laborde, *Voyage De L'asie Mineure*, s. 120-125.

³³⁸ Davis, *Life in Asiatic Turkey*, s. 291-292.

³³⁹ Erol Yüksel, “Seyahatnamelerde ve Tarihî Coğrafya Eserlerinde Karaman (1875-1951)”, *Seyahatnamelerde ve Tarihî Coğrafya Eserlerinde Karaman*, Ed. Mehmet Ali Kapar, Konya 2019, s. 176.

³⁴⁰ Hawley, *Asia Minor*, s. 24.

³⁴¹ Banse, *Die Türkei Eine Moderne Geographie*, s. 106.

³⁴² Vital Cuinet, *Turquie d'asie Géographie Administrative*, Tome Deuxieme, Paris 1891, s. 802-818

2.2. Nüfus Sayımları ve Salmameler

Nüfus defterlerinin Karaman'daki hane sayısına dair verdiği bilgiler yukarıda Karaman'daki hane sayısını bin kadar veren çağdaş seyyah ve bilim adamlarının tahmininin üzerinde bazı rakamları işaret eder. 1831 yılında yapılan sayımı³⁴³ sadece Müslüman hane sayısı yaklaşık 1300 olarak vermiştir.³⁴⁴ Bu noktada seyyahların yanılmasının sebebi şehirdeki evlerin bir bütün olarak sergiledikleri durum mu veya bazı hanelerin iç içe geçmiş olması sebebiyle şehirdeki evlerin gerçek mevcudundan daha az görünmesi mi bilemiyoruz.

1831 yılında yapılan sayım yine Karaman'a bağlı 26 mahalle, 22 köy ve 11 çiftlik bulunduğunu göstermiştir. Bahsi geçen 26 mahallede Müslüman 2.770 erkek nüfus bulunmaktadır. Buna yakın olarak bir de kadın nüfusun bulunduğu düşünülürse toplam nüfusun kabaca 5.540 olduğu söylenebilir. Nüfusun en kalabalık olduğu mahalle 131 hane ve 300 erkek nüfus ile Fenari olup nüfusun %10'luk bir kısmı bu mahallede yaşamaktadır.³⁴⁵ Görüleceği üzere nüfus defterlerinden yola çıkarak verilen tahmini nüfus yukarıda nüfusa dair verdikleri bilgileri paylaştığımız çağdaş yazarların verdiği rakamlardan fazlaca uzak değildir.

1840'ta yapılan sayımları ihtiva eden nüfus defterleri de gözden geçirilmiş ve bu tarihte Karaman'da 1.485 hanede 3.447 erkek nüfusun bulunduğu anlaşılmıştır. Buradan yola çıkarak yaklaşık tahmini nüfusun 6.900 civarında olabileceği düşünülebilmektedir. En kalabalık mahalleler 111 hane, 510 nüfus ile Ahiosman ve 110 hane, 480 nüfus ile Fenari'dir.³⁴⁶ Bu sene ayrıca Karaman'daki 14 mahallede 152 hanede 304 Gayrimüslimin yaşadığı tespit edilmiştir. Buradan anlaşılan Gayrimüslim nüfusun yaklaşık olarak 600 civarında olduğudur. Gayrimüslimler bu tarihte en yoğun olarak Ahiosman Mahallesi'nde yaşamaktadırlar.³⁴⁷ Karşılaştırıldığı zaman nüfus defterlerinin verdiği rakamların çağdaş eser ve yazarların verdiği bilgilerin üst sınırında yani beş-altı bin civarlarında olduğu görülür. Her halükârda rakamlar üst sınırdan da olsa bile birbirleri ile örtüşmektedir.

Bundan sonra biraz da her ne kadar verdikleri rakamlar noktasında fazlaca güven ihtiva etmediği söylenen salnamelerdeki nüfus konulu bilgilere bakacağız. Salname bilindiği üzere “yıllık” anlamına gelmekte olup Osmanlı Devlet Salmameleri ilk defa 1847 yılında çıkarılmaya başlanmıştır. Sonrasında vilayetler, bakanlıklar veya şahıslar tarafından da düzenlenmekle sayı ve çeşitleri zamanla artış göstermiştir. Bu salnameler devletin ve vilayetlerin tarihi, coğrafyası, nüfusu, idari, askerî, hukuki teşkilatları ve ekonomik durumu ile eğitim yapısıyla ilgili olarak

³⁴³ Bkz. Enver Ziya Karal, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı*, 1831, Ankara 1943.

³⁴⁴ Taşdemir, *1831 Tarihli Larende (Karaman) Nüfus Defterinin Değerlendirilmesi*, s. 8-9.

³⁴⁵ Taşdemir, *1831 Tarihli Larende (Karaman) Nüfus Defterinin Değerlendirilmesi*, s. 8-9.

³⁴⁶ Çakal, *1840 Nüfus Sayımına Göre Karaman Merkez Nüfusu*, s. 14.

³⁴⁷ Taşdemir, *1831 Tarihli Larende (Karaman) Nüfus Defterinin Değerlendirilmesi*, s. 10-11.

yayınlandığı tarihten bir sene öncesine ait bilgiler veren önemli kaynaklardır.³⁴⁸ Miladi olarak 1868-69’a tekabül eden salnamede Karaman’ın Müslim ve Hristiyan nüfusu için 8.511 rakamı verilmiştir. Merkeze bağlı toplam 66 adet köy ve mahalle bulunmaktadır. Bu tarihte Gaferyad nahiyesinin nüfusu 2.547, mahalle ve köy sayısı 8’dir. Belviran nahiyesinin ise nüfusu 4.689, mahalle ve köy sayısı ise 36’dır. Bu durumda kazanın toplam nüfusu 15.747, mahalle ve köy toplamı ise 111 yapmaktadır. 1870-71’de verilen bu rakamın değiştirilmediği ve bu nüfustan “Aded-i Nüfus-ı Zükur” olarak bahsedildiği dikkat çekmektedir. Bu ibareden bahsi geçen yıllardaki nüfus verilerinin sadece erkekleri kapsadığı anlaşılmaktadır.³⁴⁹ Görüldüğü üzere salnamelerdeki bilgiler gerek çağdaş yazarların gerek nüfus defterlerinin gerekse de Vali Avlonyalı Ferit Paşa’nın vermiş olduğu üst sınır olan beş-altı bin rakamını fazlasıyla aşmıştır. Aşağıdaki tabloda ilk dönem salnamelerinde Karaman ve bağlı birimlerin nüfusları ile mahalle ve köy sayıları bir arada verilmiştir.

Tablo 7: 1860’ların sonlarında Karaman’ın nüfusu

Birim	Müslim ve Hristiyan Nüfus	Mahalle ve Köy
Karaman Kazası	8.511	66
Gaferyad Nahiyesi	2.547	08
Belviran Nahiyesi	4.689	36
Toplam	15.747	111

Bu dönemde kaza merkezinin ve nahiyelerin sahip olduğu hane sayılarına da ulaşılabilmektedir. Buna göre 1860’ların sonunda kaza merkezinde 2.622, Belviran nahiyesinde 1.444 hane, Gaferyad nahiyesinde 876 hane bulunmaktadır. Toplam olarak kaza merkezi ve bağlı bulunan iki nahiye de toplamda 4.942 hanenin ikamet ettiği bilgisinin verildiği görülmektedir.³⁵⁰ Görüleceği üzere buradaki rakam yukarıda yazarların verdiği bin veya nüfus defterleri ile Avlonyalı Ferit Paşa’nın verdiği yaklaşık 1.300-1.600 arası hane sayısından çok daha fazladır.

Sonraki bir dizi salnamede ise kazaya bağlı olan köylerin nüfus bilgisine dair atıflar vardır. Buna göre kazada bulunan toplam 36 köyde bulunan 1.148 hanede 5.423 nüfus barındığı bilgisine rastlanmaktadır. Köyler arasında Ilisra 211 hane ve 838 nüfus ile ilk sırada Göndere köyü ise 8 hane ve 16 nüfusu ile en sonda yer almıştır.³⁵¹ 1884-1885 salnamelerine göre Karaman ve köylerinde toplam 4.566, Gaferyad’da 1.294 ve Aladağ’da 1.488 hane vardır.

³⁴⁸ Bilgin Aydın, “Salnâme”, *DİA*, C. 36, İstanbul 2009, s. 51-54; İlhan Palalı, “Osmanlı Salnameleri ve Tarih Araştırmalarındaki Kaynak Değeri”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23 (2010/Ocak-Haziran), s. 1.

³⁴⁹ KVS., H. 1285 / M. 1868-69, Defa 1, s. 89; KVS., H. 1287 / M. 1870-71, Defa 3, s. 91.

³⁵⁰ KVS., H. 1286 / M. 1869-70, Defa 2, s. 94.

³⁵¹ KVS., H. 1288 / M. 1871-72, Defa 4, s. 133-134; KVS., H. 1290 / M. 1873-74, Defa 6, s. 128-130; KVS., H. 1291 / M. 1874-75, Defa 7, s. 171; KVS., H. 1296 / M. 1878-79, Defa 12, s. 159.

Karaman’da 7.248, Gaferyad’da 2.268 ve Aladağ’da 2.397 erkek nüfus vardır. Buna ek olarak 42 Rum, 256 Ermeni ve 30 Kıpti nüfusundan bahsedildiği görülür. 1885 ve 1892 yıllarına ait kayıtlarda kazanın hane sayısı 6.337, kadın nüfusu 14.621, erkek nüfusu 15.112 olmakla toplam nüfus 29.733 kişi olarak verilmiştir.³⁵²

Tablo 8: 1885 ve 1892 yılları arasına ait kayıtlarda nüfus

Hane	Kadın	Erkek
6.337	14.621	15.112
Toplam: 29.733		

1893’te Kemal Karpat’ın verdiği bilgilere göre Karaman’da 18.223’ü kadın, 18.504’ü ise erkek olmak üzere toplamda 36.727 Müslüman nüfus vardır. Rum nüfus olarak 60 kadın, 64 erkek ve Ermeni nüfus olarak da 287 kadın, 316 erkek insan yaşamaktadır.³⁵³ 1892-95 yıllarına ait devlet kayıtlarında Karaman kazasının 30 adet mahallesi, 36 adet köyü ve 3.519 adet hanesi olduğu bilgisine ulaşılmıştır. 1894-95’te Karaman merkeze bağlı köylerde bulunan 879 hanede 4.922 nüfus bulunduğu kaydedilmiştir. 1896-97’de Karaman kazası ile bağlı olan nahiyeelerde 6.119 hane, 84 köy 34 mahalle bulunmaktadır.³⁵⁴

1904-5’te “Kazanın Nüfus-ı Umumiyesi” başlığı altında Karaman’ın kişi temelli nüfusu inançlara ve kökene ayrılarak verilmiştir. Buna göre Müslüman kadın sayısı 24.386, erkek sayısı 24.846’dır. Bu durumda kazanın toplam Müslüman nüfusunun 49.232 olduğu anlaşılmaktadır. Yine Rum halktan kadın sayısı 159, erkek sayısı 379 verilmekle şehirde toplamda 538 Rum tebaa bulunmaktadır. Ermeni halkın ise erkek sayısı 488, kadın sayısı 622 ve toplam sayıları 1.110 olarak kayda geçirilmiştir. Bu durumda Karaman’da bu tarihte 25.033’ü kadın, 25.847’si erkek olmak üzere toplamda 50.880 kişinin yaşadığı anlaşılmaktadır.³⁵⁵

Tablo 9: 1904-5’te Karaman ve civarında Müslim-Gayrimüslim nüfus

Millet	Kadın	Erkek	Toplam
İslam	24.386	24.846	49.232
Rum	159	379	538
Ermeni	488	622	1110
Toplam	25.033	25.847	50.880
Yerleşim		Köy	Nahiye
Karaman		39	-
Hadim		19	1

³⁵² KVS., Sene H. 1302 / M. 1884-85, s. 57; KVS., Sene H. 1303 / M. 1885-86, s. 201; KVS., Sene H. 1304 / M. 1886-87, Defa 20, s. 112; KVS., Sene H. 1305 / M. 1887-88, Defa 21, s. 113; KVS., Sene H. 1306 / M. 1888-89, Defa 22, s. 119; KVS., Sene H. 1307 / M. 1889-90, Defa 23, s. 109; KVS., Sene H. 1309 / M. 1891-92, Defa 24, s. 110.

³⁵³ Kemal H. Karpat, *Ottoman Population 1830-1914*, The University of Wisconsin Press, London 1985, s. 142.

³⁵⁴ KVS., Sene H. 1310 / M. 1892-93, s. 249; KVS., Sene H. 1312 / M. 1894-95, s. 233-279-280; KVS., Sene H. 1314 / M. 1896-97, s. 235.

³⁵⁵ KVS., Sene H. 1322 / M. 1904-05, s. 115.

Aladağ	35	1
Toplam	93	2

Kemal Karpat'ın verdiği bilgilere göre 1914'te Karaman'ın bir idari bütün olarak 55.237'i Müslüman, 567'si Rum, (Greek) ve 1.245'i de Ermeni olmak üzere toplamda 57.049 nüfusu bulunmaktadır.³⁵⁶ 1922'de kazada Çerkezler ile Rumeli ve Bulgaristan'dan göç eden Boşnak, Tatar ve Pomaklar da bulunmaktadır. Toplam nüfusun ise 60.815 olduğu ifade edilmiştir.³⁵⁷ Son olarak Konya'da çıkan Halk gazetesinde 1923 yılı ortasında sadece erkek nüfus 23.677 olarak verilmiştir.³⁵⁸

2.3. 1915 Nüfus Cetveli

• Müslüman Nüfus

Özellikle salnamelere göre daha şeffaf bir değerlendirmeye imkân veren 28 Ağustos 1915 tarihli bir nüfus cetveline göre bu tarihte Karaman merkezinde 1.808 adet hanede 3.520'si erkek ve 3.682'si de kadın olmak üzere toplamda 7.199 Müslüman nüfus yaşamaktadır. Burada nüfuslarının fazla olmasıyla Cedid, Hisar, Alishahne, Hacıcelal ve Mahmudiye gibi mahalleler öne çıkmaktadır. En az nüfusa ise 7 hane ve 26 nüfus ile Hatib Mahallesi sahiptir.³⁵⁹

Tablo 10: 1915 tarihli nüfus cetveline göre Karaman merkezinin Müslüman nüfusu

Mahalleler	Hane	Erkek	Kadın
Şambayadı	21	49	58
Cedid	147	459	499
Mahmudiye	88	239	229
Çelteke	58	125	130
Hocamahmud	82	159	155
Sekiçeşme	53	73	77
İbrikli	14	26	47
Emmihoca	14	24	24
Sakabaşı	52	78	94
Şıhlar	22	25	29
Siyahser	21	30	27
Ahiosman	96	139	139
Külhan	74	87	102
Alishahne	126	259	269
Zaviye	23	44	35
Koçakdede	70	84	91
Abbas	88	147	139
Şampazarı	51	87	93
Dahhak	23	42	38
Hatib	7	12	14
Topucak	41	66	71
Say	4	9	7
Gazidükkan	10	16	19

³⁵⁶ Karpat, *Ottoman Population 1830-1914*, s. 180.

³⁵⁷ Doktor Nazmi, *Konya Vilayeti...*, s. 82.

³⁵⁸ *Halk*, Sayfa 3, 12 Haziran 1339: <http://www.osmanlicagazeteler.org>, Erişim Tarihi: 19.01.2023.

³⁵⁹ BOA. DH. EUM.2. Şb.073.032.01, 28 Ağustos 1915.

Şahruh	17	21	24
Zincirlihan	12	17	18
Hacıcelal	125	245	236
Hisar	141	300	298
Alacasuluk	18	32	31
Kirişci	95	157	157
Mansurdede	51	155	197
Köhnenedestan	31	65	78
Fenari	133	249	257
Toplam	1.808	3.520	3.682

• Rum Nüfus

Cetvelde verilen bilgilere göre 1915'te Karaman'ın altı mahallesinde yer alan 28 hanede 61'i erkek ve 66'ı da kadın olmak üzere toplamda 127 Rum nüfusun yaşadığı görülmektedir. Bu altı mahallenin dört tanesinde kadın nüfusun erkek nüfustan fazla olduğu da dikkat çeker. Külhan³⁶⁰ Mahallesi 10 hane, 20 erkek nüfus ve 15 kadın nüfus ile Rum halkından insanların en fazla olarak yaşadığı mahalledir.³⁶¹

Tablo 11: 1915'te Karaman'ın Rum nüfusu

Mahalle	Hane	%	Erkek	%	Kadın	%
Dahhak	3	10,71%	10	16,39%	8	12,12%
Say	7	25,00%	12	19,67%	14	21,21%
Gazidükkan	3	10,71%	7	11,48%	8	12,12%
Şahruh	1	3,57%	5	8,20%	6	9,09%
Fenari	4	14,29%	7	11,48%	15	22,73%
Külhan	10	35,71%	20	32,79%	15	22,73%
Toplam	28	100,00%	61	100,00%	66	100,00%
Toplam Nüfus	127					

• Ermeni Nüfus

Cetvel ışığında Ermeni nüfusa bakıldığında bu tarihte Karaman'da bulunan 13 mahallede yer alan 184 hanede 499'u erkek ve 429'u da kadın olmak üzere toplamda 928 Ermeni nüfusun yaşadığı görülmektedir. Gazidükkan³⁶², Hatib³⁶³, Külhan, Say³⁶⁴ ve Koçakdede³⁶⁵ gibi mahalleler Ermeni nüfus yoğunluğunun fazla olduğu yerleşimlerdir.

³⁶⁰ Şer'iyye sicillerindeki kayıtlar adı geçen mahallelerde yaşanan Gayrimüslim nüfus varlığını desteklemektedir. Örneğin Külhan Mahallesi'nde yaşayan Ermeni tebaasından şahısların bir mahkeme kaydı için bakınız, KŞS. 305, 120, s. 132.

³⁶¹ BOA. DH.EUM.2. Şb.073.032.01.

³⁶² Gazidükkan Mahallesi'nde yaşayan Ermeni tebaasından şahısların bir mahkeme kaydı için bakınız, KŞS. 305-120.

³⁶³ Hatib Mahallesi'nde yaşayan Ermeni tebaasından şahısların bir mahkeme kaydı için bakınız, KŞS. 305, 120-128

³⁶⁴ Say Mahallesi'nde yaşayan Ermeni tebaasından şahısların bir mahkeme kaydı için bakınız, KŞS. 305, 120-137.

³⁶⁵ Koçakdede Mahallesi'nde yaşayan Ermeni tebaasından şahısların bir mahkeme kaydı için bakınız, KŞS. 309-1, 120-141.

Tablo 12: 1915'te Karaman'ın Ermeni nüfusu

Mahalle	Hane	%	Erkek	%	Kadın	%
Sekiçeşme	11	5,98%	24	4,81%	14	3,26%
Emmihoca	4	2,17%	21	4,21%	29	6,76%
Şıhlar	5	2,72%	27	5,41%	17	3,96%
Koçakdede	22	11,96%	64	12,83%	39	9,09%
Abbas	12	6,52%	23	4,61%	29	6,76%
Şampazarı	6	3,26%	25	5,01%	26	6,06%
Hatib	25	13,59%	50	10,02%	48	11,19%
Topucak	5	2,72%	14	2,81%	16	3,73%
Say	19	10,33%	51	10,22%	33	7,69%
Gazidükkan	25	13,59%	73	14,63%	58	13,52%
Fenari	9	4,89%	28	5,61%	19	4,43%
Ahiosman	20	10,87%	48	9,62%	45	10,49%
Külhan	21	11,41%	51	10,22%	56	13,05%
Toplam	184	100,00%	499	100,00%	429	100,00%
Toplam Nüfus	928					

Nüfus cetvelindeki bilgilere genel olarak bakıldığında kadın nüfusun %88,14'ünü Müslüman kadınların, %1,58'ini Rum kadınların ve %10,28'ini ise Ermeni kadınların oluşturduğu görülür. Erkek nüfusun ise %86,27'sini Müslüman erkeklerin, %1,50'sini Rum erkeklerin ve %9,11'ini Ermeni erkeklerin oluşturduğu görülmüştür.³⁶⁶

Toplam nüfusun %50,57'sini kadınlar, %49,43'ünü ise erkekler oluşturmuştur. 8.254 adet nüfusun %87,22'sini Müslümanlar, %1,54'ünü Rumlar ve %11,24'ünü Ermeniler oluşturmuştur. Müslüman ve Rum nüfusun aksine Ermeniler arasında erkek nüfusun fazla olduğu dikkat çekmektedir. Say, Gazidükkan, Fenari ve Külhan mahalleri Müslüman, Rum ve Ermenilerin birlikte yaşadığı mahallelerdir.³⁶⁷

Tablo 13: 1915'te Karaman'ın din ve ırk temelinde nüfusu

Millet	Kadın	%	Erkek	%	Hane	%
Müslüman	3.679	88,14%	3.520	86,27%	1808	89,50%
Rum	66	1,58%	61	1,50%	28	1,39%
Ermeni	429	10,28%	499	12,23%	184	9,11%
Toplam	4.174	100,00%	4.080	100,00%	2020	100,00%
Toplam Nüfus	8.254					

2.4. Aşiretler-Cemaatler ve Eşkiyalık

1922'de "kazada tam manasıyla aşiret yoktur" diyerek Doktor Nazmi'nin³⁶⁸ de işaret ettiği üzere bölgede aşiretlerin en azından XVI. ve XVII. yüzyıla göre seyrekliğinden bahsedilebilir. Yine çoğu aşiretin hareket hâlinde olup geçici olarak bölgede bulunmaları bunların tespit edilebilirliğini de zorlaştırmaktadır. Bu konuda temettuat defterlerinde geçen iki aşiret dışında gerek önceki dönemde gerekse de ilgili yıllarda kaza coğrafyasında bulunan

³⁶⁶ BOA. DH.EUM.2. Şb.073.032.01.

³⁶⁷ BOA. DH.EUM.2. Şb.073.032.01.

³⁶⁸ Doktor Nazmi, *Konya Vilayeti...*, s. 82.

aşiretler ancak dolaylı bilgilerin satır aralarından çıkarılabilmektedir. Önceki dönemlere ait kayıtlar İçil civarından Karaman’a doğru gelen bir aşiret-cemaat akımına ve de bu gruplar dolayısıyla çıkan sorunlara işaret eder.

Devletin genel anlamda asi şahıs ve gruplara karşı şiddetle karşılık vermesi ve kendisine karşı gelmenin birçok şeklini “eşkıyalık” olarak nitelendirmesi anlaşılabilir bir durumdur. İsyanın açık biçimleri “fitne ve fesat” çıkarmak olup bu iki kavramı birbirinden ayırmak son derece zordur. Ayrıca çağdaş arşiv vesikalarından kolayca anlaşılacağı üzere kötü niyetli şahıslara da fesat kavramıyla gönderme yapıldığı sık rastlanılan bir durumdu.³⁶⁹ Eşkıya hain, kötü ve düşman olarak kuralı ve emri çiğnemiştir. XVI. yüzyıl sonunda evkafı mülkiyete çevirmiş, namazı terk etmiş, hayvanlarını ahalinin bağ ve bahçesine salmış olan Timsah Veli de bir eşkıya ve fesat ehli olarak kabul ediliyordu.³⁷⁰ Eşkıya tarafından öldürülen Larendeli Zeynelabidin Ağa’nın “şehid” olarak ifade bulması kötü elin değdiği şeyi iyi kılması düşüncesine eşkıyalık bağlamında bir örnek teşkil etmektedir.³⁷¹ Özellikle 1570’lerin ikinci yarısına ait olup anarşi faaliyetleri sonucunda kayıtlara geçen bilgilere göre Larendede ve Mut kazalarında bulunup genel anlamda “Arab taifesi” veya “Arabiler” olarak adlandırılan Meleş, Şahlar (Şahiler), Umurlar, Sultanlar, Ramazanlı ve Karacaarab cemaatlerine mensup bazı gruplar özellikle derbent bölgelerinde hareket hâlindeyler.³⁷² Bunlar Uğrupınarı Belviran, Devekapanı ve Dedemadeni adlı derbentlere gelerek geçen insanları öldürüp mallarını gasp etmektedirler.³⁷³ Bu aşiretlere karşı uygulanan bir tedbir olarak Konya, Larendede ve Niğde kadılarında kazaları dahilinde bulunan eşkıya aşiretlerin tüm aile bireyleri ile birlikte Kıbrıs’a gönderilmeleri emredilebilmiştir.³⁷⁴

XVIII. yüzyıl başlarında İçil sancağında iskân edilmiş olan Yörük cemaatlerinin de mevsimsel olarak yer değiştirmeleri bazı sorunlara yol açmaktaydı. Bu cemaatlerin yaz mevsiminde Hadim, Larendede, Aladağ, Gaferyad ve Bozkır kazaları civarına gelmeleri gözlerin bu bölgelere dönmesine sebep veriyordu. Sonrasında ise onların eşkıyalık yapıp yapmadıklarının tespiti ve bunun önüne geçilmesi için de kullandıkları yolların kesilmesi gerektiği gibi talimatların verilmesi an meselesi hâline geliyordu.³⁷⁵ XVIII. yüzyıl sonunda ise

³⁶⁹ Reinkowski, *Düzenin Şeyleri*, s. 236.

³⁷⁰ BOA. A.{DVNS.MHM.d. 72-769.

³⁷¹ BOA. C.ML..39-1780.

³⁷² BOA. A.{DVNS.MHM.d.31-371; BOA. A.{DVNS.MHM.d... 28-902.

³⁷³ BOA. A.{DVNS.MHM.d. 31-371/38-902.

³⁷⁴ BOA. A.{DVNS.MHM.d. 19-334.

³⁷⁵ BOA. A.{DVNS.MHM.d. 116-326.

Karaman'ın dâhil olduğu geniş bir bölgede eşkıyalık yapan Kılıçlı, Okçu İzzeddinli ve Tacirli aşireti halktan mal ve eşya gasp etmekteydiler.³⁷⁶

Bahsi geçen duruma benzer olarak XVIII. yüzyılın son on yılında dahi belgelerde iskân edilmeyi kabul etmemek, vergi vermeyi reddetmek, Hac kabilelerini soymak ve eşkıyalık yapmak gibi suçlarla yad edilen ve özellikle Kilis bölgesinde yoğun olarak görüldükleri bilinen bir Kürt aşireti olan Okçu İzzeddinli³⁷⁷ aşiretinin Karaman'da hareket halinde olduğu anlaşılmaktadır.³⁷⁸ Buna ilaveten Dulkadirli ulusunun Ağcakoyunlu boyuna bağlı bir oymak oldukları biliniş Kıbrıs'a sürülen aşiretler konusunda gündeme gelen Tacirli³⁷⁹ aşiretinin aktif olarak anarşi faaliyetlerinde bulundukları tespit edilebilmektedir.³⁸⁰

1840'lı yılların başlarına gelindiğinde Şambayadı Türkmenleri Aşireti ve Ağca Koyunlu Türkmenleri Aşireti³⁸¹ adındaki iki aşiretin Karaman kazası sınırları dâhilinde sakin oldukları açıkça belirlenebilmektedir. Kaşgarlı Mahmud Divan-ı Lügati't-Türk adlı eserinde Bayat boyuna Oğuz boyları listesinde dokuzuncu sırada yer vermiştir.³⁸² Dulkadiroğulları'nın da kendisinden ayrıldığı düşünülen bu boyun Şambayad olarak adlandırılmalarının sebebi ise Suriye veya Arabistan'da kışlamış olmaları olarak gösterilir. Ayrıca Dulkadir iline dâhil bulunan Bayatların Şambayadı adını taşıdıkları ifade edilir.³⁸³ Ağcakoyunlu (veya Akça) Aşireti ise belirtildiği üzere Dulkadirli ulusu Türkmenleri arasında yer almış olmaları sebebiyle başta Maraş olmak üzere Bozok ve Sivas bölgelerinde de yoğun olarak bulunmuşlardı. Bu aşiretin XVIII. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Adana, Karaman veya Halep gibi yerlere de dağıldıkları bilgisi vardır.³⁸⁴ İlgili tarihte Karaman'da Şambayadı Türkmenleri Aşiretine ait 21 ve Ağcakoyunlu Türkmenleri Aşiretine ait 6 hanenin bulunduğu görülmektedir. Toplamda 27 hanesi bulunan aşiretler 6.870 kuruş temettuata sahip olup 2.190 kuruş vergi vermişlerdir.³⁸⁵

³⁷⁶ BOA. AE.SSLM.III. 391-22623.

³⁷⁷ BOA. A.{DVNS.MHM.d..., 33-280; BOA. A.{DVNS.MHM.d... 33-270; BOA. A.{DVNS.MHM.d.108-937; Tahir Ögüt, "18.Yüzyılda Kilis'te Okçu İzzeddinli Aşiretinin Vergi Direnci", *Journal of Academic Researches and Studies*, Volume 7, Number 12, May 2015, s. 46-73.

³⁷⁸ BOA. AE. SSLM.III. 391-22623.

³⁷⁹ Gökçe Yükselen Peler, "Kıbrıs'a Hangi Oğuz Boyları Yerleşti?", *Prof. Dr. İsmail Görkem Armağanı, Halk ve Bilim Arasında Bir Ömür*, Konya 2020, s. 369; M. Fatih Sansar, "19. Yüzyılda Çukurova Türkmen Aşiretleri I: Cerid ve Tecirli", *Studies of Ottoman Domain*, C. 3, S. 5, 2013, s. 3.

³⁸⁰ BOA. AE. SSLM.III. 391-22623.

³⁸¹ Arif Sarı, "Dulkadirli Türkmenlerinin Yurtları Hakkında", *Türkbilgi*, 2018/35, s. 29-40.

³⁸² Kaşgarlı Mahmud, *Dîvânü Lügâti't-Türk*, Çev. Seçkin Erdi-Serap Tuğba Yurteser, İstanbul 2005, s. 354.

³⁸³ Şambayad Türkmenleri. Bkz. İsmail Firdevsoğlu, *Adıyaman Yöresi Aşiretleri*, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Kahramanmaraş 2013, s. 24-25; Zeynel Özlü, *Osmanlı Döneminde Behisni (Besni) Kazasında Aşiret ve Aileler*, Gaziantep 2015, s. 43.

³⁸⁴ Mahmut Ulubaş, *Maraş ve Çevresinde Aşiretler (1774-1865)*, Doktora Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Kahramanmaraş 2016, s. 19-20.

³⁸⁵ *Karaman Temettü'ât Defterleri*, C. I, s. 84.

Tablo 14: 1840'ların ilk döneminde Karaman'da sakin aşiretlerin hane, vergi ve gelirleri

Aşiret	Hane	%	Tekâlifî	%	Temettuat
Şambayadı Türkmenleri Aşireti	21	77,78%	1.800	82,19%	5.550
Ağca Koyunlu Türkmenleri Aşireti	6	22,22%	390	17,81%	1.320
Toplam	27	100,00%	2.190	100,00%	6.870

Bahsi geçen iki aşiretin toplamda 119 hayvanı bulunup bunlardan 26.210 kuruş gelir elde etmişlerdir. Sahip olunan hayvanlar adet sırasıyla 44 inek, 27 boz deve, 26 tülü deve, 13 merkeb, 5 bargir ve 4 dana şeklindedir.³⁸⁶

Tablo 15: 1840'ların ilk döneminde Karaman'da sakin aşiretlerde hayvancılık

Aşiret	Bargir	Boz Deve	Tülü Deve	İnek	Merkeb	Dana	Hayvan Gelir	%
Şambayadı Türkmenleri Aşireti	4	21	22	39	10	4	21.510	82,07%
Ağca Koyunlu Türkmenleri Aşireti	1	6	4	5	3		4.700	17,93%
Toplam	5	27	26	44	13	4	26.210	100,00%

Bunlar dışında özellikle XIX. yüzyılda Silifke kazasında³⁸⁷ fazlaca yaşadıkları bilinen Bolacalı Aşireti'ne mensup grupların bu dönemde Karaman kazası köylerinden olan Boyalı köyü civarında haymenişin oldukları tespit edilebilmektedir.³⁸⁸ Yine Sarıkeçili Aşireti'ne³⁸⁹ mensup bazı şahısların Karaman civarında Abacızade çeşmesi adlı mahalde bulundukları görülür. Bunlara ek olarak Kılbasan köyü civarında Eminler adlı mahalde yine Sarıkeçili Aşireti bulunmaktadır. Bu aşiretten Helvacıoğlu Mehmed Ali bin Halil'in vefat etmesi sebebiyle bir şer'iyeye sicili kaydına konu olduğunu belirtmek gerekir.³⁹⁰

Aşiretlere mensup bazı şahısların birtakım olaylara karıştıkları da olmuştur. 1898 Ağustos ayında Aladağ nahiyesinde, Adıyaman'ın Besni kazasında haymenişin oldukları bilinen aşiretlerden Mihmanlı Aşireti'nin bulunduğunu³⁹¹, 16 kişilik bir eşkiya grubunun bu aşiretten Hacı Osmanoğlu Ali Ağa'nın çadırını gece vakti basarak malını gasp etmeleri ve suçluların yakalanmaları olayının Konya valiliği ile merkez arasındaki bazı yazışmalara yansımaları sonucunda öğreniyoruz.³⁹² Bu olaylardan başka H. 26 Cemazıyelevvel 1328 / M. 5

³⁸⁶ *Karaman Temettü'ât Defterleri*, C. I, s. 84.

³⁸⁷ Sacit Uğuz, "Nüfus Defterlerine Göre 19. Yüzyılın İlk Yarısında Erdemli ve Çevresi Yörüklerinin İdarî ve Demografik Durumu", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, S. 7/2, 2018 s. 1380-1392.

³⁸⁸ KŞS. 312, 48-51.

³⁸⁹ Marcel Bazın, "Orta Toros Yörüklerinden Sarıkeçili Aşireti", *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Çev. Prof. Dr. Hamdi Kara, S. 3, Ankara 1993, s. 323-350.

³⁹⁰ KŞS. 311, 66; KŞS. 309-1, 45.

³⁹¹ Ramazan Arslan, "Osmanlı Devleti'nin Aşiretlere Bakış Açısı ve Adıyaman İli Aşiretleri Üzerine Bir Araştırma (1840-1890)", *Bartın Üniversitesi İİBF Dergisi*, C. 1, S. 1, 2010, s. 33.

³⁹² BOA. DH.MKT.02097.059.01.

Haziran 1910 tarihli bir arşiv belgesine göre bu tarihte Teke sancağına bağlı Sarıkeçili Aşireti’nden bir “kabile” İbrala köyünü basmış ve bazı köylüleri yaralayarak kaçırmıştır.³⁹³

1908 tarihli bir kayıt bölgede var olan aşiretlerden veya bu aşirete mensup gruplardan birsinin de “Bahşiş” veya “Bahşişli” adındaki aşiret olduğunu ortaya koymaktadır. Bahşiş Yörükleri 1950’li yıllara kadar konar-göçerliklerini sürdüren ve Akdeniz bölgesinde toprağa en geç yerleşen Yörük aşiretlerindendir. Yerleşim yerleri kaynaklarda Silifke, Mut, Tarsus, Alanya, Gazipaşa, Anamur ağırlıklı olarak verilmekle birlikte, Erdemli ve Mardin’de birer Bahşiş köyünün bulunduğu bilinmektedir. Bahşiş Yörüklerine bahşiş denilmesinin ve Barcın yaylasına yerleşmelerinin sebebini anlatan bir rivayette Karaman yakınlarındaki bir savaştan ve Karamanoğullarından bahsedilmesi de önemlidir. Buna göre Karamanoğlu beyi savaşta kendilerine yardım eden bu Yörüklere “Barcın yaylasının vergisini halktan toplayın, bana gönderin. Yayladan ötesi benden size bahşiş olsun” demiş ve aşiret bu şekilde Bahşiş adını almıştır.³⁹⁴

Karaman bölgesinde bu aşirete dair 22 Aralık 1908 tarihli bir mahkeme kaydına göre Karaman’ın İbrala köyüne bağlı olan Değircik adlı mahalde Bahşişli aşireti meskûn bulunmaktadır. Bu aşiretten olan Kedi Velioğlu Veli Karaman’da Kadıbey Medresesi’nde öğrencidir.³⁹⁵ Bu noktada özellikle bölgedeki aşiretlere mensup insanların şehirdeki medreselerde tahsil gördüğünün anlaşılması önemlidir. Bundan başka Ermenek’te de bulunan Bahşiş aşireti yüzyıl başlarında, Çetmi ve Bolay köylerinin halkı ile anlaşmazlık yaşıyorlardı.³⁹⁶

³⁹³ BOA. DH.MUİ.101/6.

³⁹⁴ Rabia Gökçen Kayabaşı, “Bahşiş Yörüklerinde Evlilik ile İlgili Âdet ve İnanmalar”, *Folklor/Edebiyat*, C. 24, S. 95, 2018/3, s. 70.

³⁹⁵ KŞS. 320. 17; Bir önceki yüzyıla dair bilgiler için bkz. Alpaslan Demir, “18. Yüzyılın İlk Yarısında Bozdoğan Cemaatlerinin Demografik ve Ekonomik Durumu Üzerine Bir Araştırma (1722 Tarihli TK.KKA.TD. 130’a Göre)”, *OTAM*, S. 15, 2004, s. 89-137.

³⁹⁶ BOA. DH.TMIK.M. 154.13.

3. Ekonomik Uğraşlar

3.1. Ürünler ve Ticaret

Karaman'ın XIX. yüzyılda tüccarların fazlaca bulunduğu bir şehir olduğu söylenebilse de bu tüccarların hangi ürünlerin ticaretini yaptığı noktasındaki bilgiler yetersiz olup bu konuya ayrıca mesai harcamak gerekmektedir. Karaman'ın üretim ve ticaretine dair ilk ve en dikkat çekici bilgilere XIX. yüzyıl arifesinde yaptığı yorumlarla Olivier'de rastlıyoruz. Ona göre şehrin Smyrne (İzmir), Satalie? ve Küçük Asya'nın diğer şehirleriyle büyük bir ticareti vardı. Civar dağlardan balmumu, koyun ve keçi derileri, bolca yün, scainmonée (gündüzsefası adında bir bitkiden elde edilen şeker ya da reçine) temin edilirdi. Bu ve meşeden temin edilen bazı ürünler Levant bölgesi boyunca değerli olan birtakım eşya üretiminde ve bunların boyalarının hazırlanmasında kullanılırdı. Şehirde, burada yaşayanların kullanımı için çizgili yün ve pamuk kumaşlar ve ayrıca kaba saf yün üretilmekteydi.³⁹⁷ Benzeri bir çağdaş eserde de Olivier'e benzer olarak üretimi yapılan tek maddenin kaba kumaş ve yünlü eşyalar olduğunu söylenmekle birlikte, Karamanlıların civar dağlardaki deri, yün ve boyamada kullanılan palamut gibi ürünleri komşu kıyılara ve Smyrna'ya (İzmir) gönderdikleri ifade edilmiştir.³⁹⁸ Bunlardan başka şehirde yaşayan daha "alt sınıftan" insanlar tarafından giyilen bir tür mavi pamuklu kumaş üretimi de yoğun olarak yapılmaktaydı.³⁹⁹

Hamilton seyahati sırasında Karaman'da üretimi yapılan ürünler arasında özellikle incirin iri ve harika olduğunu söylemiştir. Bu incir Toros Dağlarının ilk ve en kuzeydeki zincirinin güney kanadında, Sarıkaya köyünden getirilmiştir. Buradayken kendisine hediye edilen vaşak derisinin ise İçil dağlarında bolca bulunduğuna değinmesi şaşırtıcıdır.⁴⁰⁰

Görgü tanıklarının dikkatini çeken bu ürünler dışında Karaman'da üretimi yapılan diğer mahsullere değinmeden önce 1870'li yılların ortalarına ait kayıtlarda ulaşılabilen ve şehirdeki tarlaların durumuna dair betimleme sunan bilgilere bakalım: Karaman'da 1.416 adet çift / çiftlik bulunduğu, 43.380 dönüm tarlanın ekilmiş olduğu ve ekilen toprağa 21.690 İstanbul kilesi⁴⁰¹ tohum atılmış olduğu bilgisi verilmiştir. Ayrıca sonraki sene ekmek için 43.380 dönüm tarla hazırlanmıştır. Ziraata uygun olan tarla ise 200.000 dönümdür. 1870'li yılların sonlarında ise rakamlarda ciddi bir azalma meydana gelmiştir. Bu dönemde Karaman'da 1.400 çift vardır ve 7.000 dönüm tarla ekilerek 3.500 kile tohum verilmiştir. Diğer seneye hazırlanan tarla 15.000

³⁹⁷ Olivier, *Voyage Dans L'empire Othoman*, s. 387.

³⁹⁸ *Travels in Various Countries of the East*, s. 232.

³⁹⁹ Kinneir, *Journey Through Asia Minor*, s. 212.

⁴⁰⁰ Hamilton, *Küçük Asya*, s. 647; Bu bilgi aslında Anadolu'nun en kıymetli hayvanlarından olup türü yok olma tehlikesi altında olan ve avlanmaları yasaklanan vaşağın bu durumda olmasının sebebinin daha erken tarihlerde arayabileceğimizi gösterir.

⁴⁰¹ 1 kile (İstanbul kilesi) = 4 şinik = 37 lt. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kile>, Erişim Tarihi: 11.12.2021.

dönümdür ve ziraata uygun olan tarla ise toplamda 15.000 dönüm olarak verilmiştir.⁴⁰² 1880'lerin sonlarında ise Karaman'da mezru arazi dönümü köyleriyle birlikte 4.566, Gaferyad'ın 1.394 ve Aladağ'ın 1.488'dir.⁴⁰³

Tablo 16: 1870'li yılların ortalarına Karaman'da çiftlikler, ekilen tarla, atılan tohum ve ziraata uygun tarla

Yıl	Çift Aded	Ekilmiş Olan Tarla Dönüm	Gelecek Yıla Hazırlanan Tarla Dönüm	Ziraata Uygun Tarla Dönüm	Ekilmiş Tarlaya Atılan Tohum (Keyl-i Asitani)
1874-5	1.416	43.380	43.380	200.000	21.690
1878-9	1.400	7.000	7.000	15.000	3.500

Karaman bölgede doğu tarafındaki ovalar ve batı tarafında bulunan mezralarıyla en fazla mahsul üretilen şehirlerden birisiydi. 1870 ve 1905 arasındaki kayıtlara göre tarımsal ürünlerden arpa, buğday, nohut, burçak, zeyrek, kök-boya, pamuk, afyon, çavdar cehri, darı, üzüm, her çeşit meyve sebze bulunuyordu. Bezir ve sisam ve afyon yağı üretilmekteydi. Kazanın bazı bölgelerinde halk tarafından buralarca Divlik? denilen kavunların pek güzelleri yetiştirilmekteydi.⁴⁰⁴ 1890'larda Karaman'a bağlı Aladağ ve Gaferyad nahiyelerinin başlıca ürünü kırmızı ve siyah üzümlerle "keşniş" adı verilen bir çeşit ufak siyah üzüm olup buralardan Mersin ve Silifke iskeleleri aracılığıyla dışarıya gönderilirdi. Bu ürünün Konya ve diğer bazı kazalara büyük miktarda nakledilmesinden ahali fazlaca istifade etmekteydi.⁴⁰⁵ Isparta ve Antalya bölgelerinden başlayarak İçil dağlarına varıncaya kadar bir hayli bulunan zeytin ağacı Aladağ nahiyesinde de fazlaca bulunmaktaydı. Bu ağaçların ıslahı ve tımarı hâlinde bunlardan temin edilen faydanın fazlaca artacağı rapor edilmiştir.⁴⁰⁶

XX. yüzyıl başlarında Karaman kazasında üretimi ve tarımı yapılan mahsulata dair daha geniş bilgilere ulaşılmıştır. Buna göre peynir, patates, tereyağı, bal, yapağı, kıl, tiftik, balmumu, afyon, kuru üzüm ile kavun-karpuz üretim ve tarımı yapılmaktaydı. Yine buğday, arpa, yulaf, çavdar, darı, mısır, burçak, nohut, mercimek, bakla ve fasulye gibi zahire ile bakliyat Karaman'da üretilmekteydi. Bu dönemde Karaman'da 10 milyon "kıyye"⁴⁰⁷ ile en fazla kuru üzüm üretimi yapılmıştır. Bu ürünü 1.5 milyon ile patates ve 1 milyon ile kavun-karpuz takip

⁴⁰² *Konya Vilayeti Sâl-nâmesi*, 7; H. 1291 / M. 1874, Konya Büyükşehir Belediyesi, Çev. Mehmet Eminoğlu, 2008, s. 136; *Konya Vilayeti Sâl-nâmesi*, 8; H. 1292 / M. 1875, Konya Büyükşehir Belediyesi, Çev. Mehmet Eminoğlu, 2009, s. 136; KVS., H. 1296 / M. 1878-79, s. 161.

⁴⁰³ KVS., Sene H. 1306 / M. 1888-89, s. 95-97.

⁴⁰⁴ KVS., H. 1286 / M. 1869-70, s. 95; *Konya Vilayeti Sâl-nâmesi*, 7; H. 1291 / M. 1874, Konya Büyükşehir Belediyesi, Çev. Mehmet Eminoğlu, 2008, s. 95-96; *Konya Vilayeti Sâl-nâmesi*, 12, H. 1296 / M. 1879, Konya Büyükşehir Belediyesi, Çev. Mehmet Eminoğlu, 2011, s. 84; KVS., Sene H. 1317 / M. 1899-1900, s. 163; KVS., Sene H. 1302 / M. 1884-85, s. 55-57; KVS., Sene H. 1310 / M. 1892-93, s. 330-331; KVS., Sene H. 1322 / M. 1904-05, s. 302-304.

⁴⁰⁵ KVS., Sene H. 1310 / M. 1892-93, s. 330-331.

⁴⁰⁶ KVS., Sene H. 1322 / M. 1904-05, s. 302-304.

⁴⁰⁷ (Ar. kıyye) Okka, 400 dirhemlik ağırlık ölçüsü: "Kıyye-i âşârî: Eski okka (1282 gr.)." "Kıyye-i cedîde: Yeni okka, kilo (1000 gr.)." <https://islamansiklopedisi.org.tr/okka>, Erişim Tarihi: 11.12.2021.

etmiştir. En az üretim ise bin kıyye ile afyondur. İstanbul kilesi ile verilen mahsullerden en fazla üretilenleri ise 900.000 kile ile Buğday ve 240.000 kile ile arpadır. Üretimi en az yapılanlar ise 9 bin kile ile mercimek ve bakladır. Bu haliyle kıyye hesabıyla verilen ürünlerin toplamda 12.782.000 kıyye, kile hesabıyla verilenlerin ise 1.338.000 kile üretimlerinin yapıldığı görülmüştür.⁴⁰⁸

Tablo 17: XX. yüzyıl başlarında Karaman’da üretimi ve tarımı yapılan mahsulat

Sıra	Ürün Adı	Kıyye	Ürün Adı	Keyl-i Astani
1	Peynir	120.000	Hınta (Buğday)	900.000
2	Patates	1.500.000	Şair (Arpa)	240.000
3	Tereyağı	60.000	Yulaf	18.000
4	Bal	20.000	Çavdar	24.000
5	Yapağı	75.000	Darı	12.000
6	Kıl	4000	Mısır	60.000
7	Tiftik	2000	Burçak	30.000
8	Balmumu	2000	Nohut	24.000
9	Afyon	1000	Mercimek	9000
10	Kuru Üzüm	10.000.000	Bakla	9000
11	Kavun ve Karpuz	1.000.000	Fasulye	12.000
	Toplam	12.782.000	-	1.338.000

3.2. Tüccar: Dini, Siyasi-Ekonomik Bağlamda İlişkiler

3.2.1. Problemler ve Çözümler

Tüccarların yaptığı ticari faaliyetlere dair bilgiler kısıtlı olsa da XIX. yüzyılda Karaman gündemini işgal eden birçok olayda yer almaları bu insanlara dair ayrı bir başlık açmamızı gerektirmiştir. Nitekim bu olaylar devletin modern dönemde tüccar sınıfından olan insanlara karşı bakışına, tüccarların dini ve toplumsal bağlamda şehirdeki yerine, Karaman güzergahını tüccar üzerinden okumaya ve onların yaşadıkları olaylara dair ilginç bilgiler edinmemize imkân sağlar. Bu yönüyle Orta Çağ şehirleri üzerine yaptığı etkili araştırmalarıyla tanınan Henri Pirenne şehirler için tüccarın önemini, “şehirler tüccarların eseridir ve ancak onlarla var olurlar” diyerek güçlü bir şekilde vurgulamıştır.⁴⁰⁹ Karaman’ın da tüccarların şehirde bulunmasının genel hayatın seyrinde meydana getirdiği sonuçlar açısından hareketli bir alan olduğu anlaşılmaktadır.

Tanzimat’ın ilan edilişinden kısa süre sonra, 1840 yılı Mart ayında İran’ın Türkiye’deki yetkilileri ile devlet merkezi ve Karaman yönetimi arasında tüccar konusu bağlamında çeşitli ilişkilerin zuhura geldiği görülmektedir. Ulaşılabilen ilk bilgilere göre İran maslahatgüzarı Muhammed Han Karaman müdürünü merkeze şikâyet etmiştir. Bu şikâyetin konusu ise İranlı tüccar Muhammed Ali’nin, Tarsus kazasında katledilerek 50.000 kuruştan fazla parasının gasp

⁴⁰⁸ KVS., Sene H. 1322 / M. 1904-05, s. 116.

⁴⁰⁹ Tuna, *Şehir Teorileri...*, s. 87-97.

edilmiş olmasıdır. Bu durumu Karaman kazasından bir “Arab” kaza müdürüne ihbar edince müdür kendisini hapsedmiştir. Sonrasında kendisini kurtarmak için adı geçen katli o tarafta bulunan birkaç İranlı tüccarın yaptığını söylemiştir. Bunun üzerine İranlı tüccarlar hapsedilerek bazı mallarına da el konulmuştur. Maslahatgüzar Muhammed Han bu zulmün padişahın adaletine ve yönetim anlayışına ters düştüğünü ifadeyle, olayın tüccarların vekili Hacı Mahmud Ağa ile Ömer Paşa hazretleri huzurunda muhakeme edilmesi, imkân tanınmaması durumunda müdürün merkeze getirilerek Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı ‘Adliye’de görüşülmesi, bu hususta Ömer Paşa’ya bir emirname gönderilerek hakkın yerini buldurulmasını rica etmiştir.⁴¹⁰ Maslahatgüzarın padişahın yönetim anlayışına atıfla kendi tebaasından olmayan birinin uğradığı haksızlığın giderilmesini istemesi Tanzimat’ın daha ilk döneminde diğer çevreler tarafından bir adalet dayanağı olarak algılandığı yorumunu da doğrular. Bunun üzerine merkezden Konya müşirine gönderilen yazıda bu meselenin tüccarların vekili olan Hacı Mahmud Ağa’nın hazır bulunduğu halde, yazının da muhatabı olan Konya müşiri nezaretinde muhakeme edilmesi ve mümkün olması hâlinde kaza müdürünün muhakeme edilmek üzere merkeze gönderilmesi istenmiştir. Ayrıca olayın ne şekilde cereyan ettiğinin iyice araştırılması emredilmiştir.⁴¹¹ Görüleceği üzere maslahatgüzar Muhammed Han’ın ricaları dikkate alınmıştır. Aynı zamanda kaza müdürünün de babası olan kaza müftüsü, yirmiden fazla kaza eşrafı ve vekil Hacı Mahmud Ağa Konya’ya gitmişler ve mesele ayrıntılarıyla ele alınmıştır.⁴¹² Burada ele alınan müdürün Muhtar Efendi, babası olan müftünün ise Hacı Hasib Efendi olması muhtemeldir.

Halk ve tüccarlar arasında da bazı sorunların meydana geldiği, ilişkilere yerel yönetimin de dâhil olmasıyla çözüm arayışında bulunulduğu dikkat çeker. Aslında Karaman’ın elindeki zahireyi korumaya yönelik reaksiyonlarına dair bazı ipuçları henüz 1570’ler gibi erken tarihlere kadar inmektedir. Bu tarihte İstanbul yeniçerilerinden ikinci bölükte bölükbaşı olan Yahya ve Odabaşı Murat yanlarındaki diğer bazı kişilerle Karaman’a zahire toplamaya gelmişler ve sonrasında bu gruptaki yeniçerilerden Mehmet oturdukları mahallede yaralanma sonucu ölü olarak bulunmuştur. Durum mahalleliye sorulunca Mehmet’i halktan Hızır İlyas ile El-hac Ali’nin dövüp yaraladıklarını söylemişlerdir.⁴¹³ Zahire toplanmasıyla alakalı devlet müdahalesinin eski dönem örneklerinden birisi de 1610’da meydana gelmiştir. Bu tarihte Karaman kadısına gönderilen hükümde Beylerbeyi adamlarının, subaşı ve voyvodaların

⁴¹⁰ BOA. HR.MKT.02.064.02; “Fî 15 S 260, Devlet-i behiyye-i İrâniye maslahatgüzârı Muhammed Hân’ın takriridir...”

⁴¹¹ BOA. HR.MKT.02.064.01.

⁴¹² BOA. A. MKT.010.078.02.

⁴¹³ BOA. A. {DVNS.MHM.d.14-348.

köylere çıkararak bedelsiz yem ve yiyecek almalarını ve selamlık adı altında para toplamalarının önüne geçilmesi istenmiştir.⁴¹⁴ Devletin son dönemlerinde kaza statüsünde bulunan Karaman gibi bir yerleşimde de gerek halkın gerek yerel ve merkezî yönetimlerin en azından yemeklik ve tohumluk olarak kullanılabilecek zahireyi güvence altına almak istediği anlaşılır. Fakat aşağıda görüleceği üzere şahıslar, yerel yönetimler ve merkezî yönetim gibi farklı taraflar ihtiyaç, tehdit ve icraat durumlarında farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Buradan yola çıkarak zahire mevzu olunca verilen farklı tepkiler ile bunların nedenlerinin ve sonuçlarının anlaşılması önemlidir.⁴¹⁵

Kırım Savaşı'nın devam etmekte olduğu 1855 yılının Ekim ayına ait kayıtlardan zahire satın almak için bundan bir süre önce Karaman kazasına gelmiş olan Sakızlı Yanni, Çeşmeli Astmat ve İngiltere tebaasından Kefalonyalı Yorgi adındaki kaptanların burada bazı sorunlar yaşadığı anlaşılmaktadır. Buna göre adı geçen kaptanlar ile iki adamları, Karaman halkından erkek ve kadınlardan⁴¹⁶ oluşan bir grup tarafından dövülerek yaralanmışlardır. Olayda kaptanların erkeklerin yanında kadınlar tarafından da saldırıya uğramalarından daha da ilginç olanı saldırı sebebinin burada da zahireye ihtiyaç olduğunun ileri sürülmesidir. Yani kaptanları döven grup kendilerinin de zahireye ihtiyaçları olması ve kaptanların da bu gıdayı almak üzere gelmiş olmalarını saldırı sebebi olarak ileri sürmüşlerdir. Fakat verilen bilgiler arasında Karaman'da zahireye ihtiyaç olmadığı bu sebepten de zahire almaya gelen bu şahıslara müsaade edilmesi gerektiği de anlaşılır. Hem bu durumun hem de saldırıda bulunan kişilerin toplamda 31 kişi olduklarının anlaşılması ise “defterdarın” bu hususta görevlendirilmesi sonucunda yapmış olduğu inceleme neticesinde anlaşılmıştır. Olayın ciddiyetle ele alındığı buradan da anlaşılmaktadır.⁴¹⁷

Sonrasında suçlular Konya'ya gönderilerek hapsedilmiş ve alakalı belgeler Meclis-i Vala'ya sevk edilmiştir. Olaya bir şahsın, Moralı Bacı Ali'nin ön ayak olduğu, diğer şahısların ise o anda olaya karıştıkları anlaşılmıştır. Moralı Bacı Ali bahsi geçen bir grup aciz kadını “suret-i haktan” görünerek tahrik etmiştir. Hem bu sebepten hem de o ana kadar çektikleri cezanın yeterli bulunmuş olmasından dolayı kendilerinin tahliye edilmesi kararlaştırılmıştır. Buna dayanak olarak işlenen suçun “fesad-ı kavli raddesinde” olarak nitelendirilmiş olması

⁴¹⁴ BOA. A. {DVNS.MHM.d.79-771.

⁴¹⁵ Bkz. Emre KOÇ, “Geç Osmanlı Döneminde Yemeklik / Tohumluk Zahire Meselesi: Karaman Kazası Örneği ve Toplumsal Olaylar”, *Türk Dili ve Kültürü Araştırmaları*, Ed. Prof. Dr. Hüseyin Muşmal, Ed. Yrd. Arş. Gör. Emre Koç, Palet Yayınları, Konya 2022, ss. 369-385.

⁴¹⁶ İlgili dönemde modernleşme çerçevesinden Türk kadını profiline genel bir bakış için bkz. Şefika Kurnaz, *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını (1839-1923)*, İstanbul 2011; Farklı bir bakış açısı için bkz. Abdullah Ekinci - Serkan Şener, *Osmanlı Urfasında Müslüman Kadın - Statü ve Mahremiyet 1845 – 1915*, İstanbul 2021; Madeline C. Zilfi, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Kölelik ve Kadınlar (1700-1840)*, İstanbul 2018.

⁴¹⁷ BOA. A. } MKT. MVL. 075.054.01.

ilginçtir. Moralı Bacı Ali'ye ise pranga cezası uygun görülmüştür. Bu sırada kaptanların ayrıca 19.306,5 kuruşları da gasp edilmiştir. Bu zarar Karaman eşrafı tarafından telafî edilerek kaptanlara teslim edilmiş ve kendilerinden herhangi bir alacakları olmadığını beyan eden bir senet alınmıştır.⁴¹⁸

3.2.2. Dini-Kurumsal Uygulamalar

XIX. yüzyılda Gayrimüslimler ve özelde Rum tüccarlar ile yerel yönetim arasında meydana gelip gündemi önemle meşgul eden hususlardan bir tanesi de Rum tüccar ve tebaa için bir kilise yapımı meselesidir. 1860 yılı yaz aylarında Karaman'da ticaret maksadıyla ikamet eden Rum tebaaya mahsus bir ibadethane olmamasından dolayı kilise yapımı için bir arsa temin edilmiştir. Bu arsa tûlen⁴¹⁹ 24 ve arzen⁴²⁰ ve kadden⁴²¹ 14'er zira' olup burada 14 pencere ve 2 kapılı bir kilise inşa edilmesi düşünülmüş olup kilisenin adı ise Ayayorgi olacaktır. Bu noktada kasaba ahalisinin tümüyle Müslüman olup olmaması ve ahalinin ne kadarının Hristiyan olduğunun bilinmesi en önemli bir mesele olarak öne çıkmakla hükümet bunların öğrenilmesini talep etmiştir. Yine eğer burada yaşamakta iseler bu Hristiyanların ibadethanelerinin olup olmadığı, adı geçen arsa ile arsanın mutasarrıfı hakkında bilgi edinilecektir.⁴²²

Karaman meclisinden talep edilen tahkikatın sonuçlarına göre Rum ahaliden Karaman'da oturan kimse yoktur. Rum tüccarların şehirde evlerin olmayıp bir aylık süre zarfında ticarethanelerde misafir olarak kaldıklarından “kadim mabedleri” olmadığı belirtilmiştir. Diğer bir husus ise Karaman'da yaşayanların tamamen Müslüman olmayıp Ermeni milleti ile Müslümanların birlikte ve karışık vaziyette yaşamalarıdır. Müslümanlar ile Ermeni Milleti'nin birlikte yaşadıkları Say Mahallesi'nde bulunup satılmış olan hane de aslında İslam hanesi olup yirmi sene önce Pastırmacı Karabet adındaki şahıs burada oturmuştur. Evvelki sene ise kendisinin varislerinden olan tüccar Kapucu Serkes tarafından alınmıştır. Bundan sonra etrafı kerpiç ile bina edilmiş olup üzeri ise açık kalmıştır.⁴²³

Merkezden yerel yönetime gönderilen dilekçeye cevap olarak Konya valisi tarafından merkeze gönderilen tahrirat mealinden ve Divan-ı Hümayun Kalemi'nden yazılan yazı üzerine kilise inşa edilmesi talep edilen mülkün yirmi seneden beri Hristiyan tasarrufunda olması sebebiyle tahsisi konusunda bir engel görülmediği ifade edilmiştir.⁴²⁴ Fakat yeni yapılacak olan

⁴¹⁸ BOA. A.} MKT. MVL. 075.054.01.

⁴¹⁹ Boyca, boyuna, uzunluğuna ve boylam bakımından, boylamca, <https://www.osmanice.com/osmanlica-33874-nedir-ne-demek.html>, Erişim Tarihi: 16.02.2023.

⁴²⁰ Enine, genişliğine, genişlik bakımından, <http://www.lugatim.com/s/arzen>, Erişim Tarihi: 16.02.2023.

⁴²¹ Boy, Yükseklik, (Boyuna), <https://www.luggat.com/kad>, Erişim Tarihi: 16.02.2023.

⁴²² BOA. İ.HR.00180.

⁴²³ BOA. İ.HR.00180.

⁴²⁴ BOA. İ.HR.00180.

kiliselere ancak Müslüman mahallesinde yer almamaları, mevki olarak mahzurlu ve zararlı olmamaları hâlinde padişah iradesi gereğince inşa ruhsatı verilmekte olduğu hatırlatılmıştır. Belirtildiği üzere ise kiliseye devam edecek olan sakinler veya kilisenin yapılacağı mevkide bulunan halk⁴²⁵ aynı mevkide yaşamaktadırlar. Bu ise padişah ıslahatı nizamına faydalı (menafi) görünmemektedir. Bundan dolayı kilise inşasının talep edildiği bölgeden vazgeçilerek diğer münasip bir bölge tedarik edilinceye kadar alakalı yere inşası konusunda merkezden talimat ve ruhsat beklenmektedir. Ayrıca mabedin üstünün açık olmasının mağduriyete sebebiyet vereceği de eklenmiştir.⁴²⁶ Sonuç itibarıyla kilise inşasına gerekli şartların meydana gelmiş olması koşuluyla müsaade olunduğu ve dönemde bu şekilde bir temayülün bulunduğunu söyleyebiliriz. Yer konusundaki hassasiyette Müslümanları gücendirmemenin ve iki din mensupları arasındaki muvazeneyi korumanın da gözetilmiş olması son derece muhtemeldir.

3.2.3. Vergi Afları

Karaman'da birçok farklı bölgeden tüccarların bulunduğu, bu sınıfa mensup iş erbabı arasında Kayserililerin çokça yer aldığı ve bunların bir kısmının Gayrimüslim bir kısmının da Müslüman olduğu söylenebilmektedir. Fakat XIX. yüzyıl ortalarında bir sorun olarak kendilerine tahsis edilmiş olan vergilerini memleketlerinde verdikleri hâlde Karaman'da da tekrar kendilerinden aynı verginin talep edilmesi bazı mağduriyetlere yol açmaktaydı. Tüccarların sıkıntısı vergi konusunda yapılan baskı ile daha da artarken yaptıkları müracaat üzerine Meclis-i Vâlâ kararıyla Sadaret Mektubi Odası'ndan, başka bir ifadeyle sadrazamdan bir emirname gönderilmiştir. Bu tip müdahalelerin tüccarlara yapılan baskının önüne geçilmesinde bir etki ortaya çıkarmadığı belli olunca daha etkili olacak bir emirnamenin valiliğe gönderilmesini rica etmişlerdir. Alakalı belgenin üst kısmına düşülmüş olan bir nottan, 4 Kasım-3 Aralık 1861 döneminde Konya valisine emirname yazıldığı belirtilmiştir.⁴²⁷

27 Kasım 1861'de Konya valiliğine verilen bilgilerde meselenin ayrıntılı olarak ele alındığı görülmektedir. Buna göre Say Mahallesi'ndeki birçok hane yıkılmış veya boş kalmış (munkariz) olduğundan bunların mahsusa vergilerinin diğer sakinlere yüklenmesi kendilerinin perişanlığına sebep verecektir. Bununla birlikte Kayseri ve yakın çevresinden olup ticaret için

⁴²⁵ “kilise-yi mezbûr, seknesi mahlûta bir mevkide...”, BOA. İ.HR.00180.

⁴²⁶ BOA. İ.HR.00180; Ayrıca bkz. Kayserili olup Karaman'da ticaret maksadıyla ikamet ederken vefat eden Rum tüccarın kaydı, KŞS. 305, 58; Bir de Rus tüccarların Karaman'da bazı işler yaptıkları dolaylı olarak anlaşılmaktadır. Buna göre Rusya Devleti tebaasından tüccar Kalamiçe ve Osmanlı tebaasından Değirmencioğlu Heci Aleksi ve Koçoğlu Padalsiyo arasında Ticarethane'de bir dava görülmektedir. Bu sırada adı geçen iki şahıs, Rus tüccar Kalamiçe'nin Konya'daki vekiline baskı yapmışlar ve Karaman'daki bazı alacaklarına ise haciz koydurmuşlardır. Doğal olarak buradan Rus Kalamiçe'nin Karaman'daki bazı şahıslarla ticari ilişkileri olduğu yorumu çıkabilir, BOA. HR. MKT. 0357.022.01.

⁴²⁷ BOA. MVL. 0428.065.01.

Karaman kazasında çoktan beri ikamet eden şahıslardan memleketlerindeki vergilerinden başka 5.700 kuruş alınarak seneden seneye dağılan hanelerin vergilerine karşılık tutulduğu ifade edilmiştir. Önceki vali tarafından merkeze gönderilen tahrirat üzerine Meclis-i Muhasebe’de tanzim edilerek Maliye Nezareti’nden verilen mazbata Meclis-i Vâlâ’ya havale edilmiştir.⁴²⁸

Burada memleketinden ticaret amacıyla başka bölgelere gidenlerin vergilerinin memleketlerinde alınması, fakat gittikleri yerlerde bir seneden fazla ikamet etmeleri hâlinde bu vergiye ek olarak ticaret için bulundukları yerde de vergi vermelerinin gerektiğinin altı çizilmiştir. Bu kaide uyarınca bahsi geçen tüccarlar arasında Karaman’da bir seneden fazla ikamet edenlerden temettuatlarına göre kaç kuruş verebileceklerse o miktar verginin dağılan haneler vergisine karşılık olarak alınması düşünülmüştür. Fakat bu sırada Osmanlı ülkesinde bulunan eyalet ve sancakların vergileri, yeni vaziyete göre düzenlenmiş olan bazı bölgeler hariç tutulursa emlak, arazi veya ticaret üzerinden tahsil edilmekteydi. Mesela bir şahıs memleketinde olan emlak ve arazisine veya maddi durumuna göre vereceği vergiyi, her nerede olursa olsun asıl memleketindeki hükümet memuruna ödemesi lazımdı. Buna bağlı olarak şahsın kendisi memleketindeki varlığı için vergisini verdiği hâlde başka bir yerde ticaret için ikamet ettiğinde oradaki temettuatından da vergi alınması hakkında gösterilen nizamın uygulanmasına dair hazinede bir malumat olmadığı hatırlatılmıştır. Cari olmayan bu nizam hükmünün tüccarlar bağlamında icra edilmesinin kendilerinin uğraşmakta olduğu alışveriş ve ticareti yapamayarak bu tüccarların memleketlerini terk etmelerine sebebiyet vereceği açıkça belirtilmiştir. Bunlara ek olarak devlet geleneğinde adalet düşüncesine uygunluğun aranması kaidesine bağlı olarak tüccardan bu şekilde iki vergi alınmasının adalete uygun düşmeyeceği kabul edilmiştir.⁴²⁹

Bunlar göz önüne alındığında ilkin bu şekilde iki vergi alınmasından vazgeçilmesi uygun görülmüştür. Haneler yıkılmış, sahipleri vefat etmiş veya başka bir yere göç etmiş olabilirler. Her durumda terk etmiş olacakları mülk ve arazinin bir başkasına intikal etmesi de normaldir. Bu durumda geriye kalan mülk kimin tasarrufunda ise nizama uygun olarak vergisinin de kendisinden alınması gereklidir.⁴³⁰ 27 Kasım 1861’de valiliğe gönderilen padişah emrinin icra edilmediğinin anlaşıldığı, durumun tetkik edilmesi ve gereğinin yapılarak merkeze bildirilmesi için 21 Ekim 1863 tarihinde Konya valisine tekrar emir yazıldığı fakat cevap

⁴²⁸ BOA. MVL. 0428.065.02.

⁴²⁹ BOA. MVL. 0428.065.02.

⁴³⁰ BOA. MVL. 0428.065.02.

alınamadığı belirtilmiştir. Aşağıda görüleceği üzere sonradan gereğinin icra edildiği anlaşılmaktadır.⁴³¹

Karaman’da vergi, tüccar ve merkez bağlamında meydana gelen bu muamelatın diğer bölgelerde benzeri sıkıntıları yaşayanlar için bir emsal teşkil ettiği görülmektedir. Germir ve bazı diğer yerleşimlerden olup ticaret yapan şahıslardan tıpkı Karaman’da olduğu gibi Yozgat’ta kendi vergilerine ek olarak tekrardan vergi istenmiş ve kendilerine baskı yapılmıştır. Burada Germirliler Karaman kazasında daha önce böyle bir durumun meydana geldiğini, H. 24 Cemaziyelevvel 1278 / M. 27 Kasım 1861 bir irade ve M. 21 Ekim 1863 / H. 8 Cemaziyelevvel 1280 tarihli bir emirname gönderilerek bunun önüne geçildiğinden haberdar olduklarını beyan ederler. Bu noktada kendilerinin içinde bulundukları baskıdan kurtulmaları için de Karaman’a gönderilen irade ve emirnamenin kayıtları eklenerek Yozgat kaymakamlığına bir emirname gönderilmesini rica etmişlerdir.⁴³²

3.3. Mal Varlığı

• **Ambar:** Temettuat defterlerinden elde ettiğimiz bilgiler her ne kadar XIX. yüzyıl ortalarına ait olsa da bu dönemde şehirde hangi tür mal varlığına sahip olunduğu noktasında genel bir izlenim edinebilmemize yardımcı olur. İlk olarak adı geçen dönemde Karaman’ın 10 mahallesinde bulunan 22 hanenin genel olarak zahire ve kuru gıdanın saklandığı bir nevi depo olarak tarif edilebilecek⁴³³ “ambar” sahibi olduğundan bahsedebiliriz. Buna göre 22 hanenin toplamda 34 kıt’a, 1 bab ve 1/3 hisse miktarında ambar sahipliği bulunmaktadır. Bunlardan elde edilen gelir ise toplamda 2.952 kuruş olarak hesaplanmıştır. Mahallelerdeki ambar sahibi hane sayısı 1 ile 5, sahip olunan kıt’a 1/3 hisse ile 10 kıt’a arasında değişmiştir. Mahallelerin elde ettiği gelirler ise 80 ile 740 kuruş arasında değişmiştir.

En fazla ambar sahibi veya hissedarı haneye sahip olan mahalle 5 hane ve 22,73% oran ile Fenari’dir. En fazla ambara sahip olan mahalle ise 10 kıt’a ile Topucak, en fazla gelire sahip mahaller ise 740 kuruş ve 25,07% oran ile yine Fenari’dir.⁴³⁴

Tablo 18: XIX. yüzyılın ortalarında Karaman’da ambar varlığı

Mahalle	Hane	%	Miktar	Gelir	%
Ahiosman	2	9,09%	4 kıt’a	272	9,21%
Külhan	4	18,18%	4 kıt’a + 1/3	300	10,16%
Hatib	1	4,55%	1 kıt’a	80	2,71%
Sekiçeşme	1	4,55%	3 kıt’a	220	7,45%
Gazidükkan	1	4,55%	1 kıt’a	80	2,71%
Fenari	5	22,73%	5 kıt’a	740	25,07%

⁴³¹ BOA. MVL.0468.04.01, “Fi 27 L sene 281, Bendegân Kermir ahâlisi ve sâ’ir kulları...”

⁴³² BOA. MVL.0468.04.01.

⁴³³ <https://www.luggat.com/ambar/1/1>, Erişim Tarihi: 16.01.2023.

⁴³⁴ *Karaman Temettü’ât Defterleri*, C. I, s. 291-546.

Kirişçibaba	3	13,64%	3 kıt'a	340	11,52%
Mansurdede	1	4,55%	2 kıt'a	240	8,13%
Topucak	2	9,09%	10 kıt'a	540	18,29%
Hisar	2	9,09%	1 bab + 1 kıt'a	140	4,74%
10	22	100,00%	34 kıt'a+1 bab+1/3 hisse	2.952	100,00%

• **Dükkân:** Karaman'daki 18 mahallede yer alan 82 hanenin dükkân bilgisi vardır. Buna göre belirtilen 82 hanenin 193,5 ve ek olarak 1 hanenin 1/3 bab oranında dükkân sahipliği bulunmakta olup 9.456 kuruş gelir elde edilmiştir. Mahallelerde en az 1 en fazla 11 adet dükkân veya dükkân hissesi sahibi hane vardır. Sahip olunan miktar ise 1/3 bab veya hisse ile 43,5 bab arasında değişmiştir. Mahallelerin dükkânlardan elde ettiği gelir ise 50 ile 1.715 kuruş arasında değişmiştir.

En fazla dükkân sahibi hanenin bulunduğu mahalle 11 hane ve 13,41% oran ile Mansurdede'dir. Buna paralel olarak 43,5 bab ile en fazla dükkân sayısına ve 1.715 kuruş / 18,14% oran ile en fazla gelire yine Mansurdede Mahallesi sahiptir.⁴³⁵

Tablo 19: XIX. yüzyılın ortalarında Karaman'da dükkân varlığı

Mahalle	Hane	%	Miktar	Gelir	%
Ahiosman	3	3,66%	5,5 bab	455	4,81%
Külhan	4	4,88%	4 bab	200	2,12%
Koçakdede	2	2,44%	12 bab	550	5,82%
Emmihoca	1	1,22%	1 bab	130	1,37%
Hatib	1	1,22%	1 bab	60	0,63%
Siyahsersultan	1	1,22%	1 bab	50	0,53%
Abbas	5	6,10%	18,5 bab	770	8,14%
Sekiçeşme	4	4,88%	10 bab	560	5,92%
Alişahne	1	1,22%	1 bab	50	0,53%
Gazidükkan	5	6,10%	5 bab	250	2,64%
Şampazar	1	1,22%	1 bab	60	0,63%
Fenari	9	10,98%	29 bab	1.457	15,41%
Kirişçibaba	8	9,76%	13 bab	960	10,15%
Mansurdede	11	13,41%	43,5 bab	1.715	18,14%
Topucak	7	8,54%	23 bab	990	10,47%
Cedid	7	8,54%	8 bab	385	4,07%
Hisar	7	8,54%	8 bab	370	3,91%
Hocamahmud	5	6,10%	9+1/3 bab	444	4,70%
18	82	100,00%	193,5 + 1/3 bab	9.456	100,00%

• **Hanlar, Han ve Hane Odaları:** Karaman'da 1844-45'te 2 mahallede 2 hanenin 2 kıt'a hanı vardır ve bunlardan toplamda 1.950 kuruş gelir elde edilmiştir. 6 mahalledeki 6

⁴³⁵ Karaman Temettü'ât Defterleri, C. I, s. 291-546.

hanenin 12 kıt'a han odası olup bunlardan toplamda 460 kuruş gelir elde edilmiştir. 4 mahalledeki 9 hanenin 35 kıt'a hane odasından toplam 2.340 kuruş gelir elde edilmiştir.⁴³⁶

Tablo 20: XIX. yüzyılın ortalarında Karaman'da hanlar, han ve hane odaları

	Han			Han Odası			Hane Odası		
Mahalle	Hane	Miktar	Gelir	Hane	Miktar	Gelir	Hane	Miktar	Gelir
Ahiosman							2	5 kıt'a	240
Külhan				1	1 kıt'a	40			
Abbas	1	1 kıt'a	1.200	1	2 kıt'a	100	2	10 kıt'a	280
Gazidükkan				1	1 kıt'a	40			
Fenari	1	1 kıt'a	750				1	1 kıt'a	60
Mansurdede				1	6 kıt'a	180			
Topucak							4	19 kıt'a	2.340
Hisar				1	1 kıt'a	50			
Hocamahmud				2	3 kıt'a	110			
9	2	2	1.950	6	14	520	9	35	2.340

• **Yağhane:** Az sayıda da olsalar şehirde sanayi üretimi varlığının en önemli delillerinden birisi yağ üretimi yapılan ve yağhane adı verilen imalathanelerdi. Özellikle zeytin, işlenmeden tüketilemeyen bir meyve olduğu için evlerde veya sanayi tesislerinde işlenmekte olup bu yağhaneler bu işlemin yapıldığı atölyelerden biriydi.⁴³⁷ Karaman'da Ahiosman'da 1 hanenin 1 hisse yağhanesi olup bu işletmeden iki dönemde 250'şer olmak üzere senelik toplamda 500 kuruş gelir elde edilmiştir. Külhan'da 1 hanenin 1/3 nispetinde ve 20'şer kuruştan 40 kuruş gelir getirmiş olan yağhanesi vardır. Abbas'ta 1 hanenin 1 yağhane hissesi olup 220'şer kuruştan toplam 440 kuruş gelir elde edilmiştir. Fenari'de 4 hanenin yağhane bilgisi verilmiştir. 3 hanenin toplam 6 hissesi olup bunun yanında 1 hanenin 1/3 oranında hissesi vardır. Bunlardan 285 ve 280 olmak üzere toplamda 565 kuruş gelir elde edilmiştir. Kirişçibaba'da 1 hanenin 1 hisse yağhanesi olup buradan 180'er kuruştan toplam 360 kuruş gelir elde edilmiştir.

Tablo 21: XIX. yüzyılın ortalarında Karaman'da yağhane hisseleri

Mahalle	Hane	%	Miktar	Gelir	%
Ahiosman	1	12,50%	1 hisse	500	26,25%
Külhan	1	12,50%	1/3 hisse	40	2,10%
Abbas	1	12,50%	1 hisse	440	23,10%
Fenari	4	50,00%	6 + 1/3 hisse	565	29,66%
Kirişçibaba	1	12,50%	1 hisse	360	18,90%
5	8	100,00%	9+1/3+1/3	1.905	100,00%

⁴³⁶ Karaman Temettü'ât Defterleri, C. I, s. 291-546.

⁴³⁷ Halûk Kayıcı, *Salnamelere Göre İdari, Sosyal ve Ekonomik Yapısıyla Edirne Sancağı*, İstanbul 2013, s. 230; Murat Bektaş, *9192 Numaralı Temettuat Defterine Göre Sındırgı Kazası'nın Sosyo-Ekonomik Durumu*, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Balıkesir 2019, s. 166; Mehmet Deniz- Ali Ayaydın, "Çine İlçesinde Zeytin Ziraatı", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2014, 7/3, s. 138.

Karaman’da bu tarihte 5 mahallede yer alan 8 adet hanenin yağhane hissedarı olduğu görülmüştür. Buna göre toplam 9 hisse ve ek olarak 1/3 nispetinde 2 hisse haneler tasarrufundadır. Bu işletmelerden toplamda 1.905 kuruş gelir elde edilmiştir. Fenari Mahallesi’nde 4 hanenin yağhane hissesi olup Ahiosman, Külhan, Abbas ve Kirişçibaba mahallerinde ise sadece 1 hanenin hisse sahibi olduğu görülmüştür. Bu noktada yağhane hissesi sahibi hanelerin %50,00’si Fenari’de diğer yarısı ise adı geçen 4 mahallede bulunmaktaydı. Bu durumun benzeri hisse miktarlarında da görülmüştür. Fenari’de 6 + 1/3’lük bir hisse sahipliği söz konusu iken diğer hanelerde sadece ya 1 ya da 1/3’lük hisse sahipliği olduğu görülmüştür. Bu hisselerden en az gelir 40 kuruş / 2,10 % oran ile Külhan’da en fazla gelir ise 565 kuruş / 29,66% ile Fenari’de elde edilmiştir.⁴³⁸

• **Bezirhane Hissesi:** Yağhane ile aynı anlama gelebilmekle birlikte bezirhane zeğrek, susam, keten gibi bitkilerin yağ tohumları öğütülerek yağ elde edildiği imalathane olarak kullanılırdı.⁴³⁹ Koçakdede’de 1 hanenin 6 bezirhane hissesi olup bundan 160’ar olmak üzere toplam 320 kuruş gelir elde edilmiştir. Fenari’de 1 hanenin 3 bezirhane hissesi olup 100’er kuruştan toplam 200 kuruş gelir elde etmişlerdir. Buna göre 2 mahallede yer alan 2 hanenin toplam 9 bezirhane hissesinden 520 kuruş gelir elde edilmiştir.

• **Asiyab (Su Değirmeni):** 11 mahallede 18 hanenin 6 bab asiyabı ve 92 asiyab hissesi vardır. Bunlardan toplamda 9.120 kuruş gelir elde edilmiştir. Mahallelerde en az 1 en fazla 4 hanenin asiyab kaydı vardır. Bablar 1 ve 2 adet, hisseler ise 1 ve 29 rakamları arasında değişmiştir. En fazla gelir elde eden mahalle 1.720 kuruş / 18,86% oran ile 2 bab asiyab ile 9,5 nispetinde asiyab hissesinin bulunduğu Topucak’tır. Nitekim hane olarak da bu mahalle en çok asiyab kaydına sahip olan yerleşimdir.

Tablo 22: XIX. yüzyılın ortalarında Karaman’da asiyab hisseleri

Mahalle	Hane	%	Miktar	Gelir	%
Ahiosman	2	11,11%	24 hisse	1.080	11,84%
Koçakdede	2	11,11%	10 hisse	560	6,14%
Emmihoca	1	5,56%	6 hisse	340	3,73%
Sekiçeşme	1	5,56%	1 bab	1.050	11,51%
Şampazarı	1	5,56%	1 hisse	250	2,74%
Fenari	2	11,11%	1 bab + 0,5 hisse	140	1,54%
Kirişçibaba	1	5,56%	1 bab	960	10,53%
Mansurdede	1	5,56%	4 hisse	400	4,39%
Topucak	4	22,22%	2 bab + 9,5 hisse	1.720	18,86%
Hisar	2	11,11%	1 bab + 29 hisse	1.570	17,21%
Zaviye	1	5,56%	8 hisse	1.050	11,51%
11	18	100,00%	92 hisse + 6 bab	9.120	100,00%

⁴³⁸ Karaman Temettü’ât Defterleri, C. I, s. 291-546.

⁴³⁹ Rabia Duyar, *XIX. Yüzyılda Mucur Kazâ’sının İdari, Sosyo-Ekonomik Durumu*, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Kırıkkale 2019, s. 79.

• **Hamam:** Ahiosman'da bir hane 0,5 hisse hamam sahibi olup bu hamamdan 100'er kuruş olmak üzere toplam 200 kuruş gelir elde etmiştir. Abbas'ta 1 hanenin 1 bab hamamından 150'şer kuruş olmak üzere toplamda 300 kuruş gelir elde edilmiştir. Mansurdede'de 1 hanenin 0,5 hisse hamamı olup bundan 125'er kuruş olmak üzere toplam 250 kuruş gelir elde edilmiştir. Buna göre 3 mahalledeki 3 hanenin 1 bab ve toplam 1 hamam hissesi olup toplamda 750 kuruş gelir elde edilmiştir.⁴⁴⁰

3.4. Hayvancılık

XIX. yüzyıl ortalarına ait verilere göre Karaman'da et ve süt hayvanları ile yük-binek ve tarla hayvanları cümlesinden toplam 18.765 hayvan vardır. Bunlar arasında gelir getiren koyun, keçi, sağmal inek, sağmal camus, döllü⁴⁴¹ kısırak ve deve olmak üzere toplam 12.553 adet hayvandan 1260-1261 dönemine ait olmak üzere 120.137 kuruş gelir elde edilmiştir. Karaman'da en fazla bulunan hayvan 7.487 / 39,90% rakamları ile koyun ve 4.291 / 22,87% rakamları ile keçidir. Yine en fazla gelir sırasıyla 57.369 / 47,75% rakamları ile koyundan ve 33.263 / 27,69% rakamları ile keçiden elde edilmiştir.⁴⁴²

Yük-binek ve tarla hayvanları arasında ise en fazla bulunan hayvan 323 adet merkeb olup toplam sayı içerisinde %1,72'lik orana sahiptir. Bu hayvanlardan gelir getirenler döllü kısırak ve devedir. 121 adet döllü kısıraktan 10.735 kuruş gelir elde edilmiş olup bu rakam toplam gelirlerin %8,94'ünü oluşturmuştur. Toplam 57 adet deveden ise 4.850 kuruş gelir elde edilmiş olup bu rakam toplam gelirin %4,04'ünü oluşturmuştur.⁴⁴³

Tablo 23: XIX. yüzyıl ortalarında Karaman'da hayvancılık ve gelirleri

Hayvan	Adet	%	Gelir	%
Koyun	7.487	39,90%	57.369	47,75%
Keçi	4.291	22,87%	33.263	27,69%
Kuzu	3.369	17,95%		0,00%
Oğlak	2.464	13,13%		0,00%
Sağmal İnek	317	1,69%	12.630	10,51%
Dölsüz İnek	44	0,23%		0,00%
İnek Düğesi	9	0,05%		0,00%
Sağmal Camus	14	0,07%	1.290	1,07%
Öküz	146	0,78%		0,00%
Döllü Kısırak	121	0,64%	10.735	8,94%
Dölsüz Kısırak	37	0,20%		0,00%
Merkeb	323	1,72%		0,00%

⁴⁴⁰ Karaman Temettü'ât Defterleri, C. I, s. 291-546.

⁴⁴¹ “Bir hayvan yetiştiriciliğinin verimli olabilmesi her şeyden önce yetiştirmede bulunan hayvanların normal bir dölvürimi genetiğine sahip olmalarına, normal sayıda yavru vermelerine bağlıdır”: Ongun Keskin, “Erkek Damızlıkların Seçiminde Döl Verimi ve Bulaşıcı Hastalıklar Yönünden Muayeneler”, *Lalahan*, 1995, 35, (3-4), s. 57.

⁴⁴² Karaman Temettü'ât Defterleri, C. I, s. 291-546.

⁴⁴³ Karaman Temettü'ât Defterleri, C. I, s. 291-546.

Deve	57	0,30%	4.850	4,04%
Bargir	25	0,13%		0,00%
Esb	21	0,11%		0,00%
Koşum Mandası	38	0,20%		0,00%
Dölsüz Manda	2	0,01%		0,00%
Toplam	18.765	100,00%	120.137	100,00%

XIX. yüzyıl sonunda Karaman’da 12 ester (katır), 1.725 merkeb, 219 deve, 3.024 öküz, 911 inek ve 125 manda olmak üzere toplam 6.016 ehil hayvan bulunmaktadır.⁴⁴⁴ Sonraki yüzyıla girilen yıllarda Karaman’da bulunan ehil hayvan sayısı için daha geniş bir listeye ulaşılmıştır. Buna göre bu sene Karaman’da 213 deve, 9.200 öküz, 330 manda, 58.403 koyun, 27.812 adi keçi, 3.923 tiftik keçisi, 750 bargir (beygir), 950 merkeb ve 40 ester olmak üzere toplam 101.621 ehil hayvan vardır.⁴⁴⁵

1904-5’te şehirde 1.329 bargir, 124 manda, 504 ester, 6.990 merkeb bulunmakta olup 133.856 “nakl-i yekûn” yani önceki yılların varlığı ile birlikte toplamı 142.803 adet yapmaktadır. Yine bu sene Karaman’da 49.990 koyun, 11.094 tiftik, 58.160 keçi, 14.226 inek-öküz⁴⁴⁶, 385 deve bulunmakta olup toplamı 133.856 adettir.⁴⁴⁷

Tablo 24: 1904-5’te Karaman’da hayvan sayıları

Hayvan	Adet	Hayvan	Adet
Nakl-i Yekûn	133.856	Koyun	49.990
Bargir (Beygir)	1.329	Tiftik	11.094
Manda	124	Keçi	58.160
Ester (Katır)	504	İnek-Öküz	14.226
Merkeb	6.990	Deve	385
Toplam	142.803	Toplam	133.856

3.5. Meslekler

Karaman’da 1844-45 döneminde ayrıntılı kayıtlarına ulaşılabilen 27 mahallede yer alan 878 hane 100 civarında farklı meslekle veya şahısların hususi durumlarını bildiren bir kavram ile kaydedilmişlerdir. Bu haneler toplamda 702.298 kuruş temettuat ve zuhurat geliri elde etmişlerdir. Şehirde 213 rakamı (24,26%) ile en fazla hane tarafından icra edilen meslek ırgatlıktır. Bunu 81 hane (9,23%) ile dericilik yani debbağlık, 60 hane (6,83%) ile eskicilik ve 30 hane (3,42%) ile çiftçilik ile çobanlık takip etmiştir. Genel çerçeveden bakıldığında Karaman’da çiftçilik, dericilik, eskicilik ve kasaplık önemli iş kolları olarak göze çarpmaktadır.

⁴⁴⁴ KVS., Sene H. 1310 / M. 1892-93, s. 273.

⁴⁴⁵ KVS., Sene H. 1317 / M. 1899-1900, s. 164.

⁴⁴⁶ Bu hayvanlardan “Karasığır” olarak da bahsedilmektedir; KVS., Sene H. 1322 / M. 1904-05, s. 270.

⁴⁴⁷ KVS., Sene H. 1322 / M. 1904-05, s. 116.

En fazla gelir getiren mesleklere bakıldığında 118.940 kuruşla (16,94%) ilk sırada yer aldığı görülmektedir. İrgatlığı 72.273 kuruşla (10,29%) debbağlık, 46.205 kuruşla (6,58%) eskicilik ve 38.650 kuruşla (5,50%) tüccarlık takip etmiştir.⁴⁴⁸

Tablo 25: XIX. yüzyılın ortalarında Karaman’da meslekler ve gelirleri

Sıra	Meslek / Hususi Durumu	Hane	%	Gelir	%
1	Debbağ	81	9,23%	72.273	10,29%
2	Yağhaneci	6	0,68%	13.000	1,85%
3	Yağhaneci (Mahalledeki Cedid Dairesi Müderrisi)	1	0,11%	1.590	0,23%
4	Göncü	10	1,14%	14.740	2,10%
5	Terzi	9	1,03%	6.125	0,87%
6	Bağban	7	0,80%	6.190	0,88%
7	Tuzcu	18	2,05%	17.421	2,48%
8	Arabacı	2	0,23%	3.500	0,50%
9	Yemenici	18	2,05%	11.080	1,58%
10	Yemenici Çırağı	1	0,11%	450	0,06%
11	Bezzaz	8	0,91%	6.500	0,93%
12	Müderriş	6	0,68%	5.070	0,72%
13	Tüccar	20	2,28%	38.650	5,50%
14	Ayak Ticareti	17	1,94%	17.105	2,44%
15	Helvacı	16	1,82%	17.550	2,50%
16	Kasap Kalfası	3	0,34%	1.850	0,26%
17	Kalaycı	16	1,82%	13.450	1,92%
18	Eskici	60	6,83%	46.205	6,58%
19	İrgat	213	24,26%	118.940	16,94%
20	Yağhaneci Kalfası	2	0,23%	1.400	0,20%
21	Çiftçi	30	3,42%	20.077	2,86%
22	İmam	15	1,71%	3.945	0,56%
23	İmam-Tuzcu	2	0,23%	950	0,14%
24	Yetim	19	2,16%	12.776	1,82%
25	Yetim - (Müderriş)	1	0,11%	400	0,06%
26	Sübyan Mektebi Muallimi	5	0,57%	1.350	0,19%
27	Süvari Sipahi	6	0,68%	12.600	1,79%
28	Sarraç	4	0,46%	2.850	0,41%
29	Sarraç Kalfası	1	0,11%	450	0,06%
30	Berber	18	2,05%	12.800	1,82%
31	Berber Kalfası	1	0,11%	500	0,07%
32	Tüfenkçi	3	0,34%	2.250	0,32%
33	Çerçi	1	0,11%	500	0,07%
34	Nakşibendi Şeyhi	1	0,11%	3.600	0,51%
35	Debbağ Kalfası	1	0,11%	450	0,06%
36	Kasap	2	0,23%	1.800	0,26%
37	Çoban	30	3,42%	20.950	2,98%
38	Semerci	12	1,37%	11.705	1,67%
39	Müezzin	2	0,23%	300	0,04%
40	Etmekçi	6	0,68%	7.240	1,03%
41	Papuççu	8	0,91%	6.690	0,95%
42	Sipahi Emeklisi (Tekauğ)	3	0,34%	4.050	0,58%
43	Attar	9	1,03%	10.750	1,53%
44	Yok	1	0,11%	100	0,01%
45	Haffaf	3	0,34%	3.600	0,51%
46	Abacı	2	0,23%	1.450	0,21%
47	Nalbant	8	0,91%	7.000	1,00%
48	Hizmetkâr	24	2,73%	10.080	1,44%

⁴⁴⁸ Karaman Temettü’ât Defterleri, C. I, s. 291-546.

49	Duhancı	14	1,59%	11.840	1,69%
50	Hırdavatçı	6	0,68%	4.888	0,70%
51	Hırdavatçı / Çerçi	1	0,11%	650	0,09%
52	Sabuncu	10	1,14%	11.705	1,67%
53	Semerci Kalfası	1	0,11%	500	0,07%
54	Çubukçu	1	0,11%	450	0,06%
55	Piyade Sipahi	1	0,11%	900	0,13%
56	Hasırcı	1	0,11%	550	0,08%
57	Hatabkeş	1	0,11%	450	0,06%
58	Değirmenci	5	0,57%	4.098	0,58%
59	Halveti Tekkesi Şeyhi	1	0,11%	1.120	0,16%
60	Halveti Şeyhi	1	0,11%	200	0,03%
61	Tüccar, Hacı Begler Cami Hatibi	1	0,11%	1.350	0,19%
62	Hurdacı	1	0,11%	650	0,09%
63	Hamamcı	2	0,23%	2.050	0,29%
64	Mestçi	4	0,46%	4.325	0,62%
65	Keçeci	5	0,57%	4.030	0,57%
66	Keçeci Çırağı	1	0,11%	100	0,01%
67	Leblebici	10	1,14%	9.000	1,28%
68	Dülger	2	0,23%	2.510	0,36%
69	Natır	2	0,23%	900	0,13%
70	Bakkal	13	1,48%	13.310	1,90%
71	Musin ve İhtiyar	5	0,57%	1.600	0,23%
72	Kadayıfçı	1	0,11%	600	0,09%
73	Alacacı	2	0,23%	1.500	0,21%
74	Alacacı Kalfası	1	0,11%	400	0,06%
75	Deveci	1	0,11%	750	0,11%
76	Muyıtap	3	0,34%	2.100	0,30%
77	Demirci	13	1,48%	13.480	1,92%
78	Tellak	3	0,34%	1.900	0,27%
79	Kahvehaneci	4	0,46%	3.250	0,46%
80	Külahçı	1	0,11%	650	0,09%
81	Taşçı	1	0,11%	700	0,10%
82	Çorakçı	1	0,11%	700	0,10%
83	Areç	2	0,23%	750	0,11%
84	Dellal	2	0,23%	1.150	0,16%
85	Fukara	1	0,11%	250	0,04%
86	Poğaçacı	1	0,11%	500	0,07%
87	Müftü	1	0,11%	4.500	0,64%
88	Çilingir	7	0,80%	7.980	1,14%
89	Hatip	1	0,11%	400	0,06%
90	Kebapçı	1	0,11%	850	0,12%
91	Talebe-i Ulum	1	0,11%	650	0,09%
92	Debbağ Çırağı	1	0,11%	700	0,10%
93	Nakibül-eşraf	1	0,11%	2.000	0,28%
94	Çeşme Ustası	1	0,11%	1.800	0,26%
95	Çırak	1	0,11%	350	0,05%
96	Eskici Kalfası	1	0,11%	550	0,08%
97	Çulha	1	0,11%	680	0,10%
98	Sütçü	1	0,11%	400	0,06%
99	Amele	1	0,11%	430	0,06%
100	Yapı Ustası	1	0,11%	850	0,12%
100	Toplam	878	100,00%	702.298	100,00%

3.6. Vergiler

• **Ağnam (Koyun-Keçi) Vergisi:** Osmanlı sistemi toplumu hükümdar için mümkün olan en yüksek serveti üretecek şekilde teşkilatlandırma yolunda bir denemeydi⁴⁴⁹ ve öşür ile hayvanlardan alınan ağnam vergisi, merkezî devletin en önemli gelir kaynaklarını oluşturuyordu. Tanzimat Fermanı, imparatorluğun farklı bölgelerinde farklı oranlarda toplanmakta olan öşrü her yerde gayrisafî üretim üzerinden yüzde 10 olarak saptıyordu.⁴⁵⁰

Karaman'da yer alan 26 mahalledeki 452 hane toplamda 822 kuruş ağnam vergisi vermişlerdir. Vergi vermeyen tek mahalle Gazidükkan'dır. Mahalle başına verilen vergi miktarı 2,7 ile 133,05 kuruş, vergi veren hane sayısı ise 1 ile 58 arasında değişmiştir. Bu vergiyi en fazla veren mahalle 133,05 kuruş / 58 hane ile Hacıcelal olup bu mahalleyi 95,025 kuruş / 46 hane Hisar, 85,5 kuruş / 50 hane ile de Cedid Mahallesi takip etmiştir.⁴⁵¹

• **Vergi-i Mahsusa:** Tanzimat'ın ilanına kadar Müslümanlardan ve Gayrimüslimlerden farklı isimler altında farklı vergiler alınmaktaydı. 1839 yılında Tanzimat ilan edilince devlet içerisinde yaşayan insanların eşitliği ilkesi kabul gördüğünden o zamana kadar uygulana gelen vergi sisteminden vazgeçilerek bunların yerine tek bir vergi almak ilkesi kabul görmüştü. Herkesin gelirinin tespiti ile bu gelirlere göre alınacak olan bu vergi de “vergi-yi mahsusa” veya “an-cemaatin” olarak isimlendirildi.⁴⁵²

Karaman'da 27 mahallede 946 hane 100.111 kuruş vergi-i mahsusa vermiştir. Mahallelerin vermiş oldukları vergi miktarı 535 ile 8.465 kuruş vergi veren hane ise 7 ile 75 arasında değişmiştir. Vergi-i mahsusayı en fazla veren mahalle 8.465 kuruş / 75 hane ile Fenari'dir. Bu mahalleyi 8.334 kuruş / 66 hane ile Cedid, 8.258 kuruş / 72 hane ile ise Hisar Mahallesi takip etmiştir.⁴⁵³

• **Bahçe ve Bostan:** 12 mahalledeki 29 hane toplamda 254 kuruş bahçe ve bostan vergisi vermiştir. Mahallelerin vermiş oldukları miktar kuruş olarak 2 ile 63, mahallelerde bu vergiyi veren hane sayısı ise 1 ile 7 hane arasında değişmiştir. Vergiyi en fazla veren mahalle 63 kuruş / 4 hane ile Hisar'dır. Bu mahalleyi 43 kuruş / 7 hane ile Mansurdede ve 32 kuruş / 3 hane ile Zaviye Mahallesi takip etmiştir.

• **Bağ:** 18 mahallede bulunan 61 hane 306 kuruş bağ vergisi vermiştir. Mahallelerin ödemiş olduğu verginin miktarı 4 ile 32, vergi veren hane sayısı ise 2 ile 7 arasında değişmiştir.

⁴⁴⁹ Reinkowski, *Düzenin Şeyleri*, s. 228.

⁴⁵⁰ Şevket Pamuk, *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisat Tarihi, Büyüme, Kurumlar ve Bölüşüm*, 2. Baskı, s. 130.

⁴⁵¹ *Karaman Temettü'ât Defterleri*, C. I, s. 291-546.

⁴⁵² Arif Kolay, “XIX. Yüzyılın Oralarında Kütahya'nın Gireği Nahiyesine Bağlı Bezirgân Köyünün Sosyo-Ekonomik Yapısı”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Kütahya Özel Sayısı, Kasım 2014, s. 155.

⁴⁵³ *Karaman Temettü'ât Defterleri*, C. I, s. 291-546.

Bu vergiyi en fazla ödeyen mahalle 32 kuruş / 3 hane ile Külhan'dır. Bu mahalleyi 28 kuruş / 5 hane ile Hisar, 28 kuruş / 3 hane ile Sekiçeşme ve 27 kuruş / 5 hane ile Köhnebedestan mahalleleri takip etmiştir. Vergiyi en fazla veren hane sayısına sahip olan Şampazarı ise 15 kuruş ödemiştir.⁴⁵⁴

• **Aşar:** 26 mahallede yer alan 221 hane toplam olarak 12.193 kuruş aşar vergisi ödemiştir. Mahallelerin ödediği aşar vergisi miktarı 10 ile 2.091 kuruş, mahallelerde bu vergiyi veren hane sayısı ise 2 ile 33 arasında değişmiştir. Bu vergiyi en fazla veren mahalle 2.091 kuruş ve 33 hane ile Hacıcelal'dir. Bu verginin herhangi bir haneye yazılmadığı tek mahalle ise Şahruh'tur.⁴⁵⁵

• **Bahçe Bedeli:** Hatib Mahallesi'nde sadece 1 hanenin 14 kuruş bahçe bedeli (bedel-i bahçe) adlı vergiyi ödediği görülmüştür. Bahçe bedeli Hatib Mahallesi'nde 1 haneye 14, Hisar'da 7 haneye 81 ve Hacıcelal'de 1 haneye 13 kuruş olmak üzere toplamda 9 haneye 108 kuruş olarak yazılmıştır.⁴⁵⁶

Tablo 26: XIX. yüzyılın ortalarında Karaman'da vergiler

<u>Mahalleler</u>	<u>Ağnam</u>	<u>Hane</u>	<u>Mahsusa</u>	<u>Hane</u>	<u>Bahçe ve Bostan</u>	<u>Hane</u>	<u>Bağ</u>	<u>Hane</u>	<u>Aşar</u>	<u>Hane</u>	<u>Bahçe Bedeli</u>	<u>Hane</u>	<u>İcare-i Zemin</u>	<u>Hane</u>
Ahiosman	55,775	27	6.318	44	24	3	14	3	45	2				
Külhan	30,075	13	2.207,50	33			32	3	300	8				
Koçakdede	36,675	20	2.866	29					143	5				
Emmihoca	3,9	4	732	7					103	4				
Hatib	1,875	1	1.054,50	12					30	1	14	1		
Şeyhler	5,175	5	1.307,50	19			20	2	131	3				
Sakabaşı	16,125	15	3.100	40			10	4	150	14				
Siyahsersultan	11,025	9	1.225	18					192	3				
Abbas	15,375	9	3.412,50	36	8	1	8	2	43	3				
Sekiçeşme	11,925	6	2.182,50	17			28	3	210	3				
Alişahne	65,7	41	6.821	67	2	1	10	2	766	17				
Gazidükkan			2.016,50	15			13	2	17	1				
Say	2,7	4	1.182	14			4	2	10	1				
Şampazarı	4,125	3	2.450	23	6	1	15	7	44	4				
Alacasuluk	42,6	24	3.553	24					1.349	11				
Fenari	50,475	19	8.465	75	28	2	20	5	175	17			1	1
Kirişçibaba	12,525	7	4.410	53	4	1	8	2	44	6				
Mansurdede	18,675	7	3.320	24	43	7	19	4	698	10			54	7
Topucak	9,225	6	2.366	25	18	3	16	3	910	4				
Köhnebedestan	9,3	4	3.427,50	24			27	5	195	5				
Şahruh	0,75	1	535	10										
Cedid	85,5	50	8.334	66			16	4	965	17				
Hisar	95,025	46	8.258	72	63	4	28	5	1.603	24	81	7		
Çeltek	31,35	19	4.042,50	40	5	1			1.117	11				
Zaviye	25,55	20	2.695	32	32	3			844	13				
Hacıcelal	133,05	58	7.338	70	21	2			2.091	33	13	1		
Hocamahmud	47,4	34	6.492,50	57			18	3	18	1				
Toplam	822	452	100.111	946	254	29	306	61	12193	221	108	9	55	8
Toplam Vergi	113.794													

⁴⁵⁴ Karaman Temettü'ât Defterleri, C. I, s. 291-546.

⁴⁵⁵ Karaman Temettü'ât Defterleri, C. I, s. 291-546.

⁴⁵⁶ Karaman Temettü'ât Defterleri, C. I, s. 291-546.

III. BÖLÜM

MODERN DÖNEMDE ŞEHİR İDARESİ VE SİYASET

1. Tanzimat Döneminde ve Sonrasında Yeni Kurumlar

1.1. Tanzimat Dönemi ve Kurulan İlk Meclisler

1839'dan hemen sonra yapılmaya başlanılan yeniliklerden olarak 1840-1842 yılları arasında uygulanmaya çalışılan ve özellikle “Muhassıllık” kurumu üzerinden idare edilmek istenen kaza yönetiminde başarılı olunamamıştı. Muhassıllara yardımcı olmak üzere kurulan Muhassıllık Meclisleri'nin isim değiştirerek devam etmeleri önemli olmakla birlikte daha etkili bir muamelat olarak “kaza idare birimi” oluşturuldu. Bu yapı klasik anlamda başta idari-adli sonra ise sadece adli bir birim olan “Kaza'ya” göre farklılıklar içeriyordu.⁴⁵⁷ Bundan sonraki süreçte Karaman idari birimini ilgilendiren olaylara bakıldığında şehrin bu düzenlemeye göre ele alındığı ve uygulamalardan bu şekilde bir kaza olarak etkilendiği görülecektir.

Tanzimat Fermanı ve paralel uygulamalar Osmanlı Devleti'nde ilk yenilik teşebbüsü olmasa da günümüze kadar etkisini devam ettirebilen ilk ve önemli bir dönemeç olarak tarihte yerini almıştır.⁴⁵⁸ Konumuz açısından bakıldığında bu fermanın taşra yönetimi üzerine getirdiği reformlarda dış baskının etkili olduğu görülmektedir. Fermanın ilanı ile eyaletlerde bulunan Gayrimüslimleri sebep göstererek devletin iç işlerine müdahale edip bölgelerde âdem-i merkeziyetçi⁴⁵⁹ bir yapı oluşturmak isteyen Batılı devletlerin engellenmesi amaç edinilmiştir. Bu noktada başta Fransa olmak üzere Batılı devletlerin vilayet uygulamaları örnek alınarak Osmanlı taşrasında bir “Osmanlı İdare Sistemi” oluşturulmak istenmiştir.⁴⁶⁰

Daha modern bir tanımla devletin altyapısal iktidarını inşa etmeye ve genişletmeye yönelik paradigmatik bir proje olarak açıklanan⁴⁶¹ Tanzimat tedbirlerinin getirmek istediği bu yöndeki sosyal, ekonomik ve askerî yenilikler aynı anda her bölgede tatbik edilememiştir. Gerçekleştirilen ilk faaliyet hükümetin kesin denetiminde olan Edirne, Bursa, İzmir, Sivas ve Konya gibi eyaletlerde mal, mülk ve nüfus sayımı yapmak olmuştur. Sonrasında Meclis-i Ahkâm-ı Adliye'de yapılan görüşmeler neticesinde bir vergi reformuna gidilmiştir. Buna göre birçok vergi yerine gelire göre senede bir vergi alınacaktır. Verginin adil alınması ve 1830 nüfus sayımları döneminde başlayan gelirin iltizamdan öte merkeziyetçilik doğrultusunda doğrudan

⁴⁵⁷ Bahsin devamı için bkz. Musa Çadırcı, *Tanzimat Sürecinde Türkiye: Ülke Yönetimi*, Der. Tülay Ercoşkun, Ankara 2007, s. 231 vd.

⁴⁵⁸ Abdullah Mutlu, *Tanzimattan Günümüze Türkiye'de Vergilendirme Zihniyetinin Gelişimi*, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara 2009, s. 40.

⁴⁵⁹ Murat Burgaç, “Osmanlı Devleti'nde Âdem-i Merkeziyetçilik Tartışması (1876-1913)”, *AİD*, C. 51, S. 2, Haziran 2018, s. 145-176.

⁴⁶⁰ Örnek bir çalışma için bkz. Ahmet Dönmez, *Osmanlı Modernleşmesinde İngiliz Etkisi Diplomasi ve Reform (1833-1841)*, İstanbul 2014.

⁴⁶¹ Reinkowski, *Düzenin Şeyleri...*, s. 276.

hazineye alınması düşüncesi devam ettirilmiştir. Vergi reformuna hükümet merkezine yakın eyaletlerde başlanmış ve her sancak merkezinde vergilerin belirlenmesi ve dağıtımı ile diğer işlerin görülmesi için Muhassıllık kurumu oluşturulmuştur.⁴⁶²

Muhassıllık, Tanzimat'ın ilan edilmesiyle birlikte taşraya ilişkin ilk önemli düzenlemelerden birisi olarak 1840'da Rumeli, Anadolu ve adalarda uygulanmaya başlanmıştır.⁴⁶³ Bu düzenleme gerek mali açıdan gerekse idari açıdan radikal bir dönüşümü simgelemiştir. Muhassıllık meclisleri, taşrada yetkilerin paylaştırılması üzerine kurulmuş bir sistem olarak düşünülmüştür. Taşrada vali tarafından kullanılan yetkilerin farklı kişi ve kurumlara devri söz konusu olmuştur.⁴⁶⁴ Bu yeni sistemde muhassıllara bölgelerindeki gerçek vergi potansiyelini saptamak ve iltizam usulüne benzer şekilde gerekli işlemleri tatbik etmek gibi görevler verilmiştir.⁴⁶⁵

Bu uygulamayla birlikte vergi ve diğer hazine gelirlerinin toplanması görevi mültezimlerden alınarak muhassıllara verilirken ayanın işlevini üstlenecek bir kuruluşa gerek duyulmuştu. Bunun üzerine muhassılların görev ve yetkilerini belirleyen yönetmeliğin ikinci maddesine göre muhassılların atandıkları yerlerde bir meclis kurulmuştur. Bu mecliste iki kâtip, hâkim (naib veya kadı), müftü, asker zabiti, yöre ileri gelenlerinden iyi hâlli dört kişi olacaktı. Gayrimüslim varsa onları temsil için metropolit ve kocabaşılardan iki kişi daha eklenecekti. Muhassılın oturacağı sancak merkezi dışında kalan yerlerde ise duruma göre küçük meclisler oluşturulacak bu meclislere muhassılın vekil olarak atayacağı kişiler başkanlık edecekti. Meclis müftü, naib ve ileri gelenlerden oluşacaktı. Aldıkları kararlar muhassıllık meclisinin onayından geçecekti. Bu küçük meclisler 1841 Eylül sonlarında üç-beş kişinin görebileceği işlere ondan fazla kişinin atanması ve kasabalardaki maaşın fazladan masraf çıkarması sebebiyle kaldırılmıştır. Muhassıllık meclisleri kaldırılınca eyalet ve sancaklardaki meclisler 1842'de "memleket meclisi" adını almış ve ekonomik ve idari birçok işlevi yerine getiren bu meclisler 1849'a kadar devam etmiştir.⁴⁶⁶ Karaman'da da henüz 1840'lı yılların başında bu amaçlarla kurulduğu düşünülebilen meclis veya teşkilatlara dair bazı bilgilere ulaşılabilmektedir.

Belirtildiği üzere muhassıl bulunmayan küçük kazalarda muhassılın tayin edeceği bir vekil tarafından yönetilecek olan küçük meclisler cümlesinden olduğu düşünülebilen bir meclis

⁴⁶² Çadırcı, *Ülke Yönetimi*..., s. 260-261.

⁴⁶³ Burak H. Eryiğit-Cansu Kalafat, "Osmanlı Devleti'nde 1840-1858 Yılları Arasında Taşra Yönetimini Düzenleyen Nizamnameler Üzerine Bir Değerlendirme", *Strategic Public Management Journal*, Volume 5, Issue 10, Dec 2019, s. 55.

⁴⁶⁴ Ayla Efe, "Tanzimat'ın Eyalet Reformları 1840-64: Silistre Örneği", *Karadeniz Araştırmaları*, C. 6, S. 22, Yaz 2009, s. 91.

⁴⁶⁵ Özgür Yılmaz, "Tanzimat Döneminde Osmanlı Taşra İdare Meclisleri (1840-1871)", *History Studies*, Volume 6, Issue 6, December 2014 s. 258.

⁴⁶⁶ Çadırcı, *Ülke Yönetimi*..., s. 264 -268-9

Karaman’da da kurulmuştur. 4 Mart 1840 tarihinde Karaman, Gaferyad, Aladağ ve “Perloğanda” (Hadim) kazalarında “layiha” gereğince kurulmuş olan meclislere kimlerin ne miktarda maaşla tayin edildiği tespit edilebilmektedir. Buna göre Karaman’da kurulan meclise dokuz meclis azası ve beş memur tayin edilmiştir. Sayıları toplamda 14’e ulaşan bu görevlilere verilecek senelik maaşın toplamı ise 55.800 kuruş olarak hesap edilmiştir.⁴⁶⁷

Meclisin en yetkili üyesi olduğu düşünülebilen kaza müftüsü El-hac Abdullah Saib Efendi 1.000 kuruş ile en yüksek maaşa sahiptir. Onu 750 kuruş ile tahaffuza memuru Es-seyyid Hüseyin Nesib Efendi, 400 kuruş ile Sandık Emmini, yaklaşık 365 kuruş (3 kâtip: 1.100 kuruş) ile kâtipler takip etmiştir. Divan Katibizade Mehmed Efendi, Voyvoda-i sabık Nakib Seyyid Osman Ağa, Mukayyid-i Kaza Ali Efendi ile sadece ismen yani aza olarak kaydedilen Balizade Saadetlü İsmail Ağa, Yağhanecizade El-hac Ali Ağa, Tartanzade El-hac Süleyman Ağa ve Gürezade El-hac Abdurrahman Ağa ise 200 kuruş maaşla vazifelendirilmişlerdir. Kaza naibi Osman Efendi’ye ise maaş tayin edilmediği görülmüştür. Karaman kazasının iki “kıt’a tevzi” defterlerine⁴⁶⁸ göre bir sene zarfında masrafları toplam 199.883 kuruştur.⁴⁶⁹

Tablo 27: 1840’ta Karaman yönetim meclisi üyeleri ve maaşları

Görevin Adı	Görevlinin Adı	Maaşı
Naib-i Kaza	Osman Efendi	-
Müft-i Kaza	El-hac Abdullah Saib Efendi	1.000
Aza	Balizade Saadetlü İsmail Ağa	200
Aza	Divan Kâtibizade Mehmed Efendi	200
Nakib	Voyvoda-i sabık Seyyid Osman Ağa	200
Aza	Yağhanecizade El-hac Ali Ağa	200
Aza	Tartanzade El-hac Süleyman Ağa	200
Aza	Gürezade El-hac Abdurrahman Ağa	200
Tahaffuza Memuru	Es-seyyid Hüseyin Nesib Efendi	750
Mukayyid-i Kaza	Ali Efendi	200
Kâtip	3 Kâtip	1.100
Sandık emini	Meclisce memleket canibinden sandık emini	400
Toplam	14	4.650 12 = 55.800

II. Mahmud’un (1808-1839) iktidara gelmesiyle devletin yeniden yapılandırılması istenmiş ve bunda modern yönetim ilkeleri esas alınmıştır. Zamanla bu düşünceye uygun olarak taşrada yapılan icraatların yetersiz olduğu ortaya çıkmış ve siyasi vaziyetin de gerekli kılmasıyla taşra idaresinde daha etraflı bir yeniden yapılanmaya gidilmiştir. Bu hususta 1864 ve 1871’de yürürlüğe konulan nizamnameler ile önceki uygulamalara göre daha yeni ve köklü bir vilayet örgütlenmesi oluşturulmak istenmiştir. Bu doğrultuda Vilayet, Liva⁴⁷⁰ ve Kaza İdare

⁴⁶⁷ BOA. C. DH. 243-12101, 2.

⁴⁶⁸ Kazanın giderlerini gösteren, altı ayda bir düzenlenen ve de alakalı tahsilatı halktan yapılan defterlerdi. Çadırcı, *Anadolu Kentleri...*, s. 22.

⁴⁶⁹ BOA. C. DH. 243-12101, 2.

⁴⁷⁰ Bkz. Sadık F. Torun, “Vilâyet Kanunlarına Göre Sancak (Livâ) İdare Meclisleri”, *TAD*, C.35, S.60, 2016, s. 157-174.

Meclisi, Vilayet Umumi Meclisi, Belediye ve Nahiye Meclisleri gibi oluşumlar meydana getirilmiştir.⁴⁷¹

1.2. 1864 ve Sonrası: Meclisler

1.2.1. Karaman Kazası İdare Meclisi

7 Kasım 1864 yılında yürürlüğe giren Vilayet Nizamnamesi ile kazalarda kaymakamın başkanlığında bir idare meclisi kurulmasına karar verildi. Bu meclislerin doğal üyeleri müftü, kaza hâkimi, Gayrimüslim reisleri ve kaza kâtibi olacak ve meclise Müslim ve Gayrimüslim ikişerden dört aza seçilecekti.⁴⁷² Kaza idare meclislerine, kazanın mülki, mali ve asayiş işleriyle nafia, tapu ve ziraata ait konularını inceleme ve karara bağlama yetkisi verilmişti.⁴⁷³ Meclisin idari davaları ve gelir-giderleri incelemek, vergi itirazlarını ele almak, devlet mallarını yönetip korumak, yerel sağlıkla ilgili tedbirler almak, beledi kurum teşkil etmek ve tamirat işleriyle ilgilenmek, köy yolları yapmak ve onarmak gibi görevleri vardı. Yine vergiyle ilgili itirazların görüşüldüğü ilk merci olan bu meclislerin kaymakamın yetkisi dâhilindeki sözleşmelerin ve alım-satım işlemlerinin usule uygun olup olmadığını denetlemek, bu noktada da alakalı itirazları ele almak ve meclis yetkisini aşan konuları Liva İdare Meclisi'ne havale etmek gibi sorumlulukları da vardı.⁴⁷⁴

Kurulmuş olan vilayet, liva ve kaza meclislerine seçilebilmek için yıllık belli miktarların üzerinde vergi veriyor olmak şartı bulunmaktaydı. Buna göre vilayet meclisi üyeliği için senede en az 500, liva idare meclisi üyeliği için 150 kuruş, kaza idare meclisi üyeliği için 100 kuruş vergi vermek gerekiyordu. Nizamnamede adayların ayrıca “mümkün mertebe” okuryazar ve otuz yaşını doldurmuş olması şartından bahsediliyordu. Özünde ise bu hükümlere çoğu zaman riayet edilmiyordu. Vilayet, liva veya kaza ileri gelenleri, aralarından belirledikleri adayları yöneticilere ve hükümete kabul ettirmektedirler. Seçimler her yerde düzenli ve zamanında

⁴⁷¹ Mustafa Gençoğlu, “1864 ve 1871 Vilâyet Nizamnamelerine Göre Osmanlı Taşra İdaresinde Yeniden Yapılanma”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 2, S. 1, 2011, s. 29; M. Emin Yolalıcı, “1922-1923 Yıllarında Samsun’da Fiyat Hareketleri, (Belediye Meclisi Zabıt Defteri’ne Göre)”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 12, S. 1, 1999, s. 121; Cenk Reyhan, “1864-1871 Vilayet Nizamnamelerinde İdare Meclisleri: Osmanlı Taşrasında “Bir örnek Yönetim Modeli”nin Kuruluş Sorunu”, *1864 Vilayet Nizamnamesi*, Ed. E. Tural-S. Çapar, Ankara 2015, s. 55-56; Nuray Ertürk Kesgin, *Türkiye’de Devletin Toprak Üzerinde Örgütlenmesi*, Ankara 2009, s. 204-205.

⁴⁷² Başlangıçta halk arasından üyelerin ikisi Müslim ikisi Gayrimüslim olmak üzere dört üye seçiliyordu; fakat daha sonra çıkan nizamnâmeyle seçilmiş Müslim ve Gayrimüslim üye sayısı toplamda dörtten üçe düşürüldü: Kadir Acar, “Osmanlı’da Taşra Meclislerinin Mülkî ve Hukukî Görevlerinin Ayrılması”, *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl, C. 2, S. 2, 2015, s. 4.

⁴⁷³ Nazım Kartal, “Tanzimat’tan Cumhuriyete Osmanlı’da Mülki İdare”, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, C. 4, S. 1, 2013, s. 12; Erkan Tural, “1864 ve 1871 Vilayet Nizamnameleri ve 1876 İdare-i Umumiyye-i Vilayet Talimatnamesi”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, C. 14, S. 1 Ocak 2005, s. 80.

⁴⁷⁴ Gençoğlu, “1864 ve 1871 Vilâyet Nizamnamelerine...”, s. 39-41; Reyhan, “1864-1871 Vilayet Nizamnamelerinde...” s. 57-58.

yapılamıyordu. Ama tüm eksikliklerine rağmen bu idari yapılanma dönemin koşulları düşünüldünce önemli adım olarak görülmektedir.⁴⁷⁵

Karaman İdare Meclisi, 1868-69'dan başlayarak “Meclisi İdare”, “Meclis-i İdare Heyeti” veya “Meclis-i İdare-i Kaza” gibi farklı adlarla kaydedilmiştir.⁴⁷⁶ Takip edilebildiği kadarıyla üye sayı ve ünvanlarında zamanla, artış veya düşüşler, eşitlenmeler ve değişimler meydana geldiği görülebilmektedir. 1868-69'da Karaman idare meclisinin, Kaymakam, Mal ve Tahrirat Müdürü ve yanında üç tane de sadece ismi verilen üyeden meydana geldiği görülmektedir. Bunlar Yakub Efendi, Ayanoğlu Vasil Ağa ve Şamil Oğlu Karabet Ağa'dır. Yakub Efendi dışındaki iki şahsın isimlerinden Gayrimüslim oldukları sonucu çıkmaktadır. Bu durumda bu sene meclis üç Müslüman (Kaymakam, Mal ve Tahrirat Müdürü ve Aza Yakub Efendi) üye ile iki Gayrimüslim (Ayanoğlu Vasil Ağa ve Şamil Oğlu Karabet Ağa) üyeden meydana gelmiştir. 1870-71'de ise mecliste Mal Müdürü ile Tahrirat ve İdare Kâtibi adlı iki görev daha açıldığı görülür. Yani meclis Kaymakam, Mal Müdürü, Tahrirat ve İdare Kâtibi, Yakub Efendi ile Ayanoğlu Vasil Efendi ve Karabet Efendi olmak üzere ikisi Gayrimüslim altı kişiden meydana gelmiştir.⁴⁷⁷

1878-79'da reis yani Kaymakam dışındaki üyeler “aza-yı tabiyye” yani tabii üyeler ve “aza-yı müntahabe” yani seçilmiş üyeler olarak iki kısma ayrılmıştır. Burada Naib Efendi, Müftü Efendi, Mal Müdürü Efendi ve Tahrirat Kâtibi'nden oluşan tabii azalar dört kişi ve adlarıyla kaydedilen üyeler ise yine dört kişi olmakla Kaymakamla birlikte toplamda 9 kişi idare meclisini oluşturmuşlardır.⁴⁷⁸ 1884-85'te seçilmiş Müslüman aza Hatibzade Arif Efendi, Gayrimüslim azalar Balkacyan Heci Efendi ile Heci Yakof Efendi'dir. Görüleceği üzere seçilmiş azalardan biri Müslüman diğer ikisi ise Gayrimüslim'dir. Sonraki kayıtlarda ise seçilmiş azalar kısmında Müslim ve Gayrimüslim aza eşitliğinin kısa süreli bir aradan sonra tekrar temin edildiği görülmektedir.⁴⁷⁹

1894-95'te uzun bir aradan sonra tabii azalarda değişiklik meydana gelmiş olduğu dikkat çeker. Burada tabii azaların sayısı Müftü'nün yer almaması sebebiyle üçe düşmüş ve Naib, Mal Müdürü ve Tahrirat Kâtibi'nden oluşmuştur. Seçilmiş azalar yine iki Müslim ve iki Gayrimüslim azadan meydana gelmiştir. Müslüman azalar Hacı Baki Efendi ile Mehmed

⁴⁷⁵ Gençoğlu, “1864 ve 1871 Vilâyet Nizamnamelerine...”, s. 42, Kartal, “Tanzimat'tan Cumhuriyete Osmanlı'da Mülki İdare”, s. 11-12.

⁴⁷⁶ KVS., H. 1285 / M. 1868-69, s. 36 KVS., Sene H. 1302 / M. 1884-85, s. 53-54; KVS., Sene H. 1312 / M. 1894-95, s. 135.

⁴⁷⁷ KVS., H. 1285 / M. 1868-69, s. 36; KVS., H. 1286 / M. 1869-70, s. 36; KVS., H. 1287 / M. 1870-71, s. 38; KVS., H. 1288 / M. 1871-72, s. 37.

⁴⁷⁸ KVS., H. 1296 / M. 1878-79, s. 84.

⁴⁷⁹ KVS., Sene H. 1302 / M. 1884-85, s. 53-54; KVS., Sene H. 1303 / M. 1885-86, s. 167, “Meclis-i İdare Heyeti”; KVS., Sene H. 1304 / M. 1886-87, s. 88.

Efendi, Gayrimüslim azalar ise Yovanaki Efendi ile Bedos Efendi'dir.⁴⁸⁰ 1899 ve 1905 döneminde tabii azaların aynı kaldığı görülmektedir. Seçilmiş azalar ise Müslümanlardan Hacı Bekir Efendi ile Hacı Hüseyin Efendi, Gayrimüslim Üyeler Agobcan Efendi ile Mihalaki Efendilerdir. Reis Kaymakam Bey ile birlikte toplam sayı 9'dur.⁴⁸¹

Tablo 28: XIX. yüzyılın ikinci yarısında Karaman kazası idare meclisi üyeleri⁴⁸²

Üyeler	Dönem
Reis: Kaymakam	1868/9 -1904/5
Mal ve Tahrirat Müdürü	1868/9 - 1869/70
Mal Müdürü	1870/1 - 1873/4 - 1878/9-1904/5
Tahrirat (ve) İdare Kâtibi	1870/1 -1904/5
Tapu Kâtibi	1881/2 – 1892/3
Naib	1878/9-1904/5
Müftü	1878/9-1904/5 ⁴⁸³
Evkaf Muhasebeci Vekili	1882/3-1884/5
Mülkiye Müddei Umumi Muavin Vekili	1899/1900
Diğer Azalar (Müntahabe)	1868/9-1904/5

Yukarıda isimlerle birlikte ayrıntısı verilen bazı değişimler özetlendiğinde Karaman İdare Meclisi'nin 1868 ve 1870'te beş kişiden oluştuğu görülmektedir. 1870-71'de bu rakam altıya çıkmış ve 1873-74'e kadar aynı kalmıştır. 1874 ve 1876 seneleri arasında meclisin tekrar beş kişiden meydana geldiği tespit edilmiştir. 1877'de meclis yine beş kişiden oluşmuş, bu rakam 1878-79'da dokuzaya çıkmış, bu sene meclisi oluşturan şahıslar "aza-yı tabiyye" ve "aza-yı müntahabe" olarak iki kısma ayrılmıştır.⁴⁸⁴ Bundan sonra meclisin üye sayısının 1880 ile 1904-5 yılları arasında sekiz ile on bir üye arasında değişmiş olduğu izlenebilmektedir.⁴⁸⁵

⁴⁸⁰ 1894'95'te "Meclis-i İdare-i Kaza": KVS., Sene H. 1312 / M. 1894-95 s. 135.

⁴⁸¹ KVS., Sene H. 1317 / M. 1899-1900, s. 160.

⁴⁸² KVS., H. 1289 / M. 1872-73, Defa 5, s. 38; KVS., H. 1290 / M. 1873-74, s. 37; KVS., H. 1291 / M. 1874-75, s. 38; KVS., H. 1292 / M. 1875-76, s. 38; KVS., H. 1293 / M. 1876, Defa 9, s. 39; KVS., H. 1294 / M. 1877, Defa 10, s. 55; KVS., H. 1295 / M. 1878, Defa 11, s. 65; KVS., H. 1296 / M. 1878-79, s. 84; KVS., H. 1298 / M. 1880-81, Defa 14, s. 68; KVS., H. 1299 / M. 1881-82, Defa 15, s. 67; KVS., Sene H. 1300 / M. 1882-83, s. 93; KVS., Sene H. 1301 / M. 1883-84, s. 84; Melis-i İdare Heyeti: KVS., Sene H. 1302 / M. 1884-85, s. 53-54; KVS., Sene H. 1303 / M. 1885-86, s. 167; KVS., Sene H. 1304 / M. 1886-87, s. 88; KVS., Sene H. 1305 / M. 1887-88, s. 89; KVS., Sene H. 1306 / M. 1888-89, s. 92-93; KVS., Sene H. 1307 / M. 1889-90, s. 84; KVS., Sene H. 1309 / M. 1891-92, s. 84-85; KVS., Sene H. 1310 / M. 1892-93, s. 136; KVS., Sene H. 1312 / M. 1894-95, s. 135; KVS., Sene H. 1314 / M. 1896-97, s. 131; KVS., Sene H. 1317 / M. 1899-1900, s. 160; KVS., Sene H. 1322 / M. 1904-05, s. 112.

⁴⁸³ H. 1312 / M. 1894-95 salnamesi hariçtir.

⁴⁸⁴ KVS., H. 1285 / M. 1868-69, s. 36; KVS., H. 1286 / M. 1869-70, s. 36; KVS., H. 1287 / M. 1870-71, s. 38; KVS., H. 1288 / M. 1871-72, s. 38; KVS., H. 1289 / M. 1872-73, s. 38; KVS., H. 1290 / M. 1873-74, s. 37; KVS., H. 1291 / M. 1874-75, s. 38; KVS., H. 1292 / M. 1875-76, s. 38; KVS., H. 1293 / M. 1876, s. 39; KVS., H. 1294 / M. 1877, s. 55; KVS., H. 1295 / M. 1878, s. 65; KVS., H. 1296 / M. 1878-79, s. 84.

⁴⁸⁵ KVS., H. 1298 / M. 1880-81, s. 68; KVS., H. 1299 / M. 1881-82, s. 67; KVS., Sene H. 1300 / M. 1882-83, s. 93; KVS., Sene H. 1301 / M. 1883-84, s. 84; KVS., Sene H. 1302 / M. 1884-85, s. 53-54; KVS., Sene H. 1303 / M. 1885-86, s. 167; KVS., Sene H. 1304 / M. 1886-87, s. 88; KVS., Sene H. 1305 / M. 1887-88, s. 89; KVS., Sene H. 1306 / M. 1888-89, s. 92-93; KVS., Sene H. 1307 / M. 1889-90, s. 84; KVS., Sene H. 1309 / M. 1891-92, s. 84-85; KVS., Sene H. 1310 / M. 1892-93, s. 136; KVS., Sene H. 1312 / M. 1894-95, s. 135; KVS., Sene H. 1314 / M. 1896-97, s. 131; KVS., Sene H. 1317 / M. 1899-1900, s. 160; KVS., Sene H. 1322 / M. 1904-05, s. 113.

1.2.2. Deavi Meclisi

1864 Vilayet Nizamnamesi ile kurulan kurumlardan birisi de Kaza Deavi Meclisi idi. Kaza merkezindeki kabahat suçları, yüz kuruşun altındaki hukuki anlaşmazlıklar, Ticaret Mahkemesi bulunmayan yerlerdeki ticari davalar, Köy İhtiyar Meclisi'nde halledilmeyen davalar bu meclisin yetki alanına girmektedir. Meclisin başkanı hâkim veya naib olup ayrıca seçimle tayin edilen iki Müslüman iki de Gayrimüslim olmak üzere dört mümeyyizden (üye-aza) meydana gelmektedir. Mecliste görülen davaların kararları ilkin kazanın kaymakamına iletilirdi. Kaymakam ise yetkisi dâhilinde olan kararları sonuçlandırır, yetkisi dışında kalanları ise mutasarrıfa bildirirdi. 1879 tarihli bir ferman ile Deavi Meclisi, Kaza Bidayet Mahkemesi olarak düzenlenmiştir.⁴⁸⁶ Gerçekten de Karaman vilayeti salnameleri incelendiğinde Karaman Kazası Deavi Meclisi'nin üyeleriyle birlikte son olarak H. 1296 / M. 1878-79 tarihinde kaydedildiği dikkat çekmektedir.⁴⁸⁷

Meclisin adı 1869 ve 1873 yılları arasına ait salnamelerde “Meclis-i Deavi-i Kaza”, son olarak kaydedildiği 1878-79'a kadar ise sadece “Meclis-i Deavi” olarak kaydedilmiştir.⁴⁸⁸ 1868-69'da Reis Naib Efendi, Deavi Kâtibi Mustafa Efendi'dir. Mümeyyiz olarak kaydedilen diğer üyeler ise Hacı Mustafa Efendi, Hacı Receb Efendi ve Gayrimüslim üye olarak Bağdasar Oğlu Karabet Efendi'dir. Bu durumda toplam beş üyeden ve üç üyeden (mümeyyiz-aza) 1 tanesinin Gayrimüslim olduğu görülmektedir.⁴⁸⁹

1877'de ise üye sayısında bir değişiklik meydana gelmiştir. Önceki kayıtlarda üç olan üye (mümeyyiz-aza) sayısı dörde çıkarılmıştır. Daha önce adı geçen üç üyeden ikisinin Müslüman ve birinin de Gayrimüslim olduğu ifade edilmişti. Bu sene ise Gayrimüslim üye sayısı da ikiye çıkarılmış ve böylece meclis bir reis (Naib), Kâtip ve dört üye (aza-mümeyyiz: ikisi Müslüman, ikisi de Gayrimüslim) olmak üzere altı kişiden meydana gelmiştir. Bu sene Müslüman üyeler İbrahim ve Emin Efendiler, Gayrimüslim üyeler Karabet ve Yordan Efendilerdir. Kâtiplik vazifesinde ise Mustafa Efendi bulunmaktadır.⁴⁹⁰ Bu haliyle Karaman Deavi Meclisi kuruluşunda belirlenen iki Müslim ve iki Gayrimüslim mümeyyizi olmak şartına uygun hâle getirilmiştir.

⁴⁸⁶ Ahmet Gülenç, “Osmanlı Devleti'nde Modernleşme Sürecinde Yapılan İdari Reformların Taşrada Uygulanması: Şırnak Kazası Örneği (1850-1915)”, *Journal of Academic Value Studies*, Vol: 5, Issue: 3, s. 337-338; Kadir Saylan, “I. Abdülhamid Döneminde Mahkemelerin Islahına Dair Hazırlanan Layihalar ve İsimsiz Bir Layiha Örneği”, *Karadeniz*, C. 31, S. 31, 2016, s. 267.

⁴⁸⁷ KVS., H. 1296 / M. 1878-79, s. 84.

⁴⁸⁸ KVS., H. 1285 / M. 1868-69, s. 36; KVS., H. 1296 / M. 1878-79, s. 84.

⁴⁸⁹ KVS., H. 1285 / M. 1868-69, s. 36.

⁴⁹⁰ KVS., H. 1294 / M. 1877, s. 55.

Tablo 29: XIX. yüzyılın ikinci yarısında deavi meclisi üyeleri

Üyeler	Dönem
Reis: Naib Efendi	1868/9 – 1878/79
Deavi Kâtibi / Kâtip	1868/9 – 1878/79
Mümeyyiz (3)	1868/9 – 1876
Mümeyyiz (4)	1877 ve 1878-79

Kısaca 1868/69-1876 yılları arası kayıtlarda Karaman Deavi Meclisi’nin bir reis, üç mümeyyiz ve bir kâtip olmak üzere beş kişiden oluştuğu söylenebilir. 1877 ve 1878-79 yılı kayıtlarında mümeyyiz sayısı üç yerine dört olmuş ve bu şekilde reis ve kâtiple birlikte toplam üye sayısı altıya çıkarılmıştır.⁴⁹¹

1.2.3. Belediye Meclisi

1864 Vilayet Nizamnamesi aynı zamanda İstanbul dışında bulunan ve “taşra” olarak ifade edilen bölgelerde modern belediye örgütlenmesini de başlatmıştır. Bu durum 1871 tarihli “İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi” ile teyit edilmiş ve bu nizamnamenin 111-123. maddeleri gereğince vilayet, sancak ve kaza merkezlerinde birer belediye teşkilatı kurulmasına karar verilmiştir. Belediyenin atanma ile göreve gelen bir Belediye Reisi ve seçimle göreve gelen üyelerden kurulu bir meclisi olacaktı.⁴⁹² Bu meclisin tohumlarının henüz atıldığı ve dolayısıyla çoğu kazada kurulamadığı bir dönemde, 1874 gibi erken bir tarihte Karaman kazasında bir belediye meclisinin varlığının kanıtlanabilir olması önemlidir.

Karaman’daki belediye kurumu 1892-93 yılına kadar olan kayıtlarda Meclis-i Beledi, bu tarihte Belediye Meclisi, 1894-95’ten sonra ise Daire-i Belediye olarak kaydedilmiştir.⁴⁹³ Meclisin ilkin 1874-75 yılı salnamesinde kaydedildiği, bu sene meclisin üyelerinin reis muavini Hacı Mustafa Ağa, kâtip Hacı İbrahim Efendi, Müslüman azalar Süleyman Ağa ile Hacı Mehmed Efendi ve Gayrimüslim azalar Kigork Efendi ile Serkiz Efendi’den meydana geldiği anlaşılmaktadır.⁴⁹⁴ Görüleceği üzere azalar iki Müslim ve iki Gayrimüslim olarak tayin edilmiştir. Fakat 1877-78’de Müslim ve Gayrimüslim aza sayılarında bir değişikliğin meydana geldiği ve dört azadan üçünün Müslüman, birinin ise Gayrimüslimlerden tayin edildiği dikkat

⁴⁹¹ KVS., H. 1285 / M. 1868-69, s. 36; KVS., H. 1286 / M. 1869-70, s. 36; KVS., H. 1287 / M. 1870-71, s. 38; KVS., H. 1288 / M. 1871-72, s. 38; KVS., H. 1289 / M. 1872-73, s. 38; KVS., H. 1290 / M. 1873-74, s. 37; KVS., H. 1291 / M. 1874-75, s. 38; KVS., H. 1292 / M. 1875-76, s. 38; KVS., H. 1293 / M. 1876, s. 39; KVS., H. 1294 / M. 1877, s. 55; KVS., H. 1295 / M. 1878, s. 65;

KVS., H. 1296 / M. 1878-79, s. 84.

⁴⁹² Feyzullah Ünal, “Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Yasal ve Yapısal Dönüşümü”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 30, Ağustos 2011, s. 244; Yakup Altan, “Meclis-i Meb’usân Zabıt Cerideleri (1293-1877) Üzerinden Türk Belediyeciliğini Anlamak”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 14, S. 2, 2009, s. 299; Ayrıntılı Bilgi İçin bkz. Derya Erkan, “Karaman Belediye İdaresi”, *Karaman Araştırmaları I*, Ed. H. Muşmal, E. Yüksel, M. A. Kapar, Konya 2019, s. 281-292.

⁴⁹³ KVS., Sene H. 1310 / M. 1892-93, s. 137; KVS., Sene H. 1312 / M. 1894-95, s. 135

⁴⁹⁴ KVS., H. 1291 / M. 1874-75, s. 38; KVS., H. 1292 / M. 1875-76, s. 38.

çeker. Müslüman azalardan birisi yine Mehmed Ağa, diğer ikisi ise yeni eklenen Hacı Hüseyin Efendi ve Süleyman Efendilerdir. Gayrimüslim aza ise yine Karabet Efendi'dir. 1878-79'da toplam sekiz kişiden oluşan meclise bir de "sermaye" notu ilave edilmiştir. Meclisin sermayesi 157.096 kuruştur. 1881-82'de kâtiplik görevinde de bir değişikliğe gidilmiş ve görevin adı kâtip ve sandık emini olarak düzenlenmiştir.⁴⁹⁵

Bazı değişikliklerden sonra 1882-83'te aza sayısı ikisi Müslüman ve ikisi de Gayrimüslim olmak üzere tekrardan eşitlenmiştir. Müslüman azalar Hacı Osman Efendi ve Lütfullah Efendi, Gayrimüslim azalar ise Heci Yakof Efendi ve yine Karabet Efendi'dir.⁴⁹⁶ 1891-92'de gelindiğinde azaların birer kişi arttırılarak üç Müslüman ve üç Gayrimüslim olarak tayin edildiği görülmektedir. Müslüman azalar Arif Efendi, Abdurrahman Efendi ve Hacı Mustafa Efendi'dir. Gayrimüslim azalar ise Karabet Efendi, Heçeroğlu Heçer Efendi ve Kapucu Başyan Karabet Efendi'dir. Bu noktada diğer tüm meclis kayıtlarından farklı bir husus ortaya çıkmıştır. Kâtip ve sandık emini bir Gayrimüslim Ağyazar Efendi olmuştur. Yani reis ile üç aza Müslüman, kâtip ve sandık emini ile üç aza da Gayrimüslim olmak üzere mecliste dörde dört eşitlik tablosu ortaya çıkmıştır. 1894-95'te ilk defa olarak "tabib" meclisi oluşturan üyeler arasında sayılmıştır. Bu görevi Yorgaki Efendi yürütmektedir.⁴⁹⁷ 1899-1900'de ilk defa 1 müfettişlik ile iki çavuşluk vazifesi kaydedilmiş ama bu vazifeleri kimlerin yürüttüğü yazılmamıştır.⁴⁹⁸ 1904-05'de azalardan sadece Heci Rupen Efendi'nin açık şekilde Gayrimüslim olduğu anlaşılmaktadır. Diğer azalar ise Tartanzade Hacı Emin Efendi, Müzehhibzade Hacı Abdurrahman Efendi, Kınacızade Hacı Ali Efendi, Kasabalı Hacı Süleyman Efendi ve Kayseriyelizade Hacı Ali Efendi'dir. Tabib Arif Efendi, kâtip ve sandık emini ise yine bir Gayrimüslim Melkon Efendi'dir.⁴⁹⁹

Bu durumda 1874-75 ve 1904-05 yılları arasındaki tüm kayıtlar göz önüne alındığında meclis görevli sayılarının 5 ve 9 ile arasında değişiklik gösterdiği görülmektedir. Bazı durumlarda Müslim ve Gayrimüslim azaların eşitlendiği görülmekle birlikte 1891-92'de meclisin aza ve diğer üyelerle birlikte toplamda üç Müslim ve üç Gayrimüslimden meydana gelmiş olması özellikle dikkat çekicidir.⁵⁰⁰

⁴⁹⁵ KVS., H. 1294 / M. 1877, s. 55; KVS., H. 1295 / M. 1878, s. 65; KVS., H. 1296 / M. 1878-79, s. 84; KVS., H. 1299 / M. 1881-82, s. 68.

⁴⁹⁶ KVS., Sene H. 1300 / M. 1882-83, s. 94.

⁴⁹⁷ KVS., Sene H. 1309 / M. 1891-92, s. 85; KVS., Sene H. 1312 / M. 1894-95, s. 135.

⁴⁹⁸ KVS., Sene H. 1317 / M. 1899-1900, s. 161.

⁴⁹⁹ KVS., Sene H. 1303 / M. 1885-86, s. 167; KVS., Sene H. 1302 / M. 1884-85, s. 54; KVS., Sene H. 1304 / M. 1886-87, s. 89-90; KVS., Sene H. 1305 / M. 1887-88, s. 90; KVS., Sene H. 1306 / M. 1888-89, s. 93; KVS., Sene H. 1307 / M. 1889-90, s. 84; KVS., Sene H. 1314 / M. 1896-97, s. 131-132; KVS., H. 1293 / M. 1876, s. 39; KVS., H. 1298 / M. 1880-81, s. 69; KVS., Sene H. 1310 / M. 1892-93, s. 137; KVS., Sene H. 1322 / M. 1904-05, s. 113.

⁵⁰⁰ KVS., Sene H. 1309 / M. 1891-92, s. 85.

1.3. Komisyon ve İdare Kurumları

1.3.1. Menafi Komisyonu

Mithat Paşa, Niş ve Tuna valilikleri sırasında köylüyü kredilerle destekleyerek tarımsal üretimi arttırmak ve sürekliliğini sağlamak amaçlarıyla 1863'te başlayarak “Memleket Sandıkları” kurdu. Zamanla sayıları artan bu sandıkların başarısı üzerine hükümet 25 Temmuz 1867 tarihinde bu sandıkları resmî bir statüye getirdi. Faydası sebebiyle tüm ülkeye yayılan bu kurum zamanla Menafi Sandıkları'na dönüştürüldü. 25 yıllık faaliyetten sonra 1888'de bugünkü Ziraat Bankası'nın temelini teşkil eden bu sandıkların başarısının sınırlı olduğu bilinmektedir.⁵⁰¹ Bu kurum vekiller, kâtip, sandık emini ve azalardan meydana gelmekteydi.⁵⁰² Kurumun Karaman'da ise 1889-90 dönemine kadar aktif olduğu görülmektedir.⁵⁰³ Nitekim Menafi Sandıkları'nın sermayelerinin kurulan Ziraat Bankası'na devri işlemleri bitinceye kadar bir süre daha aktif kaldığı bilinmektedir.⁵⁰⁴

Henüz 1871-72'de Karaman kaymakamlığına bağlı Menafi Sandığı'nın var olduğu görülmektedir. Bu sene Karaman Kaimimakamlığı Menafi Sandığı sermayesi 123.850 kuruştur. 1874 ve 1879 yılları arasında da komisyonun sermaye bilgisi verilmiş olup ilk üç kayıta da sermaye 171.374 kuruştur. 1878-79'da ise bu rakam 194.530 kuruşa yükselmiştir.⁵⁰⁵

Karaman'da 1874-75'te “komisyon” olarak tanımlanan kurum bu dönemde üç aza, bir kâtip ve bir sandık emini olmak üzere beş üyeden meydana gelmekteydi. Burada kâtip Abdullah Efendi, sandık emini Hacı İbrahim Efendi, azalar ise Ahmed ve Hacı İbrahim efendiler ile Hacı Maviş Ağa'dır. 1878-79 kayıtlarında ise aza yerine “vekil” ünvanının kullanıldığı dikkat çekmektedir. 1880-81'de aza sayısı dörde çıkmıştır. Azalar yine Hacı İbrahim Efendi'ye ek olarak Derviş Efendi, Heci Matos Ağa ve İbrahim Efendi olmuştur. Görüleceği üzere ilk defa adından Gayrimüslim olduğu anlaşılan bir üye komisyonu oluşturan şahıslar arasında kaydedilmiştir.⁵⁰⁶

⁵⁰¹ Asım Süreyya İloğlu, *Türkiye'de Ziraî Kredi ve T.C. Ziraat Bankası*, Sosyal Siyaset Konferansları 15. Kitap, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1964, s. 95; Yıldray Yıldırım, *Halep Vilayet Salnamelerine Göre (1867-1908) Ayıntab*, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Gaziantep 2010, s. 120; Ahmet K. Tunçel, “Cumhuriyet İdaresinin Mali Konulardaki Hassasiyetine İlişkin Ziraat Bankası Örneği”, *Journal of Life Economics*, C. 3, S. 4, 2016, s. 201-203; Seyfeddin Oktay, *Adana Vilayeti Salnamelerine Göre İçil (İçel) Livası*, Yüksek Lisans Tezi, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Aksaray 2019, s. 79.

⁵⁰² Fadimana Fidan, “Sâlnâmelere Göre Bodrum Kazası”, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 15, Bahar 2015, s. 215

⁵⁰³ KVS., Sene H. 1307 / M. 1889-90, s. 85.

⁵⁰⁴ Ferhat Güngör, *Osmanlı Devleti Zirâî Kredi Teşkilatları (1863-1888)*, Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Isparta 2015, s. 235.

⁵⁰⁵ KVS., H. 1288 / M. 1871-72, s. 96; KVS., H. 1291 / M. 1874-75, s. 38; KVS., H. 1292 / M. 1875-76, s. 38, KVS., H. 1293 / M. 1876, s. 39; KVS., H. 1296 / M. 1878-79, s. 84.

⁵⁰⁶ KVS., H. 1291 / M. 1874-75, s. 38; KVS., H. 1296 / M. 1878-79, s. 84; KVS., H. 1298 / M. 1880-81, s. 69.

1882-83'te komisyonun bir reis, iki aza ve bir kâtip ve sandık emini olmak üzere dört üyeden meydana geldiği ve reislik görevinde Hacı Osman Efendi'nin bulunduğu görülmektedir. Diğer iki aza ise Heci Yakof Efendi ile Heci Bağdasar Efendi olmakla birlikte her ikisinin de Gayrimüslim olmaları dikkat çekmektedir.⁵⁰⁷ 1885-86 ile 1889-90 yılları arası kayıtlarda ise herhangi bir değişikliğe gidilmemiş olup reis Mustafa Efendi, azalar Hacı Osman Efendi, Hacı Yakub Efendi, Yakof Efendi ve Bağdasar Efendi'dir. Hacı Osman Efendi, Yakof Efendi ve Bağdasar Efendi'nin 1885-86 ile 1889-90 yılları arasındaki tüm kayıtlarda komisyonda yer aldıkları görülmüştür. 1885-86 ve sonrası kayıtlarda ise reis Mustafa Efendi ve aza Hacı Yakub Efendi yeni üyelerdir.⁵⁰⁸

1.3.2. Maarif Komisyonu

Maarif Nezareti'nin 1857 yılında kabineye dâhil bir nazır başkanlığında kurulduğu ve bu teşkilatın ülke geneline yayılması adına 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile vilayetlerde de şubelerin açılmasının kararlaştırıldığı bilinmektedir.⁵⁰⁹ Bu doğrultuda 1881-82 yılına gelindiğinde ise Vilayet Maarif İdareleri (Meclisleri) kuruldu. Buna bağlı olarak ise kazalarda Maarif Şubesi veya Maarif Komisyonu adıyla bir kurum meydana getirildi.⁵¹⁰ Maarif Komisyonları da tıpkı Maarif Meclisleri gibi bölgelerinin eğitim hayatı, sorunları ve çözümleri üzerine her öğretim yılı sonunda genel raporlar hazırlarlardı.⁵¹¹ Ayrıca Evkaf Komisyonları tarafından amacından çıkmış veya kullanılmayan bazı vakıfların (münderise) gelirleri eğitim işlerine harcanmak üzere Maarif Komisyonu'na havale edilmekteydi.⁵¹² Bu kurumun müftü, naib, mal müdürü, tahrirat kâtibi gibi devlet memurlarından ve eşraftan şahıslardan meydana getirilmesi düşünülmüştü.⁵¹³

İlk olarak 1885-86 yılı kayıtlarında karşılaşılan Karaman Maarif Komisyonu'nun ise bahsi geçen yıldan 1889-90'a kadar olan kayıtlarda "hâkim efendi", "rüşdiye muallimi efendi" ve Mustafa Efendi adlı azadan meydana geldiği görülür. 1891-92 yılına ait kayıtlardan itibaren ise komisyonu oluşturan şahısların görevleri de belirtilmiştir. Buna göre sayı beşe çıkmış,

⁵⁰⁷ KVS., Sene H. 1300 / M. 1882-83, s. 94.

⁵⁰⁸ KVS., Sene H. 1303 / M. 1885-86, s. 168; KVS., Sene H. 1304 / M. 1886-87, s. 89-90; KVS., Sene H. 1305 / M. 1887-88, s. 90-91; KVS., Sene H. 1306 / M. 1888-89, s. 85; KVS., Sene H. 1307 / M. 1889-90, s. 85.

⁵⁰⁹ Sabit Genç, *Merzifon Kazasının İdari, Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1839-1914)*, Doktora tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Bolu 2019, s. 49.

⁵¹⁰ Bayram Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, TTK, İkinci Baskı, Ankara 1991, s. 41; Yıldırım, *Ayıntab...*, s. 84.

⁵¹¹ Kadir Koç, *Osmanlı Modernleşme Döneminde ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Karaman'da Eğitim Öğretim (1839-1950)*, Yüksek Lisans Tezi, NEÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı Tarih Eğitimi Bilim Dalı, Konya 2018, s. 18.

⁵¹² Yakup Karataş, "Sultan II. Abdülhamid'in Eğitim Politikalarının Mali Bir Veçhesi: Evkâf-ı Münderisenin Maarife Terki", *TAED*, S. 57, Erzurum 2016, s. 1850.

⁵¹³ Koç, *Karaman'da Eğitim Öğretim...*, s. 18.

komisyon, reis Naib Mustafa Fevzi Efendi, azalar Mehmed Hulusi, Mehmed Salih ve Hacı Mehmed Efendiler ile kâtip ve sandık emini Mehmed Tahir Efendi'den meydana gelmiştir.⁵¹⁴

1892-93'te reis adının verilmediği ve kâtip ve sandık emini adlı görevde Hüseyin Efendi'nin bulunduğu görülür. Aza sayısı ise dörde çıkmıştır. Bunlar Hacı Ömer Efendi, Mustafa Efendi, Hacı Mehmed Efendi ve Hacı İsa Efendi'dir. 1894-95'te reis ve kâtip durumu aynı kalmış olup aza sayısı ikiye düşmüştür. Bunlar Hacı Ali Efendi ve Hacı Mehmed Ağa'dır. 1896-97'de de reis Naib Efendi ve kâtip Hüseyin Efendi'dir.⁵¹⁵

1904-5'de ise komisyon üyelerinin nicelik ve nitelik olarak büyük değişiklik gösterdiği görülmüştür. Reis “naib efendi” yerine “kaimimakam bey” olmuş, “reis-i sani” adıyla bir ikinci reis daha görevlendirilmiştir. Bu görevde aynı zamanda müderris olan Mustafa Efendi bulunmaktadır. Aza sayısı beşe çıkmış olup bazılarının kendi görevleri de belirtilmiştir. Buna göre azalar, rüştiye muallimi efendi, belediye reisi Ahmed Efendi, Mezhebzade Mehmed Efendi, Gödiminlizade Hacı Ali Efendi, Süvari Mülazımı Tahsin Efendi'dir. Kâtipin adı da önceki kayıtlarda yazılmış olduğu şekliyle “kâtip ve sandık emini” ibaresinden farklı olarak “maarif kâtibi” olarak tanımlanmıştır. Bu görevi Hacı Abdurrahman Efendi yürütmektedir. Buna göre Maarif Meclisi'nin 1904-5 yılında toplamda üç kişiden meydana geldiği ifade edilebilmektedir.⁵¹⁶

1.3.3. Evkaf Komisyonu

1882 yılında ilan edilen “Evkaf-ı Munderise Talimatı'nda” amacını icra edecek durumdan çıkmış veya devrin değişimiyle önemini kaybetmiş olan (munderise) vakıflara ait mal varlığının bunları haksız şekilde kullanan şahısların elinden alınacağı ifade edilmiştir.⁵¹⁷ Talimatta bu tür vakıfların tespit edilmesi ve gelirlerinin idaresi için her yönetim biriminde bu konuyla alakalı bir meclis kurulması kararlaştırılmıştır. Sancak ve büyük kazalarda bu meclislerin şubeleri bulunacak ve azalar fahri olarak hizmet verecektir. Bu meclisler maarif sandığına ait olan miktarın belirlenmesi, vakıf gelirlerinin idare edilmesi ve vakıf arazileri gelirlerinin nizami olarak toplanması gibi işlerden sorumluydular. Ayrıca sandıkta biriken parayla yapılabilecek okul miktarını belirleyerek bunu Vilayet İdare Meclisi'ne bildirecek ve

⁵¹⁴ KVS., Sene H. 1303 / M. 1885-86, s. 168; KVS., Sene H. 1304 / M. 1886-87, s. 89; KVS., Sene H. 1305 / M. 1887-88, s. 90; KVS., Sene H. 1306 / M. 1888-89, s. 93; KVS., Sene H. 1307 / M. 1889-90, s. 84; KVS., Sene H. 1309 / M. 1891-92, s. 85.

⁵¹⁵ KVS., Sene H. 1310 / M. 1892-93, s. 137; KVS., Sene H. 1312 / M. 1894-95, s. 136; KVS., Sene H. 1314 / M. 1896-97, s. 132.

⁵¹⁶ KVS., Sene H. 1322 / M. 1904-05, s. 114.

⁵¹⁷ Zübeyde Erdoğan Çelikkın, *Osmanlı Modernleşmesi ve Kuruluşundan Tanzimata Evkaf-ı Hümayun Nezareti (1826-1839)*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yönetim Bilimleri Bilim Dalı, Ankara 2009, alakalı bilgi “3.4.3” numaralı başlık altında yazılıdır.

orada alınacak kararı tatbik edeceklerdi. Nitekim münderise yani amacından çıkmış olan veya geliri gasp edilen vakıflar meselesinin ve bunların maarife terki gibi hususların Karaman’da da önemli bir mesele teşkil ettiği anlaşılmaktadır. Vakıfların “yed-i me’kelden” yani “yiyicilerin elinden” kurtarılmasına hizmet eden ve Ekim 1882’de yayınlanmış olan talimat, yaklaşık 1911 yılının ortalarına kadar yürürlükte kalmıştır.⁵¹⁸

Bir süre sonra, 1885-86 yılı kayıtlarına bakıldığında Karaman’da bir Evkaf Komisyonu’nun kurulmuş olduğu görülmektedir. Komisyonun reisi Müftü Efendi olup aza sayısı kayıtlarda 3-4 arasında değişmiştir. 1891-92 kayıtlarında reis ve azalara ilave olarak “evkaf vekili” adlı bir görevlinin eklenmiş olduğu görülmektedir. 1885-86 ile 1889-90 arası kayıtlarda azalar Mehmed Hulusi Efendi, Mehmed Efendi, Esadzade Mehmed Efendi ve Burhanlı Ali Efendi’dir. 1891-92’de reis Müftü Efendi’nin adı verilmiş ve bu vazifeyi İbrahim Efendi’nin yürüttüğü görülmüştür. Azalar Mehmed Salih Efendi, Ali Efendi, Hacı Mehmed Efendi ve Muhammed Efendi’den meydana gelmiştir. Bu sene evkaf vekilliğini ise Hasan Efendi’nin yürüttüğü görülmektedir.⁵¹⁹

1892-93’teki tablo daha çok 1891-92 öncesi vaziyeti andırmaktadır. Burada reis yine sadece Müftü Efendi, azalar Mehmed Efendi, Mehmed Salih Efendi, Burhanlı Ali Efendi ve Hacı Ali Efendi olup evkaf vekili kaydı yoktur. 1890’lı yılların ortalarında reis ve üç aza Hacı Mehmed Efendi, Mehmed Salih Efendi ve Burhanlı Ali Fahri Efendi aynı kalmış, önceki kayıtta aza olan Hacı Ali Efendi kaydedilmemiş, yani aza sayısı üçe düşmüştür. Burada evkaf vekili tekrar görevliler arasında yer almış ve Hasan Efendi bu göreve devam etmiştir.⁵²⁰

1.3.4. İskân-ı Muhacirin Komisyonu

Kırım Harbi sonrasında başlayan göçler Osmanlı Devleti’ni bu hususla ilgilenecek çeşitli kurumlar oluşturmaya sevk etmiştir. Özellikle 93 Harbi’nden⁵²¹ sonra Kafkaslar ve Balkanlardan gelen göçmenler bu konunun daha ciddi ele alınmasını gerektirmiştir. Son olarak yine devlet için son derece olumsuz sonuçlar ortaya çıkaran Balkan Savaşları sonrasında bazı düzenlemelere gidilmiştir. Bu düzenlemeler cümlesinden olarak kurulan komisyonların, gelen muhacirleri misafir etmek, iskân yerleri tespit etmek, muhacirleri bu bölgelere nakletmek ve gerekli durumlarda onlara barınak, hayvan ve tohumluk vermek gibi görevleri vardı. Buradan

⁵¹⁸ Karataş, “Evkâf-ı Münderisenin Maarife Terki...”, s. 1844-1850.

⁵¹⁹ KVS., Sene H. 1303 / M. 1885-86, s.168; KVS., Sene H. 1304 / M. 1886-87, s. 89; KVS., Sene H. 1305 / M. 1887-88, s. 90; KVS., Sene H. 1306 / M. 1888-89, s. 93-94; KVS., Sene H. 1307 / M. 1889-90, s. 85; KVS., Sene H. 1309 / M. 1891-92, s. 85-86.

⁵²⁰ KVS., Sene H. 1310 / M. 1892-93, s. 137; KVS., Sene H. 1312 / M. 1894-95, s. 136; KVS., Sene H. 1314 / M. 1896-97, s. 131-132.

⁵²¹ Bkz. İsmet Sarıbal, *Osmanlı Devleti’nde Muhaceret, İskân ve Entegrasyon Bursa Sancağı Örneği (1845-1908)*, 2018.

anlaşılacağı üzere muhacirlerin yerleştikleri yerin sosyal yapısına uyum sağlamalarını temin etmek bu komisyonların göreviydi.⁵²²

Karaman’da da muhacirlerin işleriyle ilgilenmek için kurulmuş olan bir İskân-ı Muhacirin Komisyonu bulunduğu görülmektedir. Bu komisyonun 1904-5 kayıtlarında reis, mal müdürü, belediye kâtibi ve sandık emini, belediye reisi, tahrirat kâtibi, bir meclis-i idare azası ve bir mutat azadan meydana geldiği tespit edilebilmektedir. Komisyonun reisi Kaymakam olduğu görülmekle birlikte mal müdürlüğünü Ahmed Hamdi Efendi, belediye kâtibi ve sandık emini adlı görevi ise Melkon Efendi yürütmüştür. Belediye reisi Ahmed Efendi, meclis-i idare azası Hacı Bekir Efendi, tahrirat kâtibi Mehmed Tahir Efendi ve aza Hacı Ali Ramiz Efendi komisyonu oluşturan diğer üyelerdir.⁵²³

1.3.5. Aşar ve Ağnam İdaresi

Mahsulden ve küçükbaş hayvanlardan alınan vergilerle ilgilenen bu idarenin adının “Aşar İdaresi” olarak kaydedildiği 1880-81 kayıtlarında idarenin bir memur ve bir serkâtip olmak üzere iki kişiden meydana geldiği görülmüştür. Bu sene memur Arif Efendi, serkâtip ise Hüseyin Avni Efendi’dir. 1881-82’de idarenin adı “Aşar ve Ağnam İdaresi” olmuş bunun yanında üye sayısı da ikiden dörde yükselmiştir. Memur değişmiş ve Arif Efendi yerine Hüseyin Avni Efendi olmuştur. Serkâtiplik, kâtib-i evvel olarak kaydedilmiş ve bu görevde yine Hüseyin Avni Efendi yer almıştır. İkinci kâtiplikte (kâtib-i sani) Hasan İhsan Efendi, merkez anbar memurluğunda ise Abdullah Rıfat Efendi bulunmuştur.⁵²⁴ 1882-83 kayıtlarında idarede çalışanların tamamının değiştiği gözlemlenmiştir. Buna göre memur Hacı Hüseyin Efendi yerine Şakir Efendi, birinci kâtip Hüseyin Avni Efendi yerine Ali Rıza Efendi, ikinci kâtip Hasan İhsan Efendi yerine İbrahim Efendi olmuştur. Merkez anbar memurluğuna ise Abdullah Rıfat Efendi yerine bir Gayrimüslim Nikolaki Efendi getirilmiştir.⁵²⁵

1884-85’e gelindiğinde ise tablonun yine tamamen değiştiği gözlenmiştir. Memur Şakir Efendi yerine Ali Hıdır Efendi, birinci kâtipliğe Ali Rıza Efendi yerine Sabri Efendi, ikinci kâtipliğe İbrahim Efendi yerine bir Gayrimüslim olan Ohannes Efendi getirilmiştir. 1883-84’te merkez anbar memuru olan Nikolaki Efendi yerine ise İbrahim Efendi getirilmiştir. Burada aynı görevi hem Müslimlerin hem de Gayrimüslimlerin icra edebildiği anlaşılmıştır. 1885-86’da memur ve birinci kâtiplikte bulunan şahıslarda değişiklik meydana gelmiş, ikinci kâtiplik ve

⁵²² Konu son derece geniş ve önemli olup ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Demirtaş, “Kırım Savaşı ve 93 Harbi Sürecinde Osmanlı Memleketine Gelen Göçmenlerin Sevk ve İskânları”, *TAED*, S. 41, Erzurum 2009, s. 217; Hakan Asan, “Devlet, Aşiret ve Eşkiya Bağlamında Osmanlı Muhacir İskân Siyaseti (1860-1914)”, *Göç Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 3, Ocak-Haziran 2016, s. 34-61.

⁵²³ KVS., Sene H. 1322 / M. 1904-05, s. 114.

⁵²⁴ KVS., H. 1298 / M. 1880-81, s. 68.

⁵²⁵ KVS., Sene H. 1300 / M. 1882-83, s. 94.

merkez anbar memurluğunda ise değişiklik olmamıştır. Buna göre memur Ali Hıdır Efendi yerine İshak Efendi, birinci kâtip Sabri Efendi yerine Mehmed Emin Efendi olmuştur.⁵²⁶

1.3.6. Telgrafhane / Telgraf ve Posta İdaresi

Bu kurum Karaman'da 1891-92'de "Telgraf ve Posta" adıyla görev yapmıştır ve ayrı bir kurum olarak ele alınmamıştır. 1892-93 ve 1904-5 yılları arasında ise "Telgraf ve Posta İdaresi" veya "Posta ve Telgraf İdaresi" adıyla kaydedilmiştir. Salnamelerde 1869-70'ten başlayarak 1904-5'e kadar verilen bilgilerde kurumun müdür ve muhaberat memuru gibi görevlilerden meydana geldiği anlaşılmaktadır. 1892-93 ve 1894-95 yıllarında ise "mevzi" adlı bir görevli yer almıştır.⁵²⁷

1.3.7. Düyun-ı Umumiye İdaresi

Osmanlı Devleti'ndeki alacaklarını denetlemek üzere Avrupa devletleri tarafından kurulan Duyun-ı Umumiye 1882 yılında çalışmaya başlamıştır. Ülke içerisinde çok geniş bir teşkilat ağı kuran Duyun-ı Umumiye'nin 1898 yılı sonunda 26 adet bölge müdürlüğü ile sancak ve kazalarda 720 müdürlüğe sahip olduğu tespit edilmiştir.⁵²⁸ 1915 yılına gelindiğinde ise bu kurum 5.300 çalışanı ile son derece büyük bir yapılanma hâlinde bulunmaktaydı.⁵²⁹

Salnamelerde Karaman'da bulunan Düyun-ı Umumiye İdaresi'ne dair verilen bilgiler "Dâhil-i Vilayetde bulunan Düyun-ı Umumiye-i Osmaniye Varidat-ı Mahsusa İdareleri" başlığı altında kaydedilmiştir. Bu kurumun Karaman'da, bahsi geçen 1882 yılından birkaç sene sonra kurulduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Karaman'da bulunan Düyun-ı Umumiye İdaresi'ne dair ilk kayıt 1884-85 yılı Salnamesinde yer almaktadır. Buna göre Karaman kazası memuru Davir Efendi'dir.⁵³⁰ 1886-87'de memur Mehmed Zeki Efendi, sonraki iki senede Osman Nuri Efendi, 1889-90 ve 1892-93 arasında Hüseyin Efendi'dir ki bu sene görevli "memur" yerine "müdür" olarak kaydedilmiştir. 1894-95'te Rıza Efendi, 1899-1900'de Hasan Efendi Duyun-ı Umumiye memurlarıdır.⁵³¹

⁵²⁶ KVS., Sene H. 1302 / M. 1884-85, s. 54; KVS., Sene H. 1303 / M. 1885-86, s. 168.

⁵²⁷ KVS., H. 1286 / M. 1869-70, s. 76; KVS., Sene H. 1322 / M. 1904-05, s. 115.

⁵²⁸ Resül Narin, "Düyun-ı Umûmiye İdaresi ve Adapazarı", *Karadeniz Araştırmaları*, C. 6, S. 21, Bahar 2009, s. 52.

⁵²⁹ İsmail Yıldırım, "Ondokuzuncu Yüzyıl Osmanlı Ekonomisi Üzerine Bir Değerlendirme (1838-1918)", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 11 S. 2, Elazığ 2001, s. 321.

⁵³⁰ KVS., Sene H. 1302 / M. 1884-85, s. 155.

⁵³¹ KVS., Sene H. 1304 / M. 1886-87, s. 200; KVS., Sene H. 1305 / M. 1887-88, s. 200; KVS., Sene H. 1306 / M. 1888-89, s. 203; KVS., Sene H. 1307 / M. 1889-90, s. 185; KVS., Sene H. 1309 / M. 1891-92, s. 86; KVS., Sene H. 1310 / M. 1892-93, s. 111; KVS., Sene H. 1312 / M. 1894-95, s. 137; KVS., Sene H. 1317 / M. 1899-1900, s. 161.

1.4. Diğer Kurum Kurumlar

1.4.1. Bidayet Mahkemesi

1879 tarihli “Mehakim-i Nizamiyenin Teşkilat Kanunu” ile sancağın merkez kazası haricinde her kazada bir “Kaza Bidayet Mahkemesi” kurulması kararlaştırılmıştır. Yukarıda da değinildiği üzere yine 1879 tarihli bir fermanla da “Deavi Meclisi”nin adı “Kaza Bidayet Mahkemesi” olarak değiştirilmişti. Yapılan bu düzenlemelerle adalet işlerinin yönetim işlerinden kesin olarak ayrıldığı ifade edilmiştir.⁵³² Bir başkan ve iki üyeden meydana gelen mahkemede ilk zamanlar üyelerden birisi aynı zamanda başkâtip olarak görev yapıyorken sonradan mahkemelere ayrıca başkâtipler atandığı bilinmektedir.⁵³³

Bidayet Mahkemeleri, Ceza Hukuku alanına dâhil kabahat ve cünha (küçük kabahat, ufak suç)⁵³⁴ derecesindeki suçlarla alakalı olan konulardaki davalara bidâyetten bakar ve bunları sonuçlandırır. Kaza bidayet mahkemeleri hukuki olarak kazaya bağlı nahiye ve köylerde 5 bin kuruş değer ve yıllık 500 kuruş gelire kadar olan hukuk davalarını kesin olarak karara bağlama yetkisine sahiptiler. Bu miktarların üzerinde olan davaları ise istinaf yolu açık olmakla karara bağlayabilirlerdi. Yine Bidayet Mahkemeleri, Ticaret Mahkemesi’ne sahip olmayan kazalarda bu görevi de üstlenirlerdi.⁵³⁵

Mahkemenin adının belgelerde Mahkeme-i Bidayet olarak kaydedildiği görülmekle birlikte 1900 yılına gelindiğinde bugünkü imlaya uygun olarak Bidayet Mahkemesi olarak yazıldığı dikkat çekmektedir.⁵³⁶ 1880-81 yılına ait kurumsal ilk kayıtlarda Reis’in adı verilmemiş ve sadece bu görevde Naib Efendi’nin bulunduğu belirtilmiştir. Buradaki üyeler de diğer birçok kurumun aksine ve Deavi Meclisi’nde olduğu gibi “mümeyyiz” adıyla anılmışlardır. Bunlar iki kişi olup birisi Müslim Ahmed Efendi diğeri ise Gayrimüslim Kigork Efendi’dir. Kâtiplik görevinde Mustafa Efendi bulunmaktadır. Müstantıklık⁵³⁷ görevini Kadri Efendi yürütmekte olup Muavini ise Osman Efendi’dir. 1881-82 yılına ait kayıtlarda Reis’in Naib Ahmed Hilmi Efendi olduğu yazılmış, bu sefer Mümeyyiz yerine aza olarak ifade edilen görevlerde ise yine Ahmed ve Kigork Efendiler yer almıştır. Burada önceki kayıta sadece “Kâtip” olarak kaydedilen görev iki kısma ayrılmış ve birisinin adı “Katib-i Evvel” olarak ifade edilirken ikinci kâtip olarak vasıflandırabileceğimiz görevli ise “Diğeri” adıyla anılmıştır. Bu

⁵³² Gülenç, “Şırnak Kazası Örneği...”, s. 338

⁵³³ Mehmet Günay, “Kırkağaç Bidâyet Mahkemesi Kayıtları”, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 12, S. 3, 2014, s. 99.

⁵³⁴ <https://www.hukukmedeniyeti.org/cunha/nedir/>, Erişim Tarihi: 12.10.2021.

⁵³⁵ Günay, “Kırkağaç Bidâyet Mahkemesi Kayıtları”, s. 99-100; İkinci kitaptan, s. 56

⁵³⁶ “Bidayet Mahkemesi”. KVS., Sene H. 1317 / M. 1899-1900, s. 160.

⁵³⁷ İstintak eden, soran anlamındadır. Mahkemede ilk ifadeyi alan, ilk soruşturma tahkikatı açan hâkim, sorgu hâkimi gibi anlamlara da gelir. <https://osmanlica.ihya.org/mustantik-nedir-ne-demek.html>, Erişim Tarihi: 12.10.2021.

görevlerden ilkinde Hicabi Efendi, ikincisinde Osman Efendi bulunmaktadır. Katib-i Evvel adlı görevli kaydının altında “Muavini” adıyla Abdülkadir Kemali Efendi bulunmaktadır.⁵³⁸ 1883-84’te mahkeme üyeleri yazılırken Katib-i Evvel yerine “Başkâtib” ifadesi kullanılmıştır. Böylece bu görevlinin adı 1879’da yapılan düzenlemelere uygun şekilde “başkâtib” olarak verilmiştir.⁵³⁹

1882-83’te Reis yine Ahmed Hilmi Efendi’dir. Azalardan birisi yine Ahmed Efendi olup bu sefer kendisi için “Mahrec Mevalisinden”⁵⁴⁰ şeklinde bir not verilmiştir. Bu sene yeni bir üye olan Müstantık Muavini ise Abdulkadir Efendi’dir. Gayrimüslim Aza ise değişmiş ve Kigork Efendi yerine Heci Yovan Efendi olmuştur. Kâtib-i Evvel de değişmiş ve Hicabi Efendi yerine Mustafa Efendi olmuştur. Katib-i Sani ise yine önceki sene kayıtlarında “Diğeri” (diğer / ikinci) kâtip olarak kaydedilen Osman Efendi’dir. Önceki kayıta Katib-i Evvel’in altına “Muavini” olarak kaydedilen görevlinin adının Abdülkadir Kemali Efendi olduğunu hatırlatmak gerekir. 1886-87’de diğer kayıtlardan farklı olarak Cafer Efendi’nin yürüttüğü Mukavelat Muharrirliği adlı bir görevin eklendiği ve ikinci kâtiplik görevinin yer almadığı görülmektedir. 1887-88’de tekrar kaydedilen ikinci kâtiplikte Ali Efendi bulunmaktadır.⁵⁴¹

1891-92 yılı kayıtlarında aza sayısının üçe çıkarılmış olduğu dikkat çekmektedir. Yine uzunca bir aradan sonra Müstantık adlı görevli tekrardan kaydedilerek Hacı Ali Efendi’nin bu görevde yer aldığı belirtilmiştir.⁵⁴² 1892-93’te aza sayısı tekrardan ikiye düşmüş, bu görevlerde Hacı Ali Efendi ve Kosti Efendi yer almıştır. Müstantık’ın burada yine kaydedilmediği görülmüştür. 1896-97’de aza sayısının tekrardan üçe çıkarıldığı ve görevi icra edenlerin değiştiği görülmüştür. Bu görevlerde Hacı Ömer Efendi, Mülazım Hacı Raşid Efendi ve Mavişoğlu Bovaki Efendi bulunmaktadır.⁵⁴³

Yüzyıl sonunda aza sayısı tekrardan ikiye düşmüş ve bu sene kayıtlarında “Şer’iyye Kâtibi” adında yeni bir görevlinin eklendiği ve bu görevde Hüsnü Efendi’nin bulunduğu görülmüştür. 1904-05’te ise “Müdde-i Umumi Muavin Vekili” adlı görevli eklenerek bu görevi Tefvik Efendi’nin üstlendiği kaydedilmiştir.⁵⁴⁴

⁵³⁸ KVS., H. 1298 / M. 1880-81, s. 68; KVS., H. 1299 / M. 1881-82, s. 68.

⁵³⁹ KVS., Sene H. 1301 / M. 1883-84, s. 84.

⁵⁴⁰ “Kadı’nın itibar derecelerinden birisidir”: Fahri Unan, “Mevleviyet”, *DİA*, C. 29, Ankara 2004, s. 467.

⁵⁴¹ KVS., Sene H. 1300 / 1882-83, s. 93-94; KVS., Sene H. 1304 / M. 1886-87, s. 89; KVS., Sene H. 1305 / M. 1887-88, s. 90.

⁵⁴² KVS., Sene H. 1309 / M. 1891-92, s. 85.

⁵⁴³ KVS., Sene H. 1314 / M. 1896-97, s. 131.

⁵⁴⁴ KVS., Sene H. 1317 / M. 1899-1900, s. 160; KVS., Sene H. 1322 / M. 1904-05, s. 112.

1.4.2. Ziraat (ve Ticaret) Odası

1882'den 1889 yılına kadar “Dersaadet Ticaret Odası” adıyla faaliyette olan oda 28.02.1889 tarihinde yapılan bir düzenleme ile “Dersaadet Ticaret ve Ziraat ve Sanayi Odası” adını almıştır. Kurumun amacı ziraat ve ticaretin geliştirilmesi ve bu suretle memleketin kalkındırılmasıdır. Bu tarihte ziraat ve sanayi odalarını da bünyesine katan kurumun kazalardaki uzantısı olan Ziraat ve Ticaret odasının ise dört azadan meydana gelmesi kararlaştırılmıştı.⁵⁴⁵

Karaman'da bu kurumun derhal teşkil edildiği anlaşılmaktadır. Henüz 1882-83'de kazada Ziraat Odası adıyla bulunan kurumda çalışan şahısların vazifeleri yazılmamış sadece adları yazılmıştır. Buradaki görevliler Emin Efendi, Hacı Hüseyin Efendi, Hafız Mustafa Efendi ve Hacı Ali Efendi'dir. Sonraki sene kayıtlarında aynı şahıslar bu defa vazifeleri yazılarak verilmiş ve buradan Emin Efendi'nin reis ve diğerlerinin aza oldukları anlaşılmıştır.⁵⁴⁶

1891-92'de “Ziraat Komisyonu” olarak kaydedilen kurumun aza sayısı üçten ikiye düşürülmüş ve bir de kâtip eklenmiştir. Bu sene reis Tartanzade Emin Efendi, azalar Hafız Mehmed Efendi ve Hacı Hüseyin Efendi, kâtip ise Derviş Efendi'dir.⁵⁴⁷ 1904-5'te kurumun adı “Ziraat ve Ticaret Odası” olarak kaydedilmekle birlikte üyelere de değişiklikler meydana geldiği görülmektedir. Buna göre reis, reis-i evvel ve reis-i sani olarak iki kısma ayrılmış, aza sayısı bire düşürülmüş, kâtip adlı görevli yine yer almakla birlikte isim kısmı boş bırakılmıştır. Burada birinci reis Kaimimakam Bey, ikinci reis Hacı Emin Efendi ve aza ise Kayserilizade Hacı Raşid Efendi'dir.⁵⁴⁸

1.4.3. Ziraat Bankası

Yukarıda Menafi sandıkları veya komisyonlarının Ziraat Bankası'nın temelini oluşturduğu üzerinde durulmuştu. Karaman'daki kurumların yapısına dair bilgi veren salname kayıtlarında ilk olarak 1891-92'den itibaren yer almaya başlayan Ziraat Bankası veya Ziraat Banka Şubesi'nde bu sene reis Cafer Efendi, muhasebe kâtibi Hüseyin Efendi, Müslüman azalar Hacı İsa Efendi, Hacı Mustafa Ağa ve Gayrimüslim azalar Karabet Efendi ve Kosti Efendi'dir. Bir sonraki sene kayıtlarında reis Cafer Efendi yerine Hacı Ali Efendi olmuş, kâtiplik görevinde ise Hüseyin Avni Efendi'nin bulunduğu görülmüştür. Burada aza sayısı beşe çıkarılmıştır. Bu azalardan ikisinin Müslim, diğer üçünün ise Gayrimüslim olması dikkate şayandır. Müslüman

⁵⁴⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Türkiye'de Ticaretin Öncü Kuruluşu Dersaadet Ticaret Odası 1882-1923*, İstanbul Ticaret Odası, Haz. Ufuk Gürsoy-Bayram Nazır, İstanbul 2009.

⁵⁴⁶ KVS., Sene H. 1300 / M. 1882-83, s. 95; Ziraat odası: KVS., Sene H. 1301 / M. 1883-84, s. 85.

⁵⁴⁷ KVS., Sene H. 1309 / M. 1891-92, s. 86.

⁵⁴⁸ KVS., Sene H. 1322 / M. 1904-05, s. 114: “Ziraat ve Ticaret Odası”...

azaların adları Hacı Osman Efendi ve yine Hacı İsa Efendi, Gayrimüslim azaların ise Yovanaki Efendi, Kosti Efendi ve Heçer Efendi'dir.⁵⁴⁹

1894-95 kayıtlarında reis Hacı Ali Ramiz Çelebi Efendi ve Muhasebe Kâtibi yine Hüseyin Avni Efendi'dir. Müslüman azalar Hacı Ali Efendi ve Hacı Süleyman Efendi, Gayrimüslim azalar ise Kosti Efendi ve Yovanaki Efendi'dir. Burada aza sayısı tekrar dörde düşmüş ve önceki kayıta bulunan Heçer Efendi bu sene yer almamıştır.⁵⁵⁰ XX. yüzyıla girildiği yıl reis Numan Efendi, muhasebe kâtibi ise Ağyanadir Efendi olmuş ve görüldüğü üzere aza sayısı üçe düşmüştür. Müslüman azalar Memişzade Hacı Hüseyin Efendi ile Balkaçan Hacı Ağa, Gayrimüslim aza ise Bağdasaryan Heci Artin Efendi'dir.⁵⁵¹

Karaman Ziraat Bankası'nın yapısında 1904-5'te önemli değişiklikler olduğu gözlenmiştir. Reis yine Numan Efendi, muhasebe kâtibi de yine Ağyanadir Efendi'dir. Müslüman azalar Hacı Bekir Efendi ve Ali Ramiz Efendi, Gayrimüslim aza ise Hacı Rupin Efendi'dir. Muhasebe kâtibinin altına kaydedilen refiki adlı görevi Mehmed Emin Efendi yürütmektedir. Yine yeni bir görevli olarak "tarik kâtibi" eklenmiş olup bu görevi Dimitri Efendi yürütmektedir.⁵⁵²

1.4.4. Duhan (Tütün) Reji Nezareti

"Memalik-i Şahane Duhanları Müsterekül Menfaa Reji Şirketi" veya kısaca "Reji"nin kısa adıyla Tütün Rejisi (veya sadece Reji) Duyun-ı Umumiye cümlesinden olarak Osmanlı Devleti'nin borçları sebebiyle tütün gelirlerine ortak olmak amacıyla 1883 yılında yabancı sermaye ile kurulmuş ve 14 Nisan 1884'te faaliyete geçmiştir.⁵⁵³ Ancak rejinin tütün ekim alanlarını kısıtlaması ve reji çalışanlarının çoğunun Gayrimüslim oluşu gibi durumlar bazı problemlere yol açmaktaydı.⁵⁵⁴ Nitekim Karaman'da da halktan bazı şahıslar, ettikleri tütünlerin reji memurları ve zabıta tarafından söküldüğü, kendilerinin de dövülerek hakarete maruz kaldıkları yönünde şikâyetle bulunabilmekteydiler.⁵⁵⁵

Bu kurumun kısa bir süre sonra Karaman'da da kurulduğu anlaşılmaktadır. 1884-85 yılı kayıtlarında "Konya Reji Müdüriyeti" adlı başlığın altında, "Karaman nam-ı diğer Larende Kazası" memur vekili aynı zamanda sandık ve tahrirat emini Nikolaki Koryani Efendi, muavini

⁵⁴⁹ KVS., Sene H. 1309 / M. 1891-92, s. 86; KVS., Sene H. 1310 / M. 1892-93, s. 137.

⁵⁵⁰ KVS., Sene H. 1312 / M. 1894-95, s. 132.

⁵⁵¹ "Ziraat Banka Şubesi", KVS., Sene H. 1317 / M. 1899-1900, s. 160.

⁵⁵² KVS., Sene H. 1322 / M. 1904-05, s. 113: "Ziraat Bankası".

⁵⁵³ Zeynep Karaçor - Perihan H. Kaya - Melikşah Aydın, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Özelleştirme Faaliyetlerine Örnek Olarak Reji Tütün İdaresi", *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S. 3, 2019, s. 23.

⁵⁵⁴ Yıldırım, *Ayıntab...*, s. 125.

⁵⁵⁵ BOA. DH. MKT.01779.087.01, 28 Teşrinievvel 1306; BOA. DH. MKT.01769.072.001, 27 Eylül 1306.

Osman Efendi'dir. Sonraki sene kayıtlarında "Konya Reji Merkez Müdiriyeti", "Larende nam-ı diğer Karaman" memuru Nikoli (Nikolaki) Koryani Efendi, mahzen ve sandık emini Osman Efendi'dir.⁵⁵⁶

1886-87'de ve 1887-88'de "Konya Duhan Reji Nezareti" Başlığı altında Larende Müdürü Altıntop Efendi, sandık ve mahzen emini Yovanaki Efendi'dir. 1888-89'da ve sonraki yıl kayıtlarında Konya Reji Nezareti'ne bağlı Larende kurumunun müdürü Kostantinidis Efendi, sandık emini Zağrepolos Efendi, mahzen emini ise Kosti Efendi'dir.⁵⁵⁷ 1891-92 senesine ait kayıtlarda memurlar arasında Reji Memuru Salim Efendi'nin de zikredildiği görülür. Bu sene kurum çalışanları yine ayrıntılı verilmiş olup Larende müdürü Mil Efendi, muhasebeci ve sandık emini Mike Zafiropolos, mahzen emini ise Pavli Efendi'dir.⁵⁵⁸ 1892-93'te "Mea Mülhakat-ı Konya Duhan Reji Dairesi" başlığı altında Larende idaresine dair bilgiler verilmiştir. Buna göre müdür Mösyö Mil, muhasebeci ve sandık emini Mike Zafiropolos Efendi, mahzen emini Pavli Efendi, kâtip ise Karabet Efendi'dir. Sonraki kayıtlarda reji idaresi müdürü Mösyö Mil, muhasebeci ve sandık emini Degran Tartanyan Efendi, kâtip ise Karabet Efendi'dir.⁵⁵⁹ Görüleceği üzere kurum çok büyük oranda Gayrimüslim şahıslardan meydana gelmiştir.

Tütün Reji idaresi veya Karaman gibi taşra bölgelerdeki uzantısına verilen isimle Reji Nezareti'nin kurulmasıyla Osmanlı İmparatorluğu'ndaki yerli tütün üretim ve tüketimi her yönüyle Osmanlı Bankası, Credit Anstalt ve Bleichröder banka gruplarının denetimi altına girmişti. Bunun sonuçlarından birisi de Osmanlı toplumunun geniş bir kesimi ve hükümet arasında bir çatışma başlamış olmasıydı. Bu noktada tütün kaçakçılığı veya Karaman'da iddia olduğu gibi kaçak tütün ekimi halkın yabancı tekeline karşı başvurduğu en yaygın direnme biçimi hâline geldi. Diğer ayrıştırıcı bir gelişme ise Reji'nin kıyıları, tarlaları ve kentleri denetlemek üzere binlerce Osmanlı uyruğunu çalıştırmasıydı. Bu kişiler, sonuçta, kendilerini diğer Osmanlı uyruklarının karşısında buldular.⁵⁶⁰

Karaman'da Mustafa isimli bir şahıs ve bazı arkadaşlarının, gerekli ruhsata sahip olmalarına rağmen, ettikleri on ikişer bin kuruş kıymetinde tütünlerinin reji memurları ve zabıta tarafından söküldüğü ve kendilerinin de dövülerek hakarete maruz kaldıklarını gündeme

⁵⁵⁶ KVS., Sene H. 1302 / M. 1884-85, s. 163; KVS., Sene H. 1303 / M. 1885-86, s. 291.

⁵⁵⁷ KVS., Sene H. 1304 / M. 1886-87, s. 210; KVS., Sene H. 1305 / M. 1887-88, s. 210; KVS., Sene H. 1306 / M. 1888-89, s. 210.

⁵⁵⁸ KVS., Sene H. 1309 / M. 1891-92, s. 87-195.

⁵⁵⁹ KVS., Sene H. 1310 / M. 1892-93, s. 116; KVS., Sene H. 1312 / M. 1894-95, s. 137; KVS., Sene H. 1314 / M. 1896-97, s. 133.

⁵⁶⁰ Donald Quataert, *Osmanlı Devleti'nde Avrupa İktisadi Yayılımı ve Direniş (1881 -1908)*, Çev. Sabri Tekay, Ankara 1987, s. 16-23-123.

getirdikleri görülmektedir. Bu çiftçiler dört adet imzanın bulunduğu bir dilekçeyi telgraf üzerinden merkeze göndermişler, dilekçe padişah katında gözden geçirildikten sonra gereğinin yapılması için Bab-ı Ali'ye havale edilmiş ve sonra Meclis-i Mahsûs-ı Vükelâ'da⁵⁶¹ incelenmiştir. Verilen bilgiler ekilen tütünlerin olgunlaşmak üzereyken söküldüğüne işaret etmiştir. Ayrıca bunlar ruhsatsız ise de tütünler ekildiği sırada müdahale edilmiş olsa çiftçilerin başka ürün ekimi yaparak bu kadar zarara girmeyecekleri de kaydedilmiştir. Eğer gerçekten ekim zamanında ruhsatsız ekim yapanlar varsa gereğinin yapılması ve rejiiyle irtibat kurulması için Maliye Nezareti'ne bilgi verilmiştir. Son olarak alakalı incelemeyi yapması için Konya vilayeti valiliğine de emir verildiği tespit edilmekle birlikte sonrasına dair bir malumat bulunamamıştır.⁵⁶² Görüleceği üzere Karaman, reji gibi bir uygulamadan ve onun olumsuz getirilerinden de nasibini almış, halk hem reji memurlarıyla hem de hemşerileri olması daha muhtemel olan zabıta ile karşı karşıya gelmiştir.

2. Tanzimat'ın İlk Yıllarında Siyasi ve İdari Atmosfer

2.1. Tanzimat Yöneticisi, Tanzimat'ın Uygulanışı ve Halk

İnsanların hayat boyunca karşı karşıya kaldıkları ve tek başına çözemedikleri güçlük, sorun ve imkânsızlıkları toplum içinde gerçekleştirilen ilişkilerle çözmek veya ortadan kaldırmak istemeleri kabul edilebilir bir olgudur. Tarihte ilk şehirlerin ortaya çıkışının da bu yaklaşım içerisinde gerçekleştiği ve bu amacın başarıya ulaştığı her durumda ise daha ileri bir toplumsal birlik aşamasına ulaşıldığı yaşanan deneyimlerin gözden geçirilmesiyle daha belirgin olarak ifade edilebilmektedir.⁵⁶³ Osmanlı'da da devleti ayakta tutmak için iktidardan başka tebaanın da belli bir oranda iş birliğinin gerektiği⁵⁶⁴ belki de Tanzimat döneminde daha iyi anlaşılmıştı. Bir XIX. yüzyıl Osmanlı kenti olan Karaman'da insanlar arası sorun çözme gayesinin var olduğuna ve bunun Tanzimat'ın ilk yıllarında kazanın en önemli yöneticisi konumunda olan müdür vasıtasıyla gerçekleştirilmek istendiğine dair çağdaş bilgilere ulaşılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında devlet merkezinin kazada işleri yürütmesi için görevlendirdiği müdürden Tanzimat'ın ortaya koyduğu anlayışla hareket etmesini isterken ona verdiği direktifler merkezin Tanzimat'ı taşrada en doğru şekilde uygulamak istediğine işaret eder.

Bu noktada devletin üst kademesi, müdürü bu amaçla görevlendirirken kendisinden ilk olarak Sasanilerden Osmanlılara kadar tüm Ortadoğu devlet geleneğinin temelini oluşturan

⁵⁶¹ Ali Akyıldız, "Meclis-i Vükelâ", *DİA*, C. 28, Ankara 2003, s. 251-253.

⁵⁶² BOA. DH. MKT. 01779.087.001, 26 Receb 1308-28 Teşrinievvel 1306; BOA. DH. MKT. 01769.072.01, 25 Safer 1308 ve 27 Eylül 1306.

⁵⁶³ Tuna, *Şehir Teorileri...*, s. 141.

⁵⁶⁴ Bruce Masters, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Arapları 1516-1918*, Çev. Feray Coşkun, İstanbul 2017, s. 18.

“adaleti”⁵⁶⁵ yani adil olmasını ve dolayısıyla halka iyi muamelede bulunmasını istemekteydi. Nitekim padişahlar göreve başlarken tebaaya adalet ve devlet organlarının baskısı noktasında himaye teminatı içeren “adaletnameleri” duyururlardı. Osmanlı makamlarının kullandığı bu merkezî terim devlet tarafından tebaasına bahşedilen daha doğrusu tebaaya sağlanan huzur, asayiş ve emniyet anlamına gelirdi. Bunun karşılığında devlet şartsız itaat beklerdi. Bu düşüncelerin biraz da farklı bir şekilde olmakla birlikte doruğa ulaştığı Tanzimat döneminde Osmanlı tarihçisi Ahmed Ata⁵⁶⁶ 1839 Gülhane Fermanı’nı da bir “adalet ilanı”, Şekib Efendi ise “meşru bir biçimde uygunsuzluklara ve musibete son vermek”⁵⁶⁷ olarak tanımlamıştı. Butrus Abu-Manneh Tanzimat Fermanı’nı tekrar yorumlarken onun asli amaçlarından birisinin de Osmanlı kamuoyunu kazanmak olduğunu düşünmekteydi.⁵⁶⁸

Değindiği gibi yöneticinin sahip olması istenen bu en önemli haslet her dönemde olduğu gibi Tanzimat devri Karaman’ında da insanlar arası çözüme odaklanan bir görevliden beklenilebilecek bir özellikti. Fakat işleyişin iyiye gitmesi ve halkın refahının temini noktasında Tanzimat Fermanı’nın uygulanması beklentisinin burada özel bir yere sahip olduğu dikkat çekmektedir. Nitekim aşağıdaki başlıklar altında da işleneceği üzere devre ait olup her biri son derece önem ihtiva eden Osmanlı arşiv belgeleri Tanzimat’ın ilan edilmesinin ilk on yılında halk, yönetici ve devlet üçgeninde Karaman’da Tanzimat odaklı birçok soruna, çözüm isteğine ve beklentiye işaret eder. Bu belgelerden H. 17 Ramazan 1267 / M. 16 Temmuz 1851 tarihli belge incelendiğinde bu dönem Karaman siyasi yaşamında adını çokça duyuran Müftü Hadimizade Hacı Hasib Efendi, onun efradı ve müdür Süleyman Bey ile karşılaşılıyor. Alakalı bilgilere göre bu dönemde halk ile sorun yaşayan Müftü Hadimizade Hacı Hasib Efendi’nin oğlu olan kaza müdürü⁵⁶⁹ Muhtar Efendi yerine Kapucubaşı (El-Hac) Süleyman Bey 2 bin kuruş maaş ile Karaman kazası müdürü olarak tayin edilmiştir. Bu tayin vesilesiyle kaza müdüründen beklenilenin ne olduğu da kısaca ifade edilmiştir. Buna göre müdürün haksızlık yapmaması, “Tanzimat-ı Hayriyye’ye” uymayan hareketlerde bulunmaması ve zimmetine “bir akçe” bile

⁵⁶⁵ İnalçık, *Klasik Çağ...*, s. 71-75; Aziz Al-Azmeh, *İslâmlar ve Moderniteler*, Çev. Elçin Gen, İstanbul 1996, s. 207.

⁵⁶⁶ Tayyar-zade Ata, *Osmanlı Saray Tarihi, Tarih-i Enderun III*, Haz. M. Arslan, İstanbul 2010, s. 264-270-272.

⁵⁶⁷ Osmanlı Devlet adamı Şekib Efendi Cebel-i Lübnan adlı bölgede önemli görevlerde bulunmuştur. Tanzimat devri reformları üzerine olan bahislerde Reinkowski kendisini kitabında fazlaca yad etmektedir. Bu bilgiyi ise Ahmed Lütfi Efendi’nin Cebel-i Lübnan’daki reformlar üzerine olan değerlendirmelerinden almıştır: Reinkowski, *Düzenin Şeyleri*, s. 241; (A. Lütfi, *Tarih*, 1910, C. 8, s. 111).

⁵⁶⁸ Butrus Abu-Manneh, “The Islamic Roots of the Gülhane Rescript”, *Die Welt des Islams*, Nov. 1994, New Series, Vol. 34, Issue 2 (Nov., 1994), (pp. 173-203) s. 98-201; Reinkowski, *Düzenin Şeyleri*, s. 48-228-230-241.

⁵⁶⁹ “Kazaların başında müdürler vardır ve onlar eşrafin teşkil ettiği özel bir konseyin danışmanlığıyla idare ederler. Nahiye başında ise halk tarafından seçilen muhtarlar bulunmaktadır. Mali teşkilât, idari teşkilâtla aynıdır. Bütün eyaletlerde bir defterdar, her idari taksimatta bir mal müdürü bulunmaktadır. Kazalarda müdürler hem idari, hem mali işleri yürütürler”. J. H. A. Ubiçini, *1855’de Türkiye*, I, Çev. Ayda Düz, 1977, s. 23.

geçirmemesi devlet merkezinin bir Tanzimat devri yöneticisinden en önemli beklentileridir.⁵⁷⁰ Diğer bir ifadeyle yöneticiler halkı Tanzimat'ın iyi niyeti noktasında şüpheye düşürecek davranışlardan kaçınacaklardır. 1852 senesi sonlarında Süleyman Bey'in vefatıyla yerine tayin edilen Galib Bey⁵⁷¹ de Tanzimat'a ters düşen hâl ve harekette bulunmaması noktasında ihtar edilmiştir. Yine müdür devlet malından olan hiçbir şeyi zimmetine geçirmemek ve layıkıyla hizmet etmek noktasında devamlı surette elinden gelenin en iyisini yapmalıdır.⁵⁷²

1852 Eylül'ünde Karaman halkının toplu bir şekilde meclise geldikleri ve burada bazı izahatlarda bulundukları görülmekle birlikte bu ifadeler yine kazada Tanzimat bağlamında siyasi yaşama dair ilginç bilgiler barındırmaktadır. Halkın en önemli şikâyetlerinin kaynağında ilan edilişinden o güne kadar olan süre zarfında Tanzimat-ı Hayriyye'nin kazada hâlen icra edilememiş olması bulunmaktadır. Burada son derece öneme sahip olan husus ise halkın kendi hallerinin perişanlığını ve hatta “nân-ı azize” yani ekmeğe muhtaç olmalarını Tanzimat'ın kazada hakkıyla uygulanmamasına bağlamalarıdır. Durumun bu şekilde tecelli etmesinin sebebi ise azledilen ve kazanın içinde bulunduğu vaziyete uzak olan müdürün sorumsuz ahvalidir.⁵⁷³ Görüleceği üzere Karaman halkı içlerinde bulundukları kötü durumu Tanzimat'ın kazada uygulanmayışına bağlamışlardır. Yani onlara göre Tanzimat kazada hakkıyla uygulanmış olsaydı kendileri o anda bulunuyor oldukları kötü duruma düşmemiş olacaklar veya en azından o dönemle karşılaştırıldığı zaman daha iyi bir konumda olacaklardı. Böylece merkezin bu reformu belli bir oranda da olsa halka indirgemedi başarılı olduğu ve halkın Tanzimat'ı kendileri için fayda getirecek bir reform olarak gördükleri sonucuna varılabilmektedir. Nitekim vergi hususunda Müftü Hadimizade Hacı Hasib Efendi ile oğullarını Konya valisi Halil Kâmil Paşa'ya şikâyet eden Karaman halkının, paşanın gelişine kadar “Tanzimat-ı Hayriyye'nin” uygulanmadığı ve paşadan Tanzimat'ın uygulanması adına tekrardan gelen emirlere dayanarak bu şekilde hareket ettiklerini belirtmeleri dikkat

⁵⁷⁰ BOA. A.} MKT. NZD.039.069.01.01; BOA. A. MKT. MVL.043.049.01.01; BOA. A. MKT. MVL.043.049.01.01; BOA. A. MKT. MVL.043.049.01.02.

⁵⁷¹ Bir süre sonra Müdür Galib Bey'in görevini layıkıyla yerine getirdiği için taltif edildiği görülmektedir. Buna göre Konya Sancağı'na bağlı Larende Kazası müdürü Galib Efendi irade-i seniyye gereğince kazadan talep edilen redif askerlerini Konya'ya bizzat götürmüştür. Kapıcıbaşı payesine sahip olduğu belirtilen Galip Bey bazı güvenli alanlarda askerleri dinlendirmiş ve gece konaklatmıştır. Askerleri evlerindeki gibi rahat ettirmeye çalışmış, her birini ayrı ayrı taltif etmiş, dahası bazıları için ayakkabı temin ederek ücretini kendisi ödemiştir. Bu hususları askerler Konya'da muayene edilirken anlatmışlar ve ziyade hoşnutluklarını dile getirmişlerdir. Bunun üzerine Galib Efendi Konya meclisine çağırılmış ve ayakkabı maliyeti olarak verdiği 1.020 kuruşun sandıktan kendisine iade edilmesi teklif edilmiş fakat kendisi “padişahın hizmetkârı ve kendisi sebebiyle nimetlenenlerden olarak bu kadar hizmetinin kabulünü” niyaz ile ücreti reddetmiştir. Ayrıca diğer bazı kazalardan gelecek askerlerin sevkine memur olmak istemiş fakat bu durumda Larende kazası işlerinin aksayacağı ifade edilmiştir; BOA. MVL.0267.023.01-3, “1853 yılı sonları”.

⁵⁷² BOA. A.} MKT. MVL.059.012.01: 11 Rebiülevvel 1269.

⁵⁷³ BOA. MVL. 0121.019.02: 20 Zilkade 1268 - 5 Eylül 1852; Bu yıllarda Tanzimat'ın Anadolu'da uygulanışı ve teftişi noktasında bkz. Erdoğan Keleş, *Anadolu'da Tanzimat ve Teftiş 1850-1853*, Ankara 2019.

çekmektedir. Daha açık ifade edilecek olursa Konya valisi Karaman'da Tanzimat'ın uygulanmasına dikkat edilmesini istemiş ve halk bu direktife dayanarak Tanzimat'ın tasvip etmediği yolsuzlukları şikâyet ederek bunların ortadan kaldırılmasını istemiştir.⁵⁷⁴

Sonrasında kaza halkının aslında Tanzimat'ın ilanı döneminde bir müdürden ne beklediği ve kendisinden hangi şartlar altında hoşnut olacağının ifade edildiği görülür. Keza başarılı bir idare veya hükümet ancak halkın “hoşnud”, ya da “hoşnudiyyet” ve “memnun” ya da “memnuniyet” kavramları ile belirtilen rızasının teminiyle kabul görebilirdi. Halkın hoşnutluğunu bozan yöneticiler veya her türlü faaliyet ise genel olarak “uygunsuz” ve “uygunsuzluk” gibi kavramlarla ifade bulmaktaydı.⁵⁷⁵ Karaman'da halkın kendisinden hoşnut olmadığı kazanın ahvaline uzak olan Müftü Hadimizade Hacı Hasib Efendi'nin oğlu müdür Muhtar Efendi azledilip yerine Kapıcıbaşı El-hac Süleyman Bey müdürlüğe getirilmişti. Süleyman Bey'in müdürlük vazifesine başlaması aynı zamanda halkın Tanzimat'ın ne olduğunu ve ne şekilde icra edildiğini anlamasında bir dönüm noktası oluyordu. Halk ve temsilcileri yeni müdürden hoşnut olduklarını açıkça söylüyor ve bunun sebeplerini açıklıyorlardı. Onlara göre Süleyman Bey Tanzimat'ın adaletine uygun olarak devletin kendisinden yapmasını beklediği kazanın önemli işlerini görmekte olan, vergilerin zamanında ve adil şekilde toplanmasına dikkat eden bir müdürdü. Doğrudan halkla ilgili işlerde hem dinî kanunun hem de padişah kanunlarının (şer'-i şerif ve kanun-ı münif) gerektirdiği şekilde hareket etmekteydi. Bu sebeplerden müdürden razı olan Karaman kamuoyu önceden olduğu gibi Süleyman Bey'in müdürlük makamında kalmasından hoşnut olacaklarını söylüyordu.⁵⁷⁶ Fakat aşağıda görüleceği üzere halkın Süleyman Bey'e bakışının bir süre sonra değiştiği anlaşılabacaktır. Bu değişimin meydana gelmesinde Süleyman Bey ile bir şekilde ittifak hâlinde bulunan eşrafın etkili olduğu görülmektedir. Nitekim ilerleyen sayfalarda Süleyman Bey'in Tartanzade grubu ile olan yakın ilişkilerine değinilecektir.

2.2. Eşraflık ve Müttegallibelik Arasında: Hadimizadeler ve Halk Karşı Karşıya

Sözlükte “zorba gürûhu, derebeyleri” anlamına gelen müttegallibe XVIII. yüzyılda kanunlara uymayan, isyan eden veya eşkıyalık faaliyetlerinde bulunan âyanlar için sıkça kullanılan bir terimdi.⁵⁷⁷ Aslında imparatorluğun her tarafında benzer özellikler gösteren,

⁵⁷⁴ BOA. A.} MKT. UM.036.051.01.01; BOA. A.} MKT. UM.036.051.01.02; Ayrıca bkz. Hüseyin Muşmal, “Tanzimat Reformlarının Uygulanması Hakkında Konya Valisi Selim Paşa'ya Verilen Talimât-ı Seniyye”, *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 10, S. 19, 2008, s. 105-116.

⁵⁷⁵ Reinkowski, *Düzenin Şeyleri*, s. 232-235.

⁵⁷⁶ BOA. MVL. 0121.019.02. 20 Zilkade 1268 - 5 Eylül 1852.

⁵⁷⁷ Nihal Metin, “XVIII. Yüzyılda Malikâne Olarak Müttegallibe Eline Geçen Sancaklardan Reayanın Dağılmasına Dair Bir Örnek: Eğinli İshak Paşa ve Arapgir Sancağı”, *International Journal of Social Inquiry*, 15(1), 2022, s. 128.

sadece adları farklı olan bu yerel güçler, başlangıçta vakanüvis tarihçilerinin yönlendirmesiyle “mütegallibe” veya “derebeyi” olarak adlandırılmışlardı. Zamanla meseleye farklı tarih disiplinleriyle yaklaşılmaması sonucu değişik değerlendirmeler yapılmaya başlanmıştı. Devletin bakış açısı ise şartlara göre değişiklik göstermiş, âyan isyan ettiğinde “mütegallibe, derebeyi, eşkıya” olarak nitelendirilmiş, itaat ettiğinde ise çoğu zaman, “vücûh-u memleket, eşrâf” olarak muhatap alınmıştır. Bu ifadeler karşılaştırıldığında, ilk dönem tarihçilerinin devlet merkezli yorumlar etkisinde kaldıkları anlaşılmıştır.⁵⁷⁸

XVII. yüzyıldan itibaren eyaletlerde yükselen güç odaklarının yolsuzluklarının önüne geçmek için yapılanlar devlet için halkın “perakende olmasını” yani dağılıp kaçmasını engellemek anlamına da geliyordu. Bu yüzyıldan itibaren arpalık uygulamasının yaygınlaşması sonucunda sancaklar mütesellimler tarafından yönetilmeye ve mütesellimler de ayanlar arasından atanmaya başlanmıştı. Bu durum mütesellim-ayanların taşra idaresinde daha çok söz sahibi olmalarına neden oluyordu.⁵⁷⁹ Mütegallibelik yoluna başvuranlar himayelerine aldıkları eşkıyalarla kuvvetlerini artırıp, halka zulüm etmekte, bazen vergi toplamak gibi kanunsuz yollara başvurmakta, rüşvet almakta, ehl-i örf ve ehl-i şer’ ile yani devlet görevlileriyle anlaşp beraber hareket etmekteydiler.⁵⁸⁰ Onlar bazen de vergi işlerinde söz sahibi olup maiyetlerindeki kuvvetlerle eşkıyaları bastırıp halkın güvenini sağlıyorlardı. Önde gelen ailelerin ayanlık yani bölgede otoritenin tek temsilcisi olma istekleri rekabet, entrika, rüşvet, zorbalarla iş birliği ve güç kullanımı doğuruyordu. Bu mücadelenin sebep olduğu yaygın bir uygulama zorbalık veya boyun eğdirme yoluyla yani Osmanlı’daki ifadesiyle “mütegallibe” olarak bölgedeki yönetimin gaspıydı. III. Selim döneminde bazı kısıtlayıcı düzenlemeler yapılmış ve II. Mahmud devrinde onlar üzerindeki baskı şiddetlenmişti. Fakat son aşamada devlet merkezi ayan-paşa Kavalalı Mehmed Ali Paşa karşısında mağlup olunca daha Tanzimat’la birlikte daha önemli düzenlemelere girişildi. Son dönemde bazı bölgelerdeki iç çekişmeler üzerine yapılan araştırmalar önemli ayrıntılar sunmakta ve olaylarla ilgili şahısların çoğu bölgede ortak özellikler sergilendiğini ortaya koymaktadır.⁵⁸¹

Yukarıda bahsi geçen azil olayının iç yüzüne bakıldığında Muhtar Efendi vakasında aslında kilit şahsın babası Müftü Hadimizade Hacı Hasib Efendi olduğu anlaşılmaktadır. Yukarıdaki bilgiler doğrultusunda devlet merkezinin yerel yönetim ve halk nezdinde Hadimizade Hacı Hasib Efendi’nin saygınlığına dikkat çekme çabası en azından görevden

⁵⁷⁸ Abdullah Bay, *Trabzon Eyaletinde Mütegallibe Hareketleri ve Âyanlık (1750 -1850)*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Erzurum 2007, s. 1.

⁵⁷⁹ Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye*, C. 4, 3. Baskı, İstanbul 2017, s. 69-70-74-94-104.

⁵⁸⁰ Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğunda Âyanlık*, Doçentlik Tezi, Ankara 1977, s. 75.

⁵⁸¹ İnalçık, *Devlet-i Aliyye*, C. 4, s. 69-70-74-94-104.

alınıncaya kadar bu şahsın devlet gözünde mütegalibenin henüz isyan etmemiş faslı olan bir “vücûh-u memleket, eşrâf” olarak kabul gördüğü yorumunu doğrurabilmektedir. Bu bakış açısının ayrıntıları aşağıda belirtilmiştir. Fakat halkın bu konudaki sıkıntılarının daha belirgin olarak dile gelmesi ile Hadimizade Hacı Hasib Efendi ve efradının azliyle sonuçlanan olayların uzun süre Karaman gündemini meşgul ettiği ve bu yönüyle Hadimizade Hacı Hasib Efendi’nin Karaman siyasi yaşamına damga vuran bir şahıs olduğu dikkat çekmektedir.

Kaza halkı ile yönetimini rahatsız eden hususların başta Hadimizade Hacı Hasib Efendi olmak üzere Konya Meclisi’nde aza olan büyük oğlu Hüseyin Nesib Efendi ve Karaman müdürü olan küçük oğlu Muhtar Efendi’nin birlikte gerçekleştirdikleri faaliyetler olduğu görülür. Kaza meclisinin kaleme adlığı bir mazbata bu devirde kaza idaresinde meydana gelen olaylar hakkında fikir vermektedir. Buna göre Hadimizade Hacı Hasib Efendi’nin 1841 ve 1850 seneleri arasında oğulları olan Hüseyin Nesib ve Mehmed Muhtar Efendileri bizzat kendisinin müdür olarak tayin etmiş veya ettirmiş olması onun Karaman’daki yetkilerinin ne derece üstün olduğunu gösterir. Hadimizade Hacı Hasib Efendi’yi bir mütegalibe olarak tavsif etmenin önünü açan en ciddi iddialara ise onun ve efradının halkla olan vergi ile alakalı işlerine şaibe karıştırmış olmaları yahut örneğin sarraf gibi bir takım erbap ile alacak-verecek meseleleri sebebiyle karşı karşıya gelmiş olmaları örnek gösterilebilir. Nitekim yukarıda Tanzimat gereğince kurulan ve daha çok vergi düzeniyle ilişkili olan ilk şehir yönetim meclislerinde diğer idareciler arasında müftünün en önemli konumda bulunup en yüksek maaşlardan birisini aldığını görmüştük. Vergi işlerinin, toplayan ile veren arasında meydana getirdiği çatışmalardan bu dönem müftüsünün de payını almış olduğunu ve birçok iddianın odağı haline geldiği görülmektedir. Bu iddialara göre Hadimizade Hacı Hasib Efendi ve efradı halkın mahsusa vergisinin üzerine senelik masraf ile diğer birçok kalemden kaynaklı ek vergiler almışlardır.⁵⁸² Bir ihtimal olarak bu meblağın 150 bin kuruş olduğu yönünde ihbarlar gelmiştir.⁵⁸³ Bu noktada Karaman halkının bu tip haksızlıklara verdiği tepkiler yine Tanzimat dönemi insanının olaylara yaklaşımını anlamamıza yardım edecektir.

Hadimizade Hacı Hasib Efendi ve efradından kaynaklı sorunlara bir çare bulamayan Karaman ahalisinden âlimler, imamlar ve halktan bazı şahıslar bir araya gelerek adı geçenlerin kötü hâllerini gündeme taşımıştır. Buna göre halk ilkin içinde bulundukları durumun düzeltilmesi için Konya vilayeti valilerinden Selim Paşa’ya ve sonrasında da El-hac Halil Kamil Paşa’ya müracaat etmişlerdir.⁵⁸⁴ Fakat uzun süre kaza halkı ile yönetiminin bu şahıslar hakkında

⁵⁸² BOA. A.}MKT. UM.036.051.01.01; BOA. A.}MKT. UM.036.051.01.02.

⁵⁸³ BOA. A.}MKT. MVL.043.049.01.01; BOA. A.}MKT. MVL. 043.049.01.02; 16 Temmuz 1851.

⁵⁸⁴ BOA. A.}MKT. UM.036.051.01.01; BOA. A.}MKT. UM.036.051.01.02.

yaptıkları müracaatlardan bir netice alamamalarında, devletin bunların hakkında gelememesinde, kısacası zulmün devamında suçlananların mali kuvvetleri ve sırtlarını bazı şahıslara dayamalarının etkili olduğunun anlaşılıyor olması önemlidir.⁵⁸⁵ Yine de şikayetler devam edince Hadimizade Hacı Hasib Efendi efradıyla beraber devlet merkezine getirilerek sorgulanmış ve kendisinin müftülüğe devam edemeyeceğine karar verilmiştir. Bu şahısların azledilmesi ve müftülüğe zaten tayini istenmiş olan Ömer Efendi'nin, halkın bundan genel olarak hoşnut olması hâlinde atanmasının gündeme geldiği görülmüştür.⁵⁸⁶

Durum gözden geçirildikten sonra düşünülene uygun olarak kaza ahalisinin kendisinden hoşnut olduğu Hoca Ömer Efendi müftülüğe tayin edilirken Hadimizade Hacı Hasib Efendi'nin “bazı mertebe uygunsuz hareketleri” neticesinde bu görevden alındığı ifade edilmiştir.⁵⁸⁷ Gerçi aşağıda değinileceği üzere bu Ömer Efendi'nin Tartanzadeler hakkında şikayetlerin yükseldiği bir dönemde onlar tarafından müftü yapıldığı iddia edilen “Sarı Abdurrahman Efendizade Ömer Efendi” olması muhtemeldir. Ayrıca aşağıda adı geçecek olup şehirdeki galeyanın öncülerinden olan Hatibzade Şakir Efendi ise Müftü Ömer Efendi'nin kaynıdır ve o da Tartanzadeler tarafından meclis azası yapılmıştır.⁵⁸⁸ Sonunda müftünün uygunsuz hareketleri görevden alınmasıyla cezalandırılırken görünüşte Tanzimat devri devlet yönetimi, Tanzimat yöneticisinden halkın hoşnut olacağı şekilde hareket etmesini istemekte ve uygunsuz hareket eden kaza yöneticisini görevden almaktan çekinmemektedir. Fakat bu noktada Tartanzadelerin faaliyetlerinin de ciddi anlamda etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Hadimizade Hacı Hasib Efendi ile yakınları hakkında şikâyetlerin doruğa ulaşmasında onları rakip olarak görenlerin veya bazı önde gelen şahısların halkın davranışlarını belli bir oranda yönlendirmelerinin etkili olduğu düşünülebilir. Fakat müftünün diğer birtakım şahıslarla olan ilişkileri sonucunda ortaya çıkan sorunların açıklandığı kayıtlar Hadimizade Hacı Hasib Efendi'nin davranışları noktasında daha net bilgiler sunar.

Bunlardan önce dikkat çeken bir husus ise merkezin müftü hakkındaki düşüncelerinin en azından olaylar bu kadar ciddi hale gelmeden önce halktan farklı olduğudur. Karaman'da müftü ile ilgili şikayetler giderek artıp merkeze ulaşan bu haberler alakalı merciler arasında muhabere edilirken Konya valiliğine hitaben kaleme alınan belgeler merkezin bahsi geçen farklı düşüncelerini ihtiva etmektedir. Devlet merkezi Karaman müftüsü Hadimizade⁵⁸⁹ Hacı

⁵⁸⁵ BOA. A.}MKT. UM.036.051.01.01; BOA. A.}MKT. UM.036.051.01.02.

⁵⁸⁶ BOA. A.}MKT. MVL.043.049.01.01; BOA. A.}MKT. MVL.043.049.01.02

⁵⁸⁷ BOA. A.}MKT. UM.081.053.01.01; BOA. A.}MKT. UM.081.053.01.02; (27 Aralık 1851).

⁵⁸⁸ BOA. MVL. 0105.063.01; BOA. MVL. 0105.063.01.02.

⁵⁸⁹ Bkz. Ahmet Talat Duru, *Karaman'da Hadimi'ler*, Karaman 2016.

Hasib Efendi'yi "sülale-i tahireden" yani temiz bir aileden⁵⁹⁰ olup kendisini güzelliklerle (tezyîn-i hilye) yetiştirmiş insanlardan birisi olarak tanımlamıştır. Kendisinden hiç kimse incinmemiş olup, oğlu Hüseyin Nesib Efendi Konya meclisi azalarındandır. Hasib Efendi hürmet ve güven sahibi bir insan olagelmıştır. Bu sebeplerden dolayı kendisine hürmet ve riayetin devamı ve işlerinde kolaylık sağlanması istenmiştir.⁵⁹¹ Fakat bireysel anlamda bazı kimselerin Hadimizade Hacı Hasib Efendi elinden incindiklerinden de haberdar oluyoruz. Yine de unutulmamalıdır ki arşiv belgelerine yansıyan olaylar çoğu zaman tarafların bakış açısını yansıtmakta ve her dönem meydana gelebilecek bazı anlaşmazlıkları ele almaktadır. Bu noktada devletin hemen yukarıda yazılı olan Hadimizade Hacı Hasib Efendi'ye ve ailesine dair olan kendinden emin övgüleri dışında şahısların iyiliğine ve güzelliğine dair bilgilere erişmek zordur. Bu tip bilgilere ulaşılabilsen idi belki de olumlu anlatımlar daha ağır basacaktı. Bunu tespit ve tayin etmek için resmî kayıtlarda hâlen yeterli belge ve bilgiye ulaşılamamaktadır.

Hadimizade Hacı Hasib Efendi ile sorun yaşayan şahıslardan birisi olan Zımmi Sarraf Sava, Karaman kazasının 1849-1850 senelerine ait aşar ve rüsumat bedelatından "ba-tahvil mea güzeşte gayr-i ez teslimat" olarak 111.300 kuruş alacağını Hadimizade Hacı Hasib Efendi'den tahsil etmek için yetkili mercilere müracaat etmiştir.⁵⁹² Hadimizade Hacı Hasib Efendi ise bu meblağı ödemek istememiş ve bunun için fazlaca gayret sarf etmiştir. Nitekim kendisinin meclise çağrılıp da adı geçen alacak kendisinden tahsil edileceği zaman "memleketi canibine savuştuğu" bilgisi gelmiştir. Ayrıca adı geçen sarrafın hazineye olan borcunun ancak bu meblağın tahsili ile ödenebileceği belirtilmiştir. Bu sebepten Sarraf Sava Hadimizade Hacı Hasib Efendi'nin Konya meclisine götürülerek borcun ve gecikme bedelinin kendisinden alınıp o tarafta bulunan kardeşi Dimitri'ye verilmesini istirham etmiştir.⁵⁹³

Bir diğer mesele Kayseriyeli İslambolluoğlu Kirkor'un ailesi ile Hadimizade Hacı Hasib Efendi arasında meydana gelmiş olup ilgili bilgiler Hadimizade Hacı Hasib Efendi'nin güç sahibi bir devlet görevlisi olarak halk kesiminde ne şekilde tanımlandığına dair fikir verir. Karaman'da vefat eden Kirkor'un, Hadimizade Hasib Efendi'de kalmış olan 80 bin kuruşu aile efradı tarafından talep edilmiştir. İddiaya göre Kirkor öldüğünde yanında kimsesi olmadığından alacağın kayıtlı olduğu defter ve evrakların Hadimizade Hacı Hasib Efendi'nin eline geçmesi kendisinin bu borcu inkâr edip ödememesine imkân tanımıştır. Bundan sonra Kirkor'un oğlu

⁵⁹⁰ Aile üzerinden yapılan bir araştırma için bkz. Abdullah Bay, *Klasik Osmanlı Ailesi ve Değişim (1839-1923)*, İstanbul 2019.

⁵⁹¹ BOA. A.} MKT.UM.027.04.01.01 ve 02.

⁵⁹² Bundan kısa süre önce Karaman'da etkili bir şahıs olan Mataracıoğlu Hüseyin ve Kolbaşı Derviş ayanlık iddiasında bulunmakta, halktan kanunsuz olarak zorla para toplamaktadırlar. BOA. TS. MA.e, 728-11.

⁵⁹³ BOA. A.} DVN. 064.07.01.01.

Altın, adı geçen borcu tahsil için eşi Yordam ve amcası Heci'yi Karaman'a göndermiş fakat Hadimizade Hacı Hasib Efendi bu noktada da muhalefet ile ödemeyi yapmamıştır. Bundan sonra alacaklı ailenin istediklerini elde edememelerinin sebebini açıkça ifade ettikleri ve bunun da son derece önemli bir noktaya temas ettiği görülür. Durumun bu şekilde tecelli etmesinde “Karaman müftüsü demekle meşhur” Hacı Hasib'in beldenin “rüesası” olması yani şehirde güç sahibi önde gelen bir şahıs olmasının olduğu Kirkor'un varisleri tarafından cesur bir dille ifade edilmiştir.⁵⁹⁴ Görüleceği üzere burada ifade edilmek istenen durum Hacı Hasib Efendi'nin Karaman'da bir mütegalibe gibi davranarak bu şehirde bir güç odağı olup gerektiğinde kendisinden talepte bulunan şahıslara karşı bu güçten aldığı özgüvenle mukabele ediyor olabildiğidir. Devlet ise çeşitli noktalarda övdüğü ve kendisine saygı duyulmasını istediği görevlisine sahip çıkmış ancak şikayetler üstesinden gelinemeyecek bir hale gelince temiz bir soydan geldiğini söylediği bu eşrafını değinildiği üzere görevden almak zorunda kalmıştır.

2.3. İktidar Mücadelesi: Hadimizade-Tartanzade Rekabeti

Konumları ve haklarındaki iddialar göz önüne alınınca eşrafılık ve mütegalibelik arasında kalan bir diğer önde gelen şehirli aile Tartanzadeler idi. Bu iki tarafın ilk olarak iş birliği yaptığı izlenimi doğmakla birlikte ilişkilerinin bozulduğu ve sonrasında mahkemelik oldukları anlaşılmaktadır. Yukarıda tüm anlatılanlara cevap mahiyetinde de olabileceği üzere Hadimizade Hacı Hasib Efendi ve oğulları kaza halkının kendilerinden hoşnut olduklarını ve şimdiki meselenin ise Kedi Tartanzade Hacı Baba ve biraderi Hacı Ahmed Efendilerin kışkırtma ve fesadından kaynaklandığını düşünmekteydiler. Gerçekten de Kedi Tartanzade Hacı Baba ve biraderi Hacı Ahmed'in soruşturmaya tabii tutuldukları ve gelen padişah emri ile merkeze çağırıldıkları anlaşılmaktadır. Sonrasında Tanzimat'ın bu konudaki kaideleri gereğince⁵⁹⁵ meclis azası Kedi Tartanzade Hacı Baba ile müftü ve oğulları yerine başkaları atanmıştır. Anlaşılan o ki yukarıda da bahsi geçen aziller dâhil olmak üzere merkezi yönetim bazı görevden almaları iptal etmiş ve bu durum adı geçen şahısların halkın deyiimiyle zulme (zulüm, “adl” kavramının yani adaletin karşıtı)⁵⁹⁶ devam etmelerinin önünü açmıştır.

⁵⁹⁴ BOA. MVL. 078.03.01; Hêlik-i mersûmuñ (helak olmuş, ölmüş mersûmun) yetîmesi (yetim kalan kızı) Esmâ câriyeleri. Dikkate almalı, eksiltmeye gidilebilir; 11 Receb 1274 tarihinde dahi yine bir rûsumat kaynaklı alacak meselesi sebebiyle şikâyet edilen Hacı Hasib Efendi'den “Karaman Müftüsü” olarak söz edilmektedir. 15-03-1276 tarihinde de İç-il Sancağı'nın Mut Kazası'nda bulunan Lala Paşa Medresesi vakfı olan mezraya Larende Kazası müftüsü Hacı Hasib Efendi tarafından bir müdahalenin gerçekleştiği ve bunun önüne geçilmesi gerektiği bilgisi vardır. Bu mezra Hacı Hasib Efendi'nin çiftliği civarında bulunmaktadır: BOA. A.} MKT.UM.. 371-39.

⁵⁹⁵ “...saye-i adalet-vaye-i cenab-ı şahanede usul-ı Tanzimat-ı Hayriye memalik-i mahruse-i mesalik şahanede icra-i fukaralar raiyete...”

⁵⁹⁶ Reinkowski, *Düzenin Şeyleri*, s. 238.

Burada iş birliğinden feragat etmeye bir örnek olarak Kedi Tartanzade Hacı Baba'nın ortaklarından ayrılarak "işlediği suçları terk etmesi" ilginç bir ayrıntıdır. Sonrasında ise kaza meclisi ve halkı fukaraya merhametlerinden, hanedan soyundan olmalarından ve de yaptıkları ziraat ve ticaretleri zarar göreceğinden kendilerinden razı olduklarını bildirerek aflarını talep etmişlerdir.⁵⁹⁷ Nitekim bundan yarım asır kadar önce Voyvoda Kamışzade Seyyid Hacı İsmail Ağa'nın da bazı suçlamalar sonucunda Kayseri'ye sürüldüğü hatırlatılabilir. Fakat kendisinin burada evlat ve ailesinden ayrı bir şekilde yaşamakta olması halk için üzücüydü. Bu sebepten affedilerek bir daha devlet işlerine karışmaması şartıyla Karaman'daki evinde ikametine izin verilmesi rica edilmişti.⁵⁹⁸ Bu hususlar halk ile halk iradesini temsil edenlerin yeri geldiğinde mukavemet gösterdikleri gibi bazen de bağışlayıcı olmalarının bir örneğini teşkil etmektedir.

Tartanzadeler ve Hadimizadeler arasındaki kavga giderek büyük olaylara sebebiyet vermekteydi. Nitekim meclis azası olan Kedi Tartanzade Hacı Baba ve kardeşi Hacı Ahmed Ağa hakkında aşağıda değinilecek olan beş köyün ahalisine zulmettikleri yönündeki suçlamalar hakkında padişah tarafından Konya valisi Halil Kâmil Paşa'dan bilgi talep edilmiştir. Bunun üzerine Halil Kâmil Paşa kazanın itibar sahibi ve güvenilir bazı mensuplarından haklarında şikâyet bulunan şahısların durumlarını sormuş ve onlar da şahısların gerçekten de halka eziyet ettikleri yönünde telkinde bulunmuşlardır.⁵⁹⁹ Durumun daha açık olarak ortaya çıkarılması için devlet fiilen müdahale yoluna başvurmuş Konyalı Eşrefoğlu adındaki şahıs zaptiye memuru olarak görevlendirildikten sonra Hacı Ahmed Ağa'nın konağına gelmiş ve merkezden verilen buyrulduyu kendisine göstermiştir. Hacı Ahmed Ağa'nın tepkisi ise kendisine taraftar olanların yanında şehirden birtakım adamlar toplayarak mahkemeye göndermek şeklinde olmuş ve şehirde bir nevi infial durumu ortaya çıkmıştır. Konyalı Eşrefoğlu'na ise Hatibzade (-oğlu) Şakir Efendi'nin refakat etmesi, önce müdür konağına oradan da mahkemeye gelmeleri kararlaştırılmıştır. Bu şahıslar geldiklerinde buyruldu okunmuş, beş köy ahalilerinden Konya'da bulunanlardan başka köylerinde olanların da getirilmeleri gerekli görülmüş ve bu şekilde insanlar dağılmışlardır.⁶⁰⁰

Olayların gitgide büyümesi meclis ve mahkemenin birer kavga alanına dönüşmesine ve devletin arabuluculuk için birtakım faaliyetlere mecbur kalmasına neden olmuştur. Şehirdeki tansiyonu iyice arttıran olayların ise sonraki günün sabahı Hacı Hasib Efendi'nin oğlu Muhtar Efendi'nin ve annesinin Konya'dan gelip yine Konya'ya geri dönmek üzere gerekli işlemleri

⁵⁹⁷ BOA. A.} MKT. UM. 036.051.01.01; BOA. A.} MKT. UM. 036.051.01.02.

⁵⁹⁸ BOA. TS.MA.e, 169-33.

⁵⁹⁹ BOA. A.} MKT. UM. 069. 01.

⁶⁰⁰ BOA. A.} MKT. UM. 069.0100.01: 17 L sene 67.

yapmaya koyulmalarının Hacı Ahmed Ağa ve Şakir Efendi tarafından haber alınması ile başladığı anlaşılmaktadır. Bu iki şahıs ilk olarak çarşı ve pazara haber gönderip büyük bir kalabalığın toplanmasını sağlamış sonrasında ise Konya'dan gelenlerin müdür, meclis azası ve kaza eşrafından kırk kişinin iltiması için dilekçe ve mazbata hazırlattıklarını söyleyerek kalabalığı mahkemeye hücum ettirmişlerdir. Bu kalabalığın toplandığını duyan Muhtar Efendi kaçarken yardımcıları geride kalmış ve kalabalık tarafından alıkoyulmuştur. Kalabalık mahkeme önünde bulunduğu dört saatten fazla olan bu süre zarfında etrafa zarar vererek hedefe aldıkları şahıslara hakarete bulunmuştur. Olayların hedefinde olan Muhtar Efendi ve taraftarları ise bu güruha karşı koymanın mümkün olmadığını, daha fazla hakarete maruz kalmak istemediklerini ve artık karışıklıkların sonra ermesini rica ettiklerini bildirmekteydiler. Bu olayları ve “bâb-ı şerî'ate” yani mahkemeye hakaret eden bu güruhun faaliyetlerini merkeze haber veren arz, “el-Abdüddâ'î en-Nâ'ibn-i Bikazâ-i Lârende” adıyla imzalıdır.⁶⁰¹

Vilayet yönetimi ve devlet merkezi ise 24 saat boyunca ellerinde sopalarla zorbalık yapan bu kalabalığı “haksız bir güruh” olarak tanımlarken Hacı Ahmed Ağa ve Şakir Efendi ile bazı yandaşlarının Konya'ya giderek ifade vermeleri gerektiğini beyan etmişlerdir. Adı geçen şahıslar ilkin buna itaat etmezken, Kedi Tartanzade Hacı Baba on gün sonra Konya'ya gitmişse de Şakir Efendi'nin yandaşlarıyla toplanarak muhalefet etmeye devam etmiş olduğu bilgisine ulaşılmıştır.⁶⁰² Özellikle meclis azası Kedi Tartanzade Hacı Baba'nın yapılacak olan muhasebe ve muhakemeye karıştırılmayarak artık kaza işlerinde de yer almayacak şekilde azalıktan çıkarılmasının dile getirilmiş olması dikkate değerdir.⁶⁰³ Bu noktada şehirde meydana gelen olaylar noktasında merkezin dikkatini en fazla celp eden şahsın da yine kendisi olduğu anlaşılmaktadır.

Bu dönemde adı geçen iki önemli taraf yani Hadimizadeler ve Tartanzadeler arasında meydana gelen anlaşmazlıkların, üzerinde durulduğu üzere şehirde huzursuzluğa sebebiyet verdiği açıkça anlaşılmaktadır. Bunun üzerine bu duruma son verilerek iki taraf arasında barışın temin edilmesi noktasında merkezden Konya valisine emir gönderildiği ve kaza eşrafından bazı şahısların Konya meclisinde tarafların arasının bulunmasını teklif ve rica ettikleri belirtilmiştir. Sonrasında taraflar arasında orta yol bulunmuş, kendilerinden adaba uygun şekilde kendi işleriyle meşgul olup şehrin işlerine karışmamaları noktasında yemin alınarak evlerine geri gönderilmişlerdir. Bu durumu tescil eden buyruldu ise davaya memur tayin edilen Hasan Ağa tarafından meclis mensupları ile orada bulunmaları lazım gelen diğer bazı şehirliler önünde

⁶⁰¹ BOA. A.} MKT. UM. 069. 0100.01.

⁶⁰² BOA. A.} MKT. UM. 069. 0100.01.

⁶⁰³ BOA. A.} MKT.MVL.043.049.01.01; BOA. A.} MKT.MVL.043.049.01.02.

okunup ilan edilmiştir.⁶⁰⁴ Fakat aşağıda “devlet eliyle yapılan bu uzaklaştırmanın” aslında pratikte pek de işe yaramadığı yönündeki bilgileri okuyacağız.

2.4. Deruhtecilik: Köy Halkının Eşraf ve Muhtarlara Mukavemeti

Karaman’da şehirden köye kadar inen yönetim sarmalı içerisinde meydana gelen ittifak, iş birliği ve uygulamalardan köylü halkın da etkilendiği ve kendilerinin belli tepkiler ortaya koymuş olduğu dikkat çeker. 1830 sonrası dönemde devlet bazı zamanlarda köylünün toprağına borç nedeniyle el konulamayacağını, toprak ipoteğinin kanunsuz olduğunu ve köylünün toprak sahibi olma hakkını vurgulayarak küçük toprak sahibi ile merkezî otorite arasındaki ilişkinin bilincinde olduğunu beyan etmekteydi.⁶⁰⁵ Karaman’da ise yukarıdaki bilgilerden de anlaşılacağı üzere kazanın etkili mensuplarından olan Tartanzadelerin de karıştığı bir olayda Karaman kazasında Emlakgözü, Sak, Dağal, Umurcalı, Afgan adlı köylerin halkının iş birliği yaptıkları ve topraklarına köktüklerini iddia ettikleri kaza meclisi azalarına karşı çıktıkları görülmektedir.

Bu şikâyetlerin “der-uhteci” adıyla tabir olunan bazı şahısların halka angarya ve vergi konularında baskı yapmaları sonucu ortaya çıktığı görülür. Burada adı geçen deruhteciler belgelerde tam olarak tanımlanmamış olmakla beraber yapılan çalışmalarda bu adla anılan şahıslara dair bazı bilgilere rastlanmaktadır. Buna göre bu şahıslar aşar işlerini almaları sebebiyle vergi müteahhidi olup neredeyse tamamı ağa veya bey gibi ünvanlara sahip yerel eşraftı.⁶⁰⁶ Karaman köylülerinin haklarında şikâyetle bulundukları muhtarların konumları gereği ve biraz da kaza içinde güç sahibi oldukları açık olan Tartanzadeler ile yaptıkları iş birliği sonucu birer deruhteci ve güç sahibi eşraf olduklarını da söyleyebiliriz.

Köylülerin ilgili şahıslar hakkındaki şikâyetlerinin son derece ciddi suçlamalar barındırdığı görülmektedir: Bu gruplar kaza halkını gün geçtikçe artan bir şekilde “tekâlif hizmetlerinde istihdam” etmekte ve “hediye” adında bazı “şeyler” talep etmektedirler. Bunun ötesinde senelik vergiyi bir ve belki de birkaç misli fazla alarak “ahali-i fukaraya zulm ve teaddi” etmektedirler.⁶⁰⁷ Devlet eliyle⁶⁰⁸ uzaklaştırılmalarına rağmen Karaman kazası

⁶⁰⁴ BOA. MVL. 0257.028.01.01; BOA. MVL.0257.028.01.02; Belge içerisinde tarih görülmemiş olup arşiv özetinde belge tarihi Hicri 17.07.1269 olarak verilmiştir. İki tarafın barıştırılmasına dair alakalı diğer bir belgenin üzerinde H-17.07.1269 tarihinin görülmüş olması ise durumu doğrulamaktadır. Bkz. BOA. A.} MKT.UM.0133.019.01.01.

⁶⁰⁵ Çağlar Keyder, *Toplumsal Tarih Çalışmaları*, Ankara 1983, s. 229.

⁶⁰⁶ Tahir Öğüt, *XVIII. ve XIX. Yüzyılda Birecik Sancağında İktisadi ve Sosyal Yapısı*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 2008 s. 50; Muammer Değirmendere, *Osmanlı Devleti Taşra İdaresindeki Dönüşümün Valilik Kurumu Üzerindeki Yansımaları (Hudâvendigâr Eyâleti Örneği, 1839-1908)*, Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Bursa 2015, s. 179.

⁶⁰⁷ BOA. MVL. 093.02.01.01; BOA. MVL. 093.02.01.02.

⁶⁰⁸ “Nizam-ı seniyye mucebince rü’yet ve ba’de’l-ihra men’ ve def’ olunmakda ise de...”

azalarından Kedi Tartanzade Hacı Baba ve kardeşi Hacı Ahmed ellerindeki bazı resmî belgelere dayanarak⁶⁰⁹ bu köylerin muhtarlarıyla birlik olarak halka ettikleri zulmü daha da arttırmaktadırlar. Adı geçen şahıslar birçok hile ve sahtekârlıkla hukuksuz bir şekilde halkın mallarına el koymuşlar, kazada servet sahibi olmuşlar ayrıca diğer azalar üzerinde tahakküm kurdukları için istedikleri şekilde hareket eder olmuşlardır.⁶¹⁰

Görüleceği üzere beş köyün ahalisi şikâyetlerini gayet vazıh bir şekilde ifade etmişler, yine de şikâyetçi oldukları şahısların kendilerine ettikleri “zulm ve teaddilerinin ta’bîr ve tahrîri mümkün değildir” demekten kendilerini alamamışlardır. Dahası köylüler kendilerinin “çift ve çubuklarının” alındığını, sonrasında birçoklarının bağ ve bahçe arazilerinin çiftlik hâline getirildiğini dahi beyan etmişlerdir.⁶¹¹ Önemli bir nokta da yapılan şikâyetlerin Tanzimat düzenlemelerine dayandırılmış olmasıdır. Buna göre şikâyetçiler ile maznunların 25 senelik bir münasebetleri olmasına rağmen Tanzimat’ın ilanından bu yana ilişkiler Konya Meclisi tarafından idare edilmektedir. Bundan dolayıdır ki merkezden Konya valisine hitaben bir emirname yazılmasını ve adı geçen kişilerin vergi ve diğer işlere karışmasının engellenmesini rica etmişlerdir.

2.5. Mülki İdare ile Yerel Gücün İş Birliği: Tartanzadeler ve Müdürlük Makamı

Bu dönemde halkın şiddetle şikâyet ettikleri diğer bir şahıs kaza müdürü Süleyman Bey’dir. 1851 ve 1852 yılı sonlarına kadar Karaman kazası müdürü olarak belgelerde Süleyman Bey, Kapıcıbaşı Süleyman Bey⁶¹² ve Konyalı Süleyman Ağa⁶¹³ gibi isimlerle anılan şahsın 1851 senesi Eylül ayında Muhtar Efendi’nin yerine müdür olan⁶¹⁴ ve vefatı sebebiyle 1852 senesi sonunda yerine Galip Bey’in müdür olarak atandığı kişi olduğu anlaşılmaktadır.⁶¹⁵ Nitekim Süleyman Bey’in adı Karaman kazası müdürü olarak Dergâh-ı Ali gediklerinden Nuh Bey ile bir alacak meselesi yüzünden 11 Mart 1852’de kayıtlara tekrar yansımıştır.⁶¹⁶ Ayrıca değinildiği gibi vefatı ile yerine Galip Bey’in atandığının öğrenildiği belgede ise tekrar Süleyman Ağa olarak ifade edilmiştir.⁶¹⁷ 16 Temmuz 1851 tarihli kayıtlardan anlaşıldığına göre

⁶⁰⁹ “mer-i ihtar-ı mahal-i taallük ve istinad-nameleri?...”

⁶¹⁰ BOA. MVL. 093.02.01.01; BOA. MVL.093.02.01.02.

⁶¹¹ BOA. MVL.093.02.01.01; BOA. MVL. 093.02.01.02; Benzeri olayların sonraki süreçte de devam ettiği görülmektedir. Karaman kazası kaymakamı Hicabi Efendi ve idare meclisi üyelerinden Mehmed ve Balıkcıyan Heci efendiler kazaya bağlı köylerin 1300 (1882-83) senesi öşür hasılatına fesat karıştırmışlardır. Bu konuda ortaya attığı atmasından dolayı kendisinin hapsedildiğinden bahisle Osman adındaki şahıs merkeze arzuhâlde bulunmuştur.; BOA. DH.MKT. 01349.019.01, “3 Ramazan 303, Mâliyye Nezâret-i Celîlesine”...

⁶¹² BOA. A.} MKT. NZD. 039.069.01.

⁶¹³ BOA. MVL. 0105.063.01.

⁶¹⁴ BOA. A.} MKT. MVL. 043.049.01. BOA. A.} MKT. NZD. 039.069.01.

⁶¹⁵ BOA. A.} MKT. MVL. 059.012.01.

⁶¹⁶ BOA. A.} MKT. DV.054.038.

⁶¹⁷ BOA. A.} MKT. MVL. 059.012.01.

Muhtar Efendi'den sonra yerine Kapıcıbaşı Süleyman Bey'in tayin edildiği bildirilmişti ve 5 Eylül 1852 tarihli belgeye göre de halk meclise gelerek adil olmasından ve Tanzimat'ın halka idrak ettirilerek uygulanması açısından kendisinden razı olduklarını ifade etmişlerdi.⁶¹⁸ Fakat birkaç ay sonra olayların farklı bir boyuta geçtiği görülecektir.

Buna göre Konyalı Süleyman Ağa kazaya müdür olarak tayin edilmiş ve göreve başlamasından sonra geçen 7-8 aylık süre zarfında kazada fesat ve huzursuzluk şiddetlenmiştir. Buna ilaveten belge diliyle “ortalığı fesada vermekte” ve “ihtilal” etmekte olan Kedi Tartanzade Hacı Baba ve Hacı Ahmed adındaki şahıslar eskiden beri devam ettirdikleri “cürm-i nifak”larını arttıracak bir icraatta bulunarak kötülüklerinde kendilerine eşlik eden Sarı Abdurrahman Efendizade Ömer Efendi'nin müftü olmasını sağlamışlardır. Bununla da yetinmeyerek onun kayını olan Hatibzade Şakir Efendi'yi de meclise aza olarak tayin etmişlerdir. Bu şahıslar kendisinin aklına girdiklerinden müdür Süleyman Ağa, Ömer ve Şakir Efendileri kaza meclisine getirmiş ve müftüyü tayin ederken “sen şimdi müftü ol, menşurun arkandan gelecektir, bana bu şekilde lisanen (sözlü olarak) emir vardır” demiştir. Yani halk burada adı geçen şahısların müftü ve aza tayininde usulsüzlükte bulunmuş olduklarından şikâyet etmektedir.⁶¹⁹ Bundan başka aslen müftü olan şahsın vekili olup cümle halkın “müntahabı” yani seçmiş oldukları Hacı Mustafa Efendi'yi müftülükten men ve ilga ettiklerinin de ifade edildiği görülür. Nitekim kendisinin menşuru 4 ay önceden gelmişken “neşr-i feteva-yı şerife” ederek yani kendi elleriyle fetva oluşturarak fesatlarını diledikleri gibi icra etmişlerdir. Adı geçen şahıslar ve yaptıkları usulsüzlükler nedeniyle halkın menfaat, emniyet ve rahatları ortadan kalkmıştır. Bunun padişah rızasına muhalif bir vaziyet olduğundan bahisle durumun bir çözüme kavuşturulması için padişaha arzda bulunmuşlardır.⁶²⁰

Görüleceği üzere yetkiyi elinde bulunduran müdür ve meclis azası olan eşraftan iktidar sahiplerinin, kendilerine karşı iş birliği yapan kaza halkı tarafından “fesad” olarak adlandırılmaya müsait olacak kadar rahatsızlık verici fiillerde bulundukları iddia edilmektedir. Buna ek olarak yaptıkları usulsüz işler arasında, aralarında kurdukları çıkar ilişkileri sebebiyle istedikleri bazı zorba veya fesat ehli şahısları da hak etmedikleri müftülük veya kaza meclisi azalığı gibi görevlere getirerek daha önceden beri yaptıkları zulmü ve haksızlıkları katmerledikleri de sayılmıştır. Bu aynı zamanda makamlara gelmesi gerekenlerin veya

⁶¹⁸ BOA. A.} MKT. NZD. 039.069.01.

⁶¹⁹ BOA. MVL. 0105.063.01; BOA. MVL. 0105.063.01.02; XVIII. yüzyılın ilk dönemlerinde Karaman'da işbirliğine dair olarak bir örnek olarak Larendeli eşkiya Şeyh Abdülvehhab, Memlahacıoğlu Hüseyin ve yandaşlarının kadı ile işbirliği yapmaları ve ahaliden haksız yere vergi topladıkları için yakalanarak kalebent edilmeleri istendiği dikkat çeker. BOA. A.}DVNS.MHM.d. 117-158.

⁶²⁰ BOA. MVL. 0105.063.01; BOA. MVL. 0105. 63. 01. 02.

makamları hak edenlerin haklarının ellerinden alınıp mağdur edilmelerine sebep vermek suretiyle gerçekleşmiştir. Daha da önemli olanın bu şahısların doğrudan var olan usul ve kanunlara muhalif olarak uygunsuz icraat ve atamalarda bulunmak suretiyle devlet hukukunu çiğnemeleri ile suçlanmaları olarak göze çarpmaktadır. Halk şikâyetlerinde bu noktayı dayanak hâlinde sunmuş ve haksızlığa bir çare bulunmasını rica etmiştir.

Yukarıdaki belgede Tartanzadelerin müdürü yanıltıklarına dair bazı ifadelerin yer aldığı dikkat çekmektedir. Fakat bu noktada yukarıda Hacı Hasib Efendi'nin durumunun gösterilmesine benzer olarak Süleyman Bey'in karakteriyle de alakalı olarak yapılan atamanın ne derece isabetli bir karar neticesinde gerçekleştiğine dair fikir verebilecek malumat da bulunmaktadır. Nitekim kendisinden 23 Ekim 1851 tarihli bir belgede “rikab-ı hümayun kapucubaşı” olarak bahsedilen ve “der-saadette” yani İstanbul'da ikamet ettiği bilgisi verilen Süleyman Bey kendisine olan borcunu ödememesi sebebiyle Bakkal İlya adlı şahıs tarafından şikâyet edilmiştir. Süleyman Bey'in Bakkal İlya'ya toplamda 1.800 kuruş borcu vardır. Bu borç “Bab-ı Ali maarifetiyle” aydan aya ikişer yüz kuruş ödenmek şartıyla takside bağlanmış ve 200 kuruş İlya'ya verilmiştir. Burada önemli husus Süleyman Bey'in geriye kalan 1.600 kuruşu ödemeksizin Karaman kazasına müdür olarak atanması ve kendisinin de bu kazaya gitmiş olmasıdır. İlya bu borcun Konya valisi aracılığıyla tahsil edilmesini talep etmiş ve Konya valisine de bu yönde haber verilmiştir.⁶²¹

Yukarıda anlatılan bilgiler kabaca gözden geçirildiğinde müftülük ve kaza müdürlüğü makamlarının Hadimizadeler tarafından meclis azalığının ise Tartanzadeler tarafından menfaat temini ve halk üzerinde baskı kurmak amacıyla kullanılmış görünüyor. Müftülük makamı bu dönemde Karaman gibi bir şehirde en muteber makamlardan olsa da Hacı Hasib Efendi'nin bu makamda iken vergi uygulamaları yüzünden halkla ters düşmesi halk tarafından hedef alınmasına sebep olmuştur. Biraz da bundan dolayı olsa gerek idari meclislerde Hadimizade grubuna göre azalık gibi daha alt seviye makamlara sahip olan Tartanzadeler halkı onlara karşı kıskırtmış ve dolayısıyla müftüyle birlikte özellikle kaza müdürü olan oğlu Muhtar Efendi ile onun taraftarlarını bastırmışlardır. Hatta onlar daha da ileri giderecek müftülük makamını kendi taraflarından birisini bu göreve getirmeye çalışmak suretiyle elde etmek istemişlerdir. Hadimizadeler her ne kadar haklarındaki şikâyetin Tartanzadeler tarafından halkın tahriki sonucunda ortaya çıktığını söyleseler de ifade edildiği üzere halkı vergi konusunda küstürmüş olmalarından olsa gerek sesleri pek duyulmamış, devlet ilk dönemde şehri onlara saygıya davet etmiş olmakla birlikte sonrasında onları tedibe başlamıştır.

⁶²¹ BOA. A.} MKT.DV. 044.045.01.01; BOA. A.} MKT.DV. 044.045.01.02; BOA. A.} MKT.DV. 044.045.02.01.

Tartanzadelerin şehir merkezinde güçlü olmalarında Süleyman Bey örneğinde olduğu gibi kaza müdürleriyle kurdukları yaratıcı çıkar ilişkilerinin ve onları yönlendirme kabiliyetlerinin yanında aza olarak meclisteki yandaşlarının sayısını arttırmak gibi faaliyetlerin etkili olduğu görülür. Onlar yine müftülük makamına da ittifak için de oldukları bir şahsı getirmişler ve bunu da müdür eliyle sağlamışlardır. Bakıldığında Tartanzadelerin çok etkin olarak kullandığı idari meclis azalığı görevindeki şahıslar sembolik maaşlarla veya fahri olarak çalışsalar da yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere bu tip meclis görevlerinin şahıslara bölge yönetiminde belli bir etkinlik kazandırdığı anlaşılabilmektedir.⁶²² Belki de onlar bu şekilde şehrin iki önemli makamını ellerinde tutan rakipleri Hadimizadeler ile güçlerini dengelemek ve sonrasında onları yönetimden uzaklaştırmak istemişlerdir. Son olarak bu güçlü grup şehrin bazı köylerinde muhtar olarak görev yapan şahısları da elde ederek köylünün birtakım mümbit veya getirisi olduğu düşünülebilecek bağ ve bahçelerine el koyarak buraları çiftlik haline getirmişlerdir. Devlet ise bu grupları kazanın siyasi işlerinden men ederek halka yapılan eziyetin önüne geçmek adına daha çok, merkeze çağırma, tahkikat, tembih veya görevden uzaklaştırma gibi önlemlere başvurmuştur. Son olarak şunu tekrar hatırlatmakta fayda vardır: Yukarıda bahsedilen olaylar ve bu olaylarda üzerinde durulan suçlamalar genel olarak birbirine muhalif veya rakip olan veya aralarında anlaşmazlık bulunan tarafların ağzından kayda alındığı için her ifadenin harfiyen doğru olup olmadığını tespit etmek kolay değildir. Yine bu suçlamaların hangileri birer kumpastır veya suçlamaların hangileri olduğundan daha farklı anlatılarak abartılmıştır, bunlar için zandan öteye geçecek yorumlarda bulunmak zordur. Sadece yukarıda yapmaya çalıştığımız üzere şikâyetin halkın farklı kesimlerini bir araya getirmesi veya bireysel ilişkilerin suçlanan şahıslar hakkında benzeri yönde bir intiba oluşturması suretiyle bu olayların sebeplerinin gerçeklerden kaynaklanmış olması ihtimalinin arttığını söyleyebiliriz.

Yukarıda bahsedilen olaylardan sonra müdürden sonra Karaman'ın yöneticisi olan kaymakamın şehirdeki ahvaline dair örnek olaylara bakmakta fayda vardır. Yukarıdaki konularda görüleceği üzere Tanzimat'ın ilk yıllarında Karaman'da bir kaza müdürü yönetici olarak yer almış, bu üst düzey görevli yeri geldiğinde Galip Bey örneğinde olduğu gibi takdire şayan hareketlerde bulunmuş ve bazen de Süleyman Bey gibi birçok şikâyet ve şaibeye konu olmuştur. Fakat müdürlüğün de içerisinde olduğu bazı ilk dönem Tanzimat uygulamalarında istenilen başarı sağlanamayınca merkezde yapılan yeni düzenlemelerle bu makam ilga edilmiş

⁶²² Avcı, *Bir Osmanlı Kentinde Tanzimat Reformları...*, s. 142.

ve yerine kaza yöneticisi olarak “kaymakam” atanmıştır.⁶²³ 1880’li yılların ikinci yarısına gelindiğinde de Karaman kazasının üst düzey yöneticileri olan Karaman kazası kaymakamları ile kazanın askerî amirleri arasında bazı sorunların meydana geldiği görülmektedir. Bu meseleler kaymakamın vazifeleri, bunun ihmali ve devletin idari bir amir ile askerî amir arasında meydana gelen sürtüşmelerde ne şekilde hareket ettiğine dair de fikir sunmaktadır.

Divan-ı Harb’den verilen bilgilerden anlaşıldığına göre kazanın mal sandığında bulunan paranın öncelikle kazadaki askerlerin ihtiyaçlarına harcanması gerekliliği vardır. Eğer bu para doğru kullanılmıyorsa ve ihtiyaç halinde askerlerin harcamalarına tahsis edilmiyorsa bu kabahatten sorumlu olan kişi kazanın amiri olan kaymakamdır. Nitekim Karaman kaymakamı Osman Cemil Efendi, mal sandığında para bulunmasına rağmen bunu askerinin ihtiyacı için harcamak yerine bahsedilen meblağı diğer bazı yerlere havale etmiştir. Üstelik bu noktada kendisinden bu meblağı rica eden Tali Taburu Kolağası Osman Efendi’nin müracaatını da reddetmiştir. Bu ret olayında kaymakamın kolağasına karşı kullandığı üslubun da makamlar arası muamelata uygun olmaması kendisinin ayrıca suçlanmasına neden olmuştur. Kazanın üst düzey yöneticileri arasında meydana gelen bu olayların ilgilendiği mevzuat “Mülkiyye Cezâ Kânûnnâme-i Hümâyûnu”⁶²⁴ adlı kanunnameidir. Bu kanunnamenin ilgili hükümlerinin ise kaymakamın bir veya birkaç hafta hapis cezasına çarptırılmasını öngördüğü anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu kabahatin cezasının kanuna göre icrası düşünülmüş fakat bu fazla görülerek kaymakamın bu defalık tembih edilmesi yoluna gidilmiştir.⁶²⁵

Yine aynı dönemde Karaman’da bir kaymakam ve bir binbaşı arasında meydana gelen son derece ciddi bir olayın varlığından haberdar olmaktadır. Öyle ki bu olayda Binbaşı Hasan Bey’in bazı adamları vasıtasıyla Karaman kaymakamı Tevfik Efendi’ye fiili saldırı gerçekleştirdiği kayıtlara geçmiştir. Buna göre, oturduğu evin bahçesine girdiği sırada Mukaddem Taburu Binbaşısı Hasan Bey’in teşvikiyle Reşid, Muharrem ve Naim adında çavuşlar bahçeye zorla girip kaymakamı döverek yaralamışlardır. Askerî güçlerin kazanın idari amiri olan kaza kaymakamını darp ve tahkir yoluyla korkutma veya tedip etme girişimi olduğu anlaşılan olaydan sonra adı geçen çavuşlar tutuklanmıştır.⁶²⁶ İlk olarak kaymakama bu şekilde eziyet eden zanlıların kim olduğunun araştırılması uygun görülmüştür. Yapılan araştırmaya göre adı geçen zanlılardan Reşid’in birinci Karaman taburunun birinci bölük başçavuşu,

⁶²³ Çadırcı, *Ülke Yönetimi...*, s. 245; Geniş bilgi için bkz. Mehmet Güneş, *Osmanlı Devleti’nde Kaymakamlık (1842-1871)*, 2014.

⁶²⁴ Bkz. Nuran Koyuncu - Salih Kış, “Alman Askerî Ceza Kanunnamesinin Osmanlı Askerî Ceza Kanunnamesine Tatbiki”, *Tarihin Peşinde*, Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, S. 5, Yıl: 2011, s. 177-190.

⁶²⁵ BOA. DH. MKT. 01477.022.01, “Konya vilâyet-i ‘aliyyesine, 1303 Kanun-i Evvel-Sani...”

⁶²⁶ BOA. DH. MKT. 01500.039.01, “Müsta‘cel, Huzûr-ı ‘âli-i hazret-i sadâretpenâhiye ve taraf-ı vâlâ-yı hazret-i Ser‘askeriye, 29 Receb 1305”; BOA. DH. MKT.01505.073.01, “Konya vilâyet-i ‘aliyyesine, 20 Şa‘bân 1305”...

Muharrem'in ikinci bölüm başçavuşu ve Naim'in ise Debboy başçavuşu olduğu anlaşılmıştır. Yapılan mahkemede verilen ifadeler sonucunda suçluların olay anında sarhoş oldukları, Muharrem çavuşun bahçe kapısı dışında kaymakamı dövdüğü ve o sırada mahallede bulunan tabur yüzbaşlarından Ali Rıza Efendi'nin kaymakama iki tokat attığı anlaşılmıştır. Dikkat edilirse ifadelerde, diğerlerine göre biraz daha üst rütbeye sahip olan Yüzbaşı Ali Rıza Efendi'nin bu ekibin bir parçası olmadığı ve tesadüfen orada bulunduğu beyan edilmek istenmiştir. Suçluların olay sırasında sarhoş olduklarını söylemeleri de göz önünde bulundurulunca kaymakama karşı girişilen bu hareketin planlı bir teşebbüs olmadığı ve olayların o anda geliştiği izlenimi oluşturulmak istenmiştir. Fakat bu dayanaklar üst düzey bir şehir yöneticisini korumak isteyen devlet merkezi nezdinde pek de itibar görmemiş ve devlet tarafından bu suçların ağır cezalar gerektirdiği yönünde bir sonuca varılmıştır. Bu cezaların tatbiki babında ise ilgili mevzuat Askerî Ceza Kanunnamesi'nin 103. maddesine göre icra edilmiştir. Bu madde uyarınca suçlulara hapis, pranga ve değnek gibi cezalar verilirken askerî rütbeleri de kendilerinden alınmıştır.⁶²⁷

Görüleceği üzere kazadaki yöneticiler arasındaki anlaşmazlıklar son derece seviyesiz bir hâl almakta ve iş dayağa veya darp etmeye kadar varabilmekteydi. Bunun belki de en uç örneklerinden birisi 1907 yılında yaşanmıştır. Bu ilginç olayın ayrıntılarına Sadaret-i Uzmâ Mektubî Kalemi ile Konya valiliği arasında gerçekleşen yazışmalarda rastlanıyor. 12 Mart 1907 tarihli bir belgede bu sefer kaza kaymakamının bir memuru darp ettiği ve kendisine hakarete bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu olayın ne şekilde gerçekleştiğine dair dilekçe ve ifadeleri muhteva eden telgraf kaza sandık emini Rıza imzasıyla merkeze gönderilmiştir. Merkez ise olayın ne şekilde gerçekleştiğinin araştırılmasını ve gereğinin yerine getirilmesini Konya valiliğinden istemiştir.⁶²⁸

⁶²⁷ BOA. DH. MKT.01556.047.01, Konya vilâyet-i 'aliyyesine, 14 Safer 306; Bu dönem Osmanlı Sosyal Güvenlik Hukuku için bkz. Eyüp Sabri Kala, *Osmanlı Sosyal Güvenlik Hukuku 1865-1923*, İstanbul 2018.

⁶²⁸ BOA. BEO. 03010.225718.01, 27 Şubat 322, 27 Muharrem 325; Halktan şahısların kaymakamla olan ilişki ve şikâyetlerine dair de bazı arşiv belgelerine ulaşılabilir. Örneğin Karaman kazası kaymakamı Cabir Efendi ile diğer bazı memurlar yolsuz hareketlerinden dolayı kaza halkından Fatma tarafından bir arzuhâl ile Sadaret'e şikâyet edilmişlerdir. Bundan sonra mesele Konya vilâyetine bildirilerek gerekenin yapılması istenmiştir; BOA. DH. MKT.01356.0115.01.

3. Ermeni Tebaa ve Ermeni Kurumları

3.1. Ermenilik ve Bireysel Müdahale

Genel bir kanaat olarak Ermenilerin ilk olarak 1461 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından müstakil bir “millet”⁶²⁹ olarak kabul edildiği ifade edilmektedir. Buna göre bu tarihte Bursa’dan bir kısım Ermeni aileleriyle birlikte merkeze getirilen Piskopos Hovakim, tüm Türkiye Ermenilerinin Patriği olarak atanmıştır. Müslüman bir Sultan’ın bir Hristiyan Patrikliği kurması ise daha önce benzeri görülmemiş bir olay olarak tarihe geçmiş ve bu sayede Ermeniler Osmanlı Devleti içerisinde “imtiyazât-ı şahaneyi haiz millet” olarak yaşamaya başlamışlardır.⁶³⁰

İstanbul Ermeni Patrikhanesi, Osmanlı Devleti içinde yaşayan Ermenilerin dağınık, birbirinden kopuk ve diğer kültürlerin tesirine terk edilmiş alt gruplar olarak kalmasını önlemiştir. Cemaat ve kilise bütünlüğü içerisinde tek bir toplum hâlinde birleşen Ermeniler bu sayede milli kimliklerini koruma imkânını elde etmişlerdir. Fatih Sultan Mehmet’in Ermeni Patrikhanesi’ni kuran fermanıyla, patriğin Osmanlı topraklarında yaşayan bütün Ermenilerin hem ruhani hem de cismani lideri olduğu hükme bağlanmıştır. Patrikler cemaatlerinin dinî ve toplumsal işlerini görme, şikâyetlerini inceleme, cemaate ait malları idare etmekle ve bunların gelirlerini toplamakla yükümlüydüler.⁶³¹ XIX. yüzyıla gelindiğinde ise 1866’da Patrik olan Patrik Hrimyan’ın her ne kadar bazı Ermeni kesimlerini rahatsız etse de patrikhanede oluşturulmuş olan meclise her türlü şikâyet için başvurulmasının önünü açması ve bunların mecliste okutulmasını sağlaması bu dönemde patrikliğin anlayışına önemli bir örnektir. Nitekim kendisi yapılan şikâyetleri bir bildiri hâline getirerek 1872’de Sadaret’e sunacaktır. Bu bildiride vergilerin toplanmasında meydana gelen kanunsuzluklardan ve Ermeniler üzerindeki baskı ve zulümden bahsedilmiş olduğu anlaşılmaktadır.⁶³²

Bu şekilde oluştuğu söylenebilen Ermeni Milli Meclisi veya Ermeni Millet Meclisi imparatorluğun geleneksel olmayan ilk kurumuydu. Bu mecliste seçimler, oylamalar, oturumlar, tartışmalar, görüş alışverişleri ve karar alma süreçleri yürütülmüş olup meclis bu haliyle içerisinde siyasetin yapıldığı bir tür “mini parlamento” hâline gelmiştir. 1908 yılındaki devrimsel olaylardan sonra Osmanlı İmparatorluğu Ermenileri arasında meydana gelen büyük

⁶²⁹ Millet kavramına dair bir tartışma için bkz. Reinkowski, *Düzenin Şeyleri*, s. 246-47.

⁶³⁰ Zeynep İskefiyeli, “Ermeni Kimliğinin Oluşumunda Din Faktörü: Hristiyanlık, Kilise ve Misyonerler”, *Akademik İncelemeler*, C. 2 S. 1 Yıl: 2007, s. 239; Ayrıntılı bilgi için bkz. Canan Seyfeli, *İstanbul Ermeni Patrikliği (Kuruluşu ve İdari Yapısı)*, 2019; Ramazan Erhan Güllü, *Ermeni Sorunu ve İstanbul Ermeni Patrikhanesi (1878 - 1923)*, 2015; Alan Palmer, *Osmanlı İmparatorluğu Son Üçyüz Yıl, Bir Çöküşün Yeni Tarihi*, Çev. Belkıs Çorakçı Dışbudak, 5. Baskı, İstanbul 1995, s. 280.

⁶³¹ İskefiyeli, “Ermeni Kimliğinin Oluşumunda Din Faktörü...”, s. 239.

⁶³² Bülent Bakar, *Ermeni Tehciri*, Ankara 2009, s. 19-20.

değişimlerden biri de liderliğin değişmesi ve güç merkezinin Ermeni Patrikhanesi'nden Ermeni Milli Meclisi'ne geçmesi olacaktı.⁶³³

Karaman'ı ilgilendiren resmî kayıtlarda da “millet”⁶³⁴ olarak anılan Ermeni toplumuyla alakalı bir takım ilginç olayların meydana gelmesi ve Ermeni milletine ait bu derece üst düzey kurumların bunlara müdahil olmaları bu olayları gözden geçirmeyi önemli kılan bir husus olsa gerektir. Bu kurumlar Ermenilerin kendi milletlerine ait kurallara uymalarını ve genel anlamda iyi bir insan olmak için gayret etmelerini istiyordu. İlk 1850'li yılların ortalarına tekabül eden bir dönemde şehir sakinlerinden Ermeni Milleti'nden⁶³⁵ Mıgırdıçoğlu Kantarcı Tanil'in “mugâyir-i âyîn-i millet ve münâfi-i âdâb-ı insâniyet” yani hem kendi milletine hem de insaniyet adabına uygun düşmeyen hareketlerinden dolayı cezalandırılması gerekliliğinin ortaya çıktığı görülmektedir. Bundan dolayı kendisinin Adana eyaletine bağlı Haçin⁶³⁶ kasabasına sürülmesi Ermeni Patrik'i ve Ermeni Millet Meclisi tarafından ortak bir takrirle ifade ve rica olunmuştur.⁶³⁷ Bu noktada sürgün yerinin başka herhangi bir şehir yerine neden Haçin olduğu sorusu da akla gelir. Bakıldığında bu dönemde Haçin için neredeyse bir Ermeni kasabası demek mümkündü ve burası ilerleyen yıllarda Zeytun'a benzer şekilde Ermeni olaylarında etkili bir bölge olacaktı. Hatta Ermeniler burada ufak çapta silah üretimine başlamışlardı ve bir süre sonra Türklerle Ermeniler arasında çok ciddi çatışmalar meydana gelmişti.⁶³⁸ Acaba patrikhane henüz bu tarihte bile Ermenilerin ata yurdu olarak gördüğü bu bölgedeki nüfuslarını tahkime mi çalışıyordu veya ileride meydana gelecek olan olayların odak noktalarından birisine Ermeni nüfustan sorunlu tipleri göndererek doğacak militarizme bir birey daha mı kazandırmak istiyordu? Tüm düşünceleri ve arzuları Ermenilik'in tekrar ihyası üzerine kurulu bu kurumların ve yöneticilerinin ileriye yönelik düşüncelere sahip olması elbette beklenebilirdi. Gerçekten de gönderilen H. 14 Cemaziyelahir 1271 / M. 4 Mart 1855 tarihli takririn altındaki mühürlerden bu ricanın Ermeni Millet Meclisi ile İstanbul ve buraya bağlı

⁶³³ Bedross Der Matossian, *Parçalanan Devrim Düşleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Döneminde Hürriyetten Şiddete*, Çev. Renan Akman, İstanbul 2016, s. 33-127.

⁶³⁴ “Karaman Kazâsı'nın Ahîsmân Mahallesi'nde sâkin Tebaa-i Devlet-i Âliye'nin Ermeni Milleti'nden...” Aköz, 315 Numaralı Karaman Şer'iyye Sicili... s. 53.

⁶³⁵ Neden Millet? Bkz. Benjamin Braude, “Foundation Myths of the Millet System”, *Christians and Jews in the Ottoman Empire: The Functioning of a Plural Society*, Ed. Benjamin Braude and Bernard Lewis New York 1982, s. 69–88; Karpas, “Millets and Nationality: The Roots of the Incongruity of Nation and State in the Post-Ottoman Era”, *Studies On Ottoman Social And Political History*, (Selected Articles and Essays) Ed. Reinhard Schulze, Vol. 81, Leiden-Boston-Koln, 2002, s. 611-646.

⁶³⁶

⁶³⁷ BOA. HR.MKT.0103.083.01

⁶³⁸ Salâhi R. Sonyel, “İngiliz Gizli Belgelerine Göre Adana'da Vuku Bulan Türk-Ermeni Olayları (Temmuz 1908-Aralık 1909)”, *Belleten*, C. 51, S. 201, Aralık 1987, s. 1257-1274-1279-1280; Osman Karlangıç, “Adana'da Devlet Otoritesinin Zaafa Uğraması ve Türk-Ermeni Münasebetleri (1908-1909)”, *History Studies*, Volume 10 Issue 6, s. 94.

olan bölgelerin Ermeni Patrik'i Piskopos Agop tarafından fikir birliği ile gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır.⁶³⁹

3.2. Vergi Sorunları

İlk olarak 1780 yılında Zeytun'da gerçekleşen Ermeni isyanının vergi kaynaklı olduğu ve sonraki süreçte, vergiye karşı gösterilen direncin siyasi ve etnik isyanlarla birleşip tamamen silahlı mücadeleye dönüştüğü bilinmektedir. Nitekim tehcir kararına kadarki hemen her isyan hareketinde vergi vermeme eğiliminin etkili olduğu üzerinde durulan bir husustur. Yabancı devletler ise Ermeni meselesine yönelik olarak vergi konusunu her daim gündemde tutmuşlardır.⁶⁴⁰ Olayların tırmanışa geçtiği dönemin ilk yıllarından birinde, 1893'te Sason (Batman'ın ilçesi) sakinlerinin vergi tahsili için gelen jandarmalara karşı çıktıkları ve bu şekilde vergi konusunda bir direnç göstermeye başladıkları bilinmektedir. 1906-1907 yıllarında Ermeni köylerinde çıkan birtakım olaylarda diğer bazı sorunlar dışında vergi konusundaki baskı iddialarının da etkili olup isyancıların “terk-i tabiiyet” gibi farklı faaliyetlere niyet etmeleri yönünde verilen bilgiler dikkat çekmektedir.⁶⁴¹ Karaman'da ise bir isyan söz konusu olmasa da vergi konusunda haksızlığa uğradıklarından şikâyet eden Ermenileri, Ermeni Millet Meclisi ile İstanbul Patrikliği'nin siyaseten destekledikleri anlaşılmaktadır.

Kırım Savaşı ve sonrasında ilan edilen Islahat Fermanı ilanı gibi Gayrimüslim tebaayı ilgilendiren olayların meydana geldiği 1850'li yılların sonlarında Karaman'da yaşayan Ermeni halkın vergilerden şikâyetçi oldukları ve bu sebepten Ermeni millet temsilcileri ile devlet arasında bazı görüşmelerin meydana geldiği görülmektedir. Bu sefer de Ermeni Millet Meclisi ile İstanbul ve bağlı bölgeler Patrik'i Piskopos Agop merkeze Ermeni haklarını savunan bir ricada bulunmuşlardır. Buna göre Karaman'da bulunan 90 Ermeni hanesinin her bir haneye 106,5 kuruş düşmekle toplamda 9.585 kuruş senelik vergi vermeleri uygun görülmüştür. Fakat Müslümanlar (Ehl-i İslam) tarafından Ermeni hanelerinin sayısı 104 olarak gösterilmiştir. Bundan dolayı verilmesi gereken vergi yükü artmış ve vergi bu rakama uygun olarak tahsil edilmiştir. Buradaki adaletsizliğin giderilmesinin ise verginin alakalı yerlerde Müslüman vergilerinden ayrı olarak Ermenilerin kendi kocabaşları⁶⁴² tarafından adil bir şekilde toplanmasına müsaade edilmesi ile mümkün olabileceği ifade olunmuştur. Bu konuda gerekli

⁶³⁹ BOA. HR.MKT.0103.083.02.

⁶⁴⁰ Cem Barlas Arslan, “Vergi Perspektifinden Ermeni Meselesi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 34, Yıl: 2019/2, s. 215.

⁶⁴¹ Nadir Özbek, *İmparatorluğun Bedeli, Osmanlı'da Vergi, Siyaset ve Toplumsal Adalet, 1839-1908*, İstanbul 2015, s. 149-205.

⁶⁴² Osmanlı Devleti'nde bir yerleşim merkezindeki Hristiyan halkın önde gelen kişilerine kocabaşı veya çorbacı denirdi: Özcan Mert, “Tanzimat Döneminde Çeşme Kocabaşları (1839-1876)”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 23, S. 35, 2004, s. 139; “Kocabaşı”, *DİA*, C. 26, Ankara 2002, s. 140-141

ricanın kabulü ve alakalı olarak merkezden Konya valisine bir padişah emrinin gönderilmesinin rica edildiği anlaşılmaktadır.⁶⁴³

Bunun üzerine merkez, Ermeni Millet Meclisi ile Patrikhane'nin bu ricalarından Konya valisini haberdar etmiştir. Sonrasında Karaman'daki Ermeni hane sayısının gerçekten de Patrikhane'nin belirttiği rakam mı olduğu yoksa haddinden fazla vergi mi alındığı hususları ile verginin kendi kocabaşları tarafından toplanmasında bir sakıncanın olup olmadığı hususlarının soruşturulması istenmiştir.⁶⁴⁴ Bundan bir süre sonra bu sefer de Ermenilerden “bakaya” adıyla para istendiği Ermeni Millet Meclisi ile Patriklik'ten merkeze bildirilmiştir.⁶⁴⁵ Buradan anlaşılan Ermeni halkın kendilerinden istenen vergilerin miktarı hususunda şikâyetçi oldukları, bu noktada halk ile devlet arasında aracı rolünü Ermeni Millet Meclisi ile Patrikhane'nin üstlendiği ve devlet yönetiminin de bu şikâyet ve taleplere kayıtsız kalmadığıdır. Ayrıca üzerinde düşünülmesi gereken hususlardan birisi de Ermeni kurumlarının vergiyi kendilerinin toplaması yönündeki ricalarının altında milli bir amaçlarının olup olmadığıdır. Keza görüldüğü üzere Osmanlı yönetimi bu ricayı anlamlandıramamış ve olaylara daha iyi şekilde hâkim olabilecek konumdaki yerel yönetimlerden bunda bir sakınca olup olmadığı yönündeki şüpheleri açıklığa kavuşturmasını istemiştir.

3.3. 1890'lar Dönemeci ve Şüphenin Yükselişi

Bilindiği üzere Osmanlı diplomasisinde Ermeni sorununun, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi)⁶⁴⁶ sonrası imzalanan antlaşmalara İngiltere ile Rusya'nın “Anadolu Islahatı”⁶⁴⁷ adıyla Osmanlı Devleti'nde yaşayan Ermeniler lehine reformlar yapılması yönünde koydurdukları maddeler sonucu oluştuğu kabul edilmektedir. Bu tarihlerden itibaren Vilâyet-i Şarkıyye'de⁶⁴⁸ daha da artmaya başlayan gerginlik 1887 yılında Hınçak ve 1890 yılında da Taşnak komitelerinin kurulmaları sonrası daha ciddi bir hâl alacaktır.⁶⁴⁹ Bundan sonra bir nevi kırılma dönemi sayılabilecek 1890 tarihinden itibaren Ermeni olaylarında genel olarak bir artış olmuştur.⁶⁵⁰ 1890-1900 arası başta İstanbul olmak üzere Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde

⁶⁴³ BOA. HR.MKT.0175.042.02.

⁶⁴⁴ BOA. HR.MKT.0175.042.01.

⁶⁴⁵ BOA. HR.MKT.0301.027.01.

⁶⁴⁶ Rumi takvime göre 1293 yılına denk geldiğinden Osmanlı tarihinde 93 Harbi olarak bilinir.

⁶⁴⁷ Bkz. Ali Karaca, *Anadolu Islahatı ve Ahmet Şakir Paşa (1838-1899)*, İstanbul 1993; Mustafa Bostancı, “Ermeni Meselesinde Şarki Anadolu Islahatının Yeri ve Ali Kemal'in Islahata Dair Görüşleri”, *CTAD*, S. 23, Bahar 2016, s. 113-136.

⁶⁴⁸ Doğu İlleri için, Bkz. Zekeriya Türkmen, *Vilayat-ı Şarkıye (Doğu Anadolu Vilayetleri) Islahat Müfettişliği 1913-1914*, TTK, Ankara 2006; Bayram Kodaman, *Sultan II. Abdülhamid Devri Doğu Anadolu Politikası*, Ankara 1987.

⁶⁴⁹ <https://turksandarmenians.marmara.edu.tr/tr/istanbuldaki-ilk-ermeni-teror-faaliyeti-1890-kumkapi-olayi/>, Erişim Tarihi: 11.10.2021; Abdullah Özdağ, “Tokat Sancağında Ermeni Olayları (1890-1900)”, *Turkish Studies*, Volume 9/1 Winter 2014, p. 427-438, Ankara-Turkey, s. 427.

⁶⁵⁰ Özdağ, “Tokat Sancağında Ermeni Olayları (1890-1900)”, s. 435

Ermenilerin gösterileri Müslüman halkı da tahrik edince çatışmalar başlamıştır.⁶⁵¹ Özellikle 1895 ve 1896 yıllarında ülkenin her tarafında komitelerin faaliyetleriyle isyanlar çıkmış ve bu olaylar ülke gündemini meşgul etmiştir.⁶⁵² Bu tarihlerde Karaman bölgesinde ise Ermeni tebaadan kaynaklı şiddet vakalarının özellikle din değiştirme sonucu meydana geldiği ve Ermenilere karşı meydana gelen güvensizliğin dükkân ve hane aramaları şeklinde tezahür ettiği görülmüştür.

İslâm dinini tercih ederek Müslüman olmak gerek hukukta gerekse belge dilinde kavramsal olarak Arapça hüda (hedy, hidâyet) kökünden türeyen “ihtida” kelimesiyle ifade bulmuştur. Osmanlı Devleti’nde de Gayrimüslim halktan insanların sosyal, ekonomik, dinî ve hususi gerekçelerle İslâmiyet’e geçtikleri bilinmektedir.⁶⁵³ Osmanlı Devleti, tebaası üzerinde kitlesel bir İslâmlaştırma siyaseti izlememiştir de ihtidalar karşı elbette olumlu bir bakış açısına sahip olmuştur. Ayrıca bir yandan İslâm’ı din olarak seçenlere yapılacak baskıları önlemeye çalıştığı gibi İslâm’ı benimsememiş olanlar üzerinde bir baskı kurulmasına ve bu şekilde ihtidaların artmasına da müsaade etmemiştir. Bu uzun süreç içerisinde Osmanlı toplumundaki bazı Ermenilerin de ihtida ederek Müslümanlığa geçmiş olmaları doğaldır. Ermeni Milleti’nin ise en başından beri ihtidalar rahatsızlık duyması anlaşılır bir durumdur.⁶⁵⁴ Fakat son dönemlerdeki gelişmelerin Ermeni toplumu için çok daha ciddi bir hâle geldiği görülmektedir.

Karaman’da XIX. yüzyıl ortalarından yüzyıl sonlarına uzanan süreç içerisinde meydana gelen ve Ermeni toplumu ile alakalı olan bazı olaylar hem Ermeni kurumlarının hem de devletin ihtidaya bakışı üzerine dikkate değer bilgiler sunmaktadır. Karaman’da Ermeni Milleti Meclisi ile İstanbul ve bağlı bölgeler Patrik’i Piskopos Agop’un bir Ermeni kadının eşi tarafından İslamiyet’i kabule zorlanması noktasında müdahalede bulunduğu görülür. Karaman ahalisinden Toros daha önce İslam dinine intisap ile ihtidada bulunmuştur. Sonrasında eşinin de kendisine tabi olması için İslam dinini kabul etmesi yönünde kendisini zorladığı ve eziyet ettiği haber verilmiştir. Fakat Toros’un eşi din değiştirmeye bir türlü razı olmamıştır. Bu noktada din ve

⁶⁵¹ Nurettin Birol, “1890-1900 Ermeni Ayaklanmalarının Erzincan’a Yansımaları ve İlk Ermeni İsyanları”, *ERZSOSDE*, X-I: 21-34, 2017, s. 22.

⁶⁵² Türkiye’ye gelen Amerikalı gazeteci Dr. Hepworth’ın 1895-1896 olayları ile ilgili vardığı sonuç şu şekildedir; “...Türklerle nazaran sosyal yönden ileri, iktisadi açıdan refah içinde olan Ermenilerin olayları başlatması, siyasi istiklâl arzusunun ağır bastığını gösteriyor. İktisadi ve sosyal sebepler Türkler için söz konusudur. Durum bu olunca, büyük devletlerin Ermeniler lehine reform istemesinin tamamen kendi siyasî menfaatleri icabı olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır...”, Bayram Kodaman, “Bir Amerikalı Gazeteci Gözüyle Ermeni Macerası (1897)”, *Belleten*, C. XLIX, S. 195, Aralık 1985, s. 575; Bakar, *Ermeni Tehciri*, s. 28-43.

⁶⁵³ Güven Dinç, “Kıbrıs’ta İhtidâ Hareketleri (1800-1878)”, *Bilig*, S. 84, Kış 2018/, s. 243.

⁶⁵⁴ Nebi Gümüş, “Osmanlı’da Birlikte Yaşama Tecrübesi: Ermeniler Örneği”, *Milel ve Nihal, İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, C. 6, S. 2, Mayıs-Ağustos 2009, s. 178-180; Bilal Yıldız, “Osmanlı’nın Son Dönemlerinde Denizli’de Yaşanan Bazı İhtida Örnekleri Üzerinde Bir Değerlendirme”, *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 1, 2013, s. 108.

mezhep değiştirmede zor kullanmanın (muamele-i cebriye) padişah adaletine ters dūřtūęu ve bu zorlamanın ortadan kaldırılarak zorlanan kadının kendi hâlinde bırakılması için bir padişah emrinin Konya valisine gönderilmesi rica edilmiştir.⁶⁵⁵ Bunun üzerine gerekli emir merkezden gönderilmiş ve Karaman kazasına bildirilmiştir.⁶⁵⁶ Burada asıl önemli husus din değişme noktasında insanların birbirlerine baskı yapmalarının padişahın kanunlarından olmadığı yönündeki ifadedir. Görülen o ki Patriklik ve Ermeni Millet Meclisi ifadeleriyle dolaylı olarak, Osmanlı Devleti’nin artık daha özgürlükçü olmak ve Gayrimüslim tebaayı ilgilendiren konularda daha adil bir yönetim şekli meydana getirmek istediğini hatırlatmış ve bunu da ancak uygulamada sağlanacak başarı seviyesinde yerine getirebileceğini telkin etmiştir. Fakat Karaman Ermeni toplumunda ihtida edenlere karşı gösterilen şiddet veya Müslümanlardan Ermenilere karşı başlatılan bazı tahkikat ve iddiaların ÷lke genelinde Ermenilerle yaşanan sıkıntıların tırmanışa geçtiği 1890’lı yıllarda arttığı dikkat çeker. Örneęin aşağıda bahsi geçecek olayda Ermeni toplumu ve reislerinin bir ihtida vakasına bu kadar şiddetle karşılık vermeleri, Ermeniler ile Osmanlı yönetimi arasında yükselmekte olan mücadelenin bir tezahürü olabilir mi? Bu noktada belgeler açıkça bir bilgi vermeseler de karşılıklı öfke, şüphe ve ayrışmanın daha açık bir hâle geldiği izlenimi edinilebilmektedir.

Osmanlı arşiv vesikalarına yansıyan birçok olay Osmanlı tebaasından bazı Gayrimüslimlerin sonradan din değiştiren kimselere devlet yönetimine zıt olarak, aynı anlayışlı tavırla yaklaşmadığı yönünde bilgiler vermektedir. Soydaş veya dindaşlarının İşlam dinine geçmesini kendilerine yedirememiş olan kimseler, ihtida eden bu şahıslara karşı onların irade ve isteklerini yok sayarak, çeşitli işkence ve zulümler uygulamışlardır.⁶⁵⁷ Gerçekten de Karaman’da meydana gelen bir olay bu tespiti en ciddi anlamda doğrular niteliktedir. Bu olayda ihtida eden bir Ermeni kadının diğer Ermenilerce ciddi baskı ve şiddete maruz kaldığı, çocuklarının kaçıırıldıęı⁶⁵⁸ veya öldür÷ld÷ęü ve Ermeni temsilcileri ile devletin bu noktada karşı karşıya geldiği gör÷lmektedir. Konya valiliğinden Dâhiliye Nezareti’ne havale edilen bilgilere göre Karaman’da Ayşe adlı kadın ihtida etmiş ve bunun üzerine iki çocuğu diğer bazı Ermeniler tarafından kaçıırılmıştır. Bu noktada var olan usul gereği çocukların buluğ çağlarına varıncaya kadar annelerinin yanında kalmalarının gerekli olduğu ifade edilmiştir. Bu gereklilik resmî bir şekilde ve tezkire ile “reis-i ruhaniye” bildirilmiştir. Bu aşamada Patrikhane’den bir cevap

⁶⁵⁵ BOA. HR.MKT.0202.047.02.

⁶⁵⁶ BOA. HR.MKT.0303.032.01.

⁶⁵⁷ Ayşe Özdemir Kızılkın, “Tanzimat’tan Sonra Osmanlı’da İhtida Olaylarına Gayr-i Müslimlerin Tepkisi: İşkence ve Zulümler”, *Tarih Okulu*, S. XIII, 35-51, Sonbahar-Kış 2012, s. 35.

⁶⁵⁸ Siyasi bir adam kaçıırma olayı için bkz. M. H. V. Den Boogert, “1853’te Meydana Gelen İzmir Olayı: 19. Yüzyılda Kapit÷lasyonlar”, *Harp ve Sulh: Avrupa ve Osmanlılar*, Ed. Dejanirah Couto, Çev. şirin Tekeli, 2. Baskı, İstanbul 2017, s. 351-362.

gelmemekle birlikte durum R. 7 Haziran 1311 / M. 19 Haziran 1895 tarihli tahriratla Adliye ve Mezahib Nezareti'ne bildirilmiştir.⁶⁵⁹

“Mühtediye” Ayşe'nin Karaman'dan çektiği telgrafta çocuklarının öldürüldüğü yönünde bilgi vermesi üzerine Konya vilayetinden merkeze R. 20 Haziran 1311 / M. 2 Temmuz 1895 tarihli bir telgraf daha gönderilmiştir. Fakat kaçırılan çocukların Konya'da Ermeni Milleti İhtiyar Meclisi nezdinde oldukları yönünde bir bilginin verildiği dikkat çekmektedir.⁶⁶⁰ Bu hususta bir çözüm önerisi ortaya koyan Adliye ve Mezahib Nezareti, Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği yazılarda çocukların ihtida anında nerede iseler buluşlarına kadar yine orada kalmalarının sağlanabileceğini ifade etmiştir. Son olarak bu durumun Konya vilayetine bildirildiğinin ve Ermeni Patrikhanesi'nden gelen takriri de bu minvalde bir cevap yazıldığıının altı çizilerek alakalı kurumların bu şekilde bilgilendirildiğine değinilmiştir.⁶⁶¹

Yine aynı dönemde oyuncak satışı gibi basit bir duruma karşı devlet yetkilileri tarafından gösterilen reaksiyon ve yapılan uygulamalar Ermeni toplumuna karşı şüphenin gitgide yükseldiğine işaret etmektedir. Osmanlı resmî makamlarının doğrudan zor kullanmaya başvurmadan önce icra ettikleri geleneksel gözlem ve değerlendirme süreçlerinin bu dönem Karaman'ında ve Ermenileri alakadar eden hususlarda da devam ettiği görülür.⁶⁶² Buna göre Karaman'da uzun zamandan beri attar (aktar) mesleğini icra eden Ohannis, Avadis ile arkadaşları Artin ve Civan bir oyuncak tabanca satışı meselesi sebebiyle arzda bulunmuşlardır. Samsun yoluyla getirilen ve gümrük tezkereli olan çocuk tabancaları gerek Müslim gerekse de Gayrimüslim olsun aktar esnafı tarafından satılmaktadır. Fakat Karaman kazası zabıtalı adı geçen şahısların sattığı silahları toplamış ve bunları satan esnafı da tutuklamıştır. Bu sırada diğer bir tahkikat için Karaman kazasına gelmiş olan Konya polis komiseri ile kaymakamlıktan görevliler tarafından bu esnafın ev ve dükkânlarında ayrıntılı olarak arama yapılmış ve herhangi bir yasa dışı kanıt bulunamamış olmasına rağmen durum mahkemeye havale edilmiştir.⁶⁶³

Bundan sonra evrakın mahkeme tarafından Konya İstinaf Müdde-i Umumiliği'ne gönderildiği, sonrasında yine Konya Adliye Müfettişliği'nin durumu gözden geçirdiği ve nihayetinde vilayet valisi tarafından esnafın beraat etmeleri yönünde karar verildiği haber verilmiştir. Fakat evrakın Adliye Nezareti'ne gönderildiği ve buradan cevap gelmedikçe

⁶⁵⁹ BOA. DH.MKT.0398.059.01.

⁶⁶⁰ BOA. DH.MKT.0398.059.02.

⁶⁶¹ BOA. DH.MKT.0398.059.03: 5 Safer 1313-15 Temmuz 1311; BOA. DH.MKT.0398.059.04: 20-26 Temmuz 1311-16 Safer 1313.

⁶⁶² Reinkowski, *Düzenin Şeyleri*, s. 271.

⁶⁶³ BOA. DH.MKT.019.051.01-3; 4-13 Nisan 1309; bu konuda bkz. Zeynep İskefiyeli, “Bağımsız Ermenistan Yolunda Vazgeçilmez Bir Unsur Olarak Silahlanma (1890-1895)”, *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl/Vol. 2, Sayı/No. 2 Güz/Fall 2017 s. 92-118.

kendilerinin tahliye edilmelerinin uygun olmayacağı mazeretiyle esnaflar yine tutuklu kalmışlardır. Buna karşı esnaflar iki aydan beri hapiste olduklarından dükkânlarının kapalı olması, eşyalarının zarar görmesi, kendilerinin ve ailelerinin perişan durumda olmaları sebebiyle mağdur olduklarını beyan etmişlerdir. Ayrıca gerek kendi bölgelerinde ve gerekse diğer vilayetlerde bulunan aktar dükkânlarında çok daha fazla bu oyuncaklardan bulunduğunu söyleyerek kendilerini savunmuşlardır. Az miktardaki önemsiz bir çocuk oyuncakı için bunca zamandır tutuklu olmalarının onları zor durumda bıraktığına ve bunun padişah merhametine uygun düşmeyeceğine değinerek tahliyelerini rica etmişlerdir. Son çare olarak içinde bulundukları durumu 25 Mart 1895 tarihinde yazdıkları telgrafname ile Adliye Nezareti'ne bildirmişlerdir.⁶⁶⁴ Bu yaşananlar Ermeniler hakkındaki şüphelerin yapılan faaliyetlere daha kesif şekilde tesir ettiğine bir delil sayılabilir.

Yukarıda bahsi geçen ve kurumlar arası yazışmalarda önemle üzerinde durulduğu anlaşılan olaylardan bir süre sonra oyuncak silah tahkikatı yerini gerçek silah tahkikatına bırakmakla Ermenilerin konu olduğu olayların daha ciddi bir hâl aldığı görülmektedir. Yine bu dönemde Karaman'da Ermenilerden bazılarının evlerinde yasaklanmış olan silahların yığılmış olduğunun iddia edildiğine dair bazı bilgiler dikkat çekmektedir. Bu şüpheler merkeze Karaman Debboy Memurluğu'ndan telgrafla bildirilmiştir. Sonrasında bu tip şikâyetler ile ilgilenmesi gereken kurumun Mülkiye olması sebebiyle bu kurumdan yardım istenmiştir. Bu durum Konya vilayet yönetimine de bildirilmiş ve polis ikinci komiseri derhal Karaman'a gönderilmiştir. Burada farklı görev ve kesimlerden şahısların olaylara dâhil edildiği anlaşılır. Keza Debboy Memuru, bir muhbir, Ermeni milletvekili Ağya ve İdare Meclis'i azasından Agop Çan Efendiler hazır bulundukları hâlde Balıkçioğlu Vazim Avadis ve Bakabaya'nın damadı Heci Artin'in evleri araştırılmıştır. Bu aramalar sonucunda adı geçen şahısların evlerinde yasak silaha ve zararlı sayılabilecek evraka veya başka bir zararlı maddeye dair herhangi bir iz bulunmadığı Karaman kaymakamlığı ve adı geçen ikinci komiser tarafından bildirilmiştir.⁶⁶⁵

3.4. İstibdat ve Meşrutiyet Dönemi Yansımaları

İstibdat dönemi olarak adlandırılan II. Abdülhamit dönemi (1876-1909) 1908 devriminin ortaya çıkardığı atmosfer ile son bulmuş ve yeniden ilan edilen meşrutiyet ile imparatorluğa âdeta bir özgürlük havası yayılmıştır.⁶⁶⁶ İkinci Meşrutiyet'in ilanının, İttihat ve Terakki ile ülke içindeki ve dışındaki milliyetçi Gayrimüslim grupların ortak çalışma sürecinin

⁶⁶⁴ BOA. DH.MKT.019.051.01-3.

⁶⁶⁵ BOA. DH.TMIK.M.050.076.01; BOA. DH.TMIK.M.050.076.02.

⁶⁶⁶ Duygu Koç, "II. Meşrutiyet'ten İşgale: Osmanlı Kadın Dergilerinde Gayrimüslimlerin İzini Sürmek", *OTAM*, 45 /Bahar 2019, s. 192.

sonucunda gerçekleştiği ifade edilmektedir. Yaklaşık otuz üç yıl hüküm süren II. Abdülhamit'in, içeride ve dışarıda izlediği güvenlik politikalarının ise kendisine karşı Gayrimüslim kesimlerde şiddetli bir muhalefete yol açtığı belirtilir. Öfkenin 1905'te sultana karşı düzenlenen başarısız suikast girişimiyle doruğa ulaştığı da bilinmektedir. İkinci Meşrutiyet'in ilanı ile yönetim ve taraf çevreler, artık barış döneminin geldiği, karşılıklı çatışmaların sona erdiği, birlik beraberliğin sağlandığı ve toprak bütünlüğünün korunabileceği bir süreç beklentisi içerisindeydiler. Nitekim ülkenin, II. Abdülhamit'in istibdat yönetiminden kurtarılması, çözülmesi en zor problemdi ve bu problem tarafların ortak hareket etmesiyle çözülmüştü. Böylesine çetin bir sürecin aşılması, devletin geleceği ve tarafların barış içerisinde yaşamaları noktasında taraflara umut vaat ediyordu. Ermeni ve Rumlar, meşrutiyetin ilanı ile sağlanacak tam eşitlik ile ülkede bulunduklarından daha avantajlı bir konuma gelmeyi ümit ediyorlardı. Fakat olaylar daha karmaşık ve beklenmedik şekilde cereyan edecekti.⁶⁶⁷ Keza ilk defa halkın katılımıyla, hürriyet, eşitlik, kardeşlik kaynaklarından güç alarak mutlak padişah iradesine son vermeyi ve Osmanlılık çatısı altında cemaatleri bir arada tutarak imparatorluğun birliğini korumayı amaçlayan İkinci Meşrutiyet hareketi bu amaçlarına ulaşamayacaktı.⁶⁶⁸

Matossian, ağırlıklı olarak İkinci Meşrutiyet devrini ele aldığı eserinin sonunda Ermeni beklentileri için "Ermeniler (II. Abdülhamit devrinden sonra meşrutiyetle) yeni hükümetin bu sorunlara adil bir çözüm bulmaya istekli olmadığını fark ettiler" demektedir.⁶⁶⁹ Görülen o ki konu Karaman özelinde minimize edildiğinde bu şehirde içki satışında problem yaşayan Ermeniler, buna benzer olarak yeni dönemde daha rahat edeceklerini sanıyorken İstibdat Devri'ni bile arar oldukları düşüncesindeydiler. Osmanlı yönetiminin her devirde "eğlenmeyi ve onun araçlarını" dikkatle ele aldığı, halkın da kendilerini rahatsız eden bu tür işyerlerine dair vuku bulan şikâyetleri sonucu gerekli yerlerde bazı yaptırımlarda bulunduğu gözlemlenebilmektedir.⁶⁷⁰ Nitekim Karaman'da da henüz 1585 yılında halkın çarşı içinde olan kahvehaneden şikâyet ettikleri kayıtlara yansımıştır.⁶⁷¹ 1909'a gelindiğinde ise Karaman'da meyhanecilik yapan Yuvanoğlu Felbi ve Frenkoğlu Kosti meyhanelerinin kaza yönetimi

⁶⁶⁷ Bilal Eryılmaz, *Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslim Teb'anın Yönetimi*, İstanbul 1990, s. 161; Halil Şimşek, "Yüzüncü Yılında Meşrutiyet'in İlanı ve Gayrimüslim Cemaatler", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S. 1, Aralık 2008, s. 55-57-60.

⁶⁶⁸ İnalçık, *Devlet-i Aliyye*, C. 4, s. 300-301; Bakar, *Ermeni Tehciri*, s. 43.

⁶⁶⁹ Matossian, *Parçalanın Devrim Düşleri*, s. 274.

⁶⁷⁰ Bazı yaklaşımlar ve örnekler için bkz. Emre Koç, "Osmanlı Mahallesinde Cemaat İçi Ahlaki Oto-Kontrol Sistemi: Suç ile Suçlunun Tespiti, Kavramlaştırılması ve Suçlunun Dışlanması (İhraç)", *Akademik Bakış Dergisi*, Baş Ed. Mehmet Yüce, S. 71 Ocak -Şubat 2019, Celalabat-Kırgızistan, s. 120-148; Emre Koç - Hüseyin Yılmaz, "Ahlaki Oto-Kontrol Bağlamında Eğlence Meclisleri (Meclis-i Fısk) ve Çalınan Müzik Aletlerinin (Alet-i Fısk) Osmanlı Mahkeme Kayıtlarına Bazı Yansımaları", *EFAD (Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi)*, Ed. Hüseyin Muşmal, C. 2, S. 2, Karaman 2019, s. 162-179.

⁶⁷¹ BOA. A.{DVNS.MHM.d.58-80.

tarafından kapatılması sebebiyle ticaret ve gelirlerinde zarar ettirildiklerini devrin atmosferine dair bazı dikkat çekici atıflarda da bulunarak bir arzuhâl ile dile getirmişlerdir.⁶⁷²

Bu şahıslar uzun zamandan beri aileleriyle birlikte geçimlerini müskirattan yani alkollü içki üretiminden ve satışından temin etmekte olmalarına rağmen “istibdat devrinde” bile emsali olmayan bir şekilde bundan men edilmişlerdir. Gerekli kurumlara birçok defa müracaat etmelerine rağmen sonuç alamamışlardır. Hâlbuki kendi ifadeleriyle “şu devr-i dilara-yı meşrutiyette” ticaret her yerde serbestçe icra edilmekte iken hâlen tahkir edilmekte, nakit cezasına çarptırılmakta ve yine farklı suçlarla itham edilmektedirler. Üstelik onlar bu sanatlarını icra ederlerken dikkatle ve topluma karşı saygı ile hareket etmektedirler. Bu noktada sorunlarının giderilmesini istemişler, aksi durumda Meclis-i Mebusan’a dahi başvuracaklarını söylemişlerdir.⁶⁷³ Bunun üzerine Dâhiliye Nezareti Konya yönetiminin durumu incelemesini ve gerekenin yapılmasını emretmiştir.⁶⁷⁴ Konya’dan verilen cevapta ise adı geçen meyhanecilerin Karaman çarşısında kadehle sattıkları alkolün ruhsatsız olduğu ifade edilmiştir. Şahısların kendi kendilerine açtıkları dükkânlarının kapatılması yönünde bir işlem yapılmamış, ancak şehrin asayişinin bozulmaması adına meyhanelerin akşamdan sonra kapatılmasına karar verilmiştir. Bu şekilde aynı zamanda meyhanelerin geceleri açık ve serbest bırakılmaları durumunda kendilerine yapılacak müdahalenin önlenmesinin de amaç edinildiği belirtilmiştir.⁶⁷⁵

3.5. Tehcir Dönemi ve Karaman’a Etkileri

Tarihî yazında Ermeni Tehciri olarak adlandırılan ve Ermeni topluluklarının yer değişimine tabi tutuldukları dönemde Karaman’a Ermeni nüfus aktarıldığı ve aynı zamanda Karaman’dan da diğer bazı bölgelere Ermeni halktan nüfus gönderildiği anlaşılmaktadır. 1915’te alınan Ermeni sevkıyatı veya tehciri kararı, olası isyan hazırlıklarına karşı alınmış bir tedbir olmaktan öte Ermenilerin isyan etmeleri ve Ruslarla iş birliği yapıp Osmanlı ordularına karşı bizzat savaşa girmeleri nedeniyle iç güvenliği sağlamaya yönelik alınmış bir karar olarak ifade bulmuştur.⁶⁷⁶ Konuyla alakalı olup Karaman’ın da adının geçtiği bir belgede bu politika açıklanırken “esbâb-ı siyasiye ve askerîye” ifadesiyle bu şekilde hareket edilmesine neden olan siyasi ve askerî genel sebeplere atıfta bulunulmuştur.⁶⁷⁷

⁶⁷² BOA. DH.MUİ.038.2.06.01.

⁶⁷³ BOA. DH.MUİ.038.2.06.02, “3 Teşrinievvel 325, Dâhiliyye Nezâret-i Celîlesine...”

⁶⁷⁴ BOA. DH.MUİ.038.2.06.01.

⁶⁷⁵ “fi 2 Zilhicce 1327 ve fi 2 Kânûnı Evvel 325, Konya Vilâyeti, Mektûbî Kalemi, Dâhiliyye Nezâret-i Celîlesine, Konya vâlisi...”

⁶⁷⁶ Nevzat Artuç, “1915 Ermeni Olaylarına Farklı Bir Bakış”, S. 63, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 2008, s. 54-65.

⁶⁷⁷ BOA. DH.ŞFR.0655.066.01, “Bâb-ı ‘Âlî, Dâhiliye Nezâret-i, İskân-ı ‘Aşâ’ir ve Muhâcirîn Müdîriyeti...”

2 Ekim 1915 tarihinde Dâhiliye Nezareti'nin İskân-ı Aşair ve Muhacirin Müdürlüğünden Konya vilayetine gönderilen şifrede 31 Ağustos 1915⁶⁷⁸ günü tahmini olarak 1.200 Ermeni'nin Karaman'a gitmek üzere "teb'id" (uzaklaştırma, sürme) edildiği bilgisi verilmiştir. Bilgilere göre bu kabile Konya'da iken 500 kişi bilet temin edebilmiş fakat diğerleri trene biletsiz olarak binmişler ve vilayet polis memuru da bilet yoklamasında bazı tehditlerde bulunmuştur. Buna rağmen sonrasında tren hareket etmiş fakat biletsiz olan 700 kişinin bilet ücretleri kumpanyadan talep edilmiştir.⁶⁷⁹

Sonraki seneye ait vesikalarda Karaman'dan nerelere nüfus gönderildiği ve nerelerden buraya nüfus geldiğine dair malumat mevcuttur. Vali Cemal adına Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen 16 Ekim 1917 tarihli şifreli bir telgrafta göre vilayet merkezinin yanında Isparta, Akşehir, Ilgın, Seydişehir, Karaman, Ereğli ve Burdur kazalarından farklı bölgelere Gayrimüslim nüfus gönderilmiştir. Yine bir takım farklı bölgelerden vilayette bulunan Yenişehir, Ilgın, Saidili, Seydişehir, Karaman ve Sultaniye kazalarıyla Konya merkez kazasına nüfus tehcir edilmiştir.⁶⁸⁰

Karaman şehrinin aynı zamanda Ermenilerin çeşitli yerlere sürülmesi noktasında bir geçiş güzergâhı olduğu da anlaşılmaktadır. Bu noktada Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nden Konya ve diğer bazı bölgelere gönderilen 26 Haziran 1916⁶⁸¹ tarihli telgrafta Karaman'ın da adı geçmektedir. Buna göre İstanbul ve bazı diğer bölgelerden te'bid için gönderilen Ermeniler Konya ve Karaman üzerinden Kars-ı Maraş ve Pazarcık yoluyla Zor'a sevk edileceklerdir.⁶⁸²

Bu dönem tahkikatlarının ise daha çok Ermenilere yapılan saldırılar ve bu faaliyetlerde bulunduğu düşünülen saldırganlar üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Dönemin Dâhiliye nazırı Mehmed Ali Efendi'nin Konya valisi Rıza Paşa'ya haber vererek patrikhanenin Karaman ve çevre bölgelerde Gayrimüslimlerin zulme uğradığı yönünde bazı şikâyetlerinin tahkik edilmesini istemiştir. Buna göre Karaman'da oturan Yordan Işıkoğlu'nun eşi Olamiya'nın evinin basıldığı ve kendisinin öldürüldüğü bildirilmiştir. Yine Uluğaç nahiyesi müdürü Hasan Efendi ile muhtar Molla Ahmed'in bazı kişileri darp ederek eşyalarını gasp ettikleri patrikhaneden bildirilmiş ve sonrasında durumun tahkik edilmesi istenmiştir.⁶⁸³ Bunlardan başka Konya'da Çömlekçi Yannioğlu Agapiyos'un öldürüldüğü, Avram Papasoğlu'nun ve

⁶⁷⁸ "Geçen Efrenci Ağustos'unun on sekizinci günü..."

⁶⁷⁹ BOA. DH.ŞFR.056.0249.01.; Bkz. Cemal Sezer, "Osmanlı Devleti'nin Sevk Sırasında Ermenilere Yönelik Uygulamaları (1915-1917)", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 7, Sayı 13, (Bahar 2011), s. 30-53.

⁶⁸⁰ BOA. DH.ŞFR.0655.066.01.

⁶⁸¹ "R. 13 Haziran 1332 / H. 24 Şaban 1334..."

⁶⁸² BOA. DH. ŞFR .065.095.01.

⁶⁸³ BOA. DH.KMS.051.1.072.04.

Nevşehir’de Yordan Akonomi’nin evlerinin basılıp soyulduğu ve nakit paralarının çalındığı suçlamalar arasındadır.⁶⁸⁴

Konya vilayeti tarafından yapılan incelemeler sonucunda suçlamalara bazı açıklamalar getirilmiştir. Vilayette Uluğağaç diye bir nahiyenin bulunmadığının belirtilmesi manidardır. Sonrasında Karamanlı Olamiya’nın boğularak katli durumunun 19 Nisan 1919 tarihinde bildirildiği ifade edilmiştir. Katillerden birisinin yakalandığı, diğer iki katilin ise Bursa vilayeti tarafına kaçtıkları ve yakalanmaları için durumun adı geçen vilayete bildirildiği belirtilmiştir.⁶⁸⁵ Konya’dan verilip olayın aslına değinen bilgilere göre Yordan’ın evine komşularından Rum Kalfa Tifkor ve Simiyon ile Hasan adında şahıslar evi basmak adına değil gece vakti hırsızlık maksadıyla girmişlerdir.⁶⁸⁶ Bu şekilde olayların iç yüzünün daha açık şekilde tespit edildiği görülür.

Temmuz 1919’da Dâhiliye Nezareti ve Konya arasındaki muhaberatın gündemi Hristiyanlara karşı birtakım hareketlere girişildiği yönündeki haberlerdir. Buna göre Ereğli’de Hristiyanlara karşı galeyan ve düşmanlık hızlı bir şekilde artmış ve Müslümanlara silah dağıtılmıştır. Durumun daha ciddi bir hâl aldığına bir delil ise bu faaliyetlerin İlgin ve Karaman’a da sirayet etmiş olmasıdır. Nitekim Hristiyan halk korku ve endişe içerisinde kalmışlardır. Bu bilgilerin merkeze İngiliz Mümessil-i Siyasiliği’nin ışıyla bildirilmiş olması da dikkate değerdir.⁶⁸⁷ Merkez bu konuda hızlıca tahkikat yapılmasını ve sonuçların açık bir şekilde tarafına bildirilmesini istemektedir.⁶⁸⁸ Bunun üzerine Konya’dan verilen cevapta ise Hristiyanlar aleyhinde herhangi bir galeyanın meydana gelmediği ve Müslümanlar arasında silah dağıtımı gibi bir faaliyetin de bulunmadığı ifade edilmiştir.⁶⁸⁹ Görüleceği üzere yerel yönetimlerin Ermenilerin zulme uğradığı yönündeki iddialar noktasında yaptıkları tahkikatlar genel olarak suçlamaların asılsız olduğu yönünde sonuçlar ortaya koymuştur. Bu noktada Ermeniler kendi halklarının zulme uğradığı iddialarını ülke içindeki ve ülke dışındaki kamuoyu nezdinde daha da kuvvetlendirecek haberler mi yaymaya çalışıyorlardı, bilemiyoruz. Bir ihtimal de her dönemde karşılaşılabilecek bir durum olarak yetkili mercilerin olayların büyümesini engellemek adına iddiaları gerçeklerden yola çıkarak yahut da gerekli şekilde tahrif ederek sonuca bağlamış olması ihtimalidir. Bu dönemde satır aralarına sıkışmış olup göze gelmeyecek kadar küçük görünen bu kadar malumatın bile ayrıca ele alınması ve bunlar üzerine

⁶⁸⁴ BOA. DH.KMS.051.1.072.04.

⁶⁸⁵ BOA. DH.KMS.051.1.072.03.

⁶⁸⁶ BOA. DH.KMS.051.1.072.01; BOA. DH.KMS.051.1.072.02.

⁶⁸⁷ BOA. DH.ŞFR.0101.019.012.01.

⁶⁸⁸ BOA. DH.ŞFR.0101.019.012.01.

⁶⁸⁹ BOA. DH.ŞFR.0637.018.01; BOA. DH.ŞFR.0101.019.012.01.

uzun süre mesai harcanması gerekmektedir. Ancak bu şekilde Karaman'daki olayların ulusal ve uluslararası anlamda nereye konumlandırılabilceği ve hangi dinamiklerle bağdaştırılabilceği noktasında söz söylenebilir. Fakat belirtildiği üzere Ermeni odaklı olayların ülke çapında artmaya ve daha ciddi bir hâl almaya başlamasına paralel olarak Ermenilerle ilgili konuların Karaman'da dönem gündemini giderek daha çok meşgul etmeye başladığı sonucu çıkarılabilmektedir.

4. İlk Demokrasi Sancıları: Partiler, Seçim ve Muhalefet

4.1. Karaman'da Sopalı Seçim (1912)

Karaman ile İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ilişkilerine dair kaynaklara yansıyan ilk bilgiler bu iki tarafın samimi bir ilişki kurmak istediklerine delalet eder. “Cemiyet-i İttihâdiye önde gelenlerinden Tahir Bey Efendi hazretleri” Konya'ya geldiğinde Karaman halkından 87 kişilik bir heyet Tahir Bey ile tanışmak ve onu Karaman'a davet etmek üzere özel bir trenle Konya'ya gelmişlerdir. Onları memnuniyetle karşılayan Tahir Bey'in yorumu ise belki de gözden geçirilen yazın arasında en dikkat çekici olanlarından birisidir: Tahir Bey'in bu esnada “Karamanlılar Karamanoğulları olduklarını ispat ettiler” diyerek Karaman heyetine iltifat ettiği açıkça gazetede kayda geçirilmiştir.⁶⁹⁰ Fakat aşağıda görüleceği üzere Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın Karaman'da güçlü olduğu, birçok olayın meydana geldiği ve cemiyetin giderek güçten düşmesi ile bu düşünce ile bağlantılı olanların takibat altına alındığı da anlaşılmaktadır.

Osmanlı Devleti'nde 1912 yılında yapılan mebus seçimleri bu devletin tarihindeki ilk erken genel seçim olmuştur. Trablusgarp Savaşı devam ederken iç ve dış sarsıntılar içerisinde yapılan bu seçim, Karaman'daki olayların net bir örnek oluşturduğu üzere “sopalı ve dayaklı seçim” adıyla anılmıştır.⁶⁹¹ Yurt genelinde ciddi olayların meydana geldiği⁶⁹² ve İttihatçı-İtilafçı çekişmesinin şiddetlendiği⁶⁹³ 1912 yılının Karaman'da da oldukça hareketli geçtiği görülmektedir.⁶⁹⁴

Hürriyet ve İtilaf Fırkası merkezinde hazırlanan ve Dersaadet Bidayet Mahkemesi tarafından tasdik edilen bir protestonamede Karaman kazasında seçim işleriyle meşgul olan

⁶⁹⁰ *Anadolu*, (Gazete), Sayı: 2, Sayfa 3, 14 Ağustos 1908, Numara 2,

<http://www.osmanlicagazeteler.org/Oku.php?id=11793>, Erişim Tarihi: 12.02.2023.

⁶⁹¹ Bülent Akkaya, “Erciyes Gazetesine Göre Kayseri'deki 1912 Meclis-i Mebusan Seçimleri”, *Turkish Studies*, Volume 9/4 Spring 2014, p. 15-23, s. 16; Tanzimat'tan Demokrat Parti devrine kadar olan demokratikleşme süreci için bkz. Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839 - 1950)*, İstanbul 1999.

⁶⁹² İhsan Güneş, “1912 Seçimleri ve Eskişehir'de Meydana Gelen Olaylar”, *Belleten*, Ağustos 1992, C. LVI – S. 216, s. 459-482.

⁶⁹³ Trabzon örneği için bkz. Volkan Aksoy, “Yeni Bilgi ve Belgeler Işığında Trabzon'da 1912 Seçimleri”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 2017; (23), s. 163-196.

⁶⁹⁴ “İnsan Osmanlı İmparatorluğu'nun 1911 senesi ve biraz sonrasını bir kuş bakışı altına alabilse ürker, iki eli ile gözlerini kapamak ister: Kargaşa denilen şeyin daha öğretici bir örneği bulunamaz”, Falih Rıfkı Atay, *Batış Yılları*, İstanbul 2012, s. 55.

bazı şahısların kanunsuz davranmalarının şikâyetine konu olduğu dikkat çekmektedir.⁶⁹⁵ Bu konudaki bilgiler merkeze fırkanın Konya şubesi tarafından bir tahriratla bildirilmiştir. Buna göre Karaman kazası seçiminde İttihat ve Terakki Fırkası'nın galibiyetini sağlayamayan ve bundan rahatsız olan yerel yönetim, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın şube başkanı ile ikinci seçmenleri (müntehab-i sâni) ve diğer bazı şahısları isyan ve ihtilale teşebbüs suçundan tutuklamıştır. Bu noktadan sonra meselenin daha ciddi bir hâl aldığı anlaşılır. Nitekim doktor raporuyla birlikte yapılan birçok müracaat dikkate alınmamış ve bu durum tutuklulardan hasta olan Hacı Mehmed Ağa'nın hapisanede vefat etmesine sebep olmuştur. Tutuklu olan diğer 31 kişi ise kelepçeli oldukları hâlde merkeze Divan-ı Harb'e gönderilmişlerdir.⁶⁹⁶

Fırka merkezi, kanuna aykırı olup devam eden bu vaziyeti bundan önce alakalı yerlere gönderilen 27 Mart 1912⁶⁹⁷ tarihli Dâhiliye Nezareti'nin emirlerine bağlamaktadır. Akabinde buna, kanunen bir açıklama getirilmesi lüzumu doğduğunu beyanla devam edilmiştir: Kanun-i Esasi'nin 103. maddesinde ülkenin bir yerinde ihtilal şüphesi doğduğunda hükümet oraya mahsus olmak üzere geçici sıkıyönetim (idâre-i 'örfiyye) ilan etme hakkına sahiptir. Fakat Karaman'da böyle bir durumun meydana geleceğini hisseden hükümet orada sıkıyönetim ilan etmesi gerekirken bunu yapmamış ve adı geçen şahısları İstanbul'a mahsus olan sıkıyönetim mecrasına göndermiştir. Yine sıkıyönetim kararnamesinin (idâre-i 'örfiyye kararnâmesi) 12. maddesinde sıkıyönetim mıntıkası haricinde bulunanların Divan-ı Harb'e getirilebileceği beyan edilmiş olduğunun altı çizilmiştir. Fakat maddede bu uygulamaların sıkıyönetim ilanı durumunda, bundan önce ihtilal hareketine bulaştıkları ortaya çıkanlara mahsus olduğu gibi hususlar üzerinde durulmuştur.⁶⁹⁸ Fırka merkezi, protestonamede hükümeti kanun maddelerine saygıya davet etmekte ve kanunların çiğnenerek Meşrutiyet'in gereklerinden olan seçimlerle meşgul olanlara bu gibi davranışlarda bulunulmasını protesto etmektedir. Protestonamenin birer sureti Sadaret, Harbiyye ve Bahriyye Nezâretleri ile Meclis-i Mebusan ve Ayan Riyaseti gibi birçok önemli kuruma gönderilmiştir.⁶⁹⁹

Harbiye Nezareti'nden çıkan bir yazıda ise taşrada olup bitenlere değinilmiştir. Buna göre taşrada bazı yerlerde bazı gruplar halkı, üzerinde ayetikerime⁷⁰⁰ yazılı olan bayraklar

⁶⁹⁵ BOA. BEO.04042.303125.01, "Dâ'ire-i sadâret Mektûbî Kalemi, 5 Cemaziyelahir 1330 - 9 Mayıs 1328, İşâret-i 'aliyye-i cenâb-ı sadâretpenâhî mücebince"...

⁶⁹⁶ BOA. BEO. 04042.303125.02.

⁶⁹⁷ İttihatçıların 14 Mart 1912'de aldıkları kararlardan biri de "açık yerlerde vuku bulacak ictimaat memlekette huzur ve sükûnu muhafaza etmek için men edilebilir" şeklinde idi; Özer Özbozdağı, "Selanik, Manastır ve Kosova Vilayetlerinde 1912 Meclis-i Mebusan Seçimleri", *GOSOS Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, (Kış 2016) 11/2: 285-317 / (Winter 2016) 11/2: s. 287.

⁶⁹⁸ BOA. BEO. 04042.303125.02.

⁶⁹⁹ BOA. BEO. 04042.303125.02.

⁷⁰⁰ Şerefli ayet, Kur'an'daki her bir cümle, <https://www.luggat.com/ayet-i-%20kerime/1/1>, Erişim Tarihi: 16.02.2023.

altında toplayarak “şeriat isteriz!” diye slogan atmışlar ve hükümeti “tekfir”⁷⁰¹ etmişlerdir. Gerek silahlı gerekse silahsız olarak ortaya çıkan isyanlara dair illerden alınan ifade ve delilleri içeren evrak Dâhiliye Nezareti tarafından Divan-ı Harb’e havale edilmiştir. Sıkıyönetim kararnamesinin 12. maddesinde, sıkıyönetimi gerektirecek olaylara dâhil olanlar, bu bölgede ikamet etseler bile Divan-ı Harb’in bunları yargılama hakkına sahip olduğunun yazılı olması gibi hususlar hatırlatılarak bir müdafaaya girişilmiştir. Yukarıda bahsi geçenlerden başka Harbiye Nezareti’nin, taşrada şeriat isteriz diyerek bayrak altında toplananların da davranışlarını sıkıyönetim ilanını gerektirmiş olan 31 Mart İsyanı’na benzettiği görülmektedir. Ayrıca adı geçen bölgelerdeki Birinci Ordu kıtalarındaki bazı ihtiyat erleri ve redifler ile eski İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti’nin⁷⁰² taşradaki teşkilatına dâhil olan bazı şahısların olaya dahil olduğu görülmüştür. Bu sebepten hadisenin 31 Mart Vakası ile alakalı olduğu belirtilmiş ve bu şekilde bir karşıt görüş ortaya konulmuştur.⁷⁰³

Hürriyet ve İtilaf Fırkası’nın genel merkezi tarafından basılarak 20 bin adedi ülkenin her tarafına dağıtılan “Açık Söz”⁷⁰⁴ adlı risale ile de hükümeti kanun ve şeriata karşı göstermek için hükümetin cami ve mescitleri kapatıp yerine çarşı ve han kurmak gibi icraatlar yaptığı bilgisi yayılmıştır. Bunların “şerî‘at-i mukaddeseyi” kendi emellerine alet ettikleri ve halkı hükümete karşı isyana teşvik ettikleri tekrar ifade edilmiştir. Nitekim Karaman’dakiler de dâhil olmak üzere yukarıda bahsi geçen olayların fırka merkezince dağıtılan bu risalede halka gösterilen şeriat açıklaması neticesinde meydana gelmiş olduğu düşünülmektedir. Bu risalenin neşrinden dolayı bir üyesi hakkında soruşturma açılan fırka merkezinin de İstanbul’da bulunması olayın faillerini dikkatle ele almaya bir dayanak olmuştur. Bundan ötürü suçlu görülen şahısların muhakemesinin Divan-ı Harb tarafından yapılmasına karar verilmiştir.⁷⁰⁵

4.2. İttihatçılığın Kovuşturulması ve Tarafsızlık

XIX. yüzyıla doğru gelineen yıllarda Karaman’ın eski Nakibüleşrafi’nin şehri karışıklığa sürüklediği ve İstanbul’da olmasına karşın Karaman’a kâğıtlar (evraklar) göndererek tahriklere devam ettiği yönünde haberler ilginçtir.⁷⁰⁶ Buna benzer bir vaka olarak Dünya Savaşı arifesine

⁷⁰¹ Kâfir ilan etmektir. Dinden çıkıldığını ve Müslüman olunmadığını beyan etmek demektir, <https://www.luggat.com/index.php#ceviri>, Erişim Tarihi: 16.02.2023.

⁷⁰² “Cem‘iyyet-i Muhammediyye” olarak da adlandırılan İslamcı fırka, alakalı oldukları ifade edilen Otuzbir Mart Vakasından (13 Nisan 1909) on gün kadar önce İstanbul’da kuruldu: Azmi Özcan, “İttihâd-ı Muhammedî Cemiyeti”, *DİA*, C. 23, İstanbul 2001, s. 475.

⁷⁰³ BOA. BEO.04049.303614.02, Fi 9 Cemaziyelahir 1330 ve 13 Mayıs 328, Harbiye Nâzırı imzasıyla...

⁷⁰⁴ Fırkanın bu risale ile halkın İttihat ve Terakki Fırkası’na oy vermesini engellemek istediği ifade edilir: Hülya Küçük Sevil, *İttihat ve Terakki Döneminde İslamcılık Hareketi (1908-1914)*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Yakınçağ Anabilim Dalı, Ankara 2005, s. 337.

⁷⁰⁵ BOA. BEO.04049.303614.02.

⁷⁰⁶ BOA. TS.MA.e 169-11.

gelindiğinde, 1914 yılı Nisan ayında Manastırlı Mustafa Remzi adlı şahıstan kaynaklanan bazı olaylar ve soruşturmaların Karaman'ın gündemini bir süre meşgul etmekle beraber bu olayın şehirdeki siyasi hareketliliğe dair bazı fikirler verebildiği görülmektedir. Bu olayların Manastırlı Mustafa Remzi'nin 22 Nisan 1914 tarihinde Karaman'dan merkeze bir şikâyet telgrafi çekmesiyle başladığı anlaşılmaktadır. Buna göre telgrafi yazdığı gün kaza idare meclisinde bir meclis azasının bir Rum taciri kanuna aykırı olarak müdafaa ettiğini belirten Manastırlı Mustafa Remzi bunun kaymakamlıktan sorulmasını istemiştir.⁷⁰⁷ Bu şikâyet üzerine Konya vilayetinden Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen tahriratta bu konuda merkezin isteği üzerine ne gibi bir tahkikat yapıldığının izah edildiği görülür. Buna göre Karaman meclisinde yapılan müzakerelerin hiçbirisinde Rum tacirlerin veya başka iş sahiplerinin kanuna aykırı olarak savunulmadığının altı çizilmiştir. Nitekim şikâyete konu olan temettu vergileri alınırken seçilmiş azaların vergi mükellefinin servetlerine ve icra etikleri mesleğe bakarak usulünce hareket ettikleri özellikle vurgulanmıştır.⁷⁰⁸

Bundan sonra Manastırlı Mustafa Remzi'nin kişiliğinin sorgulanması gerekliliğinin doğduğu görülmektedir. Konya'dan Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen bilgilere göre "sahib-i imza" yani Manastırlı Mustafa Remzi'nin polislikten atılmış biri olduğu bilgisi verilmiştir. Kazada diplomasız olarak çalışmasından dolayı eczanesi kapatılmış ve Manastırlı Mustafa Remzi, Vilayet Sıhhiye Müdürlüğüne, Selamet-i Umumiye-i İslamiye adına bir telgraf çekerek eczanenin tekrar açılmasını istemek gibi kendisine vazife olmayan işlere girişmiştir. Bu durumu kendisinin tutarsız, kötü fikirli ve ahlaksız bir insan olduğuna örnek gösterilmiştir.⁷⁰⁹ Karaman kazası Polis Dairesi ise Manastırlı Mustafa Remzi hakkındaki bilgileri genişletmiştir. Buna göre Manastırlı Mustafa Remzi Meclis-i Milli'nin ilk devresinde Çırağan Sarayı'nda muhafız ve polis memuru iken yolsuz ahvalinden dolayı polislikten çıkarılmıştır. Daha da önemlisi İttihat ve Terakki Cemiyeti üyesi olup hatta her daim merkez cemiyetiyle ve özellikle de Talat ve Cavid⁷¹⁰ beylerle irtibat hâlinindedir. Biraz da bundan dolayı alenen bir takım kanunsuz hareketlerde bulunmuş ve Karaman Cihet-i Adliyesi'nce tutuklanarak bir süre tutuklu kalmıştır.⁷¹¹

Manastırlı Mustafa Remzi İstanbul'dan ayrılışını takip eden dönemde birçok yerde bulunmuş, "küstahane" tavrından dolayı buralarda dikiş tutturamamış ve iki sene önce Karaman'a gelmiştir. Burada bazı zamanlar ortadan kaybolmakta ise de o anda Karaman'dan

⁷⁰⁷ BOA. DH.H.047.087.08.

⁷⁰⁸ BOA. DH.H.047.087.04 - 4 Cemaziyelahir 1332 - 17 Nisan 1330.

⁷⁰⁹ BOA. DH.H.047.087.03.

⁷¹⁰ Polat Tuncer, "İttihatçı Cavid Bey (Liberal Mazlum)", *Liberal Düşünce*, S. 34, 2006, s. 5-22.

⁷¹¹ BOA. DH.H. 047.087.06.

bir dükkânda gecelemeaktadır. Bunlardan daha önemlisi ise insanlar aleyhinde asılsız olarak şikâyetlerde bulunarak memurları ve adli-idari işleyişi engellemektedir. Halkın gafletinden istifade ederek kendisine dava vekili süsü vererek ve cemiyetin özel adamı olduğunu beyanla menfaat elde etmeye çalışmaktadır. Bu şekilde davranması, cemiyeti ağzına dolayarak emellerine alet etmesi “cemiyet-i mukaddesenin”⁷¹² halk nazarındaki itibarını da izale etmektedir. Neticede Manastırlı Mustafa Remzi fesadıyla halk arasında nifak ve oyunlardan bir an olsun vazgeçmemektedir.⁷¹³ Görüleceği üzere merkez, yerel yönetime dair şikâyetlerde bir soruşturma mekanizması oluşturarak çeşitli kurumlar arasında meydana getirdiği irtibatla meselenin daha açıkça ortaya konulmasını istemiştir. Yapılan araştırmalar neticesinde ise Mustafa Remzi’nin iddialarının asılsız olduğu sonucuna varılmıştır.⁷¹⁴

Bu dönemde bazen kolluk kuvvetlerinden memurların partilerle herhangi bir münasebetleri olmadığı yönünde teminat verdikleri de kayıtlara geçilmiştir. 25 Ağustos 1912’de “Larende Karakolu” Polis memurlarından Osman Nuri⁷¹⁵, Emin Naci⁷¹⁶ ve Hüseyin Rahmi⁷¹⁷ efendiler daha önce bir fırkaya mensup olmadıkları gibi bundan sonra da bir fırkaya intisap etmeyerek kendilerine verilen vazifeyi sadık bir şekilde devam ettireceklerini beyan etmişlerdir. Memleket menfaatine zarar veren, ihtiras ve ihtilafa meydan veren fırkacılığa dâhil olmayacaklarını ve tarafsız kalmak suretiyle vazifelerine devam edeceklerini temin ve taahhüt etmişlerdir. Fakat bu ve benzeri icraatların gerginliği ve taraftarların kavgalarını engelleyemediği yukarıda verilen bilgilerden de anlaşılmaktadır.

Sonraki dönemde ise işlerin tersine döndüğü görülür. Sait Halim Paşa (17 Haziran 1913 - 3 Şubat 1917) ve Talat Paşa (4 Şubat 1917 - 8 Ekim 1918) hükümetleri döneminde İttihatçılık en güçlü yıllarını yaşamıştı. Bundan sonra Ahmet İzzet Paşa Hükümeti (14 Ekim 1918 - 8 Kasım 1918) kurulmuştur.⁷¹⁸ Ahmet İzzet Paşa’nın kabinesi tamamen ittihatçı olmamakla birlikte Cavit Bey, Ali Fethi Bey ve Rauf Bey gibi İttihatçılar da bulunmaktadır. İttihatçılıktan tam olarak arındırılmadığı⁷¹⁹ söylenen bir hükümet döneminde alenen İttihatçılık düşmanlığı yapılmasının sebepleri ayrıca incelenmelidir. Fakat herhalde yaşanan birçok olay ve özellikle I. Dünya Savaşı’nın da kötüye gittiğini gören Talat Paşa’nın istifası İttihatçılığa olan öfkeyi

⁷¹² İttihat ve Terakki Cemiyeti belki de propagandasının bir gereği olarak 1908’de kendisini “Cem’iyyet-i Mukaddese” olarak ilan etmişti: M. Şükrü Hanioglu, “İttihat ve Terakkî Cemiyeti”, *DİA*, C. 23, İstanbul 2001, s. 481.

⁷¹³ BOA. DH.H. 047.087.06.

⁷¹⁴ BOA. DH.MTV. 22-72.

⁷¹⁵ BOA. DH.EUM.MEM. 016.0105.01, 12 Ağustos 1328.

⁷¹⁶ BOA. DH.EUM.MEM. 016.0108.01.

⁷¹⁷ BOA. DH.EUM.MEM. 016.0106.01.

⁷¹⁸ Hakan Uzun, “Birinci Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Hükümetleri ve Programlarının Analizi”, *Atatürk Yolu Dergisi*, S. 65, Güz 2019, s. 421-433.

⁷¹⁹ Hakan Uzun, “Birinci Dünya Savaşı Sırasında...”, s. 440.

açıkça ortaya sermekteydi. Nitekim aşağıda görüleceği üzere İttihatçılık düşüncesi bir vali tarafından şikâyet edilecektir. Karaman kazası müftüsü Mustafa Efendi'nin İttihatçı olması sebebiyle takibata alındığı dikkat çeker. Buna göre "İttihâd ve Terakkî fikr-u hissiyle meşbû" olarak bütün fa'aliyyetini o maksada hasr" etmektedir. Bunu bildiren ise Konya'da vali olarak bulunduğu sırada müftüyü gören ve müftüde böyle bir vaziyet olduğunu hissettiğini söyleyen birisidir. Belgede bu şahsın kim olduğu net olarak ifade edilmemiştir. Kendisi Konya'da bulunduğu sırada da bu durumu merkeze bildirdiğini söylemiştir. Ona göre müftünün asıl vazifesini unutarak fesat çıkarmakla meşgul olması sebebiyle görevden alınması gerekmektedir. 13 Nisan 1919 tarihli bir belgede Bab-ı Fetva'dan Şeyhülislam adına Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen tahriratta Karaman kazası müftüsü Mustafa Efendi'nin azledildiğinin kendisine bildirildiği ifade edilmiştir.⁷²⁰

5. Kuva-yı Milliye, Halk ve İtilaf İşgali

Ülkenin işgal durumuna düşüp bölgenin de gitgide hareketlendiği bir dönemde 8 Ekim 1919 tarihinde Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulunca Konya şehri Milli Mücadele'nin tarafına fiilî olarak katılmış ve dolayısıyla Karaman da Kuva-yı Milliye'ye iltihak etmiştir. Bu katılımı Karaman'da bulunan 139. alay Kumandanlığı Harbiye Nezareti'ne bir telgrafla bildirmiştir.⁷²¹

30 Aralık 1919 tarihli bir belgeden anlaşıldığına göre Konya ve Adana arasındaki tren yolu istasyonlarına Fransız kontrol zabitlerinin yerleştirileceği Suriye Fevkalade Komiseri ile Fransız Şark Ordusu kumandanlığından bildirilmiş ve emredilmiştir.⁷²² Gerçekten de bu günlerde Fransız kumandanı Bremon tarafından Karaman istasyonuna bir Fransız zabiti ile üç asker gönderildiği görülmektedir. Fransız zabiti burada ne kadar kalacağı bilgisini talep etmiş, bu noktada Karaman kaymakamlığı ile Konya vilayeti bunu merkeze iletmiştir.⁷²³ Bu Fransız askerlerin görevlerinin ise devlet tarafından Adana'daki Fransa kuvvetlerine yapılacak zahire sevkiyatına nezaret etmek olduğunun belirtildiği görülür. Fakat askerler *Kuva-yı Milliye* heyetinin yapmış olduğu ihtar üzerine 27 Aralık 1919'da sabah beşte geri dönmek mecburiyetinde kalmışlardır.⁷²⁴ Bu durumu Konya Valisi Subhi olay günü bir şifreli telgrafla Dâhiliye Nezaretine bildirmiştir.⁷²⁵ Özellikle Harbiye Nazırı Cemal Paşa imzalı olanı dikkat çekmekle birlikte diğer bazı belgelerde, Fransız askerlerin *ahali* tarafından geri dönmeye mecbur edildiklerinin 12. Kol Ordu'dan alınan bilgilerle anlaşıldığı ifade edilmiştir.⁷²⁶

⁷²⁰ BOA. DH.KMS.051.1.028.01.

⁷²¹ Gültekin, *Milli Mücadele'de Karaman*, s. 14.

⁷²² BOA. BEO.04606.345403.01.

⁷²³ BOA. BEO.04609.345617.02.

⁷²⁴ BOA. BEO.04609.345617.01; BOA. BEO.04609.345617.03

⁷²⁵ BOA. DH.ŞFR. 0655.050.01.

⁷²⁶ BOA. BEO. 04610.345721.02, BOA. BEO. 04610.345721.01.

2 Şubat 1920 tarihli olup Dâhiliye Nezareti'nden Konya⁷²⁷ vilayetine gönderilen diğer bir belgeye göre Karaman istasyonuna gelen Fransız komiseri Se Faldi'dir. Kendisine Kuva-yı Milliye tarafından dört günlük bir zaman tanınarak bu süre zarfında Karaman'ı terk etmesi istenmiştir. Kaza kadısı Safvet Efendi ile Piyade Alay Kumandanı Nuh Bey'e merkezden komiseri himaye etmeleri yönünde bir emir gönderilmiş fakat kendileri bu görevi yerine getirmemişlerdir. Bu itaatsizlikten dolayı Fransa Fevkalade Komiserliği ise bu şahısların azledilmesini istemişlerdir.⁷²⁸ Sonraki gün çekilen diğer bir şifreden, kadı ile kumandanın verilen talimata uygun hareket etmeye çalıştıkları ancak çalışmalarında başarılı olamadıkları yönünde bir ifade verildiği görülmektedir.⁷²⁹

Devlet merkezi bu olayı haber alınca bir daha böyle durumların meydana gelmemesini temine çalışmıştır. Bu doğrultuda Kuva-yı Milliye tarafından işgalci Fransızlara yapılan ihtarın geri alınması için Karaman kazası Kaymakam vekili ile Fırka kumandanı Kuva-yı Milliye ile görüşmekle görevlendirilmiştir. Fakat bu teşebbüsün sonuçsuz kaldığı ve bundan başka nelerin yapılabileceğinin Konya vilayetinden sorulduğu dikkat çekmektedir.⁷³⁰ Yine bu olayın tekrar etmemesi için kol orduya emir verildiğinin altı çizilmiştir.⁷³¹ Alınan bu önleme dair bilginin Dâhiliye Nezareti'nden Konya valiliğine iletildiği görülmektedir.⁷³²

Bunlardan başka Ulukışla, Ereğli ve Karaman istasyonlarına gelecek olan Fransız askerlerinin vazifelerinin “komiser” olarak belirlendiği ve buraya ikamet etmek üzere gönderildikleri anlaşılmaktadır. Adana vilayetinden de Konya'ya bir tahrirat gönderilerek bu işgal ve ikamete karşı gelinmemesi istenmiştir. Burada Konya valisi Suphi Bey ise alakalı yerlere gerekli emirlerin verilmiş olduğunu fakat buralara merkezden de emir verilmesinin gerekli olduğunu ifade etmiştir.⁷³³ Bu sefer Nazır Şerif Paşa Harbiye Nezareti'ne Adana ve Konya'ya yönelik gerekli olan emirler noktasında bilgi vermiştir.⁷³⁴ Görüleceği üzere yerel yönetimde valiler ve merkezî yönetimde nazırlar Fransızların herhangi bir mukavemete maruz bırakılmaması için iş birliği yapmakta ve bazı adımlar atmaktadırlar.

Bundan sonra Fransız askerlerine bölgedeki askerler tarafından mâni olunmaması için de özellikle 2. ve 20. Kol ordulara Harbiye Nezareti tarafından emir gönderildiği

⁷²⁷ Milli Mücadele Dönemi Konya'sı için bkz. Yaşar Semiz-Güngör Toplu, “Milli Mücadele Döneminde Konya ve Atatürk”, *OPUS*, C. 7, S. 12, Haziran 2017, s. 254-283.

⁷²⁸ BOA. DH.ŞFR. 0107.06.01.

⁷²⁹ BOA. DH.ŞFR. 0658.029.01.

⁷³⁰ BOA. BEO.04609.345617.01; BOA. BEO.04609.345617.03.

⁷³¹ BOA. BEO.04610.345721.02; BOA. BEO.04610.345721.01.

⁷³² BOA. DH.ŞFR.0106.084.01.

⁷³³ BOA. DH.İ.UM.020.22.014.47.04, “Dâhiliyye Nezâretine, Konya vâlisi Subhî...”

⁷³⁴ BOA. DH.İ.UM.020.22.014.47.03, 12 Kanunisani 1336.

anlaşılmaktadır.⁷³⁵ Bu ilkin Harbiyye Nâzırı Cemâl Paşa tarafından Dâhiliye Nezaretine⁷³⁶, sonrasında da Dâhiliye Nâzırı Şerîf Paşa tarafından Konya valisi Suphi Bey’e bildirilmiştir.⁷³⁷

Merkezden verilen bilgilerde işgale maruz kalmalarına müsaade edilmesi istenen dört istasyon merkezinin tamamının adı verilmiştir. Bunlar Ereğli, Ulukışla, Karaman ve Konya istasyonları olup birer Fransız zabiti ile üç-dört askerin bulunması tarzındaki “işgalin” mütarekenin 15. maddesine ters düşmeyeceği için engel olunmaması Harbiye Nezareti’nden bildirilmiş ve Konya’dan zahire sevkiyatına engel olunmasının da önüne geçilmesi istenmiştir. Ayrıca Konya’dan Fransızların olduğu bölgelere yapılan zahire sevkiyatının hükümetin görevi dâhilinde olduğu, bu noktada sevkiyata ve görevli memurlara müdahalenin durdurulması valilikler ile merkez arasındaki yazışmalara yansımıştır.⁷³⁸

Yukarıda da görüldüğü üzere Fransızların istasyonlara yerleşme faaliyetleri hükümet tarafından “işgal” olarak tanımlanmıştır. Yine diğer bazı belgelerde örneğin Dâhiliye Nezareti Şifre Kalemi’nden çıkan belgelerden birinde bu vaziyet için “işgal” kelimesinin kullanılması da dikkate şayandır.⁷³⁹ Neticede bu zabitlerin gösterilen mukavemetin etkisiyle Adana’ya gitmek zorunda kalmış olmaları halkın ve Kuva-yı Milliye güçlerinin amaçlarına ulaştığını göstermektedir.⁷⁴⁰

Ülkeyi işgal etmek için gelmiş bulunan bu ordu ve askerleri için bazı yerel işbirlikçilerin zahire tedarik etme çabaları ise işgalin ilginç ve bir o kadar da üzerinde düşünülmesi gereken bir boyutunu oluşturmaktadır. Konya vali vekili Burhan Bey, bazı müteahhitlerin Karaman’dan Fransız ordusu adına büyük miktarlarda zahire sevk etmekte olduklarını merkeze bir şifre ile bildirmiştir. Bu noktada kaymakamlığın herhangi bir müdahalede bulunup bulunulmayacağını sorduğu belirtilmiştir. Ayrıca Ereğli, Sultaniye ve Çumra başta olmak üzere vilayetin farklı bölgelerinde bu durumun meydana geleceği öngörülmüş ve ne yapılacağı merkezden sorulmuştur.⁷⁴¹ Fakat görüleceği üzere yönetim Fransızların zahire sevkiyatını kolaylaştıracak hatta demiryolu üzerinden yapılan yüzlerce vagonluk sevkiyatın işleyişini sevkiyatı bizzat takip ve temin etmeye çalışacaktır.

Sevkiyat işinin hükümetin görevi olduğu yönündeki bilgiyi doğrular nitelikte olarak Osmanlı yönetiminin Adana’daki Fransız işgal kuvvetlerinin iâşesi için Konya ve Karaman’dan

⁷³⁵ BOA. DH.İ.UM.020.22.014.47.01, “İdâre-i ‘Umûmiyye-i Dâhiliyye Müdiriyyeti, Nâzır Şerîf Paşadan Konya vâlisi Subhî beye”...

⁷³⁶ BOA. DH.İ.UM.020.22.014.47.02.

⁷³⁷ BOA. DH.İ.UM.020.22.014.47.01.

⁷³⁸ BOA. DH.ŞFR.00655.01.01; BOA. DH.AYŞ. 031.066.024.

⁷³⁹ BOA. DH.AYŞ. 031.066.024, 23 Kanunievvel 1335.

⁷⁴⁰ Gültekin, *Milli Mücadele’de Karaman*, s. 14.

⁷⁴¹ BOA. DH.ŞFR.0652.045.001, 26 Teşrinisani 1335.

zahire sevk ettirdiği görülmektedir. Bu arada Adana'daki Fransızlar için toplanan zahirenin Konya istasyonundan sorunsuzca sevk edildiğinden emin olunmak istenmiştir. Ayrıca hem bölgenin hem de oradaki Fransızların iâşesi için Karaman istasyonundan Adana ve Mersin'e sevk edilecek diğer bir kısım zahireden bahsedilmiştir. Buna göre Karaman'dan bu bölgeye sevk edilecek zahire 100 vagon kadar olup 15 vagon için 29 Şubat 1920'de Konya'daki Fransız askerî mümessili tarafından bir vesika verilmiş, bunun üzerine de gerekenin yapılması için Konya valiliğinden Karaman kaymakamına emir verilmiştir.⁷⁴²

Karaman'dan Konya valiliğine gönderilen şifreli bir telgrafta ise Karaman Kuva-yı Milliyesi tarafından Mersin'e zahire sevkiyatının yasaklandığı belirtilmiştir.⁷⁴³ Ulukışla Mutasarrıflığı ile Dâhiliye Nezareti arasındaki bir başka yazışmada Adana'ya gönderilmek üzere Konya, Çumra, Karaman ve Ereğli'den toplanan zahirenin Ulukışla'dan ileriye geçirilmesine müsaade edilmediği ifade edilmiştir. Burada dikkate değer olan ise zahirenin “kuva-yı işgaliye”ye yani Fransız işgal kuvvetlerine verilmesinin mütareke hükmü olduğunun altının çizilmesidir.⁷⁴⁴ Fransızların faaliyetlerinden işgal ve kendilerinden de işgal kuvvetleri olarak bahsedilmesi merkezî yönetimin teslimiyeti ve işgali kabul etmiş olduğunu göstermektedir. Oysa Kuva-yı Milliye ile halk kendi yöntem ve imkânlarıyla bu işgali durdurmaya ve Karaman'daki Fransız faaliyetlerini baltalamaya çalışmışlardır.

⁷⁴² BOA. DH.İ.UM.020.9.02.18.01; BOA. DH.İ.UM.020.9.02.18.01, “Dâhiliyye Nezâretine Konya vâlisi Subhî”...

⁷⁴³ BOA. DH.ŞFR.0656.031.01, “Dâhiliyye Nezâretine şifredir, vâli Subhî...”

⁷⁴⁴ BOA. DH.ŞFR.0656.021.01.

IV. BÖLÜM

ULAŞIM, İLETİŞİM VE MODERNLEŞME

1. Telgraf Teknolojisinin Karaman'a Gelişi

Tanzimat devri, yasaların veya fermanların yanı sıra hızla yayılan telgraf ağı gibi başka kriterlerle de tasvir edilebilir.⁷⁴⁵ Bu bağlamda düşünülürse Karaman'ın telgrafın erken tarihli bir konusu hâline gelmiş olduğuna değinmek gerekir. XIX. yüzyılın en önemli teknolojik yeniliklerinden birisi olarak kabul edilen telgraf, merkezî hükümetlerin güçlendirilmeye çalışıldığı ve askerî ihtiyaçların belirleyici olduğu bir ortamda gelişmiştir. Osmanlı Devleti'nde bu yüzyılın ortalarında ve özellikle de Kırım Harbi'nde iletişim sağlamanın gerektirdiği koşullar sebebiyle telgraf sistemleri hızlı bir yayılım göstermeye başlamıştı. 1870'lere gelindiğinde Osmanlı Devleti'nde 301 adet telgraf noktası bulunduğu söylenmektedir.⁷⁴⁶

Bu telgraf merkezlerinden birisinin de Karaman'da kurulmuş olsa gerektir. Nitekim telgraf hattının Beyrut ve Şam üzerinden 1963'te İstanbul'a bağlandığı düşünülünce 1870'lere girilmeden Konya-Karaman hattına telgraf gelmiş olması dikkate şayandır.⁷⁴⁷ 28 Kasım 1868'de Konya'dan Niğde'ye, Niğde'den Adana'ya kadar uzatılması gerekli görülen telgraf hattının 18 saat mesafede bulunan Karaman kazasına ulaştığı ve muhaberata başlandığı Konya Merkez Telgrafhane Müdürlüğü'nden bildirilmiştir. Birkaç gün zarfında ise hattın Ereğli ve Niğde'ye ulaştırılarak Adana sınırı olan Akgeçidi nahiyesinde son bulacağı ifade edilmiştir.⁷⁴⁸

Bazı salnamelerde “Vilayet Dâhilinde bulunan Telgraf ve Postanelerin Muamelat ve Hasılat-ı Mübeyyin İstatistik” başlığı altında telgraf türleri ve hasılatları kaydedilmiştir. Buna göre Karaman'da 1892-93'da 1.270 telgraf, 145 taahhütlü telgraf, 69 servis ve 1.522 resmî telgraf işlem görmüş ve bunların hasılatı 99.187 kuruş olmuştur. 1894-95'te telgraf adedi 1.280, taahhütlü telgraf adedi 145, Servis 69, resmî telgraf adedi ise 1.522 olarak verilmiştir. Hasılat tekrardan 99.187 kuruş olarak yazılmış olup burada yeni bir hesaplamanın veya yeni yazım işleminin yapılmamış olması muhtemeldir. Ayrıca 1.154 asker mektubu da işlem görmüştür.⁷⁴⁹

Yine bazı kayıtlarda gelen-giden belgeler hakkında bilgi verilmiştir. 1874-75 senesinde 181 “Evamir”, 275 adet de “Maruzat”, 1875'te 177 Evamir ve 227 adet Maruzat işlem görmüştür. 1876'da Sadirat: maruzat adedi: 241, ihracat adedi: evamir: 236 olarak verilmiştir. 1877'te Sadirat: maruzat 156, İhracat: evamir adedi ise 216'dır. Burada herhalde evamir

⁷⁴⁵ Reinkowski, *Düzenin Şeyleri*, s. 46.

⁷⁴⁶ Özkan Keskin-Ali Sönmez, “Telgrafın Osmanlı İmparatorluğu'nda Yayılması: Çanakkale Telgraf Hattı Örneği”, *OTAM*, S. 25, 2009, s. 68-70.

⁷⁴⁷ Reinkowski, *Düzenin Şeyleri*, s. 46.

⁷⁴⁸ BOA. A.} MKT.MHM.0429.024.02, “Makâm-ı celîl-i cenâb-ı vekâlet-penâhiye, Fî 12 Şa'bân sene 285 ve fî 14 Teşrîn-i Sanî sene 284...”

⁷⁴⁹ KVS., H. 1310 / M. 1892-93, s. 293; KVS., H. 1312 / M. 1894-95, s. 271.

merkezden gelen emirler, maruzat ise kaza halk ve kurumlarından merkeze giden telgraflar olsa gerektir.⁷⁵⁰

2. Karaman ve Bağdat Demiryolu

2.1. Karaman Halkı ve Şehrin Bağdat Demiryoluna Dahli

Genel çerçevede demiryolunun Batı sanayileşmesindeki önemini ve Karaman'ın güzergâhında bulunduğu Bağdat demiryolunun anlamını kavramak için Donald Quataert'in isabetli yorumlarına bakmak faydalı olacaktır. Ona göre Batı'nın sanayileşmesiyle ilgili yazında demiryolları tarihinden daha büyüleyici pek az konu vardır: Demiryolu, Batı'nın teknolojik başarısının “medar-ı iftiharıdır” ve Batı uygarlığını dünyanın diğer bölgelerine taşıyan araçtır. Taraftarlarına göre, demiryolu yeni topraklara barış götürecektir, bu topraklar yaşanır ve ekilir-biçilir olacak ayrıca çevresindeki şehirler daha uygar hâle gelecekti. Bu, yatırımcıların, hükümetlerin, yeni bölgelere yerleşenlerin ve bütün insanlığın yararına bir gelişmeydi. Başka bir ifadeyle dış güçlerin topraklarına girmesinin de yerli halka kendiliğinden yarar sağlayacağı varsayılıyordu. Orta Doğu'da Berlin-Bağdat demiryolu, karşılıklı yararları olduğu düşünülen bu uygarlaştırıcı girişimin hemen akla gelen en ünlü örneğiydi. Türkiye'deki Avrupalılık destekçilerinin gözünde de bu demiryolu, Osmanlı topluluğunun Avrupa'ya daha sıkı bir şekilde bağlanması olanağını sunacaktı.⁷⁵¹ XIX. yüzyılın sonlarına doğru da demiryolunun Anadolu'nun iç bölgelerine erişmesiyle birlikte buralardaki tarım ürünlerinin ihraç edilebilmelerinin mümkün olacağı varsayılıyordu.⁷⁵² Nitekim Osmanlılar için de artık demir üzerinden gidilen ulaşım güzergâhı “yol” iken kara üzerinden gidilen ise artık eski tip olduğunu beyan edercesine eski adıyla “tarik” olarak anılıyordu.⁷⁵³ Görülen o ki Karaman'da da demiryolu taraftarları vardı ve onlar da tıpkı ilk ve büyük demiryolu taraftarları gibi demiryolunun geçtiği bölgeye fayda getireceğini düşünüyorlardı. Aşağıda verilen bilgiler gerçekten de Karaman halkının “modern-ilerlemeci ve kolektif” kent bilincinin ortaya çıkması babında önemli birer örnek teşkil ediyor.

Henüz 1897'de Karaman halkının teşebbüsüyle Dâhiliye ile Nafia ve Ticaret nezaretleri arasındaki yazışmalarda İzmir ve Konya hatlarından birisinin Karaman'a kadar uzatılması noktasında görüşmelerin meydana geldiği görülmektedir. Burada yine “modern-kolektif ve ilerlemeci” kent bilinci bağlamında halktan farklı sınıflara dâhil şahısların Karaman'ın özelliklerini ön plana çıkararak demiryolunun buradan geçirilmesi için çaba harcamış olmaları

⁷⁵⁰ KVS., H. 1292 / M. 1875-76, s. 177; KVS., H. 1293 / M. 1876, s. 147; KVS., H. 1294 / M. 1877, s. 157.

⁷⁵¹ Quataert, *Osmanlı Devleti'nde Avrupa İktisadi Yayılımı ve Direniş...*, s. 67.

⁷⁵² Ebubekir Ceylan, “Dünya-Sistemi Teorisinin Osmanlı Tarihi Çalışmalarına Yansımaları”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 1, S. 1, 2003, s. 85-86.

⁷⁵³ BOA. DH.İ.UM. 020.9.02.23.03.

dikkate değerdir. Çünkü onlar Karaman kazasının geniş topraklarının ziraata elverişli olup palamut ve kömür gibi ürünlerin bol olması sebebiyle “gelişmeye müsait bir şehir” olduğunu düşünüyorlardı. Fakat bu kazada demiryolunun olmaması gerçekleşecek gelişmelerin önünde engel olarak durmaktaydı. Görülen o ki “gelişmeye” doğrudan değinen Karaman halkı dünyanın hızla değişip daha modern bir şekle büründüğü bu dönemde kendi bölgelerine kadar ulaşan ileri seviye modern tekniklerin faydalarının farkındaydılar. Belki de artık Osmanlı Devleti’nin de en önemli amaçlarından birisi hâline gelen modernleşme söz konusu olduğunda birtakım ekonomik ve coğrafi özelliklere sahip bulunan ve ilerleyen süreçte gelişmeye müsait olan şehirlerin dikkate alınacağı kanaatindeydiler. Bu sebepten şehrin Müslim ve Gayrimüslim insanlarından ulema, esnaf, eşraf ve diğer önde gelenleri gibi birçok farklı kesimine mensup sakinleri aşağıda anlatılan liva merkezliği meselesinde olduğu gibi birlikte bir kamuoyu oluşturmuş ve İzmir ve Konya hatlarından birinin Karaman’a kadar uzatılması yönünde bir talepte bulunmuşlardı.⁷⁵⁴

XX. yüzyıla girildiğinde ise Karaman’ı alakadar eden bir liva kurulması düşüncesi sonucu ortaya çıkan halk tepkisi özellikle modernitenin demiryolu tarafından daha da hareketlendirildiği bir dönemde halkın şehirlerine bakışlarında meydana gelen değişimi ve şehirleriyle kurdukları bağın bu dönemde meydana gelen olaylar tarafından ne şekilde etkilendiğini çok bariz şekilde ortaya koymaktadır. XX. yüzyıl başında Ermenek⁷⁵⁵ kazasının bu sırada bağlı bulunduğu Adana vilayetinin Silifke sancağından ayrılarak Karaman, Mut, Anamur ve Gülnar kazalarının buraya bağlanmasıyla bir sancak kurulması düşünülmüştür.⁷⁵⁶ Bu düşüncüyü duyan Karaman halkı ve eşrafının buna itiraz ettiği görülmektedir.⁷⁵⁷

Bu itiraz sırasında Karaman halkının şehirlerine bakış açılarının belgelere yansımış olması ve burada bir kent mensubiyeti bilincinin demiryolunun anlamını da içerir şekilde bizzat onların fikirleri doğrultusunda ifade bulmuş olması son derece önemlidir. Karaman halkına göre dağların ortasında bulunan Ermenek’in aksine Karaman’ın arazisi gayet geniş ve verimli

⁷⁵⁴ BOA. DH. MKT. 02247.081. 01.

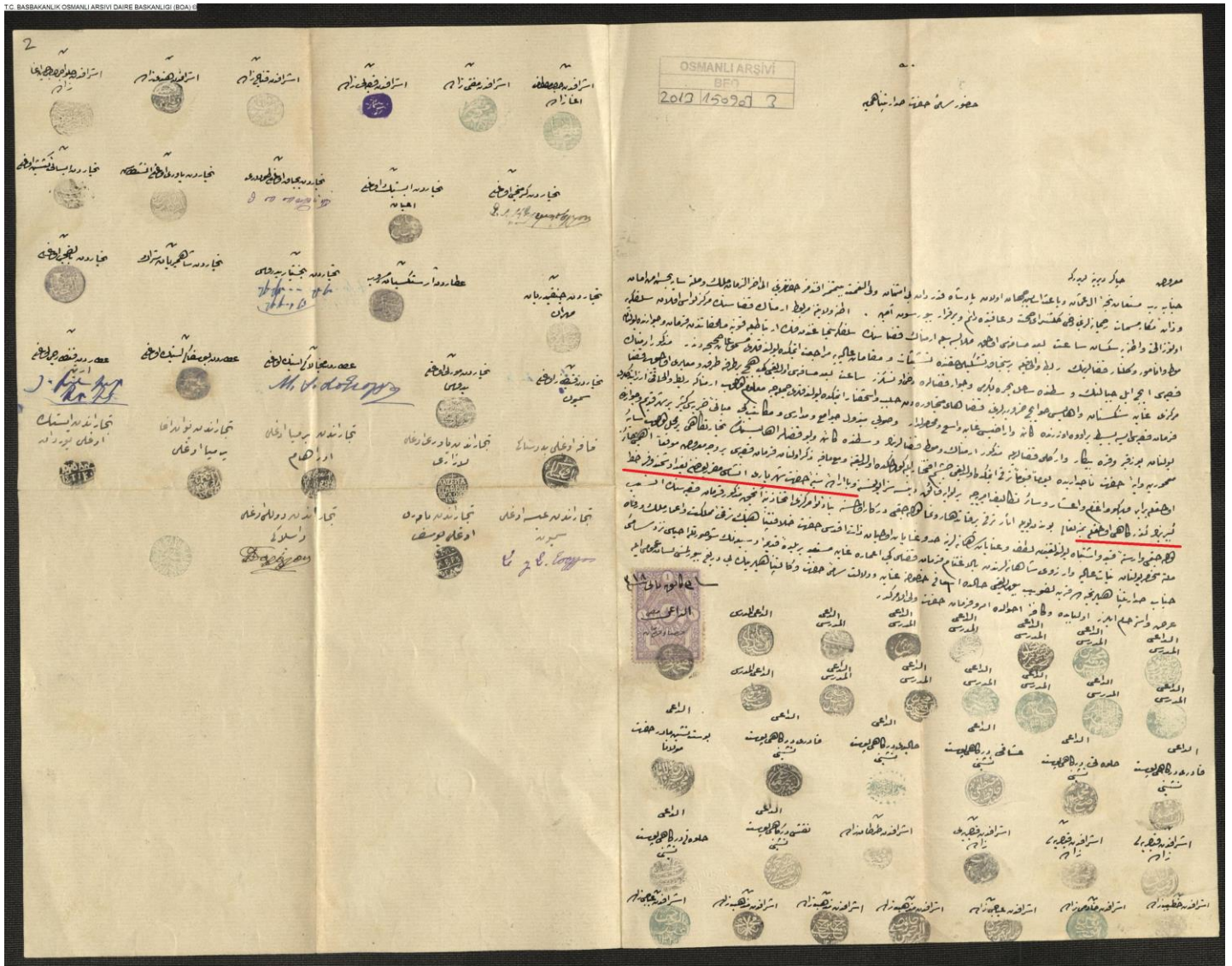
⁷⁵⁵ Ermenek’in kent bilinci bağlamında merkez olma çabaları için bkz. Emre Koç, “Ağuş-ı Sengistan’da Memleket Savunusu: Ermenek’te Şehir Statüsünü Koruma Bilinci ve Özellikleri (1869-1904)”, *Ermenek Tarihi ve Kültürü Üzerine İncelemeler*, Ed. Erol Yüksel, Konya 2022, ss. 211-228.

⁷⁵⁶ Bu dönemde Ermenek için bkz. Mehmet Mercan, “Ermenek Kazasının İdari Yapısı, (1864-1920)”, *Ermenek Araştırmaları I*, Arkeoloji-Sanat Tarihi-Tarih, Ed. H. Muşmal, E. Yüksel, M. A. Kapar, Konya 2018, s. 503-515; Osman Akandere, “Adana Vilayeti Salnamelerine Göre 1870-1902 Yılları Arasında Ermenek Kazası (Mülki, İdareî, Sosyal, Kültürel, İktisadi ve Ticari Yapısı)”, *Ermenek Araştırmaları I*, Arkeoloji-Sanat Tarihi-Tarih, Ed. H. Muşmal, E. Yüksel, M. A. Kapar, Konya 2018, s. 311-322.

⁷⁵⁷ BOA. BEO. 02013.150903.02, Fî 3 Kânûn-ı Sâni 318, Huzûr-ı sâmi-i hazret-i Sadâretpenâhiye..; ayrıca bkz. BOA. BEO. 02013.150903.01; BOA. DH. MKT.0685.038.01-2-3; Bazı veriler Ermenek’im Eski Çağ’da bir güzergâh olduğuna işaret etmektedir. Bkz. Şenol Yurdakul, “Eski Çağ’da Ermenek ve Çevresinin Yol Güzergâhları”, *Ermenek Araştırmaları I*, Arkeoloji-Sanat Tarihi-Tarih, Ed. H. Muşmal-E. Yüksel-M. A. Kapar-Konya 2018, 147-172.

bir yerleşim olmakla birlikte son derece düz bir ova üzerinde bulunmaktadır. Bu yerleşim camisi, medresesi, mektep gibi hayır binaları (mebânî-i hayriyye) çok olan bir *kadim* şehirdir. Civarda bulunan Bozkır, Karapınar ve Ereğli kazalarıyla Ermenek ve Mut kazalarının ortasında yer alıp bu kazaların halkının ticaret yaptıkları Karaman her geçen gün gelişmektedir. Bu şekilde önemli bir mevkide yer alan şehrin aynı zamanda verdiği ağnam, aşar ve diğer devlet vergileri bir livanın verdiğiinden daha fazladır. Karaman halkı son olarak ve özellikle kazanın “*hazret-i şehriyârî inşâsı mukarrer bulunan Bağdat şimendüfer hatt-ı kebîrinin güzergâhı olmağla*” diyerek şehrin Bağdat demiryolu güzergâhında bulunuyor olmasının getireceği katkıların da göz önüne alınmasını ve kurulacak liva merkezinin kendi şehirleri olmasını rica etmişlerdir.⁷⁵⁸ Görüleceği gibi onlar Bağdat demiryolu güzergâhına dâhil edilen şehirlerini kurulacak olan livanın merkezi yaptırarak bu demiryolunun getireceği faydayı daha da perçinlemek istemişlerdir. Bu şekilde zaten gelişmeye müsait olan şehirleri “taht-ı kadim” günlerinde olduğu üzere gitgide daha ihtişamlı bir şehir hâline gelecekti.

⁷⁵⁸ BOA. BEO. 02013.150903.02.

BOA.002013.150903.002

Resim 2: Karaman'ın özellikleri: Şehrin Bağdat demiryolu güzergâhında olması ve şehir için bir araya gelen halk.⁷⁵⁹

Halkın bu arzularının gerçekleştiği görülmektedir. Nitekim Konya-Bağdat Demiryolu Projesine göre güzergâh Konya - Karaman - Ereğli - Adana - Hamidiye - Kilis - Telhabeş - Nusaybin - Musul - Tekrit - Sadiye-Bağdat - Kerbehi - Necef ve Zübeyir şeklinde devam edecektir.⁷⁶⁰

Anadolu'daki ilk demiryolu güzergâhı, İzmir-Aydın geçegidir. 1856 yılında yapımına başlanılmış, 1866 yılında işletmeye açılmış olan bu güzergâhın yapımını İngilizler

⁷⁵⁹ Burada Karaman'ın iyiliği için Müslim ve Gayrimüslim olmakla beraber şehrin farklı kesimlerden altmış civarında kişi bir araya gelmiştir: Müftü, müderris, eşraf, Kâdiri, Halvetî, Uşşâkî, Hâlidî, Nakşî ve Maderî Mevlâna postnişinleri, Müslim ve Gayrimüslim tüccarlar, aktar esnafı...: BOA. BEO. 02013.150903.02.

⁷⁶⁰ Mustafa Albayrak, "Osmanlı-Alman İlişkilerinin Gelişimi ve Bağdat Demiryolu'nun Yapımı", OTAM, C. 6, S. 6, 1995, s. 32

üslenmiştir.⁷⁶¹ Anadolu-Bağdat Demiryolu ise Osmanlı Devleti'nde yabancı sermaye yatırımlarının en önemlilerinden birisiydi. Bu demiryolunun yapımına önce 1888'de Deutsche Bank'ın önderliğinde kurulan bir gruba imtiyaz verilmesiyle başlanmıştır. 1895'te aynı şirket, Konya'ya kadar uzattığı hattı, Eskişehir'e de bağlamıştır. Sonrasında 1903'te yeni bir imtiyaz verilerek üzerinde fazlaca tartışma çıkan ve siyasal çekişmelere sebep olan bu demiryolunu, Bağdat'a kadar inşa kararı⁷⁶² alınmıştır.⁷⁶³ 21 Mart 1903'te son anlaşma ile, yapılacak ilk hat olan 250 kilometrelik Konya-Ereğli hattının finansmanına dair anlaşma imzalanmıştır. 13 Nisan 1903'te ise resmî dili Fransızca olan Bağdat Demiryolu Şirketi (Société Impériale Ottomane du Chemin de fer de Bagdad) resmen kurulmuştur. Alman sermayesinin hâkim olduğu ve %30 oranında Fransız sermayesinin bulunduğu şirket diğer sermayedarlara da açık tutulacaktı. Yapımı I. Dünya Savaşı sırasında da devam eden ve ancak Ekim 1918'de kesintisiz bir şekilde Bağdat'ı İstanbul'a bağlayan bu demiryolu, cumhuriyet devrinde 10 Ocak 1928'de satın alınarak devletleştirilmiştir.⁷⁶⁴

Arşivde H. 28 Ramazan 1321 / M. 18 Aralık 1903 tarihi verilen Fransızca yazılı belgelerde henüz bu tarihte bir ucu Konya'dan başlayıp diğer ucu Ereğli'ye ulaşan tren yolu üzerindeki Karaman İstasyonu planının yapıldığı görülmektedir. Bu planı Société Impériale Ottomane du Chemin de fer de Bağdat yani Osmanlı İmparatorluğu Bağdat Demiryolu Şirketi düzenlemiştir.⁷⁶⁵ 1904-5'te açık olduğu anlaşılan Anadolu ve Bağdat şimendifer hattının vilayet dâhiline denk gelen kısmındaki mevki ve istasyonların memurlarının isimleri verilmiştir. Buna göre Karaman'da Mevkıf (İstasyon) Baş Memuru olarak Kostantin Soturyadis Efendi görevlidir.⁷⁶⁶

⁷⁶¹ M. Berlin, *Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Tarihi (Kaynak Yazarlara Göre Türkiye'nin Ekonomik Tarihi Üzerine Denemeler)*, Çev. Oğuz Ceylan, Ankara 1999, s. 422; Ayrıntılı bilgi için bkz. Esin Kâhya, "Türkiye'de İlk Demiryolları", *Belleten*, C. 52, S. 202, Ankara 1988, s. 209-218.

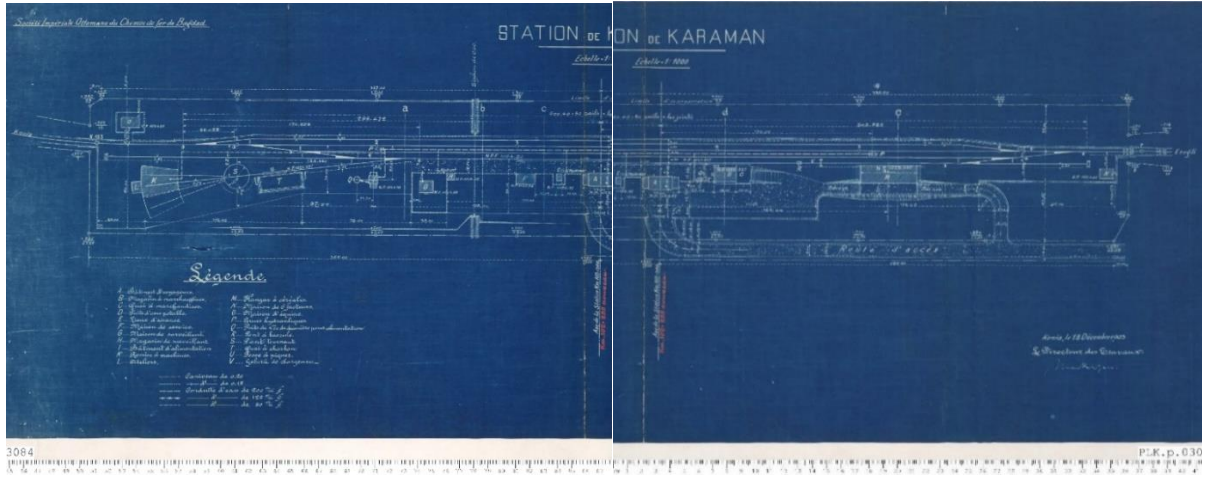
⁷⁶² Henüz H. 18 Receb 1317 / M. 22 Kasım 1899 tarihine ait kayıtlardan Meclis-i Vâlâ'nın kararı ve hükümetin teminatı ile Anadolu Şimendifer Kumpanyası tarafından Konya hattının Bağdat'a kadar uzatılması emredilmiş olduğu görülmektedir; BOA. Y.PRK.TNF.06.056.01.

⁷⁶³ Soyalp Tamçelik, "Osmanlı Dönemi Demiryollarının Tarihi Gelişimi İçerisinde Siyasî ve İktisadî Sosyal Etkileri", *Erdem*, C. 12, S. 35, 2000, s. 506.

⁷⁶⁴ Kemal Beydilli, "Bağdat Demiryolu", *DİA*, İstanbul 1991, s. 443-444.

⁷⁶⁵ BOA. PLK.p.3084

⁷⁶⁶ KVS., Sene H. 1322 / M. 1904-05, s. 65.

Resim 3: H. 28 Ramazan 1321 / M. 18 Aralık 1903'te Fransızca Karaman Tren İstasyon Planı

2.2. İşçiler, Güzergâh ve Güvenlik

Bağdat Demiryolu inşasının Osmanlı uyruğundan olsun olmasın binlerce kişiyi kendisine çeken iş olanakları yarattığı ve Orta Doğu'da yeni bir işçi sınıfının doğmasına yol açtığı ifade edilir. Osmanlı demiryollarında kırsal kesimde yaşayanlar bu tür işgücü ihtiyacının en büyük bölümünü karşılamaktaydı. Her ne kadar devletin bazı hatların yapımına yardım için cebri işgücü kullanmış olma ihtimali varsa da, pek çok kaynağa göre, en azından yüzyılın sonuna doğru ücretli işçiler doğrudan doğruya şirketler tarafından istihdam edilmekteydi.⁷⁶⁷ Bu inşa faaliyetlerinin bir sonucu da çeşitli bölgeler ve hatta ülkeler arasında işçi akımını hızlandırmış, dar anlamda Osmanlı Devleti'nin çeşitli bölgelerinde oturan ahali arasındaki ilişkileri, önceki dönemden daha yakın ve sık hâle getirmiş olmasıydı.⁷⁶⁸ 1904 yılında İngiliz konsolosluğundan bir memur, Konya'nın hemen ötesindeki demiryolu yapımında yer alabilme ihtimalini değerlendirmek için özellikle Türk, Çerkez ve Ermenilerden çok sayıda insanın Şiraz ve Erzurum gibi yerlerden yaya olarak gelmiş olmalarını dikkat çekici bulmaktaydı.⁷⁶⁹

Gerçekten de henüz 1903 senesi yaz mevsiminde Karaman ve alakalı bölgede şimendifer hattında çalışmak üzere birçok yerli⁷⁷⁰ ve yabancı işçinin (amele)⁷⁷¹ bu bölgelere gelmekte olduğu anlaşılmaktadır. Bu sebepten de asayişin temini noktasında hattın bitiminden sonra olumsuz bir durum meydana gelebileceği düşüncesinin ortaya çıktığı görülür. Bu da

⁷⁶⁷ Quataert, *Osmanlı Devleti'nde Avrupa İktisadi Yayılımı ve Direniş...*, s. 67-70.

⁷⁶⁸ Tamçelik, "Osmanlı Dönemi Demiryollarının Tarihî Gelişimi...", s. 527.

⁷⁶⁹ Quataert, *Osmanlı Devleti'nde Avrupa İktisadi Yayılımı ve Direniş...*, s. 67-70.

⁷⁷⁰ Bkz. *Tanzimat'tan Günümüze Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi 1839-2014, Yeni Yaklaşımlar, Yeni Alanlar, Yeni Sorunlar*, Haz. Y. Doğan Çetinkaya-Mehmet Ö. Alkan, 2015; Kadir Yıldırım, *Osmanlı'da İşçiler (1870-1922)*, İstanbul 2013; *Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiye'sine İşçiler 1839-1950*, Der. Donald Quataert-Erik Jan Zürcher, Çev. Cahide Ekiz, İstanbul 2017.

⁷⁷¹ Bkz. Hacı Sarı, *Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı İstihdamı: Anadolu - Bağdat ve Hicaz Demiryolları Örneği (1888 - 1918)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Tarihi Bilim Dalı, 2011.

uzatım işlemi yapılan demiryolları sebebiyle çalışma yapılan diğer birtakım alanlarla birlikte Karaman ve Ereğli kazalarında asayişle alakalı işlerin artmasının muhtemel görülmesiydi. Dolayısıyla iki kaza merkeziyle hattın bazı önemli noktalarında polis bulundurulması mecburi bir hâl almıştı. Buralara mevcut polislere ilaveten 15 polisin daha tayin ve istihdamı Polis Serkomiserliğinden haber verilmiştir.⁷⁷²

Demiryolu inşası için bölgeye yönelen işçilerin büyük kısmı ise çalışılan alanlar arasında en çok Karaman ve Ereğli'ye gelmekte olduklarından Konya'dan Ereğli'ye kadar olan yol boyunca dolaşarak amelelerin veya diğer grupların durumunu teftiş etmek ve gerektiğinde şimendifer güzergâhına gönderilmek üzere 10 nefer süvarinin görevlendirilmesi istenmiştir. Yine mevcutları ucu ucuna yettiğine ve bu mevkilerin önemine bakılarak Niğde, Isparta, Teke sancaklarına da ilaveten 8 piyade polisin istihdamının lüzumlu olduğu ser-komiserlikten ifade olunmuştur. Eğer bu olmazsa 10 polisin geçici olarak tayin edilmesine müsaade edilmesi Konya vilayetinden talep edilmiştir.⁷⁷³ Bab-ı Ali'den Dâhiliye Nezareti'ne verilen bilgilere göre Konya vilayeti polislerinin yetersiz olduğu ve sayının arttırılması ile bir miktar süvari asker gönderilmesi gerekliliği vilayetten merkeze iletilmiştir. Fakat vilayetteki polis ve zabıtalara asli görevleri ile ilgilenip başka işlerle meşgul olmazlarsa bulunan güvenlik görevlilerinin kendileri ile alakalı işlere yetecekleri ifade edilmiştir. Ayrıca hazinenin durumunun yeni polis kaydedilmesi ile süvari askeri gönderilmesi gibi artı masraflar için müsait olmadığından var olan görevliler ile idare edilmesi vilayetten istenmiştir.⁷⁷⁴

Diğer bir mesele ise demiryolunda çalışan yabancı kökenli işçi veya memurların vaziyetleri idi. Viyana'da basılıp Konya ve Karaman arasındaki demiryolu inşaat memurları adına gelen Nayefraya Pres Gazetesi'nin bazı nüshalarının içeriğine dair bazı şüpheler hâsıl olduğu görülmektedir. Bunun üzerine gazetelerin içeriği incelenmiş ve hükümet aleyhinde veya zararlı olabilecek bir bilgi görülmemiştir. Ayrıca Galata Postanesi Müdüriyeti, muayene baş memuru Lobel Efendi tarafından adı geçen gazetenin Avrupa gazeteleri içerisinde Osmanlı Devleti hakkında olumlu ve gerçeğe uygun neşriyatta bulunulan bir yayın organı olduğunun bildirildiğini haber vermiştir. Böylece gazetelerin sahiplerine verilmesinde de bir mahzur olmadığına karar verildiği anlaşılmaktadır.⁷⁷⁵

⁷⁷² BOA. DH.TMIK.S.048.025.01.

⁷⁷³ BOA. DH.TMIK.S.048.025.04.

⁷⁷⁴ BOA. DH.TMIK.S.048.025.05.

⁷⁷⁵ BOA. DH.MKT.0820.03.01; BOA. DH.MKT.0820.03.02.

Demiryolu inşaatında çalışmak için gelen Avrupa uyruklarının yerli ve diğer milletlere nazaran daha nitelikli ve yüksek ücretli işlerde çalışma imkânı buldukları bilinmektedir. 1900’lü yılların ilk yıllarına dair bilgiler özellikle üst düzey veya beceri isteyen işlerde İtalyan ve Almanların ön plana çıktığına işaret etmektedir. Almanların içerisinde Alman imparatorluğunun diğer uyrukları olduğu gibi Almanca konuşan İsviçreli ve Avusturyalılar da bulunmuşlardır.⁷⁷⁶ Avusturya Devleti halkından olup H. 29 Kanunisani 1319 / M. 11 Şubat 1904 tarihli mürur tezkiresiyle Konya’ya gelerek Karaman Şimendifer Hattı işletme Kumpanyası’nda makinist olarak çalışan Mösyö Taron mustarip olduğu kalp hastalığı sebebiyle ayın dokuzunda gece vakti aniden vefat etmiştir. Vefat, muayene sonrasında Vilayet Sıhhiye Müfettişliği vekâletinden gönderilen rapordan anlaşılmıştır.⁷⁷⁷ Mösyö Taron’un Kal adında bir eşi ve Eskişehir demirhanesinde ustabaşı olarak çalışan Pustos adında bir de oğlu olduğu Vilayet Polis Ser-komiserliğinin araştırması neticesinde (ba-jurnal) anlaşılmıştır. Durum Avusturya (devlet-i müşârün-ileyhâ) sefarethanesine beyan edilmesinin gereği Hariciye Nezareti’ne havale edilmiştir.⁷⁷⁸ Yine Hicaz Demiryolu bünyesinde tesviyeci olarak çalışan Stefan Maslakyan 1911 yılında bedevi saldırıları sebebiyle yaralanıp, iş göremez vaziyete geldiğinde konu derhal hükümete bildirilmiş, hükümet Maslakyan’a 4.392 kuruş verilmesini uygun görmüştür.⁷⁷⁹

Demiryolu yapıldıktan sonra meydana gelen arızaların giderilmesi veya deforme olan bazı kısımların tadil edilmesinin gerekli olması doğaldır. 25 Mayıs 1904’te⁷⁸⁰ Almanya sefirinin refakatinde olarak bazı önemli yabancılar (mu‘teberân-ı ecânib) Karaman’a kadar seyahat edeceklerdir. Kendilerine gerekli saygının gösterilmesi yanında gerek Konya ve Karaman’da mahkûmların da kullanılarak kasaba ve şehir yollarının mümkün olduğu surette tamir edilmesine dikkat edilmesi istenmiştir. Yine Ilgın ve Akşehir istasyonları arasındaki yolların bazı kısımlarının da tamiri için gerekenler belirtilmiştir.⁷⁸¹

Karaman kazasının Sudurağı bölgesinde Anadolu demiryolunun 110 kilometrelik bir kısmının düzenlenmesine karar verilmiştir. Bu düzenleme için gerekli olan kum ve çakılı Hacı Mustafa Ağa temin etmiştir. Hacı Mustafa Ağa’ya bu iş için daha önce 20 altın depozito akçesi verilmiştir. Bu 20 altından başka kendisinin hâlen 52,5 lira alacağı olup bunu alabilmesi için

⁷⁷⁶ Quataert, *Osmanlı Devleti’nde Avrupa İktisadi Yayılımı ve Direniş...*, s. 73.

⁷⁷⁷ BOA. HR.TH.0305.04.01.

⁷⁷⁸ BOA. HR.TH.0305.04.01.

⁷⁷⁹ Nesrin Kanberoğlu, “Osmanlı Devleti’nin II. Meşrutiyet Dönemi Demiryolu Politikaları 1908-1914”, *Vakanüvis- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi/ International Journal of Historical Researches*, Yıl/Vol. 3, Prof. Dr. Azmi Özcan Öğrencileri Özel Sayısı, s. 174.

⁷⁸⁰ 12 Mayıs 1320: Alafranga Mayıs ayının 12. günü.

⁷⁸¹ BOA. BEO.02327.174454.01.

mahkemeye başvurması söylenerek kendisi mağdur edilmiştir. Hacı Mustafa Ağa ise bu alacağın verilmesi için Şura-yı Devlet'e iki kıta arzuhâl vermiş, bu iki arzuhâl birleştirilerek Nafia ve Maarif Dairesinde gözden geçirildikten sonra Ticaret ve Nafia Nezaretine havale edilmiştir.⁷⁸² Bir ara Karaman kazasındaki Gedikli Derbendi'nin de tamiratı gündeme gelmiş ve gerekli masraflar için görüşmeler gerçekleştirilmiştir.⁷⁸³

3. Konya-Karaman-Silifke ve Göksu Güzergâhında Şose Yapımı

3.1. Amaç ve Beklentiler

Şose, yolların kazma kürekle düzeltilmesi ve toprak ile belirli ölçüde taş dökülerek üzerinden silindir geçirilmesiyle oluşturulan yollardır. Avrupa'da olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de şose yapılması ve diğer yolların düzeltilmesinin görüşüldüğü toplantılar düzenlenmiştir. Anadolu'da bazı bölgelerde yapılan araştırmalar sonucunda mühendislerin hazırladığı raporlarda şose çalışmalarında her bir saatlik mesafesinin bin keseye mal olacağı belirlenmiştir. Bu sebepten öncelikle önemli merkezlerin yol yapımı gündeme alınmış ve ilk olarak 1846 yılında İstanbul ile Edirne arasındaki yolun şose olarak inşasına başlanılmıştır. Daha sonra ticari açıdan önemli görülen ve sarp bir güzergâhı olan Trabzon'dan 29 saat mesafedeki Balahor karyesine giden yolun şose inşası kararlaştırılmıştır. 1861 tarihli yol nizamnamesi ile yollar dört sınıfa ayrılarak bu yolların hangi ölçülerde yapılacağı tarif edilmiş olup bunlardan üçüncü sınıf yolların kazadan kazaya giden yollarla kazalardan anayollara, iskelelere ve demiryollarına bağlanan yollar olduğu tespit edilmişti. Buna göre bu maddede belirtilen yol aşağıda açıklanacağı üzere hem kazadan kazaya hem de iskeleye gitmesi sebebiyle Karaman'ın mevzu olduğu güzergâhı açıklamaktadır.⁷⁸⁴

Konya vilayet yönetiminin bakış açısına göre bu civarda önem arz eden iki büyük yol güzergâhı bulunmaktaydı. Bunlardan birisi Konya'dan başlayarak Karaman üzerinden Silifke İskelesi'nde son bulan yol, diğeri Akşehir'den Kütahya ve oradan Bursa'ya ulaşan ve İstanbul'da son bulan yoldu. 1860'lı yılların son dönemlerinde bu yolların şose yapılması veya tesviye edilmesine dair bazı düşünceler Konya ve İçil vilayetleri ile merkez arasında bazı yazışmalara yansımıştır.⁷⁸⁵ Tesviyesi düşünülen Konya'dan Karaman'a ve Karaman'dan İçil sancağına bağlı ve Konya merkezine 40 saat mesafede yer alan Silifke İskelesi'ne uzanan araba yolu Akşehir yoluyla Karahisar üzerinden Denizli kazasına kadar uzatılacaktır.⁷⁸⁶ Karaman ile

⁷⁸² BOA. ŞD.03055.035.01.

⁷⁸³ BOA. İAS.05.012.01-2; BOA. DH.MKT.0164.035.01-2.

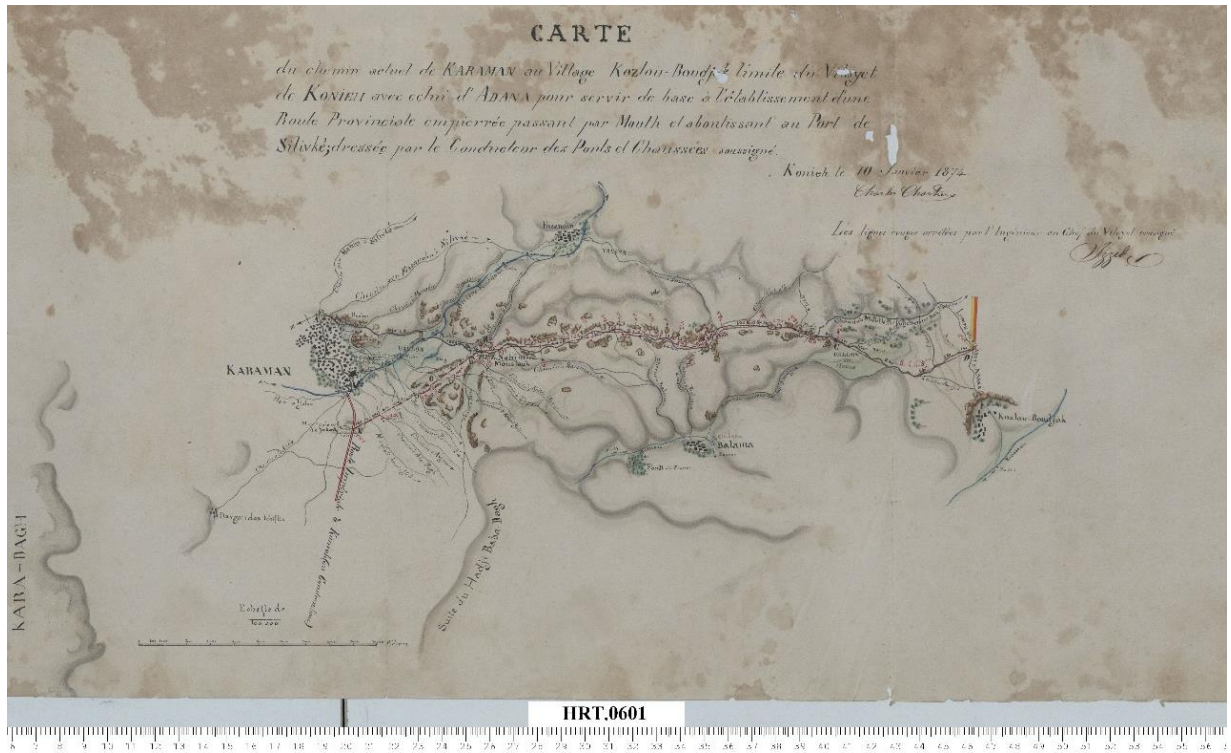
⁷⁸⁴ Şenay Atam, "Osmanlı Devleti'nde Bir Yol Çıkmazı: İzmit-Ankara Şosesi İnşa ve İşletme İmtiyazı", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1): 119-138, s. 120-121.

⁷⁸⁵ BOA. ŞD.01701.051.04, "Fi 28 Gurre-i B (Receb) sene 1286..."

⁷⁸⁶ BOA. A.} MKT.MHM.0405.068.01.

Silifke arasındaki yol yapımının veya tesviyesinin Göksu nehrinde sefer başlatılması düşüncesiyle de bağlantılı olduğu görülür. Göksu nehrinde “sefain” başlatılması hâlinde Silifke yolunun bir kısmında şose yapılması lazım geleceği düşüncesi ortaya çıkmıştır.⁷⁸⁷ Bu nehrin aktif olarak kullanılmasını engelleyen taşların kaldırılması durumunda nehrin vaziyeti sefer için elverişli olacaktır.⁷⁸⁸

Silifke İskelesi’ne uzanan bu yol aynı zamanda Konya, Saidili, Esbkeşan, Divle, Belviran, Ereğli, Karapınar, Hatunsaray, Bozkır, Karaman, Ermenek, Karataş ve Gülnar gibi kazaların “hasılatının mahreci” yani ürünlerinin dışarı gönderildiği bir kapıdır. Konya ve İçil vilayetleri tarafından bu yolun açılması ticaretin ve memleketlerin gelişmesi için elzemdir. Mut ve Silifke civarı gayet verimli ve mahsulü bol bir coğrafyadır. Zeytin ağaçlarının da fazlaca bulunduğu bu bölgeden gerekli standartlarda yolların olmaması sebebiyle yeterince istifade edilememektedir. Buranın şose haline getirilmesi, ayrıca yol üzerinde çadırlarda yaşayan Yörük aşireti hanelerinin iskânlarını sağlayacaktır. Bu noktada yolların yapılması Konya vilayetince birinci derece öneme sahiptir.⁷⁸⁹

Resim 4: Karaman’dan Kozlubucak’a kadar olan yola ait bir harita. (1874)⁷⁹⁰

⁷⁸⁷ BOA. İ.ŞD.02 (2,71), 29 Kanunievvel 1283-15 Ramazan 1284 / 10 Nisan 1284-29 Zilhicce 1284 arası süren bazı yazışmalardır.

⁷⁸⁸ BOA. İ.ŞD.02 (2,71).

⁷⁸⁹ BOA. İ.ŞD.02 (2,71).

⁷⁹⁰ Konya Vilayeti-Güney, Carte Du chemin actuel de la Ville de Karaman au Village Kozlou Boudjak limile du Vilayet d’Adana pour être jointe au rapport de ce jour. Yapan: Charles Chare. Elle yapılmıştır. Karaman’dan Kozlubucak’a kadar olan yola ait harita. Fr. (Ölçek 1/100000), BOA. HRT.0601.

3.2. Zorluklar ve Öneriler

Silifke'den Karaman'a kadar olan yolun şose hâline getirilmesi bir süre önce Vilayet Umumi Meclisi tarafından talep edilmiştir. Bu durum Şura-yı Devlet'e havale edilmiştir. Fakat Konya ile Silifke'nin arasının sarp, taşlık (sengistan), dere-bataklık⁷⁹¹ ve neredeyse çöl⁷⁹² olması ve bu çevrede çok fazla köy ve kasaba bulunmaması göz önünde bulundurulmuştur. Bu faaliyetin çok fazla zorluk çıkaracağı ve uzun süreceğinin altı çizilmiş ve farklı çözümler öne sürülmüştür. Bu anlamda dik kısımların iki üç metreye kadar genişletilmesi (tesvî'), bataklık kısımlarda hendekler açılarak taş ile tahkim edilmesi ve gidiş geliş engel olan suların üzerinde ahşap köprüler yapılması gibi önerilerde bulunulmuştur. Bu şekilde meydana getirilecek yol ise 'âdî olarak adlandırılmaktadır. Yine halkın burada çalıştırılması onların insani ihtiyaçlarının karşılanması anlamında yük getirecektir.⁷⁹³

Görüleceği üzere zor bir coğrafyaya sahip olan ve araba yolu yapılması hâlinde birçok masraf ve zorluk doğuracak olan Konya-Karama-Silifke yolu yerine şosesi olmayan ve kış aylarında seyahat etmenin zorlaştığı Akşehir yoluna ağırlık verilmiştir. Bunun başka sebepleri ise Akşehir yolunun yapılmasının kolay görülmesi, bu kısmın nahiyeler ile meskûn olması ve bu tarafın vilayetin ticaretinin ilerlemesinde önem arz ettiğinin düşünülmesidir.⁷⁹⁴ Fakat aşağıda görüleceği üzere Konya ile Silifke arası yolun tesviyesine başlandığı bildirilmekte ve sonrasında ise bu çalışmadan "Konya-Silifke arası şose tesviyesi" olarak bahsedilmektedir.⁷⁹⁵

Göksu nehrinin birkaç bölgesinde bulunan kayaların kırdırılmasını düzenlemek ve yol yapımını sağlamak için Ticaret Nezareti tarafından Binbaşı Ahmed Efendi seçilmiştir. Ahmed Efendi askerlikten aldığı maaştan başka 2.500 kuruş maaş ve 2.400 kuruş harcırah ile başmühendis tayin edilmiştir. Kendisinin mahiyetine ise 2.200 kuruş maaş ve 1.200 kuruş harcırah ile Mülazım Osman Efendi Kondüktör olarak tayin edilmiştir. Bu kararlar Şura-yı Devlet tarafından verilmiş ve padişah tarafından onaylanmıştır. Sonrasında ise bu karar Ticaret Nezareti tarafından Konya valiliğine bildirilmiştir. Son olarak gerekli masrafın temin edilmesi için Maliye Nezareti'ne havale edilmiştir.⁷⁹⁶

Konya'dan gelerek Karaman üzerinden Silifke İskelesi'ne uzanacak bir şose inşa edilmesi hem devlete hem de halka çok faydalı olacaktır. Bunu hızlandırmak için merkezden bir mühendisin bölgeye gönderilmesinin tarihinde Sadaret'e arz edildiği fakat mühendisin

⁷⁹¹ BOA. ŞD.01701.051.05.

⁷⁹² BOA. ŞD.01701.051.04.

⁷⁹³ BOA. ŞD.01701.051.01; "Konya Vilayeti'ne Tahrirat-ı Nezaret"; BOA. ŞD.01701.051.05.

⁷⁹⁴ BOA. ŞD.01701.051.04, "Fi 28 Gurre-i B (Receb) sene 1286"

⁷⁹⁵ BOA. ŞD.01701.023.01; BOA. ŞD.01701.024.001; BOA. ŞD.01702.010.01.

⁷⁹⁶ BOA. A.} MKT.MHM.0405.068.01.

gönderilmesinin geciktiği görülmektedir. Nitekim (Ahmed?) Hadi Efendi de şehirdeki suyuollarının ve lağımların tesviyesi ile meşguldür ve bu dönem yol için uygun mevsim olup bir mühendis ve ayrıca bir “silindir” talep edilmiştir.⁷⁹⁷ Fakat bir mühendisin gönderilmesi zaman alacağından, çalışmaların mevcut bulunan mühendis tarafından başlatılması önerilmiştir.⁷⁹⁸ 1868 yılının ortalarında ise Konya’dan Karaman’a, Karaman’dan Silifke’ye, Isparta’dan Burdur’a, Burdur’dan Niğde’ye ve Niğde’den Karaman’a kadar olan yolların “şose olarak tanzimi”nin Mühendis (Ahmed?) Hadi Efendi’nin nezaretine verildiği ve bazı diğer görevliler atandığı görülmektedir.⁷⁹⁹

Bu yolların yapımında, ilgili yoldan istifade edecek olan ve yol yapımının yakında ikamet eden ahaliden ve uzak olan bölge ahalilerinden rızaları dâhilinde olmak üzere yardım istenecektir. İçil’den gönderilen mazbatada, İçil sancağının uzak olan bölgelerindeki halk yola yardımında bulunamayacağı gibi yol civarında da fazlaca köy ve kasaba bulunmadığının altı çizilmiştir.⁸⁰⁰ Buradan Konya vilayeti halkının İçil halkına göre daha fazla istifade edeceği yönünde bir kanaat ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı yol yapımında Karaman bölgesi halkının yardımları daha uygun görülmüştür. Konya kazası ve Gaferyad ile buraya bağlı yerleşimler Karaman’da, Karaman halkı da İçil tarafında görevlendirilecektir. Fakat yukarıda belirtildiği gibi insani ihtiyaçların da meydana geleceğinin altı çizilmiştir. Yine de seyahate engel olan kısımların düzenlenmesi yönünde gerekecek çalışmalara azmedilmiştir.⁸⁰¹

3.3. Çalışmalara Başlanması, Taltif ve Aziller

Konya’dan Silifke’ye kadar olan yolun tesviyesine başlandığı Temmuz ayının sonlarında Konya valisi tarafından merkeze bildirilmiştir. Bu noktada Vilayet İdare Meclisi azaları, telgraf ve memleket sandıkları inşaat ve ıslahatlarda ahaliyi fevkalade teşvikte güzel gayretlerde bulunmuşlardır. Bundan dolayı meclis azalarından bazıları ve diğer bazı görevliler rütbe dereceleri (rütbe-i sani, salise) veya nişan verilmek suretiyle taltif edilmişlerdir.⁸⁰² Aynı zamanda görevini kötüye kullananların cezalandırıldığı da görülmektedir. 22 Ağustos 1870’te devam ettiği anlaşılan “şose yol tesviyesinin” yol emniyeti görevinde bulunan ve yargılanan “Mektupçu Bey’in adamı” olan Ferruh’un irtikâbından yani rüşvet almasından dolayı azledildiği görülmektedir.⁸⁰³

⁷⁹⁷ BOA. ŞD.01701.012.01: “28 Muharremü’l-Haram 1285 / 9 Mayıs 1284 - Şûrâ-yı Devlet Riyâset-i Celîlesi cânib-i ‘âlisine, Bende Tefvîk Ahmed...”

⁷⁹⁸ BOA. ŞD.01701.012.01.

⁷⁹⁹ BOA. A.} MKT.MHM.0439.027.01.

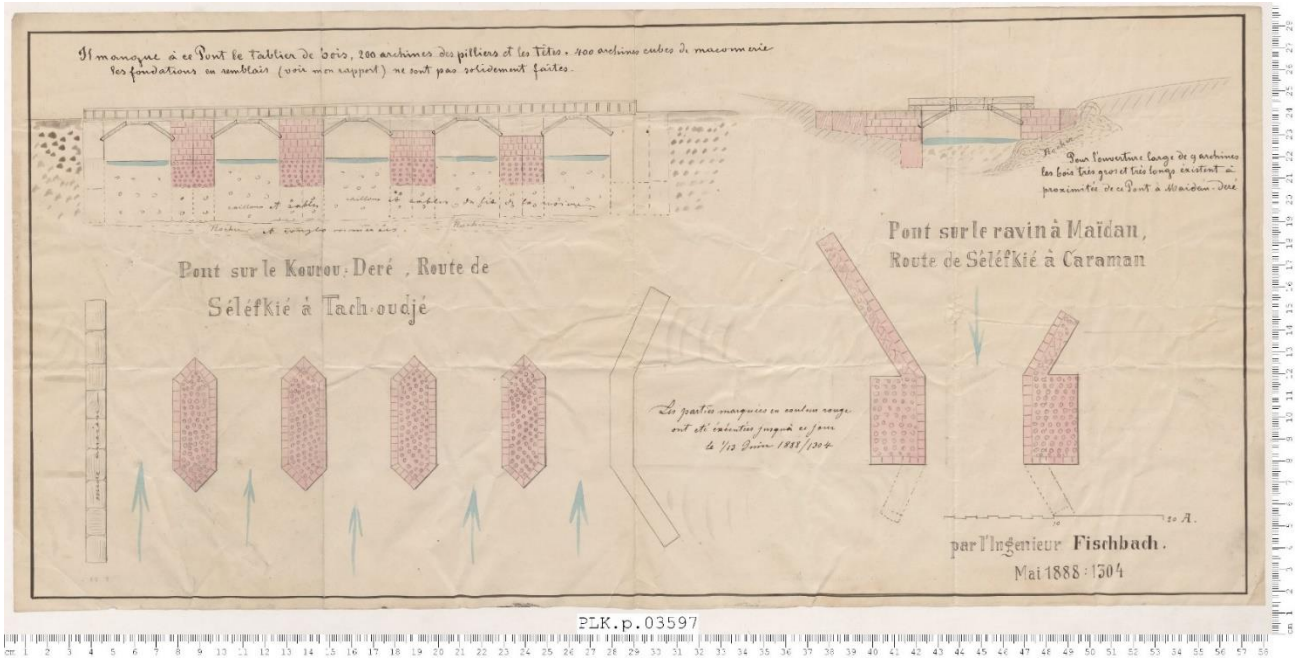
⁸⁰⁰ BOA. ŞD.01701.051.05.

⁸⁰¹ BOA. ŞD.01701.051.05.

⁸⁰² BOA. ŞD.01701.023.01; BOA. ŞD.01701.024.01

⁸⁰³ BOA. ŞD.01702.010.01.

Belgelerde yolun tesviye edilmesi, yeni şose veya adi yol yapılması yolundaki ifadelerin netleştirilmesi kolay olmamaktadır. Fakat 1870’li yılların başlarında “Karaman Kasabası’nda” 92.700 metre “şose” yolu tesviye olunmuş olduğu anlaşılmaktadır.⁸⁰⁴ Bir süre sonra Konya vilayetinin Karaman tarafında inşa edilmekte olan şosenin gereken kısımlarında yeniden yapılması icap eden üç adet köprü (cistr) ile sekiz adet geçidin 34 bin kuruş masrafının olduğu belirtilmiştir.⁸⁰⁵ Ayrıca 1884 senesi ilkbaharında Niğde’den Mersin’e ulaşan yolun (ameliyatına) yapımına / tadiline ve Karaman’dan Silifke’ye kadar olan yolun inşaatına başlanacağı ifade edilmiştir.⁸⁰⁶

Resim 5: Silifke-Karaman arasında Meydan Deresi üzerine yapılacak bir köprünün planı.⁸⁰⁷

⁸⁰⁴ KVS., H. 1288 / M. 1871-72, s. 97; KVS., H. 1289 / M. 1872-73, s. 88.

⁸⁰⁵ BOA. İ.DH.0638/44379.

⁸⁰⁶ Konya Vilayeti Sâl-nâmesi, 16, H. 1300 / M. 1883, Konya Büyükşehir Belediyesi, Çev. Mehmet Eminoglu, 2012, s. 98.

⁸⁰⁷ BOA. PLK.p.03597i.

4. Deniz, Kara ve Demiryolu Ulaşımı: Yakın ve Uzak Bağlantılar

4.1. Anamur-Silifke Bölgesi ile Karaman Arası Sevkiyat

Karaman'ın özellikle Osmanlı devrinden itibaren Akdeniz bölgesine yapılan sevkiyatla olan bağlantısına dair birçok bilgiye ulaşılabilmektedir. XVI. yüzyıla ait olup Karaman'ın da içinde bulunduğu bazı iç bölgelere gönderilen evraklarda Karaman havalisinde üretilen güherçilenin iskelelere naklinin gündeme geldiği görülür.⁸⁰⁸ XIX. yüzyılda ve XX. yüzyılın ilk yirmi yılında da gerek deniz yoluyla İstanbul'dan Silifke'ye ve oradan Karaman'ın da bulunduğu iç bölgelere gerekse Taşucu, Silifke, Karaman, Konya ve buralardan Batı istikametine doğru hayvan ve yiyecek sevkiyatının yoğun olarak yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu sevkiyatlar genellikle yaşanan bazı sorun veya gecikmeler sebebiyle merkez ve yerel yönetim arasındaki yazışmalara konu olmuştur. Bu sebepten buradaki okumayı sorun ve gecikmeler üzerinden yaparken nereden nereye hangi amaç ve yöntemlerle sevkiyat yapıldığı da anlaşılabilmektedir. Daha da önemlisi bazı sorunlar yaşansa da özellikle savaş döneminde aktif olarak kullanılan Taşucu, Silifke, Mut, Karaman yolu 1920'ye gelindiğinde ekonomik anlamda kazanç getirdiği ve bu sebepten önem arz ettiği için “tarik-i umumiye” yani genel yollar arasına dâhil edilmiştir.⁸⁰⁹ Nitekim bu tarihten bir sene önce yazdığı eserinde Alman coğrafyacı Ewald Banse'in Orta Çağ'da sık kullanılan yollardan biri olduğunu söylediği Silifke-Karaman arasındaki yolda ve çevresinde büyük bir ticaretin varlığından bahsetmesi bu bilgileri doğrulamaktadır.⁸¹⁰

Henüz 17 Mart 1887 tarihinde Adana valiliği tarafından verilen bilgilere göre Konya'ya nakil için çok sayıda deve sevk edilmiştir. 27 Mart 1888 ile 2 Nisan 1888 tarihleri arasında 258 adet yularlı deve Mersin iskelesine gönderilmiştir. Bu konudaki umumi tebligat gereğince İçil'den gelen telgrafta İçil'deki develerin Taşucu iskelesinde bulunan 400 kıyye⁸¹¹ çavdarı Karaman'a nakil için tahsis edildiği anlaşılmaktadır.⁸¹² Buradan anlaşıldığına göre Adana vilayeti dâhilindeki bazı bölgelerden Karaman ve Konya'ya deve gönderilmekte aynı zamanda

⁸⁰⁸ BOA. A.{DVNS.MHM.d. 35-438; Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Yunus İnce, *Karaman Eyaletinde Güherçile Üretimi ve Nizamı (18. ve 19. yüzyıllar)*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Konya 2005; Ekrem Gürdal, *Karaman Eyaleti'nde Güherçile Üretimi; 968 Numaralı Güherçile Tahrir Defterinin Değerlendirilmesi ve Latin Harflerine Çevrilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Kütahya 2015.

⁸⁰⁹ BOA. BCA. 1-20-3, M. 17.11.1920, Kararlar Daire Başkanlığı (1920-1928).

⁸¹⁰ Banse, *Die Türkei Eine Moderne Geographie*, s. 169-170; Bu güzergâhı birbirine bağlayan yolun Osmanlı dönemimde “Zinhar” yolu olarak adlandırıldığı da bilinirdi: Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Şehircilik ve Ulaşım Üzerine Araştırmalar*, İzmir 1984, s. 27

⁸¹¹ Okka, 400 dirhemlik ağırlık ölçüsü: “Kıyye-i âşârî: Eski okka (1282 gr.).” “Kıyye-i cedîde: Yeni okka, kilo (1000 gr.).” <http://www.lugatim.com/s/k%C4%B1yye>, Erişim Tarihi: 17.09.2021.

⁸¹² BOA. Y.PRK.UM.011.0104.01, “Fî 3 Nisan sene 304, Adana vâlisi Hasan, Adana'dan Mabeyn-i Hümayun'a...”

Taşucu ile Karaman arasında mevcut olan sevkiyatta develer kullanılmaktaydı. 1890’larda Karaman’a bağlı Aladağ ve Gaferyad nahiyelerinin başlıca ürünü kırmızı ve siyah üzümlerle “keşniş” adı verilen bir çeşit ufak siyah üzüm olup bu ürünler buralardan Mersin ve Silifke iskeleleri aracılığıyla dışarıya gönderilmekteydi.⁸¹³

Aşağıda İstanbul’a yapılan sevkiyat bahsinde de görüleceği üzere bu bölgeden cephede bulunan veya yardıma muhtaç askerler ile aileleri için hayvan ve yiyecek temininde bulunulmuştur. Sevkiyat ile bunun yazışmalara yansımaları durumunun I. Dünya Savaşı günlerinde yoğunluk kazandığı görülmektedir. Keza bu sırada ordunun zahireye şiddetle ihtiyacı bulunduğu yönünde bilgilere ulaşılması bu sevkiyatın sebebinin çağdaş olarak açıklamaktadır.⁸¹⁴ Hilafet ve saltanatı “canları pahasına koruyan” Çanakkale askerlerine hediye olması için Anamur kazası tarafından bin sığır ve dana toplanmış ve ilk postada 201 sığır Karaman’a sevk edilmiştir: Bu güzel davranışın liva yönetimince takdirle karşılandığı ve gerekli muamelenin nezaret tarafından da yerine getirilmesinin beklenildiği anlaşılmaktadır.⁸¹⁵ Aşağıda da görüleceği üzere I. Dünya Savaşı sırasında ordunun erzak ihtiyacı fazla olduğundan harmanlar meydana gelir gelmez ahalinin mazeretine bakılmayarak hayvan ve zahireleri ile insan güçlerinden faydalanılması yönünde kararlar alınmıştır.⁸¹⁶

Güney ve sahil bölgelerindeki Silifke, Gülnar, Mağara ve Ermenek gibi kazalardan Karaman istasyonuna olan zahire sevkiyatının miktarına dair birçok belgeyle karşılaşılma ile birlikte bunlar çoğu zaman birbirine benzer kısa bilgiler ihtiva etmektedirler. 22 Eylül 1915’te hafta zarfında merkez livadan 63.752 bin Gülnar’dan 10.736, Mağara nahiyesinden 6.817, Ermenek’ten 4.268 kilo olmak üzere toplamda 83.573 kilo zahirenin Karaman istasyonuna sevk edildiği bildirilmiştir.⁸¹⁷ Yine Silifke’de mutasarrıf Rauf Bey tarafından Dâhiliye Nezareti’ne iletilen malumata göre 16 Mayıs 1915 tarihinden telgrafın çekildiği güne (23 Mayıs 1915) kadar İçil bölgesinden Karaman’a 18.788 kilo zahire ile 510 davar ve 21 koyun sevk edilmiştir.⁸¹⁸ Bir süre sonra 20 Temmuz 1915’te son hafta içerisinde Mağara nahiyesinden 13.381 kilo buğday, Ermenek’ten 4.900 kilo arpa ve Anamur’dan 1.230 mevaşinin (hayvan) Karaman’a sevk edildiği tespit edilmiştir.⁸¹⁹

⁸¹³ KVS., Sene H. 1310 / M. 1892-93, s. 330-331.

⁸¹⁴ BOA. DH.İ.UM.082.1.01.27.01-2.

⁸¹⁵ BOA. DH.İ.UM.EK.097.077.01.

⁸¹⁶ BOA. DH.İ.UM.EK.09.035.01, “Târih-i Keşidesi 25 Temmuz 331-Kaleme Vürûdu 26 minhu, Mahreci Silifke, Mutasarrıf nâmına Sa’id...”

⁸¹⁷ BOA. DH.İ.UM.EK.010.0135.01.

⁸¹⁸ BOA. DH.İ.UM.EK.08.014.01.

⁸¹⁹ BOA. DH.İ.UM.EK.09.011.01.

Bu dönemde İçil sancak bölgesi çeşitli maddi sıkıntılar ile yüzleşmektedir. İçil'in iltizam aşarı, temettuat vergisi ve diğer bazı kalemlerde ciddi miktarda borcu bulunmaktadır. Bölgenin sahil olması ve nakliye aracı yokluğu üzerinde durulur. İçinde bulunulan durumdan dolayı bölge halkının “bir paralık” malı bile satılmamıştır. Hükümet zahirenin bir kısmına el koymuş bir kısmını da haczetmiş ve bu zahireyi ambarlarda bekletmiştir. Bu bölgenin mevsimi sebebiyle ürün çürümeye mahkûmdur. Ayrıca nakliye araçları ile farklı cinslerde olan hayvanlar hükümet tarafından alınmış ve karşılıkları da verilmemiştir. Önceki senelerde zahire Beyrut tarafına sevk edilmekteyken bu dönemde ise Beyrut fiyatı, bölge için takdir olunan fiyatın beş, Karaman'ın bile bir misli fazlası olmuştur. İçil yönetimi bu ve benzeri sebeplerden dolayı bir fiyat verilerek en azından zahirelerini Karaman'a sevk edip orada satmalarına müsaade edilmesini istemektedirler. Bu şekilde elde edilecek geliri ilgili sandığa yatırarak borçlarına sayılan istikrahın yıkıcılığından kurtulmayı amaç edinmişlerdir.⁸²⁰

4.2. İstanbul Güzergâhı: İç Yollar ve Silifke İskeleyi

Güney bölgeler ile Karaman'dan İstanbul için hayvan ve zahire temin edildiğine, bunların sevkiyatının güzergâhı ile sevkiyatta ne gibi sorunlarla karşılaşıldığına dair malumat sahibi olunabilmektedir. Öncelikle ifade etmek gerekir ki İstanbul'dan gelerek, Silifke İskeleyi'nden Karaman'a ulaşmak adına deniz yolunun da kullanıldığı görülmektedir. Bu meyanda 1860 yılı Eylül ayında kendisini Nogay muhacirlerinden ve Canboyluk kabilesi bireylerinden olarak tanıtan Hoca İmam Beytullah'ın merkeze yazdığı arzuhâlinde anlaşıldığına göre henüz bu dönemde Silifke İskeleyi, deniz yoluyla İstanbul'dan buraya veya iç bölgelere gelenlerin kullandığı bir güzergâhtır. Bahsi geçen topluluktan 96 hanede yaşayan 776 nüfus Zilkade ayının ilk gününde İstanbul'dan Silifke'ye gönderilmiştir. Buradan da Karaman, Aksaray ve Karapınar gibi bölgelere yayılmışlardır.⁸²¹

Aşağıda görüleceği üzere İstanbul ve buradaki askerlerin ihtiyacının karşılanıp sevk edilmesinde, Silifke ve güneydeki diğer bölgeler ile Karaman-Konya güzergâhının önemli olduğu açık bir şekilde ortaya koyulabilmektedir. Nitekim yakınları devletin hizmetine girenlerin duydukları ihtiyacın ne şekilde karşılandığı ve getirilen özel tedbirleri anlamak önem arz eder.⁸²² Bu sevkiyatın özellikle I. Dünya Savaşı'na tekabül eden yıllarda yoğunlaştığı dikkat çekmektedir.⁸²³ İstanbul'un ihtiyacını temin noktasında “mubayaacı” olarak ayan ve

⁸²⁰ BOA. DH.İ.UM.EK.093.020.01.

⁸²¹ BOA. A.} MKT.UM. 0430.068.02.

⁸²² Nicole A.N.M. Van Os, “Asker Ailelerine Yardım: Osmanlı Devleti ve Muinsiz Aile Maaşı”, *Devletin Silahlanması-Ortadoğu'da ve Orta Asya'da Zorunlu Askerlik*, Der. Erik Jan Zürcher, İstanbul 2003, s. 106-107.

⁸²³ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Vedat Eldem, *Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi*, TTK. Ankara 1994.

mütesellim gibi yerel güç sahibi şahıslar veya merkezde görevli memurlar tayin edilebilirlerdi. Mubayaa ücreti olarak her 10 kilede 1 kile “ondalık” alan mubayaacılar bu zahireyi İstanbul’a getirerek kapanda satar ve bu işten büyük gelirler elde ederlerdi.⁸²⁴

Bu dönemde bizzat Karaman’dan da İstanbul şehri ve burada bulunan askerler için zahire mubayaasında bulunulduğu dikkat çeker. Bu noktada bazı sorunlar yaşanmasının yanında Akdeniz ve Karaman’dan olan sevkiyatın özellikle tren yolu vasıtasıyla yapıldığı anlaşılmaktadır. İstanbul’un ihtiyacı için Anadolu’da yiyecek mubayaasıyla memur edilen ve Konya’da bulunan Müfettiş Hasan Bey merkeze bir telgraf göndermiş ve şehir adına satın alınıp Karaman istasyonunda yığılan nohutlara hükümetçe yani Karaman yerel yönetimi tarafından el konulduğunu ve kendi rızası olmadan satıldığını bildirmiştir. Bu durumun büyük zorluklara yol açmasının yanında alınan bu nohutların bu şekilde satılmasının “şehrin” ihtiyacını şiddetle artıracaklarını ifade etmiştir. Görülen o ki görevliler için Anadolu bir yana, “şehir” yani İstanbul bir yanadır.⁸²⁵ Aslında bu son yıllarda değişen imparatorluk tanımı içerisinde “merkezden” veya “metropolden” dağılan bir kontrol ağı gerekliliği ile de bağdaştırılabilir.⁸²⁶ Yani imparatorluğun asli ilk birkaç ögesinden birisi diğer alanlara göre daha fazla önem arz eden ve bir yönetim makinesini andıran metropoldü. Merkez ise satın alınan bu ürünlerin her gün tahsis edilen iki vagonla sevkine yardım edilmesini ve bunlara müdahale edilmemesini istemiştir.⁸²⁷ Bir süre sonra Karaman kaymakamlığı tarafından nohutların gönderilmesine dair herhangi bir engelin olmadığı, sadece bir kısım nohudun emanet memurunun izniyle askerlerin ihtiyaçları için⁸²⁸ Ulukışla’ya gönderildiği ifade edilmiştir. Bunun yerine kısa zaman içinde elde edilecek zahireden daha fazlasının gönderileceği bildirilmiştir.⁸²⁹

Karaman’dan mubayaa edilen önemli ürünlerden birisi bulgur olup bu ürünün sevkiyatında yine Karaman yönetimi ile bazı sorunların yaşandığı görülmektedir. 16 Ekim 1915 tarihinde İdare-i Umumiye-i Dâhiliye Müdiriyeti’nden Konya vilayetine çekilen telgrafta İstanbul’daki “muavenet” askerlerinin muhtaç aileleri için mubayaa olunan iki vagon bulgurun bir vagonunun Karaman kaymakamlığınca zorla boşaltıldığından bahsedilmiştir. Bu bulgurların ücretinin Hat Komiserliği’nce ödenmiş olduğu ve bundan sonra vagonlara yüklendiğini

⁸²⁴ Tevfik Güran, *19. Yüzyılda Osmanlı Ekonomisi Üzerine Araştırmalar*, Ed. Emre Yalçın, 2. Baskı, İstanbul 2019, s. 12.

⁸²⁵ BOA. DH.İ.UM.098.1.01.41.02.

⁸²⁶ Masters, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Arapları 1516-1918*, s. 17.

⁸²⁷ BOA. DH.İ.UM.098.1.01.41.01.

⁸²⁸ “Vatan uğrunda serhadlere koşan evlâd-ı vatanın te’mîn-i i’âşesine”, BOA. DH.İ.UM.098.1.01.59.01.

⁸²⁹ BOA. DH.İ.UM.098.1.01.59.01.

bilinmesine rağmen böyle bir durumun neden meydana gelmiş olduğunun tahkik edilmesi istenmiştir. Bu durumu merkeze Polis Müdüriyeti Umumisi bildirmiştir.⁸³⁰

Askerî kıtaların erzakının acil olarak nakli için harmanlar meydana gelir gelmez ahalinin mazeretine bakılmayarak, iş göremeyecek durumda olan hayvanlardan ve hatta insan gücünden bile istifade ederek aşar malları kaza ambarına nakledilmiştir. Ayrıca bazı görevliler 30-40 saat mesafede olan yaylalardan hayvan toplamışlardır. Bundan sonra elde edilebilen vasıtalarla, bu birçok farklı engelle donanmış olan yollardan Karaman'a kadar zahire nakliyatına başlanmıştır. Bu noktada bu nakliyatın daha iyi yapılabilmesi ve yolun ortaya çıkardığı müşkülâtın çalışanlar için dayanılır kılınması için gerekli masraf talep edilmiştir. Ayrıca toplanan bu hayvanların Karaman'a yakın yaylalarda olması bunların toplandıktan sonra daha hızlı bir şekilde nakledilebilmesini sağlayacaktır.⁸³¹

11-16 Nisan 1918 tarihli ve 1666 numaralı tren Karaman istasyonuna vardığında kaza jandarmalarından birkaç nefer gelmiş ve zahire dolu olan birkaç vagonun trenden ayrılmasını talep etmişlerdir. Bunun üzerine tren sevk memurunun bu vagonların yıldırım ordusuna ait olduğunu beyan etmesi üzerine tren hareket etmiştir. Tren bu sırada 20 dakika kadar gecikme ile hareket etmiş ve bundan dolayı meydana gelen zararın Karaman kaymakamlığı tarafından karşılanması istenmiştir.⁸³²

4.3. Sevkiyatta Aksaklıklar

Karaman ile İstanbul, Akdeniz, Silifke, iskele veya diğer sahil kazaları arasındaki ulaşımın insan kaynaklı veya doğal sebeplerden aksaklığa uğradığı görülmüştür. Görülen o ki özellikle yerel yönetim ile sevkiyat için görevlendirilenler ve merkez arasında bazı sorunlar meydana gelmiş, bazen yolların atıl duruma düşmesi, eşkıyalık, salgın hastalıklara karşı alınan önlemlerin etkisi veya hava olayları sebebiyle bu yollar kullanılamaz hale gelmiştir.

1894 yılının Eylül ayında bölgede Kolera⁸³³ salgını bulunmaktadır. Bu hastalığın yayılması sebebiyle Karaman kazasının etrafı ve Silifke iskelesi kordonlarla çevrilerek kapatılmıştır. Bu durum zahire öşrünün nakliyatının yapılmasını engellediğinden bu verginin taksitlerinin zahire olarak kabul edilmesi veya uygun bir şekilde ertelenmesi Karaman'dan mültezim Arif ile arkadaşları imzasıyla gönderilen telgraf ile merkezden rica edilmiştir.⁸³⁴

⁸³⁰ BOA. DH.İUM.089.4.01.35.01-2; BOA. DH.ŞFR.057.027.01.

⁸³¹ BOA. DH.İUM.EK.09.035.01.

⁸³² BOA. DH.İUM.020.3.02.55.01; BOA. DH.İUM.020.3.02.55.02.

⁸³³ Kolera, *Vibrio cholerae* isimli bakterinin neden olduğu bağırsak enfeksiyonuna bağlı olan, akut ve şiddetli ishal ile seyreden bir hastalıktır, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Kolera>, Erişim Tarihi: 11.10.2021.

⁸³⁴ BOA. BEO.0476.035655.01.

Karaman ile Mut arasında olduğu belgelerde de vurgulanan ve yine belgelerde adı “Sertavil Beli” olarak belirtilen Sertavul Geçidi’nin⁸³⁵ 1910-11 kışında uzun süre kardan dolayı kapalı olduğu anlaşılr. Yoldaki karın erimesi beklenmektedir. Fakat bu beklenti uzun zamandan beri gerçekleşmediğinden postaların gidip gelmesi mümkün olmamaktadır. Yolun açılması için işçi (amele) görevlendirilmiş ve bu işçilere verilecek ücret Karaman kaymakamlığından talep edilmiştir. Karaman kaymakamlığından verilen cevapta ise kurumun bütçesinde bu tür bir iş için herhangi bir ödeneğin bulunmadığı ifade edilince bu sefer de ücretin Konya vilayeti başmüdürlüğünden istenileceği bildirilmiştir.⁸³⁶

Birinci Dünya Savaşı ve özelde Çanakkale Savaşı’nın tüm şiddetiyle devam ettiği 1915 yılı Temmuz ayında Türk ordusunun zahireye olan ihtiyacı hat safhaya çıkmış olup bu ihtiyaç İçil mutasarrıflığına haber verilmişti. Alınan cevapta bu görevin yerine getirilmesine çalışıldığı fakat Karaman yolunun inşasından bu yana tamir görmediği belirtilerek gecikmenin önlenmesi için yolu tamir edecek bir yapım ekibinin gönderilmesi istenmiştir. Fakat böyle bir zamanda ilgili tamiratların icra edilmesi mümkün görülmemiştir. Bu sebepten önceki sene gerçekleştirilen sevkiyat ne şekilde olduysa aynı şekilde icra edilmesi ve ordunun fazlaca ihtiyaç duyduğu zahirenin gönderilmesi için mutasarrıflığa emir verilmesi gerekmiştir.⁸³⁷

Karaman ve Akdeniz kazaları arasındaki ulaşımı engelleyen bir diğer konu ise eşkıyalıktı. Eşkya Kara Sevindik ve Kızıllıoğlu Bayındır Kıbrıs’tan gelen askerin önüne çıkıp eşyalarını çalmışlar fakat çok geçmeden yakalanarak toprak kadısı tarafından muhakeme edilmek üzere Karaman’da hapsedilmişlerdir.⁸³⁸ Eşkyaılık olaylarının Mut halkına da bazı etkileri olduğu görülmekte olup halkın ticaretini engellediği bizzat onlar tarafından şikâyet olunmuştur. Hayvan ve zahiresini Karaman pazarında satmak ve buradan alım yapmak mecburiyetinde olan Mut kazası ahalisi Karaman sınırında iki seneden beri devam eden eşkıyalıktan dolayı Karaman sınırına geçemez hâle gelmişlerdir. Hatta 15-20 gün evvel çok miktarda hayvanları Karaman eşkıyası tarafından gasp edilmiştir.⁸³⁹

⁸³⁵ Sertavul Geçidi, İç Anadolu’yu Akdeniz’e bağlayan önemli geçitlerden biridir. Toros dağlarında ve D 715 no.lu karayolu üzerindedir. 1650 rakımlı geçit kışları zor geçit verse de en yakın bağlantı geçitlerinden biridir. Zirve’nin kuzeyi Karaman ve güneyi de Mersin ilidir: https://tr.wikipedia.org/wiki/Sertavul_Ge%C3%A7idi, Erişim Tarihi 20.10.2021.

⁸³⁶ BOA. DH.MTV.052.1.052.02; BOA. DH.MTV.052.1.052.01.

⁸³⁷ BOA. DH.İ.UM.082.1.01.27.01-2.

⁸³⁸ BOA. A.{DVNS.MHM.d. 14-192.

⁸³⁹ BOA. DH.EUM.AYŞ.020.033.02; Aynı şekilde Karaman’dan da bazı şahısların Mut’ta ticaret yaptığı görülür. Örneğin Karaman’ın Fenari Mahallesi ahalisinden Arık Mehmed bin İbrahim bin Abdullah Mut’ta ticaret için ikamet etmektedir. KŞS. 309-2, 68.

5. Tarımda Makineleşme

5.1. Makineleşmenin Amacı ve Anlaşmalar

XIX. yüzyılda Avrupa'nın artan tarım ürün talebi, devletin yeniden güçlü bir merkeziyetçi yönetimle iç güvenliğini sağlama çabaları ve nüfus artışı Osmanlı tarım sektörü için önemli unsurlar idi. 1838'den sonra serbest ticaret antlaşmalarına ve Tanzimat dönemi düzenlemelerine dayanan bir süreç sonunda tarımda piyasa için üretim yaygınlaşmıştı. Bu bağlamda 1850'lerden itibaren Osmanlı tarım sektöründe makineler ve modern teknikler kullanımı gündeme gelmişti. Dünya ekonomisi ile bütünleşme sürecinde tarımsal ürünler üretimi ve ihracında uzmanlaşma Osmanlı tarımına modern makineler ve teknikler kullanımını getirdi.⁸⁴⁰ Dönüşümün bir an önce hayata geçirilmesi lazımdı, çünkü modern tarımsal alet ve makine üretimi açısından da geri kalındığı düşünülmektedir. Nitekim 1863'te Sultanahmet'te düzenlenen Sergi-i Umumi-i Osmanide İngiltere, Fransa ve Avusturya menşeli tarım alet ve makineleri buradan da anlaşılacağı üzere tamamen yabancı firma temsilcileri tarafından sergilenmişti.⁸⁴¹ Bu noktada Karaman'ın da içinde bulunduğu bazı kazalarda tarım makineleri kullanımının yoğun bir gündem oluşturması son derece dikkat çekmektedir. XX. yüzyılın ilk yıllarında bu konuda mukaveleler yapıldığı, sorunlar yaşandığı, çözüm üretilmeye çalışıldığı ve bu hususların devletin kurumları arasında uzun yazışmalara sebebiyet verdiği anlaşılmaktadır.

Bu dönemde modernizmi ve dönüşümü idare eden devlet merkezinin dikkatini en çok çeken icatlardan birisi sağladıkları faydalar sebebiyle saman kıymaya yarayan harman makineleriyle bunların lokomobilleri⁸⁴² idi. Fakat bu faydaların özellikle Konya bölgesindeki tarım ilgilileri tarafından henüz bilinmediği onun gözünden kaçmıyordu. Ayrıca makine fiyatlarının nispeten yüksek olmasından dolayı ahalinin bu makineleri tedarik etmeleri de zordu. Çiftçilere bu makinelerden örnekler gösterilmesi gerekecekti. İleride iki üç köyün halkının bir araya gelerek birer makine almaları için kendilerini teşvik etmek adına dört adet makinenin Ziraat Bankası tarafından alınması düşünülmüyordu. Bu makineler uygun ve adil bir ücretle Konya, Karaman, Ereğli ve Aksaray kazalarında işletilecekti. Makinelerin sonraki hasat mevsiminde gerekli yerlerde hazır olması için bir an önce tedarik edilmesi gerekmektedir. Bu

⁸⁴⁰ Murat Baskıcı, "Osmanlı Tarımında Makineleşme: 1870-1914", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 58, S. 1, 2003, s. 29-30.

⁸⁴¹ Ömer Yazan, "19.yy. Sonlarında Osmanlı Tarım İşletmelerinde Yönetim ve Muhasebe Uygulamaları: "Çiftlik İdaresi" Örneği", *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi-İşletme Tarihi Özel Sayısı*, 2018, s. 287.

⁸⁴² Genellikle tarım alanında ve sanayide kullanılan, bir koşum takımı ile istenilen yere çekilebilen, tekerlekler üzerine yerleştirilmiş buhar makinesi veya patlamalı motor: <http://www.lugatim.com/s/lokomobil>, Erişim Tarihi: 18.10.2021.

bilgileri ihtiva eden 19 Ekim 1901 tarihli ve 26 numaralı bir mazbata Konya Vilayet Meclisi'nden merkeze gönderilmişti.⁸⁴³

Adı geçen kazalar için alınacak dört takım harman makinesinin ücreti Ziraat Bankası'ndan verilmek üzere satın alınmıştır. Konya Vilayeti İdare Meclisi, bu makinelerin birkaç makinist ile birlikte gönderilmesi için merkeze arzda bulunmuştur. Mabeyn-i Hümayun Başkıtabeti'nden çıkan bir tezkire üzerine bu makinelerin hangi cinsten olacağı ve nereden ne şekilde alınacağı Orman, Meadin ve Ziraat Nezareti tarafından açıklanmıştır. Buna göre konuyla Amerikan Avari Fabrikası'nın⁸⁴⁴ Dersaadet acentesi olan Mösyö Sifelder ilgilenecektir. Kendisi adı geçen fabrikanın üretimi olup 16 beygir kuvvetinde olan buhar makinesiyle işleyen, günlük 350 kile⁸⁴⁵ ile 500 kile arası hububat döven ve saman yapan makineleri temin edecektir. Bu makinelerin her biri 650 lira masraf ile adı geçen kazalarda kullanılacaktır. Üç sene zarfında her yıl harmandan sonra bedellerinin üçte biri verilecektir. Bunları işletmek için ise makinist, yağcı, ateşçi, dümenci gibi görevliler ile maden kömürü ve yağ gibi malzemeler de lazımdır. Bunları hükümetin temin etmesi zor olacağından bunları ve tamirat gibi işlemleri Mösyö Sifelder tedarik edecektir. Bu masraflar için her yıl harman işlemlerinin bitiminde kendisine 225 lira verilecektir. Yine her sene makine ücretinin üçte biri olan 216 lira 66 kuruş ile bir senelik işletme masrafı olan 225 lira da eklenmek suretiyle toplamda bir makine için 441 lira 66 kuruş ödenecektir. Bu suretle dört makine için meydana gelen 1.766,64 kuruş (1.766 lira 64 kuruş) her bir mali senede, Teşrinievvel başında ödenecektir. Üç sene zarfında Ziraat Bankası'ndan Osmanlı Bankası'na üç adet havalename verilecek, makineler nezaretten (Orman ve Meadin ve Ziraat Nezâret'nden) gönderilecek bir memur tarafından kontrol edilecektir. Bu noktada makinelerin istenilen şekilde olmadıkları ve tedarikçi tarafın sözlerini aynen icra etmedikleri anlaşılır ise nezaretten Osmanlı Bankası'na bir tezkire yazılarak ödemenin ertelenmesi veya tamamen iptal edilmesi şart koşulmuştur. Buna bağlı olarak R. 1318 senesi Nisan ayı sonunda yani M. 1902 Mayıs ayının ilk yarısında makineler Konya'ya ve on beş gün sonra da lokomobilleriyle birlikte kazalara gönderilecektir. Makineler çalıştığı süre boyunca belirli bir ücret karşılığında çiftçilerin hububatını dövecektir. Aynı zamanda bu suretle makineler için yapılan masrafın da geri temin edilmesi düşünülmüştür.⁸⁴⁶

⁸⁴³ BOA. BEO. 01742.130619.01.

⁸⁴⁴ Diğer bir belgede makinelerin Amerikan Oryantal Acentesi'nden alındığı yazılıdır, BOA. BEO.02376.178149.01,Tarih-i Tesvîdi 9 Cemâdi'l-Ülâ 322 10 Temmuz 1320-Tebyiz Tarihi 11, Sadâret-i 'Uzmâ Mektûbî Kalemi, Konya Vilâyet-i Celîlesine..."

⁸⁴⁵ 40 litrelik hububat ölçüsü. Eski bir ağırlık ölçüsü, <https://www.luggat.com/kile/1/1>, Erişim Tarihi 17.10.2021.

⁸⁴⁶ BOA. İ.TNF.011.010.02; BOA. İ.TNF.011.010.03, "Fî 4 Safer sene 320 fî 29 Nisan sene 318 Sadr-ı a'zam (İmza)..."

5.2. İş Gücü

Sadaret Mektubi Kalemî'nden Orman, Meadin ve Ziraat ile Ticâret ve Nafia nezaretlerine gönderilen yazıda her sene Sanayi Mektebi'nden birkaç “efendinin” hasat zamanında harman bölgelerine gelerek makinelerin kullanımını öğretmeleri istenmiştir.⁸⁴⁷ Orman, Meadin ve Ziraat Nezareti'nden 22 Nisan 1902 tarihinde maliye dairesine gönderilen tezkirede Halkalı Ziraat Mektebi'nde yetişen efendilerin yalnızca harman makinesinin kurulmasına yardım edebilecekleri ve makineler çalıştığı zamanlarda refakat edebilecekleri bildirilmiştir. Nitekim adı geçen mektepten mezun olanlar bir yana Avrupa'nın büyük mekteplerinden bile mezun olanlar harman makineleriyle bu makinelerin işletilmesine lazım olan buhar makinelerinin arızalanması durumunda bunları tamir edebilecek kabiliyete sahip değillerdir. Bu durumlarda mutlaka bir makinistin bulunması gerekir. Makineler üç sene sonunda hükümet malı olduğu zaman bunların işletilmesi noktasında, her sene harman zamanında Sanayi Mektebi'ndeki tesviyeci öğrencilerin yetenekli olanlarından birkaçı adı geçen kazalara gönderilecek ve bu suretle makinelerin kullanımı ve tamiratının kendileri tarafından halka en iyi şekilde öğrenilmesi sağlanacaktır.⁸⁴⁸

İşletme masrafı olarak müteahhide verilecek 225 lira yalnız makinistin üç aylık ücreti ile yolluğuna karşılık olmayıp bu parayla gereken yağcı, ateşçi, dümenci gibi görevliler de istihdam edileceği gibi maden kömürü ve yağ gibi ihtiyaçların da karşılanacağı ifade edilmiştir. Bu sebepten bu şekilde faaliyetin bu ücretle yapılması mümkün görülmemiştir. Makinelerin ücreti banka tarafından ödendiği hâlde bunların kullanımı için halktan alınacak ücretin banka memurları tarafından kullanımı, yukarıda bahsi geçen konuda ortaya çıkacak masrafa karşı sayılacaktır. Kazaların harmanını yapmak için makinelerin o mevsimde Konya'da bulundurulması isteği, lokomobilleriyle beraber 650'şer liraya gönderimi ve işletme masrafı olarak her bir makine için asgari 250'şer lira verilmesi noktasında Amerika'nın Avari Fabrikası'nın Dersaadet acentesi Mösyö Sifelder ikna edilmiş ve kendisiyle kontrat da yapılmıştır. Fakat Ziraat Bankası'ndan Osmanlı Bankası'na verilmesi gereken havâlenâmenin verdirildiği ve bundan doğacak gecikmelerden sorumlu olmadığını Mösyö Sifelder arzuhâl ile bildirmiştir. Meselenin bu kadar aşama kaydetmesine rağmen bu havâlename meselesinden dolayı makinelerin bu sene tedarik edilmesinin sıkıntıya düşebileceği ifade edilmiştir.⁸⁴⁹

⁸⁴⁷ BOA. BEO.01853.138927.01.

⁸⁴⁸ BOA. İ.TNF.011.010.02; BOA. İ.TNF.011.010.03.

⁸⁴⁹ BOA. İ.TNF.011.010.02; BOA. İ.TNF.011.010.03.

5.3. Denemeler ve Sonuçları

Makinelerde aranan şartların ne olduğuna bakıldığında ise harman yapılan hububatta %5'ten fazla kırık mahsul bulunmaması ve bunların hayvan tarafından temiz veya yemeye müsait bulunmasının olduğu dikkat çeker. Bu madde, yapılan mukavelede de kayıtlı olup mahsul sahibinin edeceği zararın telafi edileceği de kayda geçirilmiştir. Buna göre Şura-yı Devlet, makinelerin ziraat memurları, belediye dairesinden görevliler, ticaret mahkemesi üyeleri, idare meclisi azaları ve gerekli diğer görevlilerin huzurunda kontrol edilmesini kararlaştırmıştır.⁸⁵⁰

Konya, Karaman, Ereğli ve Aksaray için satın alınan makineler gözden geçirilmiş (tecârib-i 'ameliye), bunun sonucunda da makinelerin istenilen özelliklere sahip olmadığı anlaşılmış ve dolayısıyla makineler satın alınmamıştır. Fakat Sadaret'ten Konya valiliğine gönderilen yazılarda bu makinelerin bir takım tadilat ve düzenlemeden sonra her şekilde işletilmeye ve istenilen faydalı sonuçları vermeye müsait hale getirilebilecekleri ifade edilmiştir. Makineler hakkında meydana gelen hukuksal vaziyet gözetilmediği takdirde karşı tarafın zarara uğratıldıkları gerekçesiyle bu konu üzerinden mahkemeye başvurulabileceği ticaret direktörü tarafından bildirilmiştir. Bu sebepten makinelerin alakalı kazalarda ziraat memurları, belediye dairelerinden, ticaret mahkemesinden ve idare meclisi azalarından bazı görevlilerin bulunduğu hâlde tekrar denenmeleri tavsiye edilmiştir. Tekrardan ve dikkatle yapılacak bu denemeden sonra da makinelerin kazaların ihtiyacına elverişli olmadıkları ortaya çıkarsa yapılan mukavelenin müteahhide iadesinin gerçekleşeceğinin bildirildiği beyan edilmiştir.⁸⁵¹

Denemelerde harman makinesinin silindir ve manto dişlerinin açıklığını hayvanın cinsine göre ayarlamamanın lokomobilin yüksek bir seviyede sabit vaziyette kalması gereken buhar tazyikini aniden düşürmekte olduğu ve buna bağlı olarak da silindirin belirli olan hızının da gereken seviyeye oranla azaldığı görülmüştür. Bunun sebebi ise ehil olmayan makinistler olarak gösterilmiştir. Fakat makinelere daha vakıf olan iki makinist gelmişse de onların da yaptığı işte mahsul %10'dan %20'ye kadar kırık çıkmakta ve tekrardan makineye verilmesi gerekmektedir. Yani neredeyse yarı yarıya saman ve sap karışık çıkmaktadır. Fakat tekrar makineden geçirince de neredeyse kullanılmaz ve hayvanların yiyemeyeceği hale gelmektedir. Bu sebepten makineler yarardan çok çiftçiye bu tür araçların faydalarını göstermek amacına da

⁸⁵⁰ BOA. BEO. 02376.178149.02-3.

⁸⁵¹ Diğer bir belgede makinelerin Amerikan Oryantal Acentesi'nden alındığı yazılıdır: BOA. BEO. 02376.178149.01.

zarar vermektedir. Bu noktada makinelerin tedarikçiye iade edilmesi ve diğer bazı vilayetlerde faydası görülmüş olan makinelerden temin edilmesi düşünülmüştür.⁸⁵²

Karaman'daki harman makinelerinin de işe yaramayacağı anlaşıldığından Ruston, Proktor ve Kayzer fabrikalarının ürünlerinin denenmesi düşünülmüştür. Bunun için ziraat müfettişi Lebib Efendi ile Komisyon-ı Mahsus'un, makinelerin bulunduğu Eskişehir ve Karahisar'a gitmeleri icap etmiştir.⁸⁵³ Bu makinelerde aranan şartlar ise bölge tarımına katkı sunmak amacına uygun olması ve fiyatça makul olmasıdır.⁸⁵⁴ Görüleceği üzere bu makinelerin farklı ürünler üzerinde farklı şekillerde kullanılmaya müsait otomatik türden oldukları bildirilmesine ve yeni denemeler yapılmasına rağmen istenilen %5'lik kayıptan fazla olarak %10 ve %20 civarında kırık ürün elde edilmiştir. Bilgiler arasında doğrudan yer almasa da makinelerin istenilen ürün alımına göre ayarlanmasında bir standardın temin edilemediği ve bunun için uzmanlardan beklenen başarıya ulaşamadığı anlaşılmaktadır. Bu tarihten sonra da Konya vilayeti için harman makinesi alınması, ücretlerinin karşılanması veya işletilmeleri konusunda uzunca yazışmalar bulunduğu görülmektedir. Burada bir süre sonra Konya vilayetine harman makinelerinin gönderilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim merkez bunların boş bırakılmayarak işletilmesini istemekte ve bunun için gerekli meblağa dair bilgiler vermektedir.⁸⁵⁵

6. Salgınlar ve Önlemler

Salgın hastalıklar eski devirlerden itibaren dünyanın birçok bölgesinde görülmüş ve insan yaşam ve dağılışına önemli derecede etki etmiştir. Elbette ki insanların, tüccarların, aşiretlerin veya orduların tarih boyunca kullandıkları bir geçidin çıkışında bulunan Karaman şehri de bundan hali değildir. Nitekim henüz XVI. yüzyılda Karaman'ın bir bölümünde veba salgını olduğu Larende kadısının merkeze gönderdiği mektuptan öğrenilmektedir.⁸⁵⁶ 1875'te Karaman'ı ziyaret etmiş olup daha önce gözlemlerine atıfta bulunduğumuz Edvis John Davis'e göre şehrin temel sorunu giderilemeyen temizlik ihtiyacıydı. Özellikle şehirde lağım şebekesi bulunmadığı için kirlilik fazlaydı.⁸⁵⁷ XX. yüzyıl başlarına ait olan Osmanlı kayıtlarında şehrin bazı bölgelerinde biriken suların yaz mevsiminde havaya tesir ederek sıtma gibi hastalıkların yayılmasına sebep olduğu kayda geçirilmişti.⁸⁵⁸ Osmanlı kaynaklarında geçen bu bilgi yine Davis tarafından daha önce 1875'te onaylanmıştı. Ona göre kentin yakınındaki büyük

⁸⁵² BOA. BEO.02022.151629.02; BOA. DH.MKT.0679.02.01-2.

⁸⁵³ BOA. BEO.02402.180116.01; BOA. BEO.02402.180116.02.

⁸⁵⁴ BOA. BEO.02402.180116.03.

⁸⁵⁵ BOA. BEO.02901.217546.01.

⁸⁵⁶ BOA. A.{DVNS.MHM.d. 5-369.

⁸⁵⁷ Davis, *Life in Asiatic Turkey*, s. 294.

⁸⁵⁸ KVS., Sene H. 1317 / M. 1899-1900, s. 162-163; KVS., Sene H. 1322 / M. 1904-05, s. 302-304.

bataklıklar nedeniyle ateşli sıtma hastalığı fazlaca yaygındı ve şehrin havası kesinlikle sağlıklı değildi.⁸⁵⁹ Osmanlı görevlileri ise şehrin bu durumuna özellikle Kuzeydoğu tarafında bulunan Suğla bataklığının sebep olduğuna ve şehrin havasının aynı sebepten fazlaca güzel olmadığına dair rapor vermişlerdi.⁸⁶⁰

1910’lu yılların başında Karaman’da en fazla görülen hastalıkların hangileri olduğunu tespit edebilmekteyiz. Şehirde verem, humma, tifo, dizanteri, frengi, gibi hastalıkların görülme oranı ciddi seviyelerde idi. Bu dönemde özellikle Daü’l-efrenc yani Frengi hastalığı⁸⁶¹ yaygın olup halkın yaklaşık %15’i bu hastalığa sahipti. Gözlemlere göre bu hastalıkların en önemli nedenlerinden birisi de temiz içme suyu sorunuymdu. Bundan başka kazada biri resmî olmak üzere iki doktor (tabib), bir icrahane ve bir aşı memuru bulunmaktaydı. Bu tarihlerde aşı imalatına memurlar tarafından önem verilmekte, yavaş da olsa aşı üretimi artmakta olup aşılama çalışmaları devam etmekteydi. Bu bağlamda kaza dâhilinde doğal ömür süresi 55-60 yıl olup en uzun yaşayanlar %2 oranında olan 80-90 yaş aralığında olanlardı.⁸⁶²

6.1. Kolera Tahaffuzhanesi, Kordon Uygulaması ve Muhalefet

Yukarıda topluca verilen ve Karaman’da etkili olduğu ifade olunan hastalıklar yanında dolaylı yoldan olmakla birlikte şehri en fazla etkileyen salgınlardan birisinin de kolera salgını olduğu görülür. Bakıldığında dünya tarihinde uzun süre diğer birçok salgından daha fazla sorun yaratan ve “kara ölüm” olarak anılan vebanın XIX. yüzyılda yerini koleraya bıraktığı gözlemlenmiştir. İlk dönemde yerel bir hastalık seviyesinde kalan Kolera 1817’de pandemi durumana gelmiştir. Sonrasında 1826-1837, 1840-1849, 1856, 1863-1865, 1879-1884, 1891-1896, 1914-1918 yıllarında olmak üzere 7 büyük pandemi daha yaşanmıştır. Koleranın Osmanlı topraklarında ilk defa olarak 1822’de, İstanbul’da ise 1831’de görüldüğü bilinir. Bu tarihten sonra İstanbul’da 1830-1914 yılları arasında 1831, 1847, 1848, 1865, 1872, 1890, 1892-1895⁸⁶³ ve 1907 yılları olmak üzere toplam 8 kolera salgını görülmüştür. Anadolu’da ise kolera salgınının ilk olarak 1830-1831 yıllarında ortaya çıktığı bilinmektedir.⁸⁶⁴ Belgelerde; “illet-i

⁸⁵⁹ Davis, *Life in Asiatic Turkey*, s. 294.

⁸⁶⁰ KVS., H. 1332 - Mali Sene 1330 / M. 1911-14, s. 325-364.

⁸⁶¹ Şennur Şenel, “19.Yüzyılda Kastamonu Vilayetinde Frengi Hastalığıyla Mücadele”, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 13, S. 1, Beşeri Bilimler Sayısı, Mart 2015, s. 259.

⁸⁶² KVS., H. 1332 - Mali Sene 1330 / M. 1911-14, s. 364.

⁸⁶³ Bu dönem Kolera salgını için bkz. Mesut Ayar, *Osmanlı Devleti’nde Kolera Salgını: İstanbul Örneği (1892 – 1895)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yakınçağ Tarihi, İstanbul 2005, s. 247; Nuran Yıldırım-Hakan Ertin, “1893-1895 İstanbul Kolera Salgınında Avrupalı Uzmanlar ve Osmanlı Devleti’nde Sağlık Modernizasyonuna Katkıları”, *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi*, C. 25, 1, COVID 19 Özel Sayısı 1, Ocak 2020, s. 85-101.

⁸⁶⁴ Ayşe Niğdem Zeyben Karakuş-Emine Gümüşsoy, “19. Yüzyıl’da Osmanlı Devleti’nde Yaşanan Kolera Salgınlarının Mekteplere Etkileri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 14, S. 76, Şubat 2021, s. 168; Gülden Sarıyıldız, “XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nda Kolera Salgını”, *Tarih Boyunca Anadolu’da Doğal Afetler ve Deprem Semineri Bildiriler* (22–23 Mayıs 2000), İstanbul 2001, s. 309-319. Asa Briggs, “Cholera And

kolera”, “illet-i âdiyye” veya “illet-i mahûf” olarak adlandırılan kolera, epidemi-pandemi hâlini alabilen, insanlarda akut başlangıçlı bulantısız kusma, karın ağrısız şiddetli ishal gibi bulgular ortaya çıkaran ve kısa zamanda su ve elektrolit kaybına bağlı olarak gelişip kısa sürede müdahale edilmezse oldukça öldürücü olan bir enfeksiyon hastalığıydı.⁸⁶⁵

Bu noktada 1890’lı yıllarda dünyadaki kolera salgınının Türkiye’de ve daha özelde Karaman’ın etrafındaki bölgelerde de etkili olduğu ve Karaman halkını bazı yönleriyle etkilediği anlaşılmaktadır. Özellikle salgın yayılımının önlenmesi ve hastalıkla mücadele açısından karantina, tahaffuzhane ve kordon gibi yöntemlerin bölgede uygulandığı görülmektedir. Bazen ise uygulamalar halkın şikâyet ve tepkilerine konu olmuştur. Kısa zaman önce hazırlanan bir yüksek lisans tezinde Osmanlı’da 1865-1914 yılları arasında özellikle kadercî anlayış ve dinî sebeplerden ötürü karantina uygulamalarına karşı olan tepkiler üzerinde durulmuştur.⁸⁶⁶ Karaman’daki salgın önlemlerine muhalefetin ise daha çok ulaşım ve sevkiyatın aksaması, gereksiz masraf ve angarya gibi hususlarda yoğunlaştığı dikkat çekmektedir.

Önlemler cümlesinden olarak Karaman ve çevresinde ilkin “tahaffuzhaneler” kurulmuştur. Aynı zamanda “karantinahane” olarak da isimlendirilen tahaffuzhaneler, bir şehir ve bölgeye salgın hastalığın bulaşmasını veya buradan başka yerlere yayılmasını engellemek üzere kurulan yerlerdir. Bir şehre ulaşan yolların önemli noktalarında bulunan tahaffuzhanelerde bölgeye giriş yapacak olanların sağlık durumları belli bir süre gözetim altında tutulur, yapılan muayenelerde bulaş riski görülenler sağlıklı insanlardan ayrılarak karantinaya alınır ve bu şahıslar tedavi edilmeye çalışılırdı.⁸⁶⁷

Henüz 1890 yılına ait kayıtlardan Mersin ve Silifke’den Konya yönüne doğru bir tahaffuzhane kurulmuş olduğu anlaşılmaktadır. Fakat Mersin-Silifke tarafından Konya’ya ulaşan birçok yol bulunduğu bir tahaffuzhanenin yeterli olmayacağı ve bu sebepten Niğde yönündeki Pozantı hanında bir ve Karaman tarafında uygun olan iki köyde iki adet tahaffuzhane kurulmasının gerekli görüldüğü belirtilmiştir. Bu bölgelerde doktor bulunmadığından bin kuruş maaşla bir doktorun gardiyanlarla birlikte Pozantı tahaffuzhanesine ve diğer bir doktorun da

In The Nineteenth Century”, *Past And Present*, nr. 19 (April 1961), s.77-78-79; Özgür Yılmaz, “1847-1848 Kolera Salgını ve Osmanlı Coğrafyasındaki Etkileri”, *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, VI/1: 23-55, 2017, s. 36.

⁸⁶⁵ Abdulkadir Gül, “XIX. Yüzyılda Erzincan Kazasında Salgın Hastalıklar, (Kolera, Frengi, Çiçek ve Kızamık)”, *TAED*, S. 41, Erzurum 2009, s. 241.

⁸⁶⁶ Ayar, *Osmanlı Devleti’nde Kolera Salgını...*, s. 247; Sevda Ağır, *Osmanlı’da Karantina Uygulama Süreçleri ve Tepkiler (1865-1914)*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ankara 2020, s. 72-77.

⁸⁶⁷ Ahmed Mithat Efendi, “Devlet-i Aliyye-i Osmâniye’de Karantina Yani Usûl-i Tahaffuzun Târihçesi”, *Sâlnâme-i Nezâret-i Umûr-i Hâriciye*, 3. Tertip, Matbaa-i Osmâniye, Dersââdet 1318 (1902), s. 436-471; Gül, “XIX. Yüzyılda Erzincan Kazasında Salgın Hastalıklar...”, s. 248.

Konya vilayet merkezinden Karaman'a gönderildiği bilgisine ulaşılmaktadır.⁸⁶⁸ Tahaffuzhane kurulmasına verilen önemin sebebi vaka bulaşık yerlerden gelen insanların tamamen reddedilmesinin uygun bir yaklaşım olmaması şeklinde ifade bulmuştur. Bu noktada Mersin ve Silifke'den gelenlerin on gün boyunca alakalı bölgelerde kurulacak olan tahaffuzhanelerde karantina altında kalmaları planlanmıştır.⁸⁶⁹ Bunun üzerine Karaman'da Kozlubucak ve Güller (Keller-Küller?) köylerinde yeteri kadar hanenin boşaltılarak tahaffuzhane olarak düzenlenmesi ve en yakın bölgelerden doktor temin edilmesi yerel makamlara bildirilmiştir.⁸⁷⁰

1895'te Pozantı tahaffuzhanesinde o gün itibariyle 400'ü aşkın yolcu bulunmakta olduğu ve başka yolcuların devamlı surette gelmeye devam etmekte oldukları ifade edilmiştir. Yine bu şahısların büyük kısmı ihtiyaç sahibi kimselerden oluşmakta ve bu insanların iâşelerini temin etmek de bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Gerek bu yolcuların yiyecek-içecek masrafları ve gerekse de Adana'ya karşı Karaman ve Ereğli kazalarından Niğde sancağı sınırının sonuna kadar olan muhafaza koridorlarındaki ihtiyaç sahipleri, memurlar ve askerler gibi diğer görevlilerin maaşları ile ilave 50 bin kuruş daha gereklidir.⁸⁷¹ Bahsi geçen bölgeler dışında 1894'te Konya ile var olan iletişimde kolera⁸⁷² tehlikesine karşı Karaman civarında Arayer adlı yerde bir tahaffuzhane kurulmuş ve buraya maaşlı memurlar tayin edilmiştir.⁸⁷³

Yukarıdaki tahaffuzhaneler dışında Karaman'ı da içine alan bölgede salgınlarda kullanılan bir yöntem olarak "kordon usulünün" uygulandığı ve bu uygulamanın halk nezdinde bazı etkiler ortaya çıkardığı görülmektedir. Kordon usulü karantinanın yanında kullanılan bir diğer uygulamadır. Bu uygulama ile hastalığın bulunduğu bölgenin çevresiyle bağlantısı kesilirdi. Bundaki amaç hastalığın görüldüğü, ortaya çıktığı bölgenin abluka altına alınarak dışarıya yayılmasına engel olmak ve çıktığı yerde de yok olmasını sağlamaktı.⁸⁷⁴ 1895'te "Adana'ya karşı"⁸⁷⁵ yani güney yönünden gelecek hastalığı engellemek adına Karaman ve Ereğli kazalarından Niğde sancağı sınırının sonuna kadar olan kısımda "muhafaza koridorları" veya kordonları kurulmuştur. Kordon uygulamasına alınan bu bölgenin bazı noktalarında

⁸⁶⁸ BOA. DH.MKT.01785.088.01.

⁸⁶⁹ BOA. DH.MKT.01785.088.01.

⁸⁷⁰ BOA. DH.MKT.01785.088.01.

⁸⁷¹ BOA. İ.SH.02.023.03.

⁸⁷² Konya'daki kolera salgını için bkz. BOA. MVL.711.119 vd.

⁸⁷³ BOA. DH.MKT.0314.010.04.

⁸⁷⁴ Ağır, *Osmanlı'da Karantina Uygulama Süreçleri...*, s. 55.

⁸⁷⁵ Karaman'ı çevreleyen yerlerden Konya, Adana, Mersin, Tarsus Kolera görüldüğü alanlardır. Fatma Yıldız, 19. Yüzyıl'da Anadolu'da Salgın Hastalıklar (Veba, Kolera, Çiçek, Sıtma) ve Salgın Hastalıklarla Mücadele Yöntemleri, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Programı, Denizli 2014, s. 37.

oluşturulan salgın merkezlerinde karantinaya alınan ihtiyaç sahiplerine yardım etmeleri için memur ve askerler görevlendirilmiştir.⁸⁷⁶

Yakın zamanda geçirdiğimiz büyük salgında alınan tedbirlere karşı şahit olduğumuz tepkileri de düşünürsek Karaman ve civarında meydana gelen salgınlar için alınan tedbirlere karşı farklı bakış açılarının meydana gelmiş olduğunu görmek heyecan vericidir. Mut kazasından Hacı İbrahimzade Mehmed 1893 yılı Eylül ayında, Mut kazasında ve bu kazaya sınır olduğunu belirttiği Karaman kazasında ciddi meblağlar harcanarak kordonlar kurulmasını eleştirmiştir. Kendisi bu kordonların kurulmasındaki amacın bu kaza halklarını Silifke’de endişe verici seviyelere gelmiş olan kolera hastalığından korumak olduğunu hatırlatmak gereği duymuştur. Hacı İbrahimzade Mehmed iddiasını daha da güçlendirmek adına Mut ve Karaman kordonlarının hazineye gereksiz masraf çıkardığını ve Sıhhiye Komisyonu’nun bunların kaldırılmasına dair vermiş olduğu bir kararın da bulunduğunu bildiğini söylemiştir.⁸⁷⁷

Bu bilgiler Adana valiliği ve İçil mutasarrıflığına iletilince bu yönetimlerden verilen cevapta Hacı İbrahimzade Mehmed’in verdiği bilgilerin kötü düşüncelerin ve niyetin eseri⁸⁷⁸ olduğu yönünde bir intibanın olduğu ifade edilmiştir.⁸⁷⁹ Ayrıca hastalığın Karaman kazasında görülmediği doğrulanmakla birlikte bu kazada kordon uygulamasının yapılmasının sebebinin Konya sancağının her tarafında ve geçit olan bölgelerde yeterli derecede kordon yerleştirilmesi yönünde bir vilayet kararının bulunması olarak gösterilmiştir. Bunların kaldırılması da yine verilecek emre bağlıdır. Bu sebepten kordonların kaldırılması yetkisinin kaymakamlıklara ait olmadığı da eklenmiştir. Son olarak Hacı İbrahimzade Mehmed’in kordonlarda halkın angarya olarak çalıştırıldığı yönündeki ifadesi yalanlanmış, kendisinin güvenilir olmadığı, mahkemece de mahkûm edildiği dile getirilmiştir. Yine kendisinin idare meclisi tarafından belediye riyaseti vekâletinden azledilince kaymakama düşmanlık güttüğü, bu sebepten ithamlarda bulunduğu bilgisi verilmekte olup bu noktada da kazalardaki idare kavgalarına atıfta bulunulmuştur.⁸⁸⁰

6.2. Salgınlar ve İstasyon Kordonu veya Karantinası

1913 yılı yaz döneminde yine Karaman’da hayvan salgınının önlenmesi için alınan önlemlerden olarak istasyondan hayvan sevkياتının durdurulduğu ve bunun ekonomik anlamda sorun yarattığı görülmektedir. Karaman merkezi ile çevresinde ortaya çıkan sığır vebasının yayılmasının önlenmesi için Karaman, Mandason (Demiryurt) ve Sıdırva (Sudurağı) istasyonlarından hayvan sevkياتı durdurulmuştur. Bu uygulama Konya vilayetinden

⁸⁷⁶ BOA. İ.SH.02.023.03.

⁸⁷⁷ BOA. A.} MKT.MHM.00554.07.02.

⁸⁷⁸ “âsâr-ı garaz”.

⁸⁷⁹ BOA. A.} MKT.MHM.0554.07.03.

⁸⁸⁰ BOA. A.} MKT.MHM.00554.07.04.

gönderilen yazı ile Demiryolu Komiserliği'nden bildirilmiştir. Sonrasında vaziyetin Bağdat Demiryolu Şirketi'ne haber verildiği de ulaşılan bilgiler arasındadır.⁸⁸¹ Bu husus üzerine Karaman'dan Hacı Hüseyin arzuhâlde bulunarak Karaman ve civarında hayli zamandır sığır vebasından eser kalmaması sebebiyle Karaman'da bulunan keçilerin İstanbul'a nakledilmesine müsaade edilmesini rica etmiştir. Yine bu yasağın kaldırılması Bağdat Demiryolu Şirketi tarafından da rica edilmiştir. Bu noktada Nafia Nezareti eğer salgın bitmişse yasağın kaldırılmasının vilayete bildirilmesini istemiştir.⁸⁸² Dâhiliye Nezareti'nce aynen Konya vilayetine bildirilmiş⁸⁸³ ve Konya'dan verilen cevapta alakalı istasyonlardaki kordonların kaldırıldığı ve istasyonlardan hayvan sevkiyatı noktasında hiçbir engelin olmadığı Vilayet Beytar Müfettişliği tarafından kararlaştırıldığı ifade edilmiştir.⁸⁸⁴

Bölgede ara ara belgelerde hayvan hastalığı olarak anılan salgınların da yayılmış olduğu görülmektedir. 1850'li yılların sonlarında bölgede bir hayvan hastalığının var olduğu anlaşılır. Fakat bu hayvan hastalığının Napoli liman şehrini endişelendirmiş olması daha da dikkat çekicidir. Buna göre Karaman dolaylarındaki hayvanlarda ortaya çıkan hastalıktan dolayı Napoli'ye yapılan ithalatın yasaklandığı Napoli sefareti tarafından bildirilmiştir.⁸⁸⁵

1890'lı yıllara gelindiğinde Teke ve Niğde sancaklarında olduğu gibi Karaman ve Ereğli yerleşimlerinde de sığır hastalığının ortaya çıkıp şiddetle devam ettiği anlaşılır. Bu noktada hastalığın ortadan kaldırılması ve yayılmasının önlenmesine çalışılsa da vilayet baytarı her tarafa sirayet etmiş olan hastalığa yetişememekte ve tedaviler devamlı şekilde icra edilememektedir. Bu sebeplerden hastalık gittikçe yayılmakta ve kayıplar hızla artmaktadır.⁸⁸⁶ Daha sonra hastalık görülen bölgelerin istasyonlarından ihracatın yasaklanması gibi bu dönemde de Antalya, Konya, Karaman ve Ereğli'den diğer bölgelere hayvan nakliyatının yasaklanması uygun görülmüştür.⁸⁸⁷

Yukarıda anlatılanlar gözden geçirilince en dikkate değer öğelerin halkın bu önlemlere veya uygulamalara karşı gösterdikleri reaksiyon olduğu görülür. Salgın hastalıklara karşı yeni usullerin denendiği böyle bir devirde halkın olup bitenden haberdar olduğunu ve getirilen önlemlerin ne şekilde tatbik edildiğini gözlemlediklerini söyleyebiliriz. Onlar hastalığın nerede görülüp görülmediğini veya nerelerde çok yahut az görüldüğünü tespit ediyor, kordon gibi uygulamaların getirdiği masrafı veya ulaşım yasağının getirdiği kaybı bir koz olarak kullanıyor

⁸⁸¹ BOA. DH.İD.0102.022.03.

⁸⁸² BOA. DH.İD.0102.022.03.

⁸⁸³ BOA. DH.İD.0102.022.03.

⁸⁸⁴ BOA. DH.İD.0102.022.05.

⁸⁸⁵ BOA. HR.MKT.0281.079.01.

⁸⁸⁶ BOA. DH.MKT.01915.090.01.

⁸⁸⁷ BOA. MV.00065.

ve bu surette kendi menfaatleri gereği halkın angaryaya sürülmemesini, yasakların ve bazen önlem uygulamalarının kaldırılmasını rica ediyorlardı.

7. İçme Suyu Şebekesi

Döneme dair bazı çağdaş bilgiler bir araya getirildiğinde kasaba dâhilinde birçok düden, sarnıç, kuyu ve çeşme suyu mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Çeşme suyu olarak kaynağı merkeze üç saat mesafedeki Zengen ve Dağa köylerinde olan su sağlıklı ve içmeye müsaittir. Fakat biraz ilerisinde tuzlu olan diğer bir çayın karışmasıyla içilebilirliği ortadan kalkmakta ve üzeri açık olarak bazı köylerden geçtiği için kirlenmektedir.⁸⁸⁸ Merkeze yarım saat kadar bir mesafede toprak künklerle çeşme ve sarnıç kurulmuştur. Taştan yapılmış bu tip sarnıçlar bir nevi geniş kuyu olup kirli su buralarda durulandıktan sonra içilir hale gelmektedir.⁸⁸⁹ Fakat diğer bazı bilgiler içme suyunun varlığı ve temizliği hakkında şüpheye sebebiyet vermektedir. Nitekim şehir abdesthanelerinin hiçbirinde lağım bulunmamaktadır. Ancak düden adı verilen ve sızdırmaları fazla olan çukurlar kullanılabilmektedir. Adı geçen kuyular bu çukurlara yakın olup oluşumunda tuz gibi kirletici maddeler bulunduğu için içilecek temizlikte değildir.⁸⁹⁰

Belki de bu sebeplerden 1910'lu yılların ilk dönemlerinde Karaman'a İğdeli adındaki kaynaktan içme suyu getirilmesi gündeme gelmiştir. Kurumlar arasında yapılan yazışmalarda bu düşüncenin sebepleri ortaya konulmakla birlikte özellikle gerekli olan meblağ üzerinde durulmuştur. Konya Vilayeti Umumi Meclisi'nden yazılan mazbatada Karaman kasabası halkının içtiği suyun üstü açık ve her türlü tabiat tesirine maruz kalan bir alandan gelmesi sebebiyle içerisine pislik karışmakta olduğu bilgisi verilmiştir. Bu suyun içerisinde hastalıklara sebebiyet verecek birçok maddenin bulunduğu raporlarla da sabittir. Sıhhi olma vasfını kaybeden su bu sebepten birçok hastalığın meydana gelmesine sebebiyet vermektedir. Görüleceği gibi bu bilgiler yukarıda verilen ve bir gözlem sonucu kaleme alındığı izlenimi uyandıran salnamelerdeki ayrıntılı bilgileri doğrular niteliktedir.⁸⁹¹

Şehre dört saat uzaklıkta bulunan İğdeli adlı kaynağın suyunun ise içmek için temiz ve sağlıklı olduğu Vilayet Sıhhiye Müfettişliği'nden bildirilmiştir. Burada suyun şehre akıtılması için gerekli masrafın ise 6.000 lira kadar tutacağı Nafia Ser-Mühendisliği'nden verilen raporlardan anlaşılmıştır. Bahsi geçen 6.000 liranın hasat vaktinde kasaba ahalisi tarafından temin edileceği, geriye kalan 3.000 liranın ise nezaretçe temin edilmediği, bu noktada

⁸⁸⁸ KVS., H. 1332 - Mali Sene 1330 / M. 1911-14, s. 363.

⁸⁸⁹ KVS., H. 1332 - Mali Sene 1330 / M. 1911-14, s. 363.

⁸⁹⁰ KVS., H. 1332 - Mali Sene 1330 / M. 1911-14, s. 363-364.

⁸⁹¹ BOA. DH. UMVM. 073.026.01-2.

meselenin halkın sağığı ile alakalı olup önem arz ettiğı tekrar hatırlatılmakla bu paranın temin edilmesine izin verilmesi talep edilmiştir.⁸⁹²

Konya vilayetinden Dâhiliye Nezareti'ne yazılan tahriratta Karaman kasabasına İğdeli'den getirilecek suyun masrafı için gerekli 6.000 liranın ahali ve merkez tarafından temini konusunda Konya Vilayeti Umumi Meclisi'nden 29 Mart 1911 tarihli ve 12 numaralı mazbatanın Maliye Nezareti'ne irsal olunduğı belirtilmiştir. Buna cevap olarak 24 Nisan 1911 tarihli ve 7771 / 2 numaralı tahriratta Maliye Nezareti'nden verilen cevapta bunun kendi daireleri bütçesinden ödenmesi gereken bir harcama olmaması sebebiyle hazinece ödenmesinin mümkün olmadığı belirtilmiştir. Bu konuda nezarete müracaat lazım görülmekte olup Konya'dan gelen mazbata sureti de takdim edilmiş ve ne şekilde hareket edilmesi gerektiğinin belirtilmesi istenmiştir.⁸⁹³ Ticaret ve Nafia Nezareti'nden Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen cevapta, şehir ve kasabalara su getirilmesi için finans kaynağı bulmanın nafia alanına dâhil olmadığı ve bu tür faaliyetlerin mahalli belediyelerin işi olduğu belirtilmiştir. Bu sebepten Karaman'a su getirilmesi için gerekli meblağın tahsisi kabul edilmemiştir.⁸⁹⁴ Bu durum Dâhiliye Nezareti Muhaberat-ı Umumiye Dairesi'nden Konya vilayetine bildirilmiştir.⁸⁹⁵

⁸⁹² BOA. DH. UMVM. 073.026.02: XIX. yüzyıl sağık teşkilatlanması için bkz. Erdem Aydın, "19. Yüzyılda Osmanlı Sağık Teşkilatlanması", *OTAM*, C. 15, S. 15, 2004, s. 185-207; Yıldırım Yavuz, "Batılılaşma Döneminde Osmanlı Sağık Kuruluşları", *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, C. VIII, S. II, Ankara 1988, s. 123-142; Necati Çavdar - Erol Karcı, "XIX. Yüzyıl Osmanlı Sağık Teşkilatlanması'na Dair Bibliyografik Bir Deneme", *Turkish Studies*, Volume 9/4 Spring 2014, s. 255-286.

⁸⁹³ BOA. DH. UMVM. 073.026.01; BOA. DH. UMVM. 073.026.03.

⁸⁹⁴ BOA. DH. UMVM. 073.026.03.

⁸⁹⁵ BOA. DH. UMVM.073.026.05.

GENEL ÇIKARIMLAR

1. Eskiden Yeniye Karaman’da Kent Bilincinde Dönüm Noktaları

Kent Bilincinin Tasnifi ve Değişim: Bu tezde tespit edilebilen dönemden itibaren Larende/Karaman halkının karşı çıkma ve müdahale bağlamında bir “kent bilincine” sahip olmaları ve bu bilincin değişimi üzerinde önemle durulmaktadır. Faroqhi’nin şehir veya hemşerilik bilinci üzerine yaptığı dikkate değer yorumları hatırlatmak gerekir. Ona göre “eski araştırmacılar” ortalama kentliler için İstanbul, Bursa ya da Ankara’da yaşıyor olmanın pek fark etmediği sonucunu çıkarmışlardır. Bu görüşe göre, Osmanlı İmparatorluğu’nda kentlerde yaşayanlar kendilerini bir kentin hemşerisi olmaktan önce bir dinî cemaatin mensubu olarak görüyorlardı. Küçük ve iyice bölünmüş cemaatler hâlinde yaşayan Osmanlıların “kendi kentlerini fazla umursamadıkları” yönünde bir izlenim edinmek de mümkündü. Oysa Karaman’da din, ırk veya dünyevi konularda birbirinden çok farklı yollardan ilerleyen örneğin “Müftü, müderris, eşraf, Kâdirî, Halvetî, Uşşâkî, Hâlîdî, Nakşî ve Maderî Mevlâna postnişinleri, Müslim ve Gayrimüslim tüccarlar, aktar esnafı” gibi gruplara dahil insanların şehrin idari bir düzenlemeden veya modern bir yatırımdan faydalanması için bir araya geldiklerini görmüştük. Faroqhi’nin bu açıklamalarından yola çıkarak kent bilinci kısaca “insanların bireysel kaygılardan öte yaşadıkları şehirle kader bağı kurmaları, onun içinde yaşamalarına önem vererek onun menfaatini umursamaları” şeklinde tanımlanabilir. Faroqhi devamla yine eski araştırmacıların şehirlerde cami, kilise ve konut bağlamında sadece din ve özel aile yaşamına önem verildiği ve bu toplumsal yapıda gerçek anlamda bir kent bilincine yer kalmamış olduğunu söylediklerine değinmektedir. Fakat eserinde kendi çalışmasını da anımsatarak günümüzde yapılacak araştırmaların bu tabloyu epeyce değiştireceğinin kesin olduğunu söylemektedir.⁸⁹⁶ Yazar yine alakalı bölümün devam eden sayfalarında⁸⁹⁷ XVII. ve XVIII. yüzyıl kent bilincine dair yaptığı bazı tartışmalarla birtakım çıkarımlar yapmaktadır. Burada Faroqhi daha çok mahalle mensubiyeti ve karşılıklı sorumluluk özelliklerine değinmiştir. Oysa Karaman’a dair kayıtlarda bizzat şehirli halkın veya onlarla birlikte şehrin yönetici kesimine mensup olanların dilinden “kent bilincine” veya şehrin menfaatini teminine yönelik açık düşünceler duymak heyecan vericidir.

Karaman halkının şehir bilincinin bir boyutu geleneksel olarak vergi veya zahire isteyen yeniçerileri taşlamak, zahire almaya gelen yabancı tüccarlara “önce biz” diyerek müdahale etmek yahut şehri “ihtilale veren” kötü yönetici veya eşkıyaları farklı kesimlerle şikâyet etmek olarak açıklanabilir. Kente sahip çıkma bilincinin iç dinamikleri göz önüne alındığında kötü yöneticinin halkın nefretini kazanması ve halkın “üzüntüye kapılmalarına” sebebiyet vermesinin de bu bilinci tetikleyen bir unsur olduğu anlaşılır. Başka bir ifadeyle şehir halkı tehdit karşısında huzuru temin için yetkili yönetimden talepte bulunmaktadır. Bu noktada XIX. yüzyılda ciddi değişim ve gelişimler meydana geldiği kaynaklar üzerinde yapılan ayrıntılı okumalar sonucunda anlaşılmaktadır. Burada akla gelen en önemli sorunsal ise kent bilinci çerçevesinde örnek olarak sunulabilen geleneksel tepkilerin XIX. yüzyıl modernleşme çağına getirileri ile bir etkileşim kurup kurmadığıdır. Başka bir şekilde sorulacak olursa şehirlinin bilinci modernleşmiş ve daha açık şekilde tespit edilebilir hâle gelmiş midir? Görülen o ki XIX. yüzyıl Karaman’ındaki kent bilincinde modern uygulamaların gelişimiyle tetiklenen ikinci ama daha önemli bir boyut ortaya çıkmıştır. Bu kısaca halkın veya halkın kanaatini temsil eden önderlerin şehir için iyi olacağını düşündükleri “hayırlı işleri” şehre çekmek için şehrin tarihi, ekonomik ve ulaşımsal özelliklerini önemle vurgulayarak somut adımlarda bulunmuş olmasıdır. Bu konuda özellikle Tanzimat devri getirileri, kurulacak bir livanın merkezinin seçimi ile demiryolu gibi teknik çalışmalarda ortaya çıkan düşünceler önemlidir.

Geleneksel tepkilerden modern bir kent bilincine uzanan süreçte şehrin konumunun ve tarihî misyonunun ona verdiği tehditlerin ve fırsatların Karaman’ın kent hafızasını etkilemiş olduğu ve Karaman insanında bir Karamanlılık bilinci oluşturduğu düşünülebilir. Şehir Osmanlı hâkimiyetinden önce özellikle Memluk ve Moğol saldırılarına maruz kalmaktaydı. Karaman için çoğu zaman özellikle aşiret ve eşkıya kaynaklı yıkıma açılan bir kapı olan İçil güzergâhında olmanın etkilerine de değinilmişti. Henüz Osmanlıların bölgeyi ilhak sürecinde kendilerince bir siyasi anlayışla Karamanoğullarına katılan şehir insanını “isyankâr Larende halkı” olarak ifade etmişlerdi. Tarihî süreç gözden geçirildiğinde ise

⁸⁹⁶ Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam*, s. 181.

⁸⁹⁷ Bkz. Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam*, s. 181-201.

Karaman'da yaşayanların da kendilerini şehir odaklı bir “Karaman halkı” olarak gördükleri sonucuna varılabilmektedir. XVII. yüzyılda şehri ziyaret eden Evliya Çelebi'nin Larende'nin Karaman eyaletinin tahtı olduğunu söylemesi bu dönemde dahi başkent Larende'si hatırasının yaşadığına bir delil olabilir. Nitekim vüzeranın yani vilayet yöneticilerinin Karaman yerine Konya'da oturmalarının sebebi Konya'nın “el ortası” olması yani merkezi konumundan başka bir sebepten değildir. Ama Evliya Çelebi Karaman'ın eski ve asıl başkent olduğunu “taht-ı kadim” ibaresiyle açıkça tekrar etmektedir. Henüz XVII. yüzyıl başlarında Kuyucu Murad Paşa'nın Celali isyancıları üzerine yaptığı sefere katıldığı anlaşılan Vasitî, Muslu Çavuş'un isyanı ve Larende'ye saldırısı hakkında bilgi verirken “taht-ı Yunan olan Karaman ki enâm beyninde Lârende demekle ma'rûfdur” demektedir. Burada Osmanlı kaynaklarında Yunan Vilayeti olarak geçen bölgenin başkentinin Larende olduğu bilgisinin verilmesinin yanında şehrin adının artık hem Karaman hem de Larende olarak anıldığı bilgisine ulaşmak önemlidir.

Tanzimat'ın Dramatik Etkisi: Gerçek anlamda Osmanlı modernleşme çağının ilk ve önemli dönemeçlerinden Tanzimat Fermanı ve yankılarının bu noktada özel bir yere sahip olduğu arşiv belgelerinin satır aralarındaki bilgilerden anlaşılabilmektedir. Tanzimat'ın ilk devirlerinde halkın “nan-ı azize” yani ekmeğe muhtaç olacak kadar kötü durumda olmasının sebebi olarak Tanzimat'ın kazada uygulanmaması gösterilmiştir. Onlar için “Tanzimat-ı Hayriyye” şehirde adaleti, ekonomik refahı ve emniyeti sağlayacak olan hayırlı bir kanundur. Öncesinde adalet ve huzurun temini padişahın doğal bir sorumluluğu olarak istenirken bu dönemde önemli bir dayanak olarak “Tanzimat” gösterilmeye başlanmıştır. 1852 Eylül'ünde Karaman halkının toplu bir şekilde meclise geldikleri ve mecliste bazı izahatlarda bulundukları görülmekle birlikte ifadeleri kazada yine Tanzimat bağlamında siyasi yaşama dair ilginç bilgiler barındırmaktadır. Halkın en önemli şikâyetinin ilan edilişinden o güne kadar olan süre zarfında “Tanzimat-ı Hayriyye'nin” hâlen icra olunamamış olmasıdır. Yani onlara göre Tanzimat kazada hakkıyla uygulanmış olsaydı kendileri o anda bulunuyor oldukları kötü duruma düşmemiş olacaklar veya en azından o dönemle karşılaştırıldığı zaman daha iyi bir konumda olacaklardı. Görüleceği üzere Karaman halkı içlerinde bulundukları kötü durumu Tanzimat'ın kazada uygulanmamasına bağlamışlardır. Bu noktada başarılı bir idarenin ve iyi bir hükümetin ifadesi halkın “hoşnud”, ya da “hoşnudiyyet” ve “memnun” ya da “memnuniyet” kavramları ile ifade olunan rızasıyla açıklanmaktaydı. Kamu düzenini bozmaya yönelik her türlü oluşumun en genel ifadesi ise “uygunsuz” ve “uygunsuzluk” kavramları bu tartışmalarda da kendisini belli etmiştir. Görülen o ki Çin ve İngiliz imparatorluklarına benzer şekilde Osmanlıların memurlarını halktan uzak tutma politikaları⁸⁹⁸ gitgide sekteye uğruyor ve Tanzimat döneminden cesaret alan halk Karaman'da kazanın en etkili yöneticileri ile bizzat karşı karşıya geliyorlardı.

Kent Bilincinde Dayanaklar:

XIX. yüzyıl sonunda demiryolunun bölgelerine kadar yaklaşmakta olduğunu gören Karaman halkı aynı dönemde Karaman'ı demiryolu güzergâhına dâhil ederek yine hayırlı bir işi kazaya çekme amacını taşıyordu. Burada halktan farklı sınıflara dâhil olan şahısların Karaman'ın özelliklerini ön plana çıkararak demiryolunun buradan geçirilmesi için çaba harcamış oldukları görülmektedir. Çünkü Karaman kazasının geniş toprakları ziraata elverişli olup palamut ve kömür gibi ürünlerin bol olması sebebiyle gelişmeye müsait bir coğrafyadır. Fakat bu kazanın demiryolunun olmaması gerçekleşecek gelişmelerin önünde engel olarak durmaktadır. Bu sebepten kazadaki ulema, eşraf ve diğer önde gelenler İzmir veya Konya hatlarından birinin bu kazaya kadar uzatılması yönünde bir talepte bulunmuşlardır. Quataert'ın ifadesiyle Batı'nın sanayileşmesiyle ilgili yazının en büyüleyici konularından birisi olan demiryolu, Batı'nın teknolojik başarısının “medar-ı iftihar” olup bunun Karaman'a gelmesi onu modernleşme tarihinin daha asli bir üyesi durumuna getirmektedir. Teknik anlamda Karaman'ın Konya, Ereğli ve Aksaray kazaları ile birlikte tarım makinesi verilen yerleşimlerden olması ve bu işlerin Amerikan şirketleri ile olan bağlantısı Karaman'ı Osmanlı'nın Batı ile ekonomik bütünleşmesinin erken bir konusu hâline getirmektedir. Bundan sonra bölgedeki asayiş dengesine yeni bir boyut kazandıran demiryolu işçilerinin en fazla geldiği iki bölgeden birisi Karaman olacaktır.

XX. yüzyıl başında Ermenek kazasının bu sırada bağlı bulunduğu Adana vilayetinin Silifke sancağından ayrılarak Karaman, Mut, Anamur ve Gülnar kazalarının buraya bağlanmasıyla bir sancak kurulması düşünülmüştür. Bu konu üzerine Karaman halkının şehirlerine dair bakış açılarının resmî

⁸⁹⁸ Toynbee, *Tarihçi Açısından Din*, s. 71.

kayıtlara yansımış olması ve burada bir şehir mensubiyeti bilincinin bizzat onların fikirleri doğrultusunda ifade edilmiş olması son derece önemlidir. Karaman halkına göre mensubu bulundukları şehir arazisi gayet geniş ve verimli bir yerleşim olmakla birlikte son derece düz bir ova üzerinde bulunmaktadır. Bu yerleşim camisi, medresesi, mektebi ve hayır getiren binası (mebânî-i hayriyye) çok olan bir kadim şehirdir. Civarda bulunan Bozkır, Karapınar ve Ereğli kazalarıyla Ermenek ve Mut kazalarının ortasında yer alıp bu kazaların halkının ticaret yaptıkları Karaman her geçen gün gelişmektedir. Bu şekilde önemli bir mevkide yer alan şehrin aynı zamanda verdiği ağnam, aşar ve diğer devlet vergileri bir livanın verdiğiinden daha fazladır. Karaman halkı son olarak kazanın Bağdat demiryolu güzergâhında bulunuyor olmasının getireceği katkılar da göz önüne alınınca liva merkezinin kendi şehirleri olmasını arzu etmişlerdir.

Kent Bilincinde Sonuçlar: Aslında telgrafın ilk geldiği illerden birisinin de Karaman olması veya demiryolunun Karaman'dan geçirilmesi, Konya'dan Akdeniz'e uzanan yol yapımında Karaman'ın muamelaatın başat konularından olması yahut tarımda makineleşme gibi tekniğin son derece etkin kullanıldığı bir kolun uzandığı illerden birisinin de Karaman olması gibi olaylar merkezin de bu şehrin önemini idrak etmiş olduğu anlamında yorumlanabilir. 1880'lerde develerin, katırların kullanıldığı Akdeniz yolu sevkياتında birkaç on senede tren yolunun kullanılabilir duruma gelmesi kim bilir o dönem insanı için ne büyük bir dönüşümdü. Gerçekten de kısa sürede demiryolu, Akdeniz kazalarından karayoluyla İstanbul'a uzanan sevkياتın önemini ve hacmini arttıracaktı. Yine Karaman bu dönemde Konya ile birlikte vakıflar ve eski eserler noktasında devletin önemle üzerine eğildiği bir alanı muhteva eder. İşlemeyen "münderise" yani kullanılmayan vakıfların düzenlenmesi ile Karaman'da yer alan ve "mebain-i mukaddese-i İslamiye" veya "asar-ı nefise" olarak adlandırılan eski eserlerin merkez tarafından önemle tespiti sonucunda muhafaza ve tamiratlarının gündeme geldiği görülmektedir. Bunda Karaman halkının çabalarının ne kadar etkili olduğunu tam olarak tespit etmek zordur.

2. Anadolu, Akdeniz ve İstanbul Arasında

Bir Akdeniz Sahilleri Ardılı Kaza Olarak Karaman: Ekonomik ve ulaşım sal anlamda Karaman'ın sınırlarını aşan bir ağ içerisinde konumuyla özel bir anlama sahip olduğu anlaşılır. Bu dönemde Konya'nın yanında özellikle İstanbul'un zahire ihtiyacının karşılandığı yerlerden birisinin de Karaman olduğu açıktır. Döneme dair bazı araştırmalardan Karadeniz bölgesiyle karşılaştırıldığında merkezin yaptığı mubayaalarla satın alacağı zahirenin çok önemli bir bölümünü Marmara ve Akdeniz kıyısındaki limanların çevresindeki kazalardan temin ettiği anlaşılmıştır.⁸⁹⁹ Burada bahsedilen "liman çevresi kazalardan" birisinin de dönemde aktif etkileşimi olduğu Silifke İskeleyi nedeniyle Karaman olabileceğini düşünebiliriz. Bölgenin ele geçirilmesinden itibaren bu bölgeden zahire celp edilmesi noktasında arşivde bulunan fazla sayıda vesika bizlere bilgi vermektedir. Görülen o ki Karaman İstanbul'u besleyen, "Akdeniz sahilleri ardılı kazalardandı". XIX. yüzyılda bu şekilde bazı olaylara sebebiyet veren zahire celbi noktasında I. Dünya Savaşı döneminde toprak kayıpları ve savaş ile artan zahire ihtiyacı Karaman'ı etkilemiş görünüyor. Nitekim İstanbul ve savaş yıllarında buradaki askerler ile aileleri için yapılan zahire alımlarına dair önemli oranda malumat bulunmaktadır.

Belki de Karaman, merkezi besleyen coğrafi çevrenin önemli bir parçasıydı ve bu rol giderek kuvvetlenmişti. Nitekim iktisadi celplerden başka Tanzimat'ın uygulanması, Nizamnameler devrinde kurulan idari kurumların hemen sonra Karaman'da kurulması, tren yolu, telgraf, şose yapımı çalışmaları gibi modern tekniklerde Karaman'ın da öncelikli olması akıllara Karaman'ın ana çevrenin yani başkentin ve onun merkezîyetçiliğinin fazlaca hissedildiği alanlardan birinde önemli bir şehir olduğunu getirmektedir. Yirmi civarında modern kurum, komisyon, kalem kurulu ve bunlar merkezdeki nizamname veya alakalı kararların hemen ardından Karaman'da kuruldukları görülür. Bu kurumların idari yapısında veya kısımlarında gerekli olan değişikliklerin de hemen yapıldığı anlaşılır.

⁸⁹⁹ Güran, 19. Yüzyılda Osmanlı Ekonomisi Üzerine Araştırmalar, s. 10.

3. Yolların Kavşağı ve İçil güzergâhı

Bu noktada Karaman'ın içerisinde bulunduğu güzergâhın gidiş ve geliş durumunun tespiti önemli hâle gelmektedir. Henüz XVI. yüzyıla ait olup Karaman'ın da içinde bulunduğu bazı iç bölgelere gönderilen evraklarda Karaman'da üretilen güherçilenin iskelelere naklinin gündeme geldiği görülür. XIX. yüzyılda, örneğin 1860 yılı Eylül ayında kendisini Nogay muhacirlerinden ve Canboyluk kabilesi bireylerinden olarak tanıtan Hoca İmam Beytullah'ın merkeze yazdığı arzuhalinden anlaşıldığına göre bu dönemde Silifke İskelesi, deniz yoluyla İstanbul'dan buraya veya iç bölgelere gelenlerin kullandığı bir güzergâhtır. Bahsi geçen topluluktan 776 kişi İstanbul'dan Silifke'ye gönderilmiş, buradan da Karaman, Aksaray ve Karapınar gibi bölgelere yayılmışlardır. XIX. yüzyılda ve XX. yüzyılın ilk yirmi yılında da gerek deniz yoluyla İstanbul'dan Silifke'ye ve oradan Karaman'ın da bulunduğu iç bölgelere gerekse Taşucu, Silifke, Karaman, Konya ve buralardan Batı istikametine doğru hayvan ve yiyecek sevkiyatının yoğun olarak yapıldığı anlaşılmaktadır. Demiryolunun inşasından sonra güney ve sahil bölgelerindeki Silifke, Gülnar, Mağara ve Ermenek gibi kazalardan batıya gönderilmek üzere Karaman istasyonuna olan zahire sevkiyatının miktarına dair birçok belgeyle karşılaşmakla birlikte bunlar çoğu zaman birbirine benzer kısa bilgiler ihtiva etmektedirler. Daha da önemlisi tarihî süreçte bu yol ile Karaman'ın arasında ulaşım eşkıyalık, yol ve bazen hava durumu sebebiyle zorlukla sürdürülmüş olmasına rağmen Taşucu, Silifke, Mut, Karaman yolunun 1920'ye gelindiğinde ekonomik anlamda kazanç getirdiği ve bu sebepten önem arz ettiği için "tarik-i umumiye" yani genel yollar arasına dâhil edilmesidir. Nitekim bundan bir sene önce yazdığı eserinde Alman coğrafyacı Ewald Banse Orta Çağ'da sık kullanılan yollardan biri olan Silifke-Karaman arasındaki bölgede büyük bir ticaretin varlığından bahseder.

İçil güzergâhının etkileri eski çağlardan itibaren ele alınmış ve Karaman'ın bulunduğu konumun etkilerinin daha net anlaşılması sağlanmıştır. Burası hemen her zaman eşkıyanın Karaman'a indiği bir yüce geçit gibidir. Her dönemde buradan gelen tehditlere dair bilgilere ulaşmak mümkündür. XIX. yüzyılda da Karaman'ın zaten başı içerdeki ve dışarıdaki zorbalara ile beladadır. Henüz 1810'da Karaman'ın muhasara edilmesi ve voyvodanın iktidarsızlığı sebebiyle "ahalinin zor durumda olduğu" haber alınıyordu. Bölgede düzenli eşkıya çeteleri, İçil yolunda Mut ve Karaman ticaretini baltalayan, hayvanların gaspına sebep olan eşkıyalık ve kaçaklar devam eder.

4. Eski Yaşam Değişiyor: Ermeniler, Din ve Toplum

İhtida olayları ve etkileri Ermeni büyük kurumlarında yankı uyandırmış görünüyor. Ermeni Millet Meclisi ile Patriklik Karaman'daki Ermeni toplum ile yakından ilgilenmiş ve meseleler merkez ile "reis-i ruhaniye" arasında görüşülmüştür. Vergi, ihtida ve Müslümanların silahlılaşması söylentileri Ermeni toplumunu rahatsız ederken özellikle 1890'lı yıllardan sonra hükümetlerin Ermeniler üzerindeki şüpheleri yükselmiş onlar üzerine vuku bulan tahkikatlar artmıştır. Geçimlerinin müskirattan yani alkollü içki üretim ve satışı ile temin etmekte olan Ermenilerin bundan men edildiklerinden bahsederken böylesine bir uygulamanın "istibdat devrinde" bile misalinin bulunmadığına dair yaptıkları atıfları önemlidir. Bu noktada Karaman'da meydana gelen bazı olaylar Gayrimüslim tebaanın ülke yönetimini derinden etkileyen dönemlere ve uygulamalara olan bakış açılarını Karaman özelinde okumaya fırsat vermektedir. Nitekim onlara göre İstibdat gibi katı bir dönemden çıkıp gelinen devirde yani kendi ifadeleriyle "devr-i dilara-yı meşrutiyette" ticaret her yerde serbestçe icra edilmektedir. Tehcir dönemi verilerinin değerlendirilmesi sonucunda ise Karaman'ın hem Ermenilerin gönderildiği hem buradan başka bölgelere Ermeni nüfus sevk edildiği hem de bu şehrin bir geçiş güzergâhı olduğu sonucuna varılmıştır. Bu dönemde Karaman'da Müslüman halk ile Ermeniler ve Ermeni kurumları ile merkezî yönetimin ilişkilerini "çatışmaya dönüşmeyen karşılıklı şüpheler" şeklinde ifade edebiliriz.

5. Şehrin Vazgeçilmezi Tüccarlar

Tüccarlarla olan ilişkiler de önemli ipuçları sunar. Karaman'da vergi, tüccar ve merkez bağlamında meydana gelen olaylar din, ticaret ve uygulamalar konusunda diğer şehirlere de örnek teşkil etmiştir. Bu noktada satır aralarında Karaman'da hangi şehirlerden tüccarların bulunduğu ve ne şekilde arzulara sahip oldukları açıklanmaktadır.

6. Demokrasinin Yıkıcı Gelişimi

Karaman'da ilk demokrasi sancılarının da şiddetli olduğu görülmektedir. 1912'de yapılan ve yazında "sopalı seçimler" olarak anılan seçimlerin Karaman'da şiddetli olaylara sebebiyet verdiği ve bunların parti merkezleri ile merkezî hükümette yankı bulduğu anlaşılmaktadır. Bu olaylarda birçok kişi

tutuklanmış ve tutuklulardan bir kişi de vefat etmiştir. Bu olaylarda “Şeriat isteriz!” vurgusunun ve hükümeti “tekfir” suçlamasının dönemin genel havasını yansıtmayı açısından önemli olduğu söylenebilir. Yine Karaman’da Mustafa Remzi ve Karaman kazası müftüsü Mustafa Efendi gibi bazı şahısların İttihat ve Terakki Cemiyeti üyesi olup olmadıklarının sorgulanması ve Mustafa Remzi’nin Talat ve Cavid beylerle irtibat hâlinde olduğu ifade edilmesi olayların gidişatındaki değişimlere dair önemli fikirler vermektedir. Bu durum Karaman’ı aynı zamanda XX. yüzyılın ilk dönemine damgasını vuran İttihat ve Terakki Cemiyeti anlamında farklı bir açıdan örnek verilebilir bir vaziyete getirmektedir.

7. Modern Salgınlar ve Uygulamaları

Son olarak salgın hastalıklar karşısında getirilen modern uygulamalar ile bunların doğurduğu modern muhalefet XIX. yüzyıl ile günümüz Korona salgını arasında bir bağlantı için örnek teşkil edebilecektir. Bugün olduğu gibi o gün de insanların maddi kaygılarla karantina uygulamalarına karşı çıktıklarını görmek ilginçtir. Karaman’daki salgın önlemlerine muhalefetin ise daha çok ulaşım ve sevkıyatın aksaması, gereksiz masraf ve angarya gibi hususlarda yoğunlaşmış olduğu dikkat çekmektedir. Özellikle salgın yayılımının önlenmesi ve hastalıkla mücadele açısından karantina, tahaffuzhane ve kordon gibi yöntemlerin bölgede uygulandığı görülmektedir. Örneğin 1910’larda sığır vebası sebebiyle Karaman istasyonundaki kordon uygulamaları üzerine Karaman’dan Hacı Hüseyin’in arzuhâlde bulunarak Karaman ve civarında hayli zamandır sığır vebasından eser kalmaması sebebiyle Karaman’da bulunan keçilerin İstanbul’a nakledilmesine müsaade edilmesini rica etmiş olması çok dikkate değer bir örnek olsa gerektir. Kısaca ifade edecek olursak bazı kesimler salgınların gidişatını ve uygulamaları dikkatle takip etmekte ve kendi menfaatleri uyarınca yasaklara veya önlemlere müdahalede bulunmak istemektedirler.

SONUÇ

Doğu veya Batı şehri yanında Türk şehrinin, kendisine özgü bir yapı ve ilişkiler ağı olarak belirgin hâle gelmesi gerekliliği kent üzerine çalışan bazı araştırmacıların altını çizdiği bir husustur. Bunun gerçekleşebilmesi için çözülmesi gereken birçok sorunun ve aşılması gereken fazlaca yolun bulunuyor olması da doğaldır. İlk olarak ise Osmanlı şehir örgütünü çözümlemekle işe başlanmasının doğru olacağı yine araştırmacılar tarafından haklı olarak vurgulanmaktadır.⁹⁰⁰ Bu tezde ise hâlen Osmanlı devri içerisinde yaşıyor olduğu hâliyle ele alınan Larende / Karaman şehri kendisine sıra dışı bir kader sunan coğrafi konumuyla modernleşme dönemi Osmanlı dünyasında renkli bir sayfa olarak dikkat çekmektedir. Karaman'ın bölgenin sanıldan daha önemli bir kenti olduğu, Akdeniz tarih ve coğrafyasının daha asli bir üyesi olduğu, gerçek anlamda Tanzimat'la başladığı ifade olunup Cumhuriyet'in ilanına kadar devam eden Osmanlı modernleşme çağından daha fazla etkilendiği ve onun içine daha fazla nüfuz ettiği yönünde tatminkâr sonuçlara ulaşılmıştır.

Çalışmada başkentlikten Osmanlı tabiyetine ve modern çağa uzanan süreçte şehrin etrafındaki olaylardan nasıl etkilendiği, bunlara ne tür tepkiler gösterdiği ve bu tepkilerin öncekilerle karşılaştırıldığında zamanla nasıl değişikliklere uğradığı hakkındaki bilgiler bir alt yapı anlatımı olarak ele alınmaktadır. Farklı süreçlerden geçen Karaman insanının tarihe dahli noktasında verdiği tepkilerin önemine dikkat çekilmektedir. Başka bir ifadeyle şehir insanını o şehrin veya genel tarihin konusu hâline getiren onlarda etki yaratan birtakım olaylar karşısında gösterdikleri tepkiler veya diğer söylenişleri ile reaksiyonları olduğuna değinilmektedir. Bu reaksiyonların önemine binaen konular seçilirken halkın ve onun kanaatini dile getirenlerin söz aldığı olaylar özellikle seçilmiştir. Bu yönüyle Karaman halkının ve önde gelenlerinin karşı çıkma ve müdahale bağlamında modern zamanlarla birlikte değişikliğe uğrayıp net olarak beliren bir “kent bilincine” sahip oldukları üzerinde durulmaktadır. Tepkilerin bir kısmının olağan ve genel geçer bir anlama sahip olması, karşılaşılan tehditler veya adalet arama bağlamında benzer birçok şehir halkında da gözlenebileceği üzere normal kabul edilmektedir. Fakat şehrin dâhil olduğu olayların bir kısmı ayrıntılı olarak ele alındığında XIX. yüzyılın⁹⁰¹ modern getirileri tarafından tetiklenen ikinci ve daha önemli bir “kent” yani tepki ve müdahale bilincinin ortaya çıktığı söylenebilir. Şehirli halk artık geleneksel adalet istemi ve yöneticilere müdahale dışında içte Tanzimat'ın kazada uygulanması veya sancak merkezi olmak gibi umut ışığı gördükleri muamelatı veya dıştan gelen bir çılgır olarak modern çağın demiryolu gibi nimetlerini şehre çekmek için bilinçli bir propaganda çalışmasına girişmekteydiler.

Bu boyutuyla çalışma, her ne kadar sayıları az olsa da kendi içerisinde farklı başlıklar altında halkın düşüncesine dair kesif ipuçları barındıran öğeler birleştirildiğinde ortaya çıkan düşüncüyü “modern-ilerlemeci ve kolektif” kent bilinci ismiyle tanımlamaktadır. Bu elbette ki Karaman'ın içinde bulunduğu bölgeye ait olup başka idari birimlerin hazinesinde kayıtlı belgelerin daha derinlemesine

⁹⁰⁰ Tuna, *Şehir Teorileri...*, İstanbul 2011, s. 297.

⁹⁰¹ “XIX. yüzyıl, yani modernleşme ve reformlar çağı...”: “Sunuş”; Paul Dumont - François Georgeon, s. vii.

incelenmesi veya benzer süreçler geçiren diğer şehirler tespit edildikten sonra bu bağlamda ele alınmaları ile daha iyi açıklanabilecektir. Karamanlılar değişim ve gelişimin farkında olup bir menfaati şehre çekmek istediklerinde bu şehrin “her geçen gün daha çok gelişim gösterdiğinin” yani şehrin gelişmeye açık olduğunun altını çiziyorlardı. Bu şekilde sadece Suraiya Faroqhi’nin üzerinde ciddiyetle durduğu ama orta hâlli şehirliler için herhangi bir şehirde yaşamının çok bir anlam ifade etmediği veya halkın kentlerini fazla umursamadıkları gibi çıkarımlardan bahsetmekle yazarın istediği kadar net örneklerle ulaşamadığı izlenimi uyandıran “kent bilinci” yazısına farklı bir pencere açılabilir. Nitekim Karamanlıların şehrin modern nimetlerden faydalanması yönündeki çabalarını ve şehrin istikbali için duydukları kaygıyı somut şekilde tespit edebilmek değerlidir.

Bu dönemin en çok ses getiren icraatı olan Tanzimat’ın kazada ve halkında ne gibi tepkilere sebep verdiği ve onun bu insanlar tarafından ne şekilde algılandığı üzerinde durulmuştur. Tanzimat’ın geleneksel düzen içinde hangi değişime işaret ettiği ve farklı gruplar arasında meydana gelen ittifak veya çatışmalar mümkün olduğunca anlaşılmalı çalışılmıştır. Görülen o ki halk artık doğrudan padişah yerine, onun ülke çapında bir iş birliği ile uygulanması durumunda daha adil bir düzenin ortaya çıkacağına dair söz verdiği ve insan haklarına atıfta bulunduğu bir muamelesine sırtlarını dayamak istiyorlardı. Halka göre Tanzimat, adaletsizlik ve şehirdeki mütegalibeler tarafından ezilen şehir insanını ekmeğe muhtaç olmaktan kurtaracak “hayırlı” bir devrimdi. Daha açık ifade edilecek olursa Karaman halkı, daha sonra demiryolunun faydalı olacağını anlayıp bunu şehre çekmek için çaba harcamalarına benzer olarak Tanzimat’ın da şehirde uygulanmasını istiyor ve bu şekilde insanın daha iyi bir şekilde yaşayacağı bir şehir ortamının doğacağına inanarak bunun için faaliyetlerde bulunuyorlardı. Özellikle kurulacak sancak merkezinin Ermenek yerine Karaman olması noktasında Karamanlıların gösterdiği tepkiyi görmezden gelmek çok zordur. Onların bakış açısına göre her yönüyle Ermenek’ten daha iyi olup “taht-ı kadim” olduğu düşüncesi zamanla silinmemiş olan Karaman dururken “ağuş-ı sengistanda”, yani bir dağ başı yalnızlığında bulunan Ermenek’in merkez yapılması idari düzenin tabiatına aykırıydı. Karaman’da özellikle Tanzimat’ın ve türevi muamelesinin getirisi olan kurumların hızlıca kurulması, çok geçmeden bu şehrin telgraf, şose veya demiryolu gibi modern uğraşların konusu olması, “makinenin” uğradığı ilk üç-dört kazadan birisi olması merkezin hem bu şehrin konumuna hem de şehirlinin kendi illerine olan düşkünlüklerine pek de bigâne kalmadığı yönünde bir intiba meydana getirmektedir.

Taşucu, Mağara, Anamur veya Silifke gibi Akdeniz yerleşimlerinden Karaman’a ve oradan da demiryolu gibi modern yöntemlerle iç ve Batı bölgelere doğru yapılan ulaşım ve sevkiate değinilmiştir. Güran’ın “Akdeniz sahilleri veya limanları ardılı kaza” olarak nitelendirmiş olduğu kaza tipine var olan konumuyla Karaman’ın güzel bir örnek teşkil edebileceği görülmüştür. Nitekim kaza, geleneksel eşkıyalığın kendisini yenileyerek yaşamaya devam ettiği kadim İçil geçidinin bir ucunda Torosların amansız engellerine de rağmen bir çıkış noktası veya güzergâh olma özelliğini bu devirde de sürdürmüştür. Karaman’ın en önemli bir odak noktası olduğu bir ağ içerisindeki bölgede bulunan kazalardan merkezin yani İstanbul’un hangi durumlarda ve hangi vasıtalarla beslendiği ile bu aktarımda

meydana gelen sorunlar üzerinde durulmuştur. Bu dönemde Karaman şehri Konya ile birlikte, kara ve demiryoluyla zahire ve hayvanat göndererek adı “Anadolu ve Karaman”⁹⁰² şeklinde özellikle vurgulanan coğrafya içinde İstanbul’un zahire ihtiyacını karşılayan yerlerden birisiydi. Akdeniz’den ve Orta Anadolu’nun güneyinden batı tarafına doğru ilerleyen bu güzergâhta sadece birkaç on yıl içerisinde katır ve deveden demiryoluna evrilen ulaşımdaki maslahatta veya zahire sevkiyatı gibi kilit noktalarda bir sorun meydana geldiğinde mutasarrıflıkların veya diğer Akdeniz yönetim birimlerinin aklına ilk gelen çıkış noktalarından birisi de Karaman olmaktaydı. Buraya ulaşmak, bu şehirden bir şeyler getirmek veya başka yerlere Karaman’dan bir şeyler göndermek bölge yönetimlerinin muhaberatının satır aralarında yer alıyordu. Gerçekten de bu konularda kaleme alınan çok sayıda belge gözden geçirildiğinde Karaman’ın kendi bakiyesini ve Akdeniz ürünü ile ulaşımını merkeze aktaran kilit bir noktada bulunduğunu söyleyebilmeye yetecek veriye ulaşabilmekteyiz. Bu tip bilgilere ek olarak belgelerin Akdeniz kazalarından Karaman’a gelen veya burada vagonlara yüklenen hayvanat veya zahireye dair verdiği bilgilerden yola çıkarak merkezin trenin gelişyle birlikte ulaşım noktasında bu bölge ile olan ilişkilerinin sıklaştığını söylemek mümkündür.

Tezde insan odaklı konulardan olarak yine şehrin diğer önemli halklarından olan Ermenilerin durumunda zamanla meydana gelen değişimlere, modern demokrasi veya salgın uygulamalarına, eşkıyalığa yahut toplumsal ve idari düzeni bozan diğer birtakım olaylara dair örnek başlıklara yer verilmiştir. Merkez, halk ve Ermeni kurumları arasındaki ilişkilerde şiddetini yitirmeyen bir şeyden bahsedecek olursak o da “ihtida” ve etkileri olurdu. Fakat Karaman’da meydana gelen olayların ülkedeki genel havaya göre değiştiği, ülke çapında olayların tırmandığı dönemlerde Karaman’da da şüphenin arttığı da söylenebilir. Bundan başka Karaman halkının tutkulu karakteri ırki veya partizan olaylarda da kendisini belli etmiş olmalıdır. Nitekim 1912 seçimlerinde Karaman’da meydana gelen ölümlü olaylar parti merkezlerinin dikkatinin bu şehre yönelmesine ve Harbiye Nezareti’nin olaylara dair açıklamada bulunma zorunluluğunun doğmasına neden olmuştu.

Şehrin çevreden görünüşü veya iç dokusu ile demografisi hakkındaki bilgiler değişkendir ve burayı gören çağdaş yazarların kafası karışıktır. Yerli ve yabancı kaynaklardaki betimlemeler bazen Karadağ üzerine “isolated / münferid” örneğinde buluşuyor, şehrin bazen temiz havasından bahsederlerken bazen de bataklıkların mahvettiği kirli havasından, kirli sokaklarından söz ediliyordu. Fakat “sonu gelmez deniz gibi bir ovada” bulunan şehir için genel intibanın eski ihtişamını kaybetmiş olan bir şehre işaret ettiğini söyleyebiliriz. Yine de bir insanın üzerinden hiç inmeden şehrin önemli bir kısmını kat edebileceği sonsuz duvarları, güzel ağaçları veya tıpkı bu çağda da köylerde karşılaşabileceğimiz gibi ellerinde kemiklerle “aşık” oyunu oynayan çocuklarıyla aynı zamanda resmedilmeye değer de bir şehirdi. Kadınları utangaç, erkekleri konuşkan, güneşi tıpkı bugün olduğu gibi göz alıcıydı.

⁹⁰² BOA. DH.İ.UM. 020.9.02.23.01.

Şehirdeki mesleklere, tarıma ve hayvancılığa dair bilgi veren defterlerden yola çıkarak şehir için farklı bir yorumda bulunmak ise zordur. Karaman’da da olduğu üzere debbağlığın veya çiftçiliğin en fazla tercih edilen meslekler olması şehrin ayırt edici bir yönüne dikkat çekmeye yardım etmediği gibi belli bir şehir söz konusu olduğunda en fazla bakılan hayvanın “merkep” olması gibi bilgiler, bu konudaki yazından yardım alınsa bile özgün çıkarımlar yapmayı sağlayacak ivmeyi sağlamıyor. Ama Karaman’ın sosyal dokusuna yaptıkları etkilerin dışında şehirde tüccarların yoğun olarak bulunması ekonomik anlamda ticaretin önemli olduğunu göstermektedir. Bazı çağdaş yazarların veya olayları olduğu gibi anlatan yazışmaların şehrin üretimine veya örneğin şehrin İzmir gibi bölgelerle yahut “Küçük Asya’nın diğer şehirleriyle” ciddi bir ticaretinin bulunduğuna, şehre diğer illerden gelen Müslim-Gayrimüslim tüccarların yaşadığı süreçlere dair verdikleri bilgiler ticaret noktasında şehrin verdiği izlenimle karşılaştırıldığında daha hareketli bir yapıya sahip olduğunu düşündürmektedir. Hem bu nevi bireysel ticaret gereğince hem de Akdeniz sevkıyatıyla bağlantılı olduğunu düşünebileceğimiz bir muamele olarak 1920’ye gelindiğinde tıpkı bu tarihten birkaç sene önce Banse’in da altını çizdiği üzere Akdeniz-Karaman yolunun ekonomik öneminden dolayı genel veya önemli yollar (tarik-i umumiye) arasına alınması gibi uygulamalara özellikle değinmek lazımdır. Bu tip faaliyetler bölgenin sevkıyat ve ticaretteki bu canlılığını Cumhuriyet dönemine kadar sürdürdüğüne bir delil olarak kabul edilebilmeleri açısından önem arz eder.

KAYNAKÇA

Arşiv Vesikaları

Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü (TKGM) Kuyûd-ı Kadime Arşivi

TK. KKA. TD. 104.
TK. KKA. TD. 564.
TK. KKA. TD. 565.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

VGMA, Vakfiye Defteri 596/0, No: 154,
s. 175.

Cumhuriyet Arşivi

BOA. BCA. 1-20-3.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

• Dâhiliye Nezareti ve Bağlı Birimler Belgeleri

BOA. DH.AYŞ. 031.066.024.
BOA. DH.EUM.2.Şb. 073.032.01.
BOA. DH.EUM.5.Şb. 02.03.01.
BOA. DH.EUM.AYŞ. 020.033.02.
BOA. DH.EUM.MEM. 016.0105.01.
BOA. DH.EUM.MEM. 016.0106.01.
BOA. DH.EUM.MEM. 016.0108.01.
BOA. DH.H. 047.087.03.
BOA. DH.H. 047.087.04.
BOA. DH.H. 047.087.06.
BOA. DH.H. 047.087.06.
BOA. DH.H. 047.087.08.
BOA. DH.İ.UM. 020.22.014.47.01.
BOA. DH.İ.UM. 020.22.014.47.02.
BOA. DH.İ.UM. 020.22.014.47.03.
BOA. DH.İ.UM. 020.22.014.47.04.
BOA. DH.İ.UM. 020.3.02.55.01.
BOA. DH.İ.UM. 020.3.02.55.02.
BOA. DH.İ.UM. 020.9.02.18.01.
BOA. DH.İ.UM. 020.9.02.23.01.
BOA. DH.İ.UM. 020.9.02.23.03.
BOA. DH.İ.UM. 082.1.01.27.01.
BOA. DH.İ.UM. 082.1.01.27.02.
BOA. DH.İ.UM. 098.1.01.41.01.
BOA. DH.İ.UM. 098.1.01.41.02.
BOA. DH.İ.UM. 098.1.01.59.01.
BOA. DH.İ.UM.EK. 010.0135.01.
BOA. DH.İ.UM.EK. 08.014.01.
BOA. DH.İ.UM.EK. 09.011.01.
BOA. DH.İ.UM.EK. 09.035.01.
BOA. DH.İ.UM.EK. 09.035.01.
BOA. DH.İ.UM.EK. 093.020.01.
BOA. DH.İ.UM.EK. 097.077.01.

BOA. DH.İD. 0102.022.03.
BOA. DH.İD. 0102.022.05.
BOA. DH.İUM. 089.4.01.35.01.
BOA. DH.İUM. 089.4.01.35.02.
BOA. DH.KMS. 051.1.072.04.
BOA. DH.KMS. 051.1.028.01.
BOA. DH.KMS. 051.1.072.01.
BOA. DH.KMS. 051.1.072.02.
BOA. DH.KMS. 051.1.072.03.
BOA. DH.MB.HPS. 0143.011.01.
BOA. DH.MB.HPS. 43-79.01.
BOA. DH.MB.HPS. 74-54.
BOA. DH.MKT. 01037.059.02.
BOA. DH.MKT. 01037.059.03.
BOA. DH.MKT. 01037.059.04.
BOA. DH.MKT. 01037.059.05.
BOA. DH.MKT. 01037.059.06.
BOA. DH.MKT. 01349.019.01.
BOA. DH.MKT. 01356.0115.01.
BOA. DH.MKT. 01477.022.01.
BOA. DH.MKT. 01480.088.01.
BOA. DH.MKT. 01500.039.01.
BOA. DH.MKT. 01505.073.01.
BOA. DH.MKT. 01556.047.01.
BOA. DH.MKT. 01639.040.01.
BOA. DH.MKT. 0164.035.01.
BOA. DH.MKT. 0164.035.02.
BOA. DH.MKT. 01681.033.01.
BOA. DH.MKT. 01769.072.01.
BOA. DH.MKT. 01779.087.01.
BOA. DH.MKT. 01785.088.01.
BOA. DH.MKT. 019.051.01.
BOA. DH.MKT. 019.051.03.
BOA. DH.MKT. 01915.090.01.
BOA. DH.MKT. 02097.059.01.
BOA. DH.MKT. 02097.059.01.
BOA. DH.MKT. 02247.081.01.
BOA. DH.MKT. 02509.023.01.
BOA. DH.MKT. 0314.010.04.
BOA. DH.MKT. 0398.059.01.
BOA. DH.MKT. 0398.059.02.
BOA. DH.MKT. 0398.059.03.
BOA. DH.MKT. 0398.059.04.
BOA. DH.MKT. 0679.02.01.
BOA. DH.MKT. 0679.02.02.
BOA. DH.MKT. 0685.038.01.
BOA. DH.MKT. 0685.038.02.
BOA. DH.MKT. 0685.038.03.
BOA. DH.MKT. 0820.03.01.
BOA. DH.MKT. 0820.03.02.
BOA. DH.MKT. 1600-057.01.
BOA. DH.MKT. 2550.64.
BOA. DH.MTV. 052.1.052.01.

BOA. DH.MTV. 052.1.052.02.
 BOA. DH.MTV. 22-72.
 BOA. DH.MUI. 038.2.06.01.
 BOA. DH.MUI. 038.2.06.01.
 BOA. DH.MUI. 038.2.06.02.
 BOA. DH.MUI. 054.1.048.03.
 BOA. DH.MUI. 054.1.048.04.
 BOA. DH.MUI. 101/6.
 BOA. DH.ŞFR. 00655.01.01.
 BOA. DH.ŞFR. 0101.019.012.01
 BOA. DH.ŞFR. 0104.0215.01.
 BOA. DH.ŞFR. 0106.084.01.
 BOA. DH.ŞFR. 0107.06.01.
 BOA. DH.ŞFR. 056.0249.01,
 BOA. DH.ŞFR. 057.027.01.
 BOA. DH.ŞFR. 0637.018.01.
 BOA. DH.ŞFR. 0652.045.001.
 BOA. DH.ŞFR. 0655.050.01.
 BOA. DH.ŞFR. 0655.066.01.
 BOA. DH.ŞFR. 0656.021.01.
 BOA. DH.ŞFR. 0656.031.01.
 BOA. DH.ŞFR. 0658.029.01.
 BOA. DH.ŞRF. 065.095.01.
 BOA. DH.TMIK.M. 050.076.01.
 BOA. DH.TMIK.M. 050.076.02.
 BOA. DH.TMIK.M. 154.13.
 BOA. DH.TMIK.S. 048.025.01.
 BOA. DH.TMIK.S. 048.025.04.
 BOA. DH.TMIK.S. 048.025.05.
 BOA. DH.TMIK.S. 064.021.02.
 BOA. DH.TMIK.S. 064.021.03.
 BOA. DH.UMVM. 073.026.01.
 BOA. DH.UMVM. 073.026.02.
 BOA. DH.UMVM. 073.026.03.
 BOA. DH.UMVM. 073.026.05.

• *Bâb-ı Asaî Defterleri Kataloğu*

BOA. A. {DVNS.MHM.d. 073.
 BOA. A. {DVNS.MHM.d. 108-937.
 BOA. A. {DVNS.MHM.d. 10-96.
 BOA. A. {DVNS.MHM.d. 116-326.
 BOA. A. {DVNS.MHM.d. 117-158.
 BOA. A. {DVNS.MHM.d. 117-158.
 BOA. A. {DVNS.MHM.d. 117-306.
 BOA. A. {DVNS.MHM.d. 12-299.
 BOA. A. {DVNS.MHM.d. 14-192.
 BOA. A. {DVNS.MHM.d. 14-348.
 BOA. A. {DVNS.MHM.d. 19-334.
 BOA. A. {DVNS.MHM.d. 19-334.
 BOA. A. {DVNS.MHM.d. 21-439.
 BOA. A. {DVNS.MHM.d. 22-228.
 BOA. A. {DVNS.MHM.d. 28-284.
 BOA. A. {DVNS.MHM.d. 28-902.
 BOA. A. {DVNS.MHM.d. 30-768.
 BOA. A. {DVNS.MHM.d. 31-138.

BOA. A. {DVNS.MHM.d. 31-371.
 BOA. A. {DVNS.MHM.d. 31-371/38-902.
 BOA. A. {DVNS.MHM.d. 3195.
 BOA. A. {DVNS.MHM.d. 33-270.
 BOA. A. {DVNS.MHM.d. 33-280.
 BOA. A. {DVNS.MHM.d. 35-438.
 BOA. A. {DVNS.MHM.d. 41-497.
 BOA. A. {DVNS.MHM.d. 48-865.
 BOA. A. {DVNS.MHM.d. 5-369.
 BOA. A. {DVNS.MHM.d. 58-198.
 BOA. A. {DVNS.MHM.d. 58-80.
 BOA. A. {DVNS.MHM.d. 58-80.
 BOA. A. {DVNS.MHM.d. 6-1107.
 BOA. A. {DVNS.MHM.d. 64-453.
 BOA. A. {DVNS.MHM.d. 64-532.
 BOA. A. {DVNS.MHM.d. 72-769.
 BOA. A. {DVNS.MHM.d. 73-6/7İ.
 BOA. A. {DVNS.MHM.d. 79-771.
 BOA. A. {DVNS.MHM.d. 84-105.
 BOA. A. {DVNS.MHM.d. 85-622/ 638.
 BOA. A. {MKT. 010.078.02.

• *Sadarete Bağlı Kalemler Evrakı*

BOA. A.} DVN. 064.07.01.01.
 BOA. A.} MKT.DV. 044.045.01.01.
 BOA. A.} MKT.DV. 044.045.01.02.
 BOA. A.} MKT.DV. 044.045.02.01.
 BOA. A.} MKT.DV. 054.038.
 BOA. A.} MKT.MHM. 00554.07.02.
 BOA. A.} MKT.MHM. 00554.07.04.
 BOA. A.} MKT.MHM. 0405.068.01.
 BOA. A.} MKT.MHM. 0429.024.02.
 BOA. A.} MKT.MHM. 0554.07.03.
 BOA. A.} MKT.MHM. 0439.027.01.
 BOA. A.} MKT.MVL. 043.049.01.
 BOA. A.} MKT.MVL. 043.049.01.01.
 BOA. A.} MKT.MVL. 043.049.01.02.
 BOA. A.} MKT.MVL. 059.012.01.
 BOA. A.} MKT.MVL. 075.054.01.
 BOA. A.} MKT.NZD. 039.069.01.
 BOA. A.} MKT.NZD. 039.069.01.01.
 BOA. A.} MKT.UM. 0133.019.01.01.
 BOA. A.} MKT.UM. 036.051.01.01.
 BOA. A.} MKT.UM. 036.051.01.02.
 BOA. A.} MKT.UM. 0430.068.02.
 BOA. A.} MKT.UM. 069.01.
 BOA. A.} MKT.UM. 027.04.01.01.
 BOA. A.} MKT.UM. 027.04.01.02.
 BOA. A.} MKT.UM. 069.0100.01.
 BOA. A.} MKT.UM. 081.053.01.01.
 BOA. A.} MKT.UM. 081.053.01.02.
 BOA. A.} MKT.UM. 371-39.

• *Ali Emiri Tasnifi Belgeleri*

BOA. AE. SAMD.III. 68-6871.
BOA. AE. SMHD.I. 098.06859.01.
BOA. AE. SMHD.I. 125-9118.
BOA. AE. SMHD.I. 39-2293.
BOA. AE. SMHD.I. 66-4287.
BOA. AE. SSLM.III. 391-22623.

• **Babiali Evrak Odası**

BOA. BEO. 01742.130619.01.
BOA. BEO. 01853.138927.01.
BOA. BEO. 02013.150903.01.
BOA. BEO. 02013.150903.02.
BOA. BEO. 02013.150903.02.
BOA. BEO. 02022.151629.02.
BOA. BEO. 02274.170526.01.
BOA. BEO. 02327.174454.01.
BOA. BEO. 02352.176391.03.
BOA. BEO. 02376.178149.01.
BOA. BEO. 02376.178149.01.
BOA. BEO. 02376.178149.02.
BOA. BEO. 02376.178149.03.
BOA. BEO. 02402.180116.01.
BOA. BEO. 02402.180116.02.
BOA. BEO. 02402.180116.03.
BOA. BEO. 02901.217546.01.
BOA. BEO. 03010.225718.01.
BOA. BEO. 03068.230050.01.
BOA. BEO. 03068.230050.02.
BOA. BEO. 03861.289538.01.
BOA. BEO. 03861.289538.02.
BOA. BEO. 03861.289538.03.
BOA. BEO. 03861.289538.04.
BOA. BEO. 04042.303125.02.
BOA. BEO. 04049.303614.02.
BOA. BEO. 04606.345403.01.
BOA. BEO. 04609.345617.01.
BOA. BEO. 04609.345617.02.
BOA. BEO. 04609.345617.03.
BOA. BEO. 04610.345721.01.
BOA. BEO. 04610.345721.02.
BOA. BEO. 0476.035655.01.

• **Meclis-i Vâlâ Evrakı**

BOA. MVL. 0105.063.01.
BOA. MVL. 0105.063.01.
BOA. MVL. 0105.063.01.02.
BOA. MVL. 0121.019.02.
BOA. MVL. 0152.03.01.
BOA. MVL. 0257.028.01.01.
BOA. MVL. 0257.028.01.02.
BOA. MVL. 0267.023.01.
BOA. MVL. 0267.023.03.
BOA. MVL. 0428.065.01.
BOA. MVL. 0428.065.02.
BOA. MVL. 0468.04.01.

BOA. MVL. 093.02.01.01.
BOA. MVL. 093.02.01.02.

• **Muallim Cevdet Tasnifi Belgeleri**

BOA. C.DH. 243-12101.2.
BOA. C.DH. 303-15131.
BOA. C.DH. 337-16845.
BOA. C.ML. 39-1780.
BOA. C.ML. 462-18774.
BOA. C.ML. 713-29119.
BOA. C.ZB. 20-976.
BOA. C.ZB. 72-3598.

• **Hatt-ı Hümayûn Tasnifi**

BOA. HAT. 501-24578.
BOA. HAT. 496-24371.

• **Hariciye Nezareti Belgeleri**

BOA. HR.MKT. 0103.083.01
BOA. HR.MKT. 0103.083.02.
BOA. HR.MKT. 0175.042.01.
BOA. HR.MKT. 0175.042.02.
BOA. HR.MKT. 02.064.01.
BOA. HR.MKT. 02.064.02
BOA. HR.MKT. 0202.047.02.
BOA. HR.MKT. 0281.079.01.
BOA. HR.MKT. 0301.027.01.
BOA. HR.MKT. 0303.032.01.
BOA. HR.MKT. 0357.022.01.
BOA. HR.TH. 0305.04.01.

• **İradeler**

BOA. İ.AS. 05.012.01.
BOA. İ.AS. 05.012.02.
BOA. İ.DH. 0638/44379.
BOA. İ.HR. 00180.
BOA. İ.SH. 02.023.03.
BOA. İ.ŞD. 02 (2,71).
BOA. İ.TNF. 011.010.02.
BOA. İ.TNF. 011.010.03.

• **Maarif Nezareti**

BOA. MF.MKT. 01021.030.01.
BOA. MF.MKT. 01021.030.02.
BOA. MF.MKT. 01129.052.01.
BOA. MF.MKT. 01129.052.02.

• **Meclis-i Vükela Mazbataları**

BOA. MV. 00065.
BOA. MV. 00231.34.

• **Plan, Proje ve Krokiler**

BOA. PLK.p. 03597i.
BOA. PLK.p. 3084.

• Şura-yı Devlet Defterleri

BOA. ŞD. 01701.012.01
BOA. ŞD. 01701.023.01.
BOA. ŞD. 01701.024.01
BOA. ŞD. 01701.051.01.
BOA. ŞD. 01701.051.04.
BOA. ŞD. 01701.051.05.
BOA. ŞD. 01702.010.01.
BOA. ŞD. 03055.035.01.

• Tahrir Defterleri

BOA. TT.d. 40: 891-1012.
BOA. TT.d. 415: 169.
BOA. TT.d. 63: 159-248.

• Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı

BOA. TS.MA.e. 169-30.
BOA. TS.MA.e. 170 - 9.
BOA. TS.MA.e. 463-23.
BOA. TS.MA.e. 728-11.
BOA. TS.MA.e. 167-38.
BOA. TS.MA.e. 509-44.
BOA. TS.MA.e. 169-11.
BOA. TS.MA.e. 169-19.
BOA. TS.MA.e. 169-35.
BOA. TS.MA.e. 170-9.
BOA. TS.MA.e. 477-26.
BOA. TS.MA.e. 169-17.
BOA. TS.MA.e. 169-33.
BOA. TS.MA.e. 728-11.
BOA. TS.MA.e. 169-14.
BOA. TS.MA.e. 0754.

• Yıldız Perakende Evrakı

BOA. Y.PRK.TNF.06.056.01.
BOA. Y.PRK.UM.011.0104.01.

• Haritalar

BOA. HRT. 0601.
BOA. HRT. 1626.

**Kâmil Kepeci Kataloğu'ndaki Tahvil
(Nişan) Kalemi Defterleri (KK.d)**

BOA, KK.d.5802.

Şer'iyye Sicili (Karaman)

KŞS. 305.
KŞS. 309-1.
KŞS. 309-2.
KŞS. 311.
KŞS. 312.
KŞS. 314
KŞS. 320

**Salnameler (Konya Vilayeti. Konya
Yusufağa Kütüphanesi, Mevlana
Müzesi Kütüphanesi, vb.)**

K.V.S., Sene H. 1285 / M. 1868-69.
K.V.S., Sene H. 1286 / M. 1869-70.
K.V.S., Sene H. 1287 / M. 1870-71.
K.V.S., Sene H. 1288 / M. 1871-72.
K.V.S., Sene H. 1289 / M. 1872-73.
K.V.S., Sene H. 1290 / M. 1873-74.
K.V.S., Sene H. 1291 / M. 1874-75.
K.V.S., Sene H. 1292 / M. 1875-76.
K.V.S., Sene H. 1293 / M. 1876.
K.V.S., Sene H. 1294 / M. 1877.
K.V.S., Sene H. 1295 / M. 1878.
K.V.S., Sene H. 1296 / M. 1878-79.
K.V.S., Sene H. 1298 / M. 1880-81.
K.V.S., Sene H. 1299 / M. 1881-82.
K.V.S., Sene H. 1300 / M. 1882-83.
K.V.S., Sene H. 1301 / M. 1883-84.
K.V.S., Sene H. 1302 / M. 1884-85.
K.V.S., Sene H. 1303 / M. 1885-86.
K.V.S., Sene H. 1304 / M. 1886-87.
K.V.S., Sene H. 1305 / M. 1887-88.
K.V.S., Sene H. 1306 / M. 1888-89.
K.V.S., Sene H. 1307 / M. 1889-90.
K.V.S., Sene H. 1309 / M. 1891-92.
K.V.S., Sene H. 1310 / M. 1892-93.
K.V.S., Sene H. 1312 / M. 1894-95.
K.V.S., Sene H. 1314 / M. 1896-97.
K.V.S., Sene H. 1317 / M. 1899-1900.
K.V.S., Sene H. 1322 / M. 1904-05.
K.V.S., Sene H. 1332 - Mali Sene 1330 /
M. 1911-14. 1331

Dönem Gazeteleri

Anadolu, S. 2 (1908).

Halk, 12 Haziran 1339.

Burada <http://www.osmanlicagazeteler.org> sitesi üzerinden Konya’da çıkmış olan Anadolu ve Halk gazetelerinin orijinal ve çevirilerine birlikte bakılmıştır.

Seyahatname ve Tarihi Coğrafya Eserleri

BANSE, Ewald, *Die Türkei Eine Moderne Geographie*, Hamburg 1919.

Bertrandon De La Broquiére’in Deniz Aşırı Seyahati, Çev. İlhan Arda, Yay. Haz. Ch. Schefer, Sun. Semavi İyice, İstanbul 2000.

CRAMER, J. A., *A Geographical and Historical Description of Asia Minor*, Vol II, Oxford 1832.

CUINET, Vital, *Turquie d’asie Géographie Administrative*, Tome Deuxieme, Paris 1891.

DAVIS, E. D., *Life in Asiatic Turkey*, London 1879.

Ebû Abdullah Muhammed İbn Battuta Tancî, *İbn Battuta Seyahatnamesi*, C. I, Çev. A. Sait Aykut, İstanbul 2004, s. 414.

Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Haz. S. Ali Kahraman-Y. Dağlı, C. 3-K. 1, İstanbul 2006.

HAMILTON, William John, *Küçük Asya*, Çev. Kasım Toraman, 2013.

Handbook For Travellers in Asia Minor, Transcaucasia, Persia, Edited By: Charles Wilson, 1895.

HAWLEY, Walter A., *Asia Minor-With Illustrations From Photographs*, London-New York 1918.

HEBERDEY, Rudolf und Adolf Wilhelm, *Reisen in Kilikien, Ausgeführt 1891 Und 1892*, Wien 1896.

KIEPERT, H., *Construction Der Karte Von Kleinasien Und Türkisch Armenien*, Berlin 1854.

KINNEIR, John Macdonald, *Journey Through Asia Minor, Armenia and Koordistan*, In the Years 1813 and 1814, London 1818.

LABORDE, Leon De, *Voyage De L’asie Mineure*, Paris 1838.

MONRO, Vere, *A Summer Ramble in Syria, A Tartar Trip From Aleppo*, Vol: 2, London 1835.

OLIVIER, G.A., *Voyage Dans L’empire Othoman, Légypte Et La Perse*, Tome Sixième, Paris 1807.

RAMSAY, W. M., *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası*, Çeviren: Mihri Pektaş, İstanbul 1960.

SEETZEN, Ulrich Jasper, *İstanbul Günlükleri ve Anadolu’ya Yolculuk (1802-1803)*, C. 2, İstanbul 2017.

TAYLOR, Bayard, *Lands Of The Sacaren: or Pictures of Palestine, Asia Minor, Sicily and Spain, Prose Writings Of Bayard Taylor*, New York 1862.

TCHIHATCEFF, P. De, *Asie Mineure*, Paris 1856, s. 438-445.

TEXIER, Charles, *Küçük Asya, Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, C. 3, Çeviren: Ali Suat, Latin Harflerine Çeviren: Kazım Yaşar Koprman, Sadeleştiren: Musa Yıldız, Ankara 2002.

Travels in Various Countries of the East, Ed. Robert Walpole, London 1820.

UBİCİNİ, J. H. A., *1855’de Türkiye*, I, Çev. Ayda Düz, 1977.

Kronikler ve Çağdaş Osmanlı Eserleri

Anonim Tevârih-i Âl-i Osman, F. Giese Neşri, Haz. Nihat Azamat, İstanbul 1992.

Âşık Paşazade, *Osmanoğulları’nın Tarihi*, Haz. K. Yavuz- Y. Saraç, İstanbul 2003.

Dukas, *Bizans Tarihi*, Çev. VL. Mirmiroğlu, İstanbul 1965.

- Gelibolulu Mustafa Âli Efendi, *Kitâbü't-Târih-i Künhü'l-Ahbâr*, Haz. A. Uğur-M. Çuhadar-A. Gül, İ.H. Çuhadar, Kayseri 1997.
- Hadidi, *Tevârih-i Âl-i Osman (1299-1523)*, Haz. N. Öztürk, İstanbul 1991.
- Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih-3*, Yalınlaştıran: İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı, İstanbul 1979.
- İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ie Fi'l-Umuri'l-Ala'ie (Selçukname II)*, Haz. Mürsel Öztürk, Ankara 1996.
- İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ie Fi'l-Umuri'l-Ala'ie (Selçukname II)*, Çev. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara 2014.
- İdris-i Bitlisî, *Heşt Bihişt*, C. I, Haz. Mehmet Karataş-Selim Kaya-Yaşar Baş, Ankara 2008.
- Kitâb-ı Cihan-Nümâ, Neşri Tarihi*, C. II, Yay. Haz. F. R. Unat-M. A. Köymen, TTK, Ankara 1957.
- Konya Vilayeti Sâl-nâmesi, 12; H. 1296 / M. 1879, Konya Büyükşehir Belediyesi, Çev. Mehmet Eminoğlu, 2011.
- Konya Vilayeti Sâl-nâmesi, 16; H. 1300 / M. 1883, Konya Büyükşehir Belediyesi, Çev. Mehmet Eminoğlu, 2012.
- Konya Vilayeti Sâl-nâmesi, 7; H. 1291 / M. 1874, Konya Büyükşehir Belediyesi, Çev. Mehmet Eminoğlu, 2008.
- Konya Vilayeti Sâl-nâmesi, 8; H. 1292 / M. 1875, Konya Büyükşehir Belediyesi, Çev. Mehmet Eminoğlu, 2009.
- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî-1*, Yay. Haz. N. Akabayar, Eski Yazıdan Aktaran S. A. Kahraman, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.
- Mufasssal Osmanlı Tarihi, Resimli-Haritalı*, C. 3, Heyet Tarafından Hazırlanmıştır, (Metin ve İlaveler: Mustafa Cezar) İstanbul 1959.
- Naima Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, C. 1, Çev. Zuhuri Danışman, İstanbul 1967.
- Naima Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, C. 2, Çev. Zuhuri Danışman, İstanbul 1968.
- Naima Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, C. 5, Çev. Zuhuri Danışman, İstanbul 1969.
- Selaniki Mustafa Efendi, *Tarih-i Selaniki*, II, (1003-1008/1595-1600), Haz. Mehmet İpşirli, TTK, 2. Baskı, Ankara 1999.
- Şikârî, *Karamannâme, Zamanın Kahramanı Karamanîler'in Tarihi*, Haz. Metin Sözen-Necdet Sakaoğlu, İstanbul 2005,
- Şükri-i Bitlisî, *Selim-nâme*, Yay. Haz. A. Uğur-M. Çuhadar-A. Gül, İstanbul 1995.
- Tayyar-zade Ata, *Osmanlı Saray Tarihi*, Tarih-i Enderun III, Haz. M. Arslan, İstanbul 2010.
- Topçular Kâtibi 'Abdülkâdir (Kadrî) Efendi Tarihi*, Yay. Haz. Doç. Dr. Z. Yılmaz, TTK, Ankara 2003.
- Kitaplar**
- AGOSTON, Gabor, *Osmanlı'da Savaş ve Serhad*, Çev. Haz. Kahraman Şakul, İstanbul 2013.
- AKÖZ, Alaattin, *315 Numaralı Karaman Şer'iyye Sicili 1896-1898 (R. 1312-1314)*, Konya 2015.
- AKÖZ, Alaattin, *319 Numaralı Karaman Şer'iyye Sicili 1905-1906 (R. 1320-1322)*, Konya 2012.
- AL-AZMEH, Aziz, *İslâmlar ve Moderniteler*, Çev. Elçin Gen, İstanbul 1996.
- ATAY, Falih Rıfkı, *Batış Yılları*, Hürriyet, İstanbul 2012.
- AVCI, Yasemin, *Bir Osmanlı Kentinde Tanzimat Reformları ve Kentsel Dönüşüm: 1839-1908*, İstanbul 2010.
- BAKAR, Bülent, *Ermeni Tehciri*, Ankara 2009.

- BARKEY, Karen, *Farklılıklar İmparatorluğu Osmanlılar, Karşılaştırmalı Bir Tarih Perspektifi*, Çev. Ebru Kılıç, 2. Baskı 2013.
- BERLİN, M., *Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Tarihi (Kaynak Yazarlara Göre Türkiye'nin Ekonomik Tarihi Üzerine Denemeler)*, Çev. Oğuz Ceylan, Ankara 1999.
- BRAUDEL, Fernand, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, C.1, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul 1989.
- CAHEN, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, Çev. Erol Üyepazarcı, 4. Baskı, İstanbul 2012.
- CERAM, C.W., *Tanrıların Vatanı Anadolu*, 7. Baskı, İstanbul 2008.
- CİPPOLA, Carlo M., *Akdeniz Dünyasında Para, Fiyatlar ve Medeniyet*, Çev. Ali İhsan Karacan, İstanbul 1993.
- COŞKUN, Fahri, *888/1483 Tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri*, İstanbul 1996.
- ÇADIRCI, Musa, *Tanzimat Sürecinde Türkiye: Anadolu kentleri*, Der. Tülay Ercoşkun, Ankara 2011.
- ÇETİN, Osman, *Anadolu'da İslamiyet'in Yayılışı*, İstanbul 1990.
- DELANEY, Carol, *Tohum ve Toprak: Türk Köy Toplumunda Cinsiyet ve Kozmoloji*, Çev. S. Somuncuoğlu-A. Boras, 5. Baskı, İstanbul 2014.
- Doktor Nazmi, *Türkiye'nin Sıhhi-i İctimâi Coğrafyası: Konya Vilayeti*, Yay. Haz. Mehmet Karayaman, Konya 2009.
- DURUKAN, Kaan, *Türkîli Hicazkâr: Türkiye'de Tarih Anlayışı Üzerine*, İstanbul 2003.
- EMECEN, Feridun M., *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, İstanbul 2012.
- ENGELHARDT, Ed, *Tanzimat*, Çev. Ayda Düz, Milliyet Yayınları, 1976.
- ERHAT, Azra, *Mavi Anadolu*, 22. Baskı, Ankara, Ağustos 1969,
- ERSAN, Mehmet, *Türkiye Selçuklu Devletinin Dağılışı*, Ankara 2010.
- ERYILMAZ, Bilal, *Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslim Teb'anın Yönetimi*, İstanbul 1990.
- FAROQHİ, Suraiya, *Osmanlı İmparatorluğu ve Etrafındaki Dünya*, Çev. Ayşe Berktaş, 2. Baskı, İstanbul 2010.
- FAROQHİ, Suraiya, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam, Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*, Çev. Elif Kılıç, 6. Baskı, İstanbul 2010.
- FAROQHİ, Suraiya, *Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir-Kaynaklara Giriş*, Çev. Zeynep Altok, 2. Baskı İstanbul 2003.
- FAROQHİ, Suraiya, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler, Kent Mekânında Ticaret, Zanaat ve Gıda Üretimi*, Çev. Neyyir Kalaycıoğlu, 3. Baskı, İstanbul 2000.
- FEATHERSTONE, Mike, *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*, Çev. Mehmet Küçük, İstanbul 1996.
- FİNDLEY, Carter, V., *Dünya Tarihinde Türkler*, Çev. Ayşen Anadol, 2. Baskı, İstanbul 2008.
- GİDDENS, Anthony, *Modernliğin Sonuçları*, Çev. Ersin Kuşdil, İstanbul 1994.
- GORDLEVSKİ, V., *Anadolu Selçuklu Devleti*, Çev. Azer Yaran, Ankara 1988.
- GÜRAN, Tevfik, *19. Yüzyılda Osmanlı Ekonomisi Üzerine Araştırmalar*, Ed. Emre Yalçın, 2. Baskı, İstanbul 2019.
- HOWE, Stephen, *İmparatorluk*, Çev. Sinem Gül, Ankara 2015.
- HUFF, Toby E., *Modern Bilimin Doğuşu ve Yükselişi-İslam Dünyası, Çin ve Batı*, Çev. İ. Kalaycıoğulları, E. Tağman, A. Yetmen, Ankara 2010.
- İLOĞLU, Asım Süreyya, *Türkiye'de Zirai Kredi ve T.C. Ziraat Bankası*, Sosyal Siyaset Konferansları 15. Kitap, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1964.

- İNALCIK, Halil, *Devlet-i Aliyye*, C. 1, 46. Baskı, İstanbul 2010.
- İNALCIK, Halil, *Devlet-i Aliyye*, C. 4, İstanbul 2017.
- İNALCIK, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, İstanbul 2003.
- JORGA, Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi-3-*, 1538-1640, Çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul 2009.
- KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı, 1831*, Ankara 1943.
- Karaman Temettü'ât Defterleri*, C. I, Hazırlayan: Doğan Koçer, Karaman 2007.
- KARAUĞUZ, Güngör-Halil İbrahim Kunt-Osman Doğanay, *Lykaonia Bölgesi Kaya Mezarları (Küçük Muhsine)*, 2005.
- KARPAT, Kemal H., *Ottoman Population 1830-1914*, The University of Wisconsin Press, London 1985.
- Kâşgarlı Mahmud, *Dîvânü Lugâti't-Türk*, Çev. Seçkin Erdi-Serap Tuğba Yurteser, İstanbul 2005.
- KAYICI, Halûk, *Salnamelere Göre İdari, Sosyal ve Ekonomik Yapısıyla Edirne Sancağı*, İstanbul 2013.
- KAYMAZ, Nejat, *Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-dîn Keyhüsrev ve Devri*, Ankara 2009.
- KESGİN, Nuray Ertürk, *Türkiye'de Devletin Toprak Üzerinde Örgütlenmesi*, Ankara 2009.
- KEYDER, Çağlar, *Toplumsal Tarih Çalışmaları*, Ankara 1983.
- KEYDER, Çağlar-Zafer Yenal, *Bildiğimiz Tarımın Sonu-Küresel İktidar ve Köylülük*, İstanbul 2013.
- KİTSİKİS, Dimitri, *Türk-Yunan İmparatorluğu, Arabölge Gerçeği Işığında Osmanlı Tarihine Bakış*, Çev. Volkan Aytar, İstanbul 1996.
- KODAMAN, Bayram, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, TTK, İkinci Baskı, Ankara 1991.
- KURT, Mehmet, *Antik Çağda Karaman (Laranda) ve Yakın Çevresi*, Konya 2011.
- KURT, Mehmet, *Eskiçağda Karaman*, Ankara 2007.
- KURT, Mehmet, *Karaman (Laranda) Çevresindeki Kaya Yerleşimleri*, Konya 2012.
- LİNDNER, Rudi Paul, *Osmanlı Tarih Öncesi*, Çev. Ayda Arel, 2. Baskı, İstanbul 2014.
- MARDİN, Şerif, *Türk Modernleşmesi-Makaleler 4*, İstanbul 1991.
- MASTERS, Bruce, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Arapları 1516-1918*, Çev. Feray Coşkun, İstanbul 2017.
- MATOSSİAN, Bedross Der, *Parçalanın Devrim Düşleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Döneminde Hürriyetten Şiddete*, Çev. Renan Akman, İstanbul 2016.
- MCEVENDY, Colin, *Modernçağ Tarih Atlası, 1483'ten 1815'e Avrupa*, Çev. Ayşen Anadol, İstanbul 2003.
- MUMFORD, Lewis, *Tarih Boyunca Kent, Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği*, Çev. G. Koca-T. Tosun, İstanbul 2007.
- MUTLU, Abdullah, *Tanzimattan Günümüze Türkiye'de Vergilendirme Zihniyetinin Gelişimi*, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara 2009.
- ORHONLU, Cengiz, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Şehircilik ve Ulaşım Üzerine Araştırmalar*, İzmir 1984.
- ORTAYLI, İlber, *Osmanlı Barışı*, 7. Baskı, İstanbul 2006.
- ORTAYLI, İlber, *Son İmparatorluk Osmanlı*, 22. Baskı, İstanbul 2016.
- ÖZBEK, Nadir, *İmparatorluğun Bedeli, Osmanlı'da Vergi, Siyaset ve Toplumsal Adalet, 1839-1908*, İstanbul 2015.
- ÖZKAN, Ela, *19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin İdari Taksimatı 1839-1914*, İstanbul 2020.

- PALMER, Alan, *Osmanlı İmparatorluğu Son Üçyüz Yıl, Bir Çöküşün Yeni Tarihi*, Çev. Belkıs Çorakçı Dişbudak, 5. Baskı, İstanbul 1995.
- PAMUK, Şevket, *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisat Tarihi, Büyüme, Kurumlar ve Bölüşüm*, 2. Baskı.
- Peasants and Peasant Societies*, Edited By: Teodor Shanin, Second Edition, 1987.
- PEPPÉ, İlan, *Ortadoğu'yu Anlamak*, Çev. Gül Atmaca, 2. Baskı, İstanbul 2011.
- PITCHER, Donald Edgar, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası*, Çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul 1999.
- QUATAERT, Donald, *Osmanlı Devleti'nde Avrupa İktisadi Yayılımı ve Direniş (1881 -1908)*, Çev. Sabri Tekay, Ankara 1987.
- REINKOWSKI, Maurus, *Düzenin Şeyleri, Tanzimat'ın Kelimeleri, 19. Yüzyıl Osmanlı Reform Politikasının Karşılaştırmalı Bir Araştırması*, Çev. Çiğdem C. Dikmen, İstanbul 2017.
- SEVİM, Ali, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi (Başlangıçtan 1086'ya kadar)*, TTK, Ankara 1988.
- SEVİM, Ali-Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi, Siyaset, Teşkilat ve Kültür*, Ankara 1995.
- SPULER, Bertold, *İran Moğolları Siyaset, İdare ve Kültür-İlhanlılar Devri, 1220-1350*, Çev. Cemal Köprülü, 3. (Tıpkı) Basım, Ankara 2011.
- THORNBURG, Max W.-Graham Spry-George Soule, *Türkiye Nasıl Yükselir*, Çev. Semih Yazıcıoğlu, İstanbul.
- TOYNBEE, Arnold J., *Tarihçi Açısından Din*, Çev. Dr. İbrahim Canan, İstanbul 1978.
- TRAVERSO, Enzo, *Yahudi Modernitesinin Sonu, Muhafazakâr Bir Dönüm Noktasının Tarihi*, Çev. Zeynep Bursa, İstanbul 2016.
- TUNA, Celal, *Mağaradan Kente, Anadolu'nun Eski Yerleşim Yerleri*, C. 1, İstanbul 2000.
- TUNA, Korkut, *Toplum Açıklama Girişimi Olarak Şehir Teorileri*, İstanbul 2011.
- TURAN, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye, Siyasi Tarih, Alp Arslan'dan Osman Gazi'ye (1071-1318)*, İstanbul 1998.
- UCA, Alaattin-Aytunç Ülker, "Karaman Suğla Gölü Hakkında Çıkarılan Bir İrâde-i Seniyye ve Verilen İmtiyâz", *Tarihin Peşinde*, S. 13, Yıl: 2015, ss. 13-50.

Tezler

- AĞIR, Sevda, *Osmanlı'da Karantina Uygulama Süreçleri ve Tepkiler (1865-1914)*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Ankara 2020.
- ASAR, Serpil, *Vakfiyelerine Göre XVI-XIX. Yüzyıllardaki Karaman Vakıflarının Tahlili*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Ankara 2016.
- AYAR, Mesut, *Osmanlı Devleti'nde Kolera Salgını: İstanbul Örneği (1892 – 1895)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yakınçağ Tarihi, İstanbul 2005.
- BAKIR, Abdullah, *Yazıcızade Ali'nin Selçuk-Name İsimli Eserinin Edisyon Kritiği, Giriş, Metin, Dizin*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 2008.
- BAŞKAN, Yahya, *Orta Anadolu'da Hâkimiyet Mücadelesi (1400-1500)*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İstanbul 2007.
- BAY, Abdullah, *Trabzon Eyaletinde Müttegallibe Hareketleri ve Âyanlık (1750 -1850)*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Erzurum 2007.

- BAYRAM, Fatih, *Zâviye-Khankâhs And Religious Orders In The Province Of Karaman: The Seljukid, Karamanoğlu And The Ottoman Periods, 1200-1512*, The Institute of Economics and Social Sciences Of Bilkent University, Ankara 2008.
- BEKTAŞ, Murat, *9192 Numaralı Temettuat Defterine Göre Sındırgı Kazası'nın Sosyo-Ekonomik Durumu*, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Balıkesir 2019.
- CENGİZ, Ahmet, *XVIII. Yüzyılda Lârende (Karaman) Şehrinin Fiziki ve Sosyo-Ekonomik Yapısı*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Konya 2008.
- ÇAKAL, Rabia, *1840 Sayımına Göre Karaman Merkez Nüfusu*, Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Karaman 2019.
- ÇELİK, Gökür, *Vâsıtı'nın "Gazâvât-ı Murad Paşa" Adlı Eserinin İncelenmesi*, Yüksel Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı İslâm Tarihi ve Sanatları Bilim Dalı, İstanbul 2006.
- DEĞİRMENDERE, Muammer, *Osmanlı Devleti Taşra İdaresindeki Dönüşümün Valilik Kurumu Üzerindeki Yansımaları (Hudâvendigâr Eyâleti Örneği, 1839-1908)*, Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Bursa 2015.
- DUYAR, Rabia, *XIX. Yüzyılda Mucur Kazâ'sının İdari, Sosyo-Ekonomik Durumu*, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Kırıkkale 2019.
- ERDOĞAN ÇELİKKİN, Zübeyde, *Osmanlı Modernleşmesi ve Kuruluşundan Tanzimata Evkaf-ı Hümayun Nezareti (1826-1839)*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yönetim Bilimleri Bilim Dalı, Ankara 2009.
- GENÇ, Sabit, *Merzifon Kazasının İdari, Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1839-1914)*, Doktora Tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Bolu 2019.
- GENÇER, Serap, *1844 Nüfus Sayımına Göre Karaman Kazası Merkez Nüfusu*, Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Karaman 2021.
- GÜLTEKİN, Tuba, *Milli Mücadele'de Karaman*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bilim Dalı, Konya 2010.
- GÜNGÖR, Ferhat, *Osmanlı Devleti Zirâî Kredi Teşkilatları (1863-1888)*, Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Isparta 2015.
- KAYNAKCI, Ahmet Gökhan, *XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Lârende*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı, Ankara 2007.
- KOÇ, Emre, *Bir Kadim Köyün Monografisi: Tarihi, Sosyal ve Kültürel Yönleri ile Yeşildere (İbrala) / Karaman*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Konya 2016.
- KOÇ, Kadir, *Osmanlı Modernleşme Döneminde ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Karaman'da Eğitim Öğretim (1839-1950)*, Yüksek Lisans Tezi, NEÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı Tarih Eğitimi Bilim Dalı, Konya 2018.
- LOKMACI, Süleyman, *Solak-Zâde Tarihi'nin Tahlili ve Metin Tenkidi*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Erzurum 2015.
- OKTAY, Seyfeddin, *Adana Vilayeti Salnamelerine Göre İçil (İçel) Livası*, Yüksek Lisans Tezi, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Aksaray 2019.

- ÖĞÜT, Tahir, *XVIII. ve XIX. Yüzyılda Birecik Sancağında İktisadi ve Sosyal Yapısı*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 2008.
- ÖZ, Esmâ, *Kültepe Metinleri Işığında Eski Anadolu'da Tarım ve Hayvancılık*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Dilleri ve Kùltürleri (Sümeroloji) Anabilim Dalı, Ankara 2011.
- ÖZKAYA, Yücel, *Osmanlı İmparatorluğunda Âyânlık*, Doçentlik Tezi, Ankara 1977.
- SEVİL, Hülya Küçük, *İttihat ve Terakki Döneminde İslamcılık Hareketi (1908-1914)*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Yakınçağ Anabilim Dalı, Ankara 2005.
- TAŞDEMİR, Şeyda, *1831 Tarihli Larende (Karaman) Nüfus Defterinin Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Konya 2019.
- TOPÇU, Fatih Sefa, *Sultan Abdülaziz Döneminde Yaşanan Mali Bunalım ve Uygulanan Mali Reformlar (1861-1876)*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Tarih Bilim Dalı, Ankara 2014.
- ULUBAŞ, Mahmut, *Maraş ve Çevresinde Aşiretler (1774-1865)*, Doktora Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Kahramanmaraş 2016.
- YILDIRIM, Yıldırım, *Halep Vilayet Salnamelerine Göre (1867-1908) Ayıntab*, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Gaziantep 2010.
- YILDIZ, Fatma, *19. Yüzyıl'da Anadolu'da Salgın Hastalıklar (Veba, Kolera, Çiçek, Sıtma) ve Salgın Hastalıklarla Mücadele Yöntemleri*, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Programı Denizli 2014.

Makaleler, Bildiriler ve Kitap Bölümleri

- ABU-MANNEH, Butrus, "The Islamic Roots of the Gülhane Rescript", *Die Welt des Islams*, Nov., 1994, New Series, Vol. 34, Issue 2 (Nov., 1994), pp. 173-203.
- ACAR, Kadir, "Osmanlı'da Taşra Meclislerinin Mülkî ve Hukukî Görevlerinin Ayrılması", *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl, C. 2, S. 2, 2015, ss. 1-21.
- AHMED MİTHAT EFENDİ, "Devlet-i Aliyye-i Osmâniye'de Karantina Yani Usûl-i Tahaffuzun Târihçesi", *Sâlnâme-i Nezâret-i Umûr-i Hâriciye*, 3. Tertip, Matbaa-i Osmâniye, Dersâadet 1318 (1902), ss. 436-471.
- AKKAYA, Bülent, "Erciyes Gazetesine Göre Kayseri'deki 1912 Meclis-i Mebusan Seçimleri", *Turkish Studies*, Volume 9/4 Spring 2014, pp. 15-23.
- AKÖZ, Alaattin, "Karaman Eyaleti: XV - XX. Yüzyıllar", *Talat Duru Armağanı*, Konya 2016, ss. 155-168.
- AKÖZ, Alaattin, "Tarihçe: Türk Devri", *Karaman - Tarih, Kùltür, Sanat*, Karaman 2000, ss. 54-89.
- ALBAYRAK, Mustafa, "Osmanlı-Alman İlişkilerinin Gelişimi ve Bağdat Demiryolu'nun Yapımı", *OTAM*, C. 6, S. 6, 1995, ss. 1-38
- ALP, Sefa, "İçil (İçel) İsmi ve İçel Tarihine Dair Kısa Bir Malumat", *İçel Dergisi*, 2021, 1(1), ss. 01-06.
- ALTAN, Yakup, "Meclis-i Meb'usân Zabıt Cerideleri (1293-1877) Üzerinden Türk Belediyeciliğini Anlamak", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakùltesi Dergisi*, C. 14, S. 2, 2009, ss. 293-310.
- ARDOS, Mehmet, "Karaman Çevresinin Jeomorfolojisi", *Türk Coğrafya Dergisi*, S. 26, 1974, ss. 118-120.

- ARSLAN, Cem Barlas, “Vergi Perspektifinden Ermeni Meselesi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 34, Yıl: 2019/2, ss. 214-226.
- ARSLAN, Ramazan, “Osmanlı Devleti’nin Aşiretlere Bakış Açısı ve Adıyaman İli Aşiretleri Üzerine Bir Araştırma (1840–1890)”, *Bartın Üniversitesi İİBF Dergisi*, C. 1, S. 1, 2010, ss. 27-37.
- ARTUÇ, Nevzat, “1915 Ermeni Olaylarına Farklı Bir Bakış”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 2008, ss. 54-65.
- AŞKIN, Ercan-Mehmet Kurt-Mehmet Alkan-Hatice Körsulu-H. Ertuğ Ergürer, “Karaman İli ve Mersin İli Mut İlçesi Antik Dönem Yerleşimleri ve Yerleşim Düzenlemesi Arkeolojik Yüzey Araştırması 2015”, *ANMED*, 2016-14, ss. 327- 332.
- ATAM, Şenay, “Osmanlı Devleti’nde Bir Yol Çıkmazı: İzmit-Ankara Şosesi İnşa ve İşletme İmtiyazı”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3 (1), ss. 119-138.
- BAHAR, Hasan: “Konya-Karaman Bölgesi Yüzey Araştırması 2002”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı XXI-1*, Ankara 2004, ss. 203-216.
- BARDAKÇI, Kürşat, “Antikçağ’da Konya Ovasını Taşeli Platosuna Bağlayan Yollar”, *Asya Studies*, N. 3, ss. 39-45.
- BASKICI, Murat, “Osmanlı Tarımında Makineleşme: 1870-1914”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 58, S. 1, 2003, ss. 29-53.
- BAŞKAN, Yahya, “Fatih Sultan Mehmed Döneminde Karaman Bölgesinden İstanbul’a Nakledilen Nüfus”, *İÜEF Tarih Dergisi*, S. 55, İstanbul 2013, ss. 107-134.
- BAZIN, Marcel, “Orta Toros Yörüklerinden Sarıkeçili Aşireti”, Çev. Prof. Dr. Hamdi Kara, *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 3, Ankara 1993, ss. 323-350.
- BİROL, Nurettin, “1890-1900 Ermeni Ayaklanmalarının Erzincan’a Yansımaları ve İlk Ermeni İsyanları”, *ERZSOSDE*, X-I: 21-34, 2017, ss. 21-34.
- BRİGGS, Asa, “Cholera And In The Nineteenth Century”, *Past And Present*, nr. 19 (April 1961), ss.76–96.
- BURGAÇ, Murat, “Osmanlı Devleti’nde Âdem-i Merkeziyetçilik Tartışması (1876-1913)”, *AİD*, C. 51, S. 2, Haziran 2018, ss. 145-176.
- CAFEROĞLU, Ahmet, “Osmanlı İmparatorluğu Onomastiğinde “Epitheta Ornantia”nın Karakteristik Çizgileri”, *Journal of Turkology*, Volume 14, s. 28.
- CEYLAN, Ebubekir, “Dünya-Sistemi Teorisinin Osmanlı Tarihi Çalışmalarına Yansımaları”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 1, S. 1, 2003, ss. 81-95.
- ÇAVUŞ, Remzi, “Osmanlıca Basında Sunulan Hava Durumu”, *Vakanüvis*, Yıl/Vol. 4, Sayı/No. 2, Güz/Fall 2019, s. 560-581.
- DENİZ, Mehmet - Ali Ayaydın, “Çine İlçesinde Zeytin Ziraatı”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2014, 7/3, s. 111-144.
- DİNÇ, Güven, “Kıbrıs’ta İhtidâ Hareketleri (1800-1878)”, *Bilig*, S. 84, Kış 2018/, ss. 243-271.
- EFE, Ayla, “Tanzimat’ın Eyalet Reformları 1840-64: Silistre Örneği”, *Karadeniz Araştırmaları*, C. 6, S. 22, Yaz 2009, ss. 81-113.
- EKİM, Zeynep E., “Osmanlı Devleti’nde Eski Eser Kaçakçılığının Ortaya Çıkışı ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi’ndeki Eski Eser Kaçakçılığı ile İlgili Bazı Belgeler”, *Taç*, S. 8, Sonbahar-Kış, 2016-2017, ss. 60-65.
- ERDOĞRU, M. Akif, “Karaman Vilayeti’nin İdari Taksimatı”, *Osmanlı Araştırmaları*, XII, Ed. H. İnalçık vd., İstanbul 1992, ss. 425-430.
- ERDOĞRU, M. Akif, “Murad Çelebi Defteri: 1483 Yılında Karaman Vilayetinde Vakıflar-II”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XVIII, s. 2, Aralık 2003, ss. 99-140.

- ERYİĞİT, Burak H. - Cansu Kalafat, “Osmanlı Devleti’nde 1840-1858 Yılları Arasında Taşra Yönetimini Düzenleyen Nizamnameler Üzerine Bir Değerlendirme”, *Strategic Public Management Journal*, Volume 5, Issue 10, Dec 2019, ss. 54-62.
- FAROQHİ, Suraiya, “Krizler ve Değişim 1590-1699”, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi (1600-1914)*, Ed. Halil İnalcık-Donald Quataert, C.2, 2. Baskı, 2006, ss. 543-757.
- FİDAN, Fadimana, “Sâlnâmelere Göre Bodrum Kazası”, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 15, Bahar 2015, ss. 211-231.
- GENÇOĞLU, Mustafa, “1864 ve 1871 Vilâyet Nizamnamelerine Göre Osmanlı Taşra İdaresinde Yeniden Yapılanma”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 2, S. 1, 2011, ss. 29-50.
- GÖKBİLGİN, M. Tayyib, “XVI. Yüzyıllarda Karaman Eyaleti ve Larende (Karaman) Vakıf ve Müesseseleri”, *Vakıflar Dergisi*, S.VII, Ankara 1968, ss. 29-38.
- GÜL, Abdulkadir, “XIX. Yüzyılda Erzincan Kazasında Salgın Hastalıklar, (Kolera, Frengi, Çiçek ve Kızamık)”, *TAED*, S. 41, Erzurum 2009, ss. 239-270.
- GÜLENÇ, Ahmet, “Osmanlı Devleti’nde Modernleşme Sürecinde Yapılan İdari Reformların Taşrada Uygulanması: Şırnak Kazası Örneği (1850-1915)”, *Journal of Academic Value Studies*, Vol: 5, Issue: 3, ss. 333-343.
- GÜMÜŞ, Nebi, “Osmanlı’da Birlikte Yaşama Tecrübesi: Ermeniler Örneği”, *Milel ve Nihal, İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, C. 6, S. 2, Mayıs-Ağustos 2009, s. 165-198.
- GÜNAY, Mehmet, “Kırkağaç Bidâyet Mahkemesi Kayıtları”, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 12, S. 3, 2014, s. 99.
- GÜNEŞ, İhsan, “1912 Seçimleri ve Eskişehir’de Meydana Gelen Olaylar”, *Belleten*, Ağustos 1992, C. LVI – S. 216, ss. 459-482.
- HACIGÖKMEN, Mehmet Ali, “Menâkıb-ı Şeyh Evhadü’-d-Dîn-i Kirmânî’de Geçen Selçuklu Tarihi ile İlgili Bilgiler ve Değerlendirilmesi”, *TAD*, C. 34, S. 58, 2015, s. 543-562.
- İNALCIK, Halil, “Osmanlı Tarihine Toplu Bir Bakış”, *Osmanlı*, C. 1, Ankara 1999, ss. 37-116.
- İSKEFİYELİ, Zeynep, “Ermeni Kimliğinin Oluşumunda Din Faktörü: Hristiyanlık, Kilise ve Misyonerler”, *Akademik İncelemeler*, C. 2 S. 1 Yıl: 2007, ss. 231-255.
- KAMIŞ, Yalçın, “Karaman Eminler Höyük Yüzey Araştırmaları: İlk Sonuçlar”, *ANMED*, 16, 2018, ss. 200-207.
- KANBEROĞLU, Nesrin, “Osmanlı Devleti’nin II. Meşrutiyet Dönemi Demiryolu Politikaları 1908-1914”, *Vakanüvis*, Yıl/Vol. 3, Prof. Dr. Azmi Özcan Öğrencileri Özel Sayısı, ss. 158-187.
- KARAÇOR, Zeynep - Perihan H. Kaya - Melikşah Aydın, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Özelleştirme Faaliyetlerine Örnek Olarak Reji Tütün İdaresi”, *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S. 3, 2019, ss. 18-28.
- KARADENİZ, Hasan Basri, “Karaman Sürgünleri (1467-1474)”, *Belleten*, C. 79, S. 284, 2015, ss. 93-104.
- KARATAŞ, Yakup, “Sultan II. Abdülhamid’in Eğitim Politikalarının Mali Bir Veçhesi: Evkâf-ı Munderisenin Maarife Terki”, *TAED*, S. 57, Erzurum 2016, ss. 1839-1867.
- KARLANGIÇ, Osman, “Adana’da Devlet Otoritesinin Zaafa Uğraması ve Türk-Ermeni Münasebetleri (1908-1909)”, *History Studies*, Volume 10 Issue 6, ss. 93-116.
- KARTAL, Nazım, “Tanzimat’tan Cumhuriyete Osmanlı’da Mülki İdare”, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, C. 4, S. 1, 2013, ss. 1-24.
- KAYA, Kemal, “19. Yüzyılda Anadolu’da İç Güvenlik Sorunları ve Voyvodalar”, *OTAM*, C. 19, S. 19, Yıl 2006, ss. 239-255.

- KAYABAŞI, Rabia Gökçen, “Bahşiş Yörüklerinde Evlilik ile İlgili Âdet ve İnanmalar”, *Folklor/Edebiyat*, C. 24, S. 95, 2018/3, ss. 67-93.
- KESKİN, Ongun, “Erkek Damızlıkların Seçiminde Döl Verimi ve Bulaşıcı Hastalıklar Yönünden Muayeneler”, *Lalahan*, 1995, 35, (3-4), s. 56-70
- KESKİN, Özkan-Ali Sönmez, “Telgrafın Osmanlı İmparatorluğu’nda Yayılması: Çanakkale Telgraf Hattı Örneği”, *OTAM*, S. 25, 2009, ss. 67-81.
- KOÇ, Duygu, “II. Meşrutiyet’ten İşgale: Osmanlı Kadın Dergilerinde Gayrimüslimlerin İzini Sürmek”, *OTAM*, 45 /Bahar 2019, ss. 187-208.
- KODAMAN, Bayram, “Bir Amerikalı Gazeteci Gözüyle Ermeni Macerası (1897)”, *Belleten*, C. XLIX, S. 195, Aralık 1985, ss. 570-578.
- KOLAY, Arif, “XIX. Yüzyılın Oralarında Kütahya’nın Gireği Nahiyesine Bağlı Bezirgân Köyünün Sosyo-Ekonomik Yapısı”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Kütahya Özel Sayısı, Kasım 2014, s. 137-174.
- KÖSE, Ensar, “İçel’de Bir Celâf: Muslu Çavuş İsyanı (1606-1610)”, *Tarih Dergisi*, S. 67, (2018/1) İstanbul, ss. 23-58.
- KURT, Mehmet, “Karadağ-Mahalaç Tepesi (Karaman) Üzerine Bir Araştırma”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 15 (24), 2013, ss. 39-45.
- KURT, Mehmet, “Karaman’da Eski Çağlara Ait Kültürel Unsurlar ve Turizm Açısından Önemi”, *S.Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 21, (2009), ss. 165-196.
- KURT, Mehmet, “Tarihi ve Arkeolojik Açidan Karaman-Karadağ’a Genel Bir Bakış”, *Höyük*, S. 5, 2012, ss. 45-69.
- KÜÇÜK, Mehmet, “Postmodernin Modern Karakteri ya da Dönemleştirmenin İronisi”, *Modernite Versus Postmodernite*, Der. Mehmet Küçük, 3. Baskı, Ankara 2000, ss. 21-54.
- KÜÇÜKBECİ, Hatice Gül, “Konya-Karaman Bölgesi Kalkolitik ve Erken Tunç Çağ Çanak-Çömlek Kültürü”, *Karadeniz*, S. 13, 2012, ss. 83-86.
- MERCAN, Mehmet, “XIX. Yüzyılda Karaman’ın İdari Yapısı”, *Karaman Kitabı*, C. 3, Karaman ve Tarihi, Ed. Doç. Dr. İ.N. Uysal-Prof. Dr. M. Mercan, 2018, ss. 205-218.
- MERT, Özcan, “Tanzimat Döneminde Çeşme Kocabaşları (1839-1876)”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 23, S. 35, 2004, ss. 139-154.
- METİN, Nihal, “XVIII. Yüzyılda Malikâne Olarak Müttegallibe Eline Geçen Sancaklardan Reayanın Dağılmasına Dair Bir Örnek: Eğinli İshak Paşa ve Arapgir Sancağı”, *International Journal of Social Inquiry*, 15(1), 2022, s. 127-142.
- MUŞMAL, Hüseyin -İrem Gürbüz, “Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi’nde Mader-i Mevlâna Külliyesi’nin Bakım ve Onarım Faaliyetleri”, *SUTAD*, S. 47, Aralık 2019, ss. 239-272.
- NARİN, Resül, “Dünyâ-ı Umûmiye İdaresi ve Adapazarı”, *Karadeniz Araştırmaları*, C. 6, S. 21, Bahar 2009, ss. 49-59.
- OĞUZ, Filiz, “Vakıf Kaynaklı Eski Eserlerin Restorasyonu”, *Vakıf Haftası Dergisi*, 1 (1984), ss. 49-51.
- OS, Nicole A.N.M. Van, “Asker Ailelerine Yardım: Osmanlı Devleti ve Muinsiz Aile Maaşı”, *Devletin Silahlanması-Ortadoğu’da ve Orta Asya’da Zorunlu Askerlik*, Der. Erik Jan Zürcher, İstanbul 2003, ss. 105-121.
- ÖĞÜT, Tahir, “18.Yüzyılda Kilis’te Okçu İzzeddinli Aşiretinin Vergi Direnci”, *Journal of Academic Researches and Studies*, Volume 7, Number 12, May 2015, ss. 46-73.
- ÖZBOZDAĞLI, Özer, “Selanik, Manastır ve Kosova Vilayetlerinde 1912 Meclis-i Mebusan Seçimleri”, *GOSOS Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, (Kış 2016) 11/2: 285-317 / (Winter 2016) 11/2: ss. 283-315.

- ÖZDAĞ, Abdullah, “Tokat Sancağında Ermeni Olayları (1890-1900)”, *Turkish Studies*, Volume 9/1 Winter 2014, Ankara-Turkey, pp. 427-438.
- ÖZDEMİR KIZILKAN, Ayşe, “Tanzimat’tan Sonra Osmanlı’da İhtida Olaylarına Gayr-i Müslimlerin Tepkisi: İşkence ve Zulümler”, *Tarih Okulu*, S. XIII, 35-51, Sonbahar-Kış 2012, ss. 35-51.
- ÖZTÜRK, Mustafa, “Osmanlı Devlet Anlayışında Mahmiye ve Mahrusa Terimlerinin Mana ve Mefhumu”, *Musa Çadircı’ya Armağan*, Ankara 2012 ss. 331-342.
- PALALI, İlhan, “Osmanlı Salmeleri ve Tarih Araştırmalarındaki Kaynak Değeri”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23 (2010/Ocak-Haziran), ss. 1-14.
- PELER, Gökçe Yükselen, “Kıbrıs’a Hangi Oğuz Boyları Yerleşti?”, *Prof. Dr. İsmail Görkem Armağanı*, Halk ve Bilim Arasında Bir Ömür, Konya 2020, ss. 361-376.
- REYHAN, Cenk, “1864-1871 Vilayet Nizamnamelerinde İdare Meclisleri: Osmanlı Taşrasında “Bir örnek Yönetim Modeli”nin Kuruluş Sorunu”, *1864 Vilayet Nizamnamesi*, Ed. E. Tural-S. Çapar, Ankara 2015, ss. 51-68.
- SANSAR, M. Fatih, “19. Yüzyılda Çukurova Türkmen Aşiretleri I: Cerid ve Tecirliler”, *Studies of Ottoman Domain*, C. 3, S. 5, 2013, ss. 1-17.
- SARI, Arif, “Dulkadirli Türkmenlerinin Yurtları Hakkında”, *Türkbilig*, 2018/35, ss. 29-40.
- SARIYILDIZ, Gülden, “XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nda Kolera Salgını”, *Tarih Boyunca Anadolu’da Doğal Afetler ve Deprem Semineri Bildiriler (22–23 Mayıs 2000)*, İstanbul 2001, ss. 309-319.
- SAYLAN, Kadir, “I. Abdülhamid Döneminde Mahkemelerin Islahına Dair Hazırlanan Layihalar ve İsimsiz Bir Layiha Örneği”, *Karadeniz*, C. 31, S. 31, 2016, s. 265-278.
- SONYEL, Salâhi R. “İngiliz Gizli Belgelerine Göre Adana’da Vuku Bulan Türk-Ermeni Olayları (Temmuz 1908-Aralık 1909)”, *Belleten*, C. 51, S. 201, Aralık 1987, ss. 1241-1290
- ŞENEL, Şennur, “19.Yüzyılda Kastamonu Vilayetinde Frengi Hastalığıyla Mücadele”, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 13, S. 1, Beşeri Bilimler Sayısı, Mart 2015, ss. 256-274.
- ŞİMŞEK, Fatma - Güven Dinç, “XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Eski Eser Anlayışının Doğuşu ve Bu Alanda Uygulanan Politikalar”, *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.16, 2009/1, ss. 101-127.
- ŞİMŞEK, Halil, “Yüzüncü Yılında Meşrutiyet’in İlanı ve Gayrimüslim Cemaatler”, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S. 1, Aralık 2008, ss. 53-72.
- TAMÇELİK, Soyalp, “Osmanlı Dönemi Demiryollarının Tarihî Gelişimi İçerisinde Siyasî ve İktisadî Sosyal Etkileri”, *Erdem*, C. 12, S. 35, 2000, ss. 483-535.
- TAPUR, Tahsin - C. Aladağ - Y. Duran, “Karaman İlinin Coğrafi Analizi”, *Karaman Araştırmaları II*, Ed. H. Muşmal, E. Yüksel, M. A. Kapar, Konya 2019, ss. 25-38
- TAPUR, Tahsin, “Eski Konya Gölü’nün İlk Yerleşmelere Etkileri”, *Karadeniz Araştırmaları*, C. 6, S. 23, Güz 2009, ss. 99-115.
- TEKDEMİR, Aziz, “Tanzimat Dönemi Nafia Nezareti”, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 2, Ocak-2011, ss. 122-141.
- TEKİNDAG, Şehabeddin, “Son Osmanlı-Karaman Münasebetleri Hakkında Araştırmalar”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, C. 13, S. 17-18, 1963, ss. 43-76.
- TEKİNDAG, Şehabettin, “Konya ve Karaman Kütüphanelerinde Mevcut Karamanoğulları ile İlgili Yazmalar Üzerinde Çalışmalar”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S. 32, İstanbul 1979, ss. 117-136.
- TUNCER, Polat, “İttihatçı Cavid Bey (Liberal Mazlum)”, *Liberal Düşünce*, S. 34, 2006, ss. 5-22.

- TUNÇEL, Ahmet K., “Cumhuriyet İdaresinin Mali Konulardaki Hassasiyetine İlişkin Ziraat Bankası Örneği”, *Journal of Life Economics*, C. 3, S. 4, 2016, ss. 201-218.
- TURAL, Erkan, “1864 ve 1871 Vilayet Nizamnameleri ve 1876 İdare-i Umumiyye-i Vilayat Talimatnamesi”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, C. 14, S. 1 Ocak 2005, ss. 71-91.
- UĞUZ, Sacit, “Nüfus Defterlerine Göre 19. Yüzyılın İlk Yarısında Erdemli ve Çevresi Yörüklerinin İdarî ve Demografik Durumu”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, S. 7/2, 2018 ss. 1380-1392.
- UZUN, Hakan, “Birinci Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Hükümetleri ve Programlarının Analizi”, *Atatürk Yolu Dergisi*, S. 65, Güz 2019, ss. 415-447.
- UZUNÇARŞILI, İsmail H., “Nizam-ı Cedid Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa”, *Belleten*, C. 35, S. 138, Nisan 1971, s. 253.
- ÜNAL, Feyzullah, “Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Yasal ve Yapısal Dönüşümü”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 30, Ağustos 2011, ss. 241-248.
- YAZAN, Ömer, “19.yy. Sonlarında Osmanlı Tarım İşletmelerinde Yönetim ve Muhasebe Uygulamaları: “Çiftlik İdaresi” Örneği”, *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi-İşletme Tarihi Özel Sayısı*, 2018, ss. 280-332.
- YILDIRIM, İsmail, “Ondokuzuncu Yüzyıl Osmanlı Ekonomisi Üzerine Bir Değerlendirme (1838-1918)”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 11 S. 2, Elazığ 2001, ss. 313-326.
- YILDIRIM, Nuran - Hakan Ertin, “1893-1895 İstanbul Kolera Salgınında Avrupalı Uzmanlar ve Osmanlı Devleti’nde Sağlık Modernizasyonuna Katkıları”, *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi*, C. 25, 1, COVID 19 Özel Sayısı 1, Ocak 2020, ss. 85-101.
- YILDIZ, Bilal, “Osmanlı’nın Son Dönemlerinde Denizli’de Yaşanan Bazı İhtida Örnekleri Üzerinde Bir Değerlendirme”, *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 1, 2013, ss. 105-122.
- YILMAZ, Özgür, “1847-1848 Kolera Salgını ve Osmanlı Coğrafyasındaki Etkileri”, *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, VI/1: 23-55, 2017, ss. 23-55.
- YILMAZ, Özgür, “Tanzimat Döneminde Osmanlı Taşra İdare Meclisleri (1840-1871)”, *History Studies*, Volume 6, Issue 6, December 2014 ss. 253-280.
- YILMAZÇELİK, İbrahim, “XIX. Yüzyılda Osmanlı Taşra Teşkilatının Önemli Merkezlerinden Biri Olan Diyarbakır’da Bazı Görevlilerle İlgili Tespitler”, *OTAM*, S. 31, Yıl: 2012, ss. 225-242.
- YOLALICI, M. Emin, “1922-1923 Yıllarında Samsun’da Fiyat Hareketleri, (Belediye Meclisi Zabıt Defteri’ne Göre)”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 12, S. 1, 1999, ss. 121-145.
- YÖRÜK, Doğan, “1642 Tarihli Avarız Defterine Göre Larende Kazası”, *Karaman Ulusal Kültür ve İnanç Turizmi Sempozyumu - Hz. Mevlana’dan Yunus Emre’ye Evrensel Sevgi ve Kültürlerin Kardeşliği Projesi*, 23-24-25 Mart 2012, ss. 23-28.
- YÖRÜK, Doğan, “Karaman Beyliğini Oluşturan Bazı Aşiret ve Aile Reislerinin Osmanlı Tımar Kadrolarına İstihdamı 1466-1533”, *Karamanoğulları Beyliği*, C. I, Uluslararası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu-II, Ed. M. Şeker, M. Mercan, Y. Kaya, C. Uncu, Konya 2016, ss. 138-159.
- YÖRÜK, Doğan, “Karaman Eyaletinde Osmanlı Tımar Düzeninin Tesisi”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 25, S. 40, 2006, ss. 177-202.
- YÖRÜK, Doğan, “Karaman ve Dulkadir Beylikleri Bakiyyelerinin Osmanlı İlhak Sürecine Verdikleri Tepkiler”, *Uluslararası Dulkadir Beyliği Sempozyumu*, C. 1, Kahramanmaraş 2012, s. 193-208.
- YURDAKUL, Şenol, “Eski Çağ’da Ermenek ve Çevresinin Yol Güzergâhları”, *Ermenek Araştırmaları I*, Arkeoloji-Sanat Tarihi-Tarih, Ed. H. Muşmal-E. Yüksel-M. A. Kapar-Konya 2018, 147-172.

YÜKSEL, Erol, “Seyahatnamelerde ve Tarihî Coğrafya Eserlerinde Karaman (1875-1951)”, *Seyahatnamelerde ve Tarihî Coğrafya Eserlerinde Karaman*, Ed. Mehmet Ali Kapar, Konya 2019, ss. 175-217.

ZEYBEN KARAKUŞ, Ayşe Niğdem - Emine Gümüşsoy, “19. Yüzyıl’da Osmanlı Devleti’nde Yaşanan Kolera Salgınlarının Mekteplere Etkileri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 14, S. 76, Şubat 2021, ss. 167-178.

Ansiklopedik Bilgi

“Karaman”, *Anabritannica*, C. 12, İstanbul 1988, s. 589.

“Kocabaşı”, *DİA*, C. 26, Ankara 2002, s. 140-141.

AKYILDIZ, Ali, “Meclis-i Vükelâ”, *DİA*, C. 28, Ankara 2003, s. 251-253.

AYDIN, Bilgin, “Salnâme”, *DİA*, C. 36, İstanbul 2009, s. 51-54.

BEYDİLLİ, Kemal, “Bağdat Demiryolu”, *DİA*, İstanbul 1991, s. 442-444.

ÇELİK, Şenol, “İçel”, *DİA*, C. 21, İstanbul 2000, ss. 450-455.

DEVELİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 25. Baskı, Ankara 2008.

HANİOĞLU, M. Şükrü, “İttihat ve Terakî Cemiyeti”, *DİA*, C. 23, İstanbul 2001, S. 476-484.

İNALCIK, Halil, “Eyalet”, *DİA*, C. 11, s. 548-550.

İNALCIK, Halil, “Filori”, *DİA*, C. 13, İstanbul 1996, ss. 106-107.

İNALCIK, Halil, “II. Mehmed”, *İA*, C. 7, İstanbul 1957, ss. 506-535.

KRAMERS, J. H., “Karaman”, *İA*, C. 6, İstanbul 1977, ss. 309-311.

ÖZCAN, Azmi, “İttihâd-ı Muhammedî Cemiyeti”, *DİA*, C. 23, İstanbul 2001, s. 475-476.

ÖZKAYA, Yücel -Ali Akyıldız, “Muhassıl”, *DİA*, Ankara 2020, s. 18-20.

SÜMER, Faruk, “Karamanoğulları”, *DİA*, C. 24, İstanbul 2001, ss. 454-460.

The Encyclopaedia Of Islam, Ed. C. E. Bosworth, E. Van Donzel, W. P. Heinrichs And The Late G. Lecomte, Volume IX, Leiden Brill, 1997, s. 128.

TUNCEL, Metin, “Karaman”, *DİA*, C. 24, İstanbul 2001, ss. 444-447.

UNAN, Fahri, “Mevleviyet”, *DİA*, C. 29, Ankara 2004, s. 467-468.

İnternet Kaynakları

<http://www.karaman.gov.tr/ilin-cografi-bilgileri>, Erişim Tarihi: 05.10.2021-02.07.2021.

<http://www.karamandayatirim.gov.tr/karaman.asp?SayfaID=2>, Erişim Tarihi: 05.10.2021.

<http://www.lugatim.com/s/arzen>, Erişim Tarihi: 16.02.2023.

<http://www.lugatim.com/s/k%C4%B1yye>, Erişim Tarihi: 17.09.2021.

<http://www.lugatim.com/s/lokomobil>, Erişim Tarihi: 18.10.2021.

<http://www.osmanlicagazeteler.org>, Erişim Tarihi: 19.01.2023. vd.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/kile>, Erişim Tarihi: 11.12.2021.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/okka>, Erişim Tarihi: 11.12.2021.

<https://osmanlica.ihya.org/ders-i-amm-nedir-ne-demek.html>, Erişim Tarihi: 16.11.2020.

<https://osmanlica.ihya.org/mustantik-nedir-ne-demek.html>, Erişim Tarihi: 12.10.2021.

<https://sozce.com/nedir/168566-inc>, Erişim Tarihi: 25.08.2021.

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Fit>, Erişim Tarihi: 07.08.2022.

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Kolera>, Erişim Tarihi: 11.10.2021.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Sertavul_Ge%C3%A7idi, Erişim Tarihi: 20.10.2021.

<https://turkcenedemek.com/kelime/pitoresk/>, Erişim Tarihi: 25.08.2021.

<https://turksandarmenians.marmara.edu.tr/tr/istanbuldaki-ilk-ermeniler-teror-faaliyeti-1890-kumkapi-olayi/>, Erişim Tarihi: 11.10.2021.

<https://www.hukukmedeniyeti.org/cunha/nedir/>, Erişim Tarihi: 12.10.2021.

<https://www.lugat.com/ambar/1/1>, Erişim Tarihi: 16.01.2023.

<https://www.luggat.com/ayet-i%20kerime/1/1>, Erişim Tarihi: 16.02.2023.
<https://www.luggat.com/kad>, Erişim Tarihi: 16.02.2023.
<https://www.luggat.com/kile/1/1>, Erişim Tarihi 17.10.2021.
<https://www.metric-conversions.org/tr/agirlik/pound-kilogram-tablosu.htm>,ErişimTarihi: 25.08.2021.
<https://www.nedemekla.com/kitre/>, Erişim Tarihi: 19.17.2020.
<https://www.nedemekla.com/mazi/>, Erişim Tarihi: 19.17.2020.
<https://www.nedirnedemek.com/peyke-ne-demek>, Erişim Tarihi: 11.25.2021.
<https://www.osmanice.com/osmanlica-33874-nedir-ne-demek.html>, Erişim Tarihi: 16.02.2023.